

# OMSTRITT OMVAL

Linda Berg  
Henrik Oscarsson (red.)





# Omstritt omval

Linda Berg & Henrik Oscarsson (red.)



Linda Berg & Henrik Oscarsson (red.)

# Omstritt omval

SOM-institutets bokserie 55

Beställningar:  
SOM-institutet, Box 710, 405 30 Göteborg  
Tel 031-786 3300  
e-post: [info@som.gu.se](mailto:info@som.gu.se)  
[www.som.gu.se](http://www.som.gu.se)

Omstritt omval. SOM-institutets bokserie nr 55.  
Linda Berg & Henrik Oscarsson [red]

© 2012 författarna och SOM-institutet  
*Omslag och redigering:* Henny Östlund  
*Omslagsfoto:* Jonathan Nesselrot, Västra Götalandsregionen  
*Tryck:* Ale Tryckteam, Bohus 2012

ISBN: 978-91-89673-23-6  
ISSN: 0284-4788  
ISRN: GU-STJM--55--SE

# INNEHÅLL

|                                                                                                               |     |
|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|-----|
| <b>Förord</b>                                                                                                 | 7   |
| <b>Vi tar om 'et igen</b><br>Linda Berg & Henrik Oscarsson                                                    | 9   |
| <b>Regionala val i Sverige</b><br>Linda Berg & Henrik Oscarsson                                               | 25  |
| <b>Omval och andra omtagningar under 300 år</b><br>Jan Teorell                                                | 39  |
| <b>Omvalet – en prövning för den politiska jämlikheten</b><br>Mikael Persson, Maria Solevid & Richard Öhrvall | 55  |
| <b>Skilda förutsättningar – lika utfall</b><br>Folke Johansson                                                | 67  |
| <b>Framgång ger framgång för Sverigedemokraterna?</b><br>Marie Demker & Maria Oskarson                        | 81  |
| <b>Omvalrörelse</b><br>Henrik Oscarsson & Jacob Severin                                                       | 97  |
| <b>Regionala valrörelser och medborgarnas attityder<br/>i regionpolitiska frågor</b><br>David Karlsson        | 127 |
| <b>Centrum och periferi i omvalet –<br/>regionpolitikens geografiska dimension</b><br>David Karlsson          | 139 |
| <b>Blir regionpolitiker mer kända och populära under valår?</b><br>Sören Holmberg                             | 155 |
| <b>Valmyndighet i blåsväder?</b><br>Sebastian Lundmark & Henrik Oscarsson                                     | 163 |

## **METODREDOVISNING**

### **Omval-SOM-undersökningen 2011**

Frida Vernersdotter & Lisa Kareliusson

177

### **Författarna**

193

### **Adresser**

195

## **BILAGOR**

### **Frågeformulär**

199

### **SOM-institutets böcker**

207



# FÖRORD

Modern representativ valdemokrati vilar på grundidén att anordna regelbundet återkommande allmänna val. Just när det gäller regelbundenheten har vi lyckats i Sverige. Det går att ställa klockan efter valen. I vår politiska kultur förväntar sig ingen att ordningen med fyraåriga mandatperioder och samtidiga val till de tre svenska politiska nivåerna (kommun, landsting och riksdag) ska störas, förutom av val till Europaparlamentet i juni vart femte år. Men viktigast av allt är att ingen i Sverige förväntar sig att parlamentariska kriser ska leda till nyval. Under efterkrigstiden har endast ett enda extraval behövt anordnas.

Svensk valdemokrati var därför tämligen oförberedd på Valprövningsnämndens beslut i februari 2011 att det behövde anordnas ett omval till landstingsfullmäktige i Västra Götaland. Omval i den skala som det här handlade om är helt unikt i den svenska historien. Vårt demokratiska system och dess aktörer hamnade i en situation där det inte fanns tidigare erfarenheter att falla tillbaka på. Omvalet blev därmed ett slags test i skarpt läge för hur väl vår valdemokrati fungerar under press. Det säger sig självt att en händelse av det slaget är en närmast oemotståndlig frestelse för forskare som studerar demokratiska val.

Den särskilda Omval-SOM-undersökningen 2011 existerar tack vare beundransvärda och alerta insatser från Västra Götalandregionen och Riksbankens Jubileumsfond. De identifierade omedelbart den forskningsmässiga potentialen i en särskild undersökning av en helt unik händelse i svensk valdemokratisk historia. Ett separat regionval i en del av Sverige helt vid sidan av det ordinarie valschemat skapade en pseudoexperimentell situation som medförde exceptionellt goda möjligheter att skapa ny kunskap om inomvetenskapliga och samhällsrelevanta problemställningar. Utan dessa båda finansörer hade denna forskarantologi inte blivit verklighet.

SOM-institutet genomför alla ordinarie SOM-undersökningar på hösten. Den i all hast extrainsatta Omval-SOM-undersökningen 2011 innebar att SOM fick dra i fält samtidigt som 2010 års SOM-undersökningar skulle avrapporteras. Fältarbetet fortsatte över sommaren och stängde först i oktober. Med stor skicklighet och med mycket gott resultat lotsades omvalundersökningen i hamn av SOM-institutets biträdande undersökningsledare Lisa Kareliusson, Frida Vernersdotter och Ylva Mattsson-Wallinder.

En fullt dokumenterad datamängd för Omval-SOM-undersökningen 2011 har gjorts tillgänglig för forskning och utbildning vid Svensk Nationell Datatjänst. Liksom med alla de andra SOM-undersökningarna som deponerats vid SND förväntar vi oss att datamaterialet kommer att fortsätta generera uppsatser och vetenskapliga publiceringar under lång tid.

Ett stort antal personer förtjänar som vanligt ett stort tack för särskilda insatser som gjorde antologin möjlig. Tack till Valforskningsprogrammets databasvärdare

och tabellmakare nummer ett, Per Hedberg. Tack också till Valforskningsprogramets biträdande forskare Jacob Severin, som grävt fram historisk statistik, bearbetat regionala valdata och bistått bokens författare med bilder, tabeller och detaljuppgifter. Ett särskilt tack går till docenten och seniorforskaren vid SOM-institutet Lennart Nilsson som levererade värdefulla synpunkter på hela manuskriptet vid vår forskarkonferens om omvalet.

Ett extra stort tack till Henny Östlund som förutom sedvanligt utmärkt arbete med bokens sättning och layout också förtjänstfullt arbetat extra med kapitelredigering när bokens administrativa redaktör Kerstin Gidsäter olyckligtvis bröt handleden.

Göteborg den 2 maj 2012

Linda Berg     Henrik Oscarsson

# VI TAR OM 'ET IGEN

LINDA BERG & HENRIK OSCARSSON

Fredagen den 11 februari 2011 meddelade Valprövningsnämnden beslutet att valet till landstingsfullmäktige i Västra Götaland skulle göras om. Fel hade begåtts i samtliga fem valkretsar. Etthundrafyra budröster hade felaktigt godkänts, 51 förtida röster hade inte kommit med i rösträkningen och i den östra valkretsen hade 15 centerröster aldrig räknats (se tabell 1).

Liknande felaktigheter hade visserligen uppdragats på många andra håll i samband med 2010 års allmänna val.<sup>1</sup> Huvudorsaken till omvalsbeslutet var att regionvalet varit så pass jämnt. Med stöd av sannolikhetsberäkningar konstaterade Valprövningsnämnden att misstagen ”med fog kan antas ha inverkat på valutgången. Rättelse ska då ske” (Valmyndigheten 2011-02-11).<sup>2</sup> Om Centerpartiet erhållit ytterligare 16 röster hade det sista utjämningsmandatet tillfallit Centerpartiet istället för Socialdemokraterna (med 85,7-88,5 procents sannolikhet enligt matematikprofessorn Svante Linusson). Eftersom felaktigheter förekommit i alla fem valkretsarna såg Valprövningsnämndens ordförande, juristen och tidigare regeringsråd i regeringsrätten, Bengt-Åke Nilsson inte ”... någon annan utväg här än att utlysa omval i hela Västra Götaland” (SvD 20110211).

Konsekvensen av Valprövningsnämndens beslut blev att var sjätte röstberättigad medborgare – 1,2 miljoner västragötalänningar – kallades tillbaka till valurnorna. I samråd mellan Valmyndigheten, länsstyrelsen och kommunerna fastställdes datumet för omvalet till den 15 maj 2011, åtta månader efter det ordinarie regionvalet.

**Tabell 1** Valprövningsnämndens sammanställning av fel begångna i samband med val till Västra Götalands läns landsting 19 september 2010 (antal röster)

|                                                              | Valkrets |        |       |       |       |
|--------------------------------------------------------------|----------|--------|-------|-------|-------|
|                                                              | Göteborg | Västra | Norra | Södra | Östra |
| Felaktigt godkända budröster                                 | 104      |        |       |       |       |
| Oräknade förtidsröster                                       | 26       | 10     | 8     | 2     | 5     |
| Väljare som ej fått rösta                                    | 2        | 1      |       |       |       |
| Centerröster som ej kommit med i slutgiltiga sammanräkningen |          | 1      |       |       | 15    |
| Totalt                                                       | 132      | 12     | 8     | 2     | 20    |

**Källa:** Valprövningsnämndens pressmeddelande fredagen den 11 februari 2011.

Huvudsyftet med denna forskarantologi är att beskriva, förklara och utvärdera en unik händelse i svensk valdemokratisk historia. Omvalet i Västra Götaland 2011 väcker spännande frågor om valrörelsernas karaktär, valdagarnas placering och valadministrationens utformning. Vad handlade omvalet om? Varför slutade valet som det gick? Hur klarade valdemokratins huvudaktörer – väljare, partier och medier – egentligen av att sköta sina uppgifter i en överraskande och ovanlig situation? Levde partiernas kampanjinsatser och mediernas valrörelsebevakning upp till de högt ställda förväntningar vi har på svenska valrörelser? Vad fick det låga valdeltagandet för konsekvenser för den politiska jämlikheten?

Våra möjligheter att sätta in omvalet i ett historiskt perspektiv och att göra jämförelser med ordinarie svenska val är mycket goda. Det beror på att vi fick möjligheter att sjösätta särskilda medborgarundersökningar i anslutning till omvalet. Med benäget stöd från Västra Götalandregionen och Riksbankens Jubileumsfond kunde SOM-institutet genomföra en postal eftervalsundersökning: Omval-SOM-undersökningen 2011. Denna antologi avrapporterar denna särskilda medborgarundersökning.

Som stöd för våra slutsatser har vi också kunnat använda ett mycket stort antal olika datakällor vid sidan av Omval-SOM-undersökningen 2011. För det första: Inom ramen för Göteborgs universitets nya styrkeområdessatsning och det framväxande opinionslaboratoriet (LORe) genomfördes i anslutning till omvalet 15 maj 2011 en kampanjpanelstudie kallad *Ompanelen 2011* med en förval- och en eftervalsenkät till en självrekryterad webbpanel. För det andra kunde den nationella *Valundersökningen 2010* i efterhand kompletteras med röstlängdsuppgifter om huruvida Västragötälänningarna röstade i omvalet, tack vare särskilda resurser från Justitiedepartementet. I tillägg använder vi data hämtade från bland annat officiell valstatistik, mediesökningar, intervjuer, korrespondens och dokumentstudier.

## **Svensk valdemokrati under press**

Det stod omedelbart klart att omvalet skulle bli omstritt i en hel rad avseenden. Reaktionerna på nyheten om Valprövningsnämndens beslut lät inte vänta på sig. En del regionpolitiker i Västra Götaland uttryckte skepsis över beslutet att valet skulle göras om i hela regionen. Att behöva ordna omval på grund av slarv och misstag i valadministrationen uppfattades av somliga som en *valdemokratisk katastrof*. Hur kunde det bli så mycket strul i rösträkningen i en etablerad valdemokrati som Sverige? Andra uppfattade omvalsbeslutet som ett *styrkebesked* för den svenska rättsstaten och valadministrationen: I vilket annat land än Sverige hade ett helt regionval gjorts om på grund av ett fåtal försvunna eller felräknade röster (I den södra valkretsen var antalet oräknade förtidsröster två och vi kan ju inte veta vad Valprövningsnämnden beslutat om det istället varit noll fel i den kretsen)? Det var endast två partier – Centerpartiet och Socialdemokraterna – som var direkt berörda av den felaktiga hanteringen av röster. Även om Centerpartiet erhållit ytterligare

ett mandat hade de politiska konsekvenserna för historieskrivningen blivit ringa eftersom majoritetsförhållandena i regionstyrelsen inte påverkades.

Den rådande ordningen för överklagande av val i Sverige (Regeringsformen 3 kap. 12 §) kom också att kritiserats i ljuset av omvalsbeslutet. Folkpartipolitiker kritiserade Valprövningsnämndens sammansättning och förfäktade principen att politiker inte bör vara inblandade i att pröva överklaganden av val. En förändring av gällande ordning kräver grundlagsändring. Valprövningsnämnden kritiserades av statsvetare för att omvalsbeslutet dröjt så lång tid, nästan fem månader efter valet den 19 september. Kritikerna menade att överklaganden av val bör genomföras i så nära anslutning till valet som möjligt. En orsak till den utdragna processen är att den svenska vallagen trots skrivningar om ”skyndsamt” och ”snarast möjligt” faktiskt saknar fastställda tidsgränser för hur snabbt misstankar om felaktigheter ska granskas (SFS 2005:837).

En tredje kritik handlade om missvisande terminologi: att omvalet knappast borde betraktas som ett *omval* utan som ett *nyval*. I vallagen saknas nämligen beredskap för en omvalssituation i egentlig mening. I praktiken kan Valmyndigheten endast agera som om det handlade om ett extraval eller nyval: Enligt gällande regelverk togs därför en helt ny röstlängd fram inför omvalet den 15 maj 2011. I praktiken innebar det att en del personer som varit röstberättigade i september 2010 inte längre hade rätt att rösta i omvalet eftersom de flyttat från Västra Götaland. Omvänt, inflyttade till regionen och drygt 14 000 väljare som fyllt 18 år men som inte haft rösträtt i det ordinarie valet blev röstberättigade i omvalet. Den fria nomineringsrätten inför val gäller givetvis även inför omval, vilket fick till följd att partier som inte ställt upp i det ordinarie valet (läs: *Vägvalet*) gavs en ny möjlighet att registrera sig inför omvalet. Med nya partier, nya väljare och ett val genomfört under helt andra förutsättningar och åtta månader efter det ordinarie valet är det svårt att betrakta omvalet som ett omval.

En fjärde diskussion handlade om kostnaderna för valet; att ett omval skulle kosta mer än det smakade och att pengarna bättre skulle kunna ha använts på annat sätt. Valdemokrati kostar pengar. Med hjälp av olika källor har vi försökt uppskatta de ekonomiska kostnaderna för omvalen i Västra Götaland och Örebro i maj 2011. Vår uppskattning är att kostnaderna för omvalet var totalt minst 47,2 miljoner kronor. De fördelas enligt fyra kategorier som följer: 1) Enligt Valmyndigheten uppgick deras kostnader vid omvalen 2011 uppgick till 12,8 miljoner.<sup>3</sup> 2) Enligt samma källa tilldelades kommunerna i Västra Götaland och Örebro kommun statsbidrag motsvarande 13,9 miljoner för att kunna fullgöra sina uppgifter i samband med omvalen. 3) Regionstyrelsen i Västra Götaland anslog 2,6 miljoner till valinformation som TV-reklam och trycksaker till allmänheten. 4) En sammanställning av partiernas kampanjkassor visar att partierna tillsammans satsade 17,9 miljoner kronor (se särskild sammanställning i Oscarsson och Severins kapitel i denna volym). En del – men sannolikt inte alla – av de medel som partierna själva rapporterar att de satsat kan misstänkas härröra från ett regeringsbeslut om att kanalisera 5,2 miljoner kronor

via partiernas riksorganisationer som var öronmärkta för regionpartiernas särskilda informationsinsatser i samband med omvalen i Örebro och Västra Götaland. Detta är en form av särskilda anslag som de politiska partierna brukar ge till sig själva i samband med allmänna val och brukar vara svåra att skilja ut från andra medel partierna satsar på valkampanjer i samband med valen (Dahlberg & Åsbrink 2010).

En annan omvalskostnad som dock är svårare att uppskatta i reda pengar är det politiska vakuum av väntan och uppskjutna beslut som uppstod som ett resultat av omvalsbeskedet i februari 2011. Under nästan fem månader upplevde politiker i Västra Götaland att många politiska avgöranden var nödvändiga att skjuta upp till dess 149 nyvalda fullmäktigeledamöter kunde ta plats i Vänersborg. Först den 14 juni 2011 hade det omvalda regionfullmäktige sitt första sammanträde. Då valdes ett nytt presidium och en ny regionstyrelse.

### **Samma väljarkår men annan kontext**

Det har anordnats omval i Sverige tidigare (se Jan Teorells kapitel i denna volym). Men till sin omfattning och karaktär är omvalet i Västra Götaland den 15 maj 2011 en helt unik händelse i svensk valdemokrati. Ett omval till regional politisk nivå separerat från ordinarie riksdags- och kommunval i ett land där alla inhemska ordinarie val annars alltid är samlade på en och samma valdag skapar en unik och närmast pseudoexperimentell drömsituation som medför spännande möjligheter att bidra till ny kunskap om val och väljarbeteende. Det handlar om en situation där i princip samma grupp medborgare förväntas göra ungefär samma typ av val mellan i huvudsak samma alternativ, men i en helt annorlunda valkontext.

Statsvetare insåg snabbt att man skänkts en ny möjlighet att pröva en av de populäraste teorierna inom europeisk valforskning: *teorin om andra rangens val*. Teorin om andra rangens val är den i särklass oftast förekommande föreställningen om hur väljare betar sig i valsituationer där det uppfattas stå mindre på spel än i de nationella valen. Teorin uppfanns av statsvetarna Karl-Heinz Reif och Hermann Schmitt i en studie av de första Europaparlamentsvalen 1979 som i sin tur inspirerades av analyser av tyska delstatsval (Dinkel 1977; Dinkel 1978; Reif & Schmitt 1980; Reif 1997). Teorin fortsätter vara en populär utgångspunkt för forskning. Den har prövats många gånger, framför allt i Europaparlamentsvalsammanhang, och gång på gång visat sig kunna generera analytiskt fruktbara analyser (Van der Eijk & Franklin 1996; Marsh 1998; Brug & Eijk 2007).

Den mekanism som bestämmer huruvida ett val kan betraktas som förstarankat eller andrarankat är *i vilken utsträckning centrala aktörer i valdemokratien uppfattar att det står mycket på spel i valet*. Typologin är alltså enklast tänkbara och de nationella valen fungerar alltid som den måttstock som används i analyser av andra rangens val. Nationella val betraktas per definition som förstarankade val. Lokala och regionala val, liksom Europaparlamentsval, karaktäriseras som andra rangens val eftersom det uppfattas stå relativt sett mindre på spel för alla aktörer i samband med dessa val.

Det satsas då mindre resurser från alla aktörer och det är betydligt svårare att skapa intresse och engagemang hos medborgarna.

Teorin om andra rangens val har ibland beskyllts för att inte vara någon fullfjädrad teori i egentlig mening. Men den är ändå användbar eftersom den specificerar en uppsättning förväntningar på karaktären hos ett andra rangens val som följer av det faktum att alla aktörer uppfattar att det står mindre på spel jämfört med ett förstarrankat (läs: nationellt) val. Ett andra rangens val kännetecknas av större svårigheter att skapa intensiva och uppmärksamma valrörelser: ett lägre medieintresse, en lägre kampanjaktivitet från partiernas sida och ett svalare engagemang från väljarnas sida.

En valkontext där mindre står på spel och där valtemperaturen är svalare medför ett stort antal implikationer och konsekvenser som kan prövas systematiskt och som fått mer eller mindre starkt stöd i empiriska analyser. En uppenbar första konsekvens av andra rangens val är att färre går och röstar. Ett *lägre valdeltagande* kan ha negativ påverkan på den politiska jämlikheten och folkviljans förverkligande i så måtto att det lämnar ett större utrymme för att gruppen röstande skiljer sig åt socialt, ekonomiskt och politiskt från gruppen icke-röstande (van der Eijk & van Egmond 2007).

En andra konsekvens är att andra rangens val justerar förutsättningarna och spelreglerna för partikonkurrens och väljarbeteende. När etablerade partier gör relativt sett halvhjärtade satsningar inför ett andra rangens val kan det betyda *större möjligheter för nya utmanarpartier* att få extra uppmärksamhet. När lokala, regionala och Europaparlamentsval inte bedöms som lika spännande som ett nationellt val, är sannolikheten större att medier och valrörelser fokuserar på små utmanarpartier eller protestpartier vars öden och äventyr på väljarmarknaden kan fungera som en spännande nyhet. Förväntningen är därför att små partier lyckas relativt sett bättre än större i samband med andra rangens val. Andra rangens val är ett möjlighetsfönster för nya partier och kan fungera som ett slags trampolin för framtida framgångar i nationella val.

För det tredje kan andra rangens val få direkta konsekvenser för valrörelsernas karaktär som kan betraktas som olyckliga med utgångspunkt i normativ demokrati-teori. En första konsekvens är att andra rangens val tenderar att *handla om fel saker*: nationella sakfrågor – som bör diskuteras i samband med nationella val – tenderar att invadera andra rangens valrörelser. Detta riskerar att leda till att medborgarnas demokratiska ansvarsutkrävande blir snedvridet i så måtto att fel politiker ställs till svars för ageranden på politikområden där de saknar ansvarskompetens. Ett exempel på detta är när väljare använder andra rangens val för att bestraffa (eller belöna!) partier som har makten på nationell nivå för den politik de fört där – som att bestraffa ett lokalt parti för att regeringen misslyckats med den ekonomiska politiken eller utrikes- och säkerhetspolitiken på nationell nivå. Ett annat exempel är när väljare ägnar sig åt att åsiktsrösta i andra rangens val i frågor som avgörs på nationell nivå – som att belöna ett parti för att partiet har fört en bra familjepolitik eller välfärdspolitik i ett val till Europaparlamentet. För val på regional nivå har Jeffery och Houghe (2001) dessutom hävdad att det spelar roll för tendensen att

belöna eller bestraffa regeringspartier *när i tider*, under en nationell valcykel, som ett så kallat andrarankat val inträffar. Idén är att sittande regering på nationell nivå har en kort smekmånad efter att den har blivit vald. Därefter följer en period av ökande opposition och stöd för de ledande oppositionspartierna, vilket förväntas vara som störst ungefär halvvägs in i cykeln, medan stödet för regeringen sedan kan antas öka igen när nästa nationella valdag närmar sig. Om då ett regionalt val inträffar ungefär mitt i cykeln antas regeringspartierna löpa störst risk att förlora röster medan oppositionspartierna förväntas gynnas.

I den internationella litteraturen finns alltså tydliga förväntningar på väljarnas beteende för de val på regional, lokal och supernationell nivå som genomförs vid sidan av de nationella valen: lägre valdeltagande, nationellt präglad dagordning, framgångsrika utmanarpartier, och bestraffning/belöning av regeringspartier på nationell nivå.

Tidigare har svenska statsvetare kunnat genomföra studier av huruvida Europaparlamentsvalen följer förväntningarna som kan härledas från teorin om andra rangens val. Teorin om andra rangens nationella val har i huvudsak fått stöd i tidigare analyser av Europaparlamentsval: valkontext är betydelsefullt för individuellt politiskt beteende (Gilljam & Holmberg 1998; Holmberg 2001; Oscarsson, Holmberg et al. 2006; Oscarsson & Holmberg 2010). Framförallt gäller detta det låga valdeltagandet och att såväl medieuppmärksamhet som kampanjarbete är av klart mindre omfattning än vid ordinarie val. De två stora partierna – Moderaterna och Socialdemokraterna – har också haft svårare att göra bra valresultat i Europaparlamentsval, samtidigt som små utmanarpartier som Junilistan 2004 och Piratpartiet 2009 på kort tid lyckats samla ett så stort väljarstöd att de tagit sig in i Europaparlamentet.

En specifik sak för svenska väljare i Europaparlamentsval, som inte riktigt passar in i det mest typiska mönstret för andra rangens val, har varit tendensen att väljarnas allmänna attityder gentemot den europeiska unionen (EU) har haft stor betydelse för deras politiska beteende, såväl för valdeltagandet som för partival. Å ena sidan handlar det då om EU och inte om nationella frågor, men samtidigt har det inget med själva valet att göra i den meningen att frågan om det svenska EU-medlemskapet inte på något sätt hanteras i Europaparlamentet utan snarare är en fråga för svenska riksdagen. Samtidigt bör det påpekas att betydelsen av väljarnas allmänna åsikter om EU och det svenska medlemskapet har minskat över tid, och fler sakfrågor har kommit att spela roll (Oscarsson & Holmberg 2010).

En viktig skillnad mellan ett regionval och ett Europaparlamentsval är förstås att väljarnas åsikter om EU inte förväntas vara viktigt för deras beslut att delta i regionvalet. Motsvarande aspekt för val till regionfullmäktige i Västra Götaland borde i så fall snarast vara åsikter om regionen som sådan, ifall medborgarna gillar eller ogillar Västra Götalandsregionen, men till skillnad från val till Europaparlamentet så finns det ingen sådan förväntning på regionala val.



## Omvalutgången

Flera av de förväntningar på omvalet som härletts från den statsvetenskapliga litteraturen och från teorin om andra rangens val kunde utvärderas direkt så fort valresultatet från omvalet räknats samman (se tabell 2a). Det mest uppenbara är att valdeltagandet som väntat blev mycket lägre i omvalet (44,1 procent) än i det ordinarie regionvalet i september 2010 (80,6 procent). Ungefär 450 000 västragötalänningar som mobiliserades för att välja regionfullmäktige i september 2010 struntade i att delta i omvalet i maj 2011. Det låga valdeltagandet var inte någon överraskning i ljuset av tidigare erfarenheter av andra rangens val i Sverige, i alla fall inte jämfört med valdeltagandet i svenska Europaparlamentsval, även om den nedåtgående trenden bröts i och med ökningen till 45,5 procent valdeltagande år 2009 (en ökning med 7,6 procentenheter jämfört med 2004) (Oscarsson & Holmberg 2010).

Valresultatet i sig självt måste dock betraktas som överraskande. Stick i stäv med förväntningarna blev det relativt blygsamma förändringar av partiernas röststöd mellan september och majvalet, trots att nästan hälften av väljarna fallit ifrån (se Folke Johanssons kapitel i denna volym). Tidigare erfarenheter av andra rangens val kommer med andra ord på skam när det gäller framför allt uteblivna dramatiska framgångar för små utmanarpartier på stora partiers bekostnad. Visserligen ökade Sverigedemokraterna sitt röststöd med +1,4 procentenheter, och det nya utmanarpartiet Vägvalet lyckades vinna 2,5 procent av rösterna i omvalet. Men givet förväntningarna hade inget av de små utmanarpartierna några iögonenfallande framgångar i omvalet.

Eftersom de förväntade framgångarna för småpartier som Sverigedemokraterna, för icke-regeringspartier och partier till höger uteblev, blev det heller inget ”regeringsskifte” i regionen. Allianspartierna (Centerpartiet, Folkpartiet, Moderaterna och Kristdemokraterna) tappade ett mandat samtidigt som de rödgröna partierna vann sex mandat (se tabell 2b). Samma minoritet bestående av Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet som styrde regionen efter det ordinarie valet i september 2010 kunde fortsätta styra Västra Götaland efter omvalet 2011, fast nu utan Sjukvårdspartiet som stödparti. För att nå egen majoritet i regionfullmäktige behövs 75 mandat. Vänsterpartiet, Socialdemokraterna och Miljöpartiet samlade tillsammans 74 mandat.

**Tabell 2a Valresultat i val till Västra Götalands läns landsting 19 september 2010 och 15 maj 2011 (antal röster, procent, procentenheter)**

| Parti                    | 19 sept 2010    |         | 15 maj 2011  |         | Förändring sept-maj | Förändring sept-maj |
|--------------------------|-----------------|---------|--------------|---------|---------------------|---------------------|
|                          | Antal röster    | procent | Antal röster | procent |                     |                     |
| Socialdemokraterna       | 302 411         | 30,9    | 177 675      | 32,6    | -124 736            | +1,7                |
| Vänsterpartiet           | 59 521          | 6,1     | 32 129       | 5,9     | -27 392             | -0,2                |
| Miljöpartiet de gröna    | 71 503          | 7,3     | 40 168       | 7,4     | -31 335             | +0,1                |
| Centerpartiet            | 55 264          | 5,6     | 31 251       | 5,7     | -24 013             | +0,1                |
| Folkpartiet liberalerna  | 79 328          | 8,1     | 39 122       | 7,2     | -40 206             | -0,9                |
| Kristdemokraterna        | 56 096          | 5,7     | 29 129       | 5,3     | -26 967             | -0,4                |
| Moderaterna              | 254 423         | 26,0    | 130 548      | 23,9    | -123 875            | -2,1                |
| Sjukvårdspartiet         | 44 638          | 4,6     | 31 701       | 2,8     | -12 937             | -1,8                |
| Sverigedemokraterna      | 43 280          | 4,4     | 15 264       | 5,8     | -28 016             | +1,4                |
| Vägvalet                 | - <sup>1)</sup> | -       | 13 760       | 2,5     | +13 760             | +2,5                |
| Övriga partier           | 12 953          | 1,3     | 4 468        | 0,8     | -8 485              | -0,5                |
| Giltiga röster           | 979 417         | 100,0   | 545 215      | 99,9    | -434 202            |                     |
| Ogiltiga röster – blanka | 19 787          | 2,0     | 3 410        | 0,6     | -16 377             | -1,4                |
| Ogiltiga röster – övriga | 319             | 0,0     | 325          | 0,1     | +6                  | 0,0                 |
| Valdeltagande            | 999 523         | 80,6    | 548 950      | 44,1    | -450 573            | -36,5               |
| Antal röstberättigade    | 1 240 519       |         | 1 246 191    |         | +5 672              |                     |

**Källa:** Valmyndigheten. <sup>1)</sup> Vägvalet ställde inte upp i det ordinarie valet till Västra Götalands läns landsting i september 2010. För detaljerade analyser av valdeltagande i samband med omvalen i Västra Götaland och Örebro, se Öhrvall (2012).

**Tabell 2b Mandatfördelning i regionfullmäktige i Västra Götaland i omvalet och det ordinarie valet 2010 (antal mandat och förändring)**

| Parti               | Ordinarie val | Omval maj 2011 | förändring |
|---------------------|---------------|----------------|------------|
|                     | Mandat 2010   | Mandat 2011    |            |
| Vänsterpartiet      | 9             | 9              | ±0         |
| Socialdemokraterna  | 47            | 52             | +5         |
| Miljöpartiet        | 11            | 12             | +1         |
| Centerpartiet       | 8             | 9              | +1         |
| Folkpartiet         | 12            | 11             | -1         |
| Moderaterna         | 39            | 38             | -1         |
| Kristdemokraterna   | 9             | 9              | ±0         |
| Sverigedemokraterna | 7             | 9              | +2         |
| Sjukvårdspartiet    | 7             | 0              | -7         |
| Totalt              | 149           | 149            |            |

**Källa:** Valmyndigheten.

## Debatten om skilda valdagar

Omvalet i Västra Götaland den 15 maj 2011 skapade en unik möjlighet att bidra med ny kunskap till en andra tydligt avgränsad diskurs inom statsvetenskaplig forskning, nämligen hur valdagarnas placering påverkar valrörelsernas karaktär och medborgarnas politiska beteende.

Den nuvarande svenska ordningen att alltid anordna samtidiga val till riksdag, regioner och kommuner på samma valdag vart fjärde år är unik i sitt slag (Oscarsson 2001). Den författningpolitiska debatten om huruvida val till olika politiska nivåer bör genomföras samtidigt eller vid skilda tillfällen har pågått i Sverige i mer än hundra år (Kjellgren 2001). Omvalet i Västra Götaland identifierades tidigt som ett slags test i skarpt läge av huruvida separata regionval skulle kunna ”stå på egna ben” i en svensk politisk kontext. Många av analyserna i den här forskarantologin har direkt bäring på frågan om hur lokala och regionala val skulle kunna gestalta sig om Sverige valde att skilja valdagarna åt.

Enkelt uttryckt är det två demokratiska kärnvärden som står mot varandra i debatten om gemensam eller skild valdag: *värdet av ansvarsutkrävande* och *värdet av politisk jämlikhet*.

Anhängarna till gemensam valdag för lokala, regionala och nationella val ser försvaret av höga valdeltagandenivåer som ett överordnat mål. Eftersom all erfarenhet från jämförbara länder pekar i riktning mot att system med skilda valdagar tenderar att leda till lägre valdeltagande (Oscarsson 2001) är en ordning med gemensamma valdagar där de olika valen mobiliserar väljare åt varandra att föredra. Lägre valdeltagande hotar två demokratiska grundvärden: folkviljans förverkligande och politisk jämlikhet. Anhängarna till gemensam valdag faller också gärna tillbaka på argumentet att det bör finnas ett *kommunalt samband* mellan olika nivåer i flernivådemokratin. Partiernas ideologier är desamma på alla nivåer och demokratin mår därför bra av att väljarna får möjlighet att ta ett ansvar för helheten genom att valen anordnas samtidigt.

Anhängarna av skilda valdagar menar att lokala och regionala val som anordnas vid en annan tidpunkt än de nationella dramatiskt ökar möjligheterna för väljarna att utkräva ansvar av rätt politiker för rätt saker. Om vi hade skilda valdagar skulle lokala och regionala val ges en möjlighet att träda fram ur skuggan av de nationella valen. På lite sikt skulle väljarnas uppmärksamhet, engagemang och kunskaper om lokal och regional politik förbättras, lokala partier och kandidater bli mer kända, och väljarna skulle utvärdera politikerna efter vad de utträttat under den gångna mandatperioden. Och medierna skulle successivt lära sig att hantera ett system där lokala och regionala val anordnas separat från de nationella valen. Ett något lägre valdeltagande är i sig självt inget stort problem och kan accepteras eftersom de demokratiska vinsterna i form av ökade möjligheter till ansvarsutkrävande förbättras.

Bokens analyser av mediernas och partiernas agerande under omvalrörelsen, av medborgarnas kännedom om partiföreträdare och attityder i regionpolitiska frågor,

samt av det låga valdeltagandet och dess konsekvenser, syftar att skapa ett bättre underlag för fortsatta diskussioner om huruvida vi i Sverige bör behålla den nuvarande ordningen med samtidiga val till kommuner, regioner och riksdag, eller om valdagarna bör skiljas åt.

## Disposition

Vi inleder våra analyser av det omstridda omvalet i Västra Götaland med två kapitel som placerar in omvalet i Västra Götaland i ett längre historiskt perspektiv. Frågan om betydelsen av skilda valdagar står i fokus i Linda Bergs och Henrik Oscarssons kapitel *Regionala val i Sverige*. Före 1970 var landstingsvalen skilda från de nationella och låg halvvägs in i röstningscykeln för riksdagsvalen. Trots förväntningar om att valdeltagandet ska vara lägre i en sådan situation, och att regeringspartierna ska förlora röster, visar våra resultat istället att valdeltagandet i svenska landstingsval före 1970 var nästan lika högt som i riksdagsvalen och att nationella regeringspartier sällan förlorade röster i regionala val, utom under exceptionella omständigheter. Istället blir det tydligt hur omvalet i Västra Götaland 2011 skiljer ut sig historiskt genom det rejäla tappet i valdeltagande.

I kapitlet *Omval och andra omtagningar under 300 år* genomför Jan Teorell en historisk kartläggning av det svenska valprovningensinstitutet och de omval som hållits i Sverige under de senaste trehundra åren. Teorell beskriver hur möjligheterna att överklaga val förändrats i Sverige sedan tidigt 1700-tal. Diskussionen problematiserar nämndens nuvarande sammansättning och det faktum att dess ordinarie ledamöter tillsätts partipolitiskt, när den internationella trenden snarare är att flytta över denna kompetens till ett oberoende domstolsväsende.

Det låga valdeltagandet (44,1 procent) är det kanske mest uppseendeväckande med omvalet i Västra Götaland. I kapitlet *Omvalet – en prövning för den politiska jämlikheten* undersöks vilka konsekvenser det låga valdeltagande hade för den politiska jämlikheten. Mikael Persson, Maria Solevid och Richard Öhrvall visar att ojämlikheten i valdeltagande ökade mellan det ordinarie valet 2010 och omvalet 2011. Relativt små skillnader i valdeltagande i det ordinarie valet gällande ålder, inkomst, utbildning och politiskt intresse växte till stora skillnader i samband med omvalet. Yngre, låginkomsttagare, lågutbildade och politiskt ointresserade röstade i mindre utsträckning än andra. Därmed bekräftas Herbert Tingstens klassiska prediktion om att ju lägre valdeltagande, desto mindre politisk jämlikhet.

Folke Johansson visar i kapitlet *Skilda förutsättningar – lika utfall* att väljarbeteendet i omvalet inte kom att innebära några stora politiska förändringar. De som gick till valurnorna i omvalet 2011 var i stor utsträckning anhängare av ett visst parti, och de röstar givetvis till allra största delen på det parti de är anhängare till. Regionala frågor har inte haft samma mobiliserande kraft, till skillnad från vid ordinarie val då regionala och lokala frågor kan slå igenom i form av röstdelning. Det faktum att en del väljare medvetet gick in för att rösta likadant som de gjorde i det ordinarie

valet bidrar också till små förändringar av resultatet. Slutsatsen i detta kapitel är därmed att omvalet varken kan ses som ett typiskt andrarrankat val eller ett regionalt val. Istället verkar den ovanliga tidpunkten och de speciella omständigheterna, som exempelvis avsaknad av nationell mediestimulans till intresse, ha påverkat valets förlopp och utfall.

Ytterligare en viktig aspekt av de förväntningar som följer av ett andra rangens var är den ökade möjligheten för mindre utmanarpartier att få röster. I kapitlet *Framgång ger framgång för Sverigedemokraterna?* fokuserar Marie Demker och Maria Oskarson på Sverigedemokraternas framgångar i omvalet 2011. De menar att framgången på +1,4 procentenheter inte kan förklaras av vare sig politiska eller socio-ekonomiska faktorer. Istället har den så kallade politiska möjlighetsstrukturen varit viktig, i detta fall partiets inträde i Riksdagen i september 2010 som bidrog till en legitimering av partiets företrädare också lokalt och regionalt. Dessutom har lokala faktorer i vissa kommuner visat sig ha betydelse, till exempel snabba förändringar av befolknings-sammansättningen.

Partiernas, mediernas och medborgarnas hantering av omvalsituationen analyseras i kapitlet *Omvalrörelse*. Henrik Oscarsson och Jacob Severin visar att institutionella förutsättningar och valkontext har stor betydelse för valdemokratins huvudaktörers möjligheter att prestera väl i samband med valrörelser och valkampanjer. Omvalet blev en tuff utmaning för partier, medier och medborgare när det gäller att förverkliga idéer om den goda valrörelsen. Överlag var aktörernas prestationer en stor besvikelse. Jämfört med ordinarie val var omvalrörelsen blev en klart svalare tillställning med mindre satsningar från partier och medier än vanligt. Väljarna uppfattade också valrörelsen som lam med brist på information om partiernas valbudskap. De regionala partierna satsade relativt stora ekonomiska resurser på sina valkampanjer i samband med omvalet, och de kampanjade om rätt saker, det vill säga regionala sakfrågor som sjukvård och regional planering. Partierna fick dock inte mycket draghjälp från nationella och regionala medieaktörer, vilket är problematiskt när många väljare är beroende av en intensiv medievalrörelse för att intressera sig och engagera sig i ett demokratiskt val.

Valrörelser medför normalt att medborgarna blir mer nöjda med demokratin på lokal, regional och nationell nivå, men David Karlsson visar i kapitlet *Regionala valrörelser och medborgarnas attityder i regionpolitiska frågor* att så inte var fallet. Den separata regionala valrörelsen ökade inte nöjdheten för den regionala nivån specifikt, och den påverkade inte heller väljarnas attityder i regionpolitiska frågor. Trots att ojämlikheten i vilka som röstar har ökat visar detta kapitel enbart små skillnader mellan väljares och icke-väljares attityder i regionpolitiska frågor. När stora grupper avstår från att rösta är förväntningen att väljarnas attityder skall skilja sig från icke-väljarnas, och att vissa åsikter därmed blir "överrepresenterade" i valet. Men så är alltså inte fallet i detta omval – de små skillnader som finns mellan väljare och icke-väljare i omvalet är desamma som vid ordinarie val, där valdeltagandet är mycket högre.

En del av ojämlikheten i deltagande i omvalet handlar om att personer som befinner sig längre bort från den politiska makten i regionen har röstat i lägre grad än andra. I kapitlet *Centrum och periferi i omvalet – regionpolitikens geografiska dimension* analyser David Karlsson detta samband, som inte bara är en fråga om avstånd utan också om relativ styrka då andelen medborgare i periferin minskar medan storstadsområdena växer. Trots att valdeltagandet i omvalet sjönk särskilt mycket i perifera delar av Västra Götaland, visade det sig ändå inte få någon större betydelse för det totala valresultatet. Däremot säger resultaten en hel del om inställningen till regionpolitiken i regionens mer perifera områden. Skillnaden mellan regionens mer centrala och perifera delar bidrar även i viss mån med förklaring till varför de två regionala partierna – Vägvalet och Sjukvårdspartiet – misslyckades i omvalet, men huvudförklaringen är snarast konkurrensen dem emellan. Det är högst sannolikt att dessa två partier hade kommit in i fullmäktige om det andra partiet inte hade ställt upp, eller om de hade samarbetat. Karlsson konstaterar att små partier inte gynnas per automatik i andra rangens val, utan omständigheterna är viktiga.

En indikator på hur väl omvalrörelsen lyckades informera väljarna om alternativen är att undersöka hur kända regionpolitikerna är. I kapitlet *Blir regionpolitiker mer kända och populära under valår?* visar Sören Holmberg att regionpolitikerna i Västra Götaland normalt sett *inte* blir mer kända när det är ordinarie regionval, vilket annars är en förväntning från den sociala inlärningsteorin. En orsak till det kan vara att de ordinarie valen överskuggas av nationella val. Men i samband med omvalet 2011, utan konkurrens från andra val, visade sig teorin plötsligt stämma: De ledande regionpolitikerna blev mer välkända. Däremot är effekten ganska svag och kortvarig. Redan under hösten 2011 har graden av kännedom börjat gå ned igen, men det viktiga är ändå att vi kan se en effekt. Regionpolitikerna blir även något mer uppskattade bland det egna partiets sympatisörer i samband med omvalet, vilket är normalt vid alla val. En möjlig slutsats är att en återgång till skilda valdagar skulle kunna göra regionpolitikerna mer kända.

I kapitlet *Valmyndigheten i blåsväder* undersöks väljarnas förtroende för valadministrationen, närmare bestämt den institution som har huvudansvaret för att genomföra val i Sverige: Valmyndigheten. Sebastian Lundmark och Henrik Oscarsson visar att västragötälänningarnas förtroende för Valmyndigheten drabbades negativt av de misstag och felaktigheter som uppdagades i samband med det ordinarie regionvalet i Västra Götaland 2010. Mellan perioden hösten 2010 till våren 2011 sjönk förtroendet med 10 procentenheter. Men förtroendetappet var temporärt. Ett år efter riksdagsvalet 2010 har förtroendet börjat återhämta sig, men det återstår att se om det helt återställs. Vidare analyser visade att förtroendet för Valmyndigheten och dess arbetsprestation även påverkade hur medborgarna utvärderade demokratins funktionssätt. Rösträkningsstrul och omval tär på förtroendet på kort sikt, men en väl fungerande valadministration är viktig för att inte återupprepa misstag ska få en mer långsiktig effekt.

## Omvalet en rar tilldragelse

Våra analyser visar att omvalet i Västra Götaland 2011 inte helt stämmer överens med föreställningar om andra rangens val. Flera förutsägelser från teorin slog in som exempelvis det låga valdeltagandet och det svala intresset från medier och väljare att engagera sig i valet. Men andra förväntningar kom på skam, som att regionvalet skulle präglas av nationella sakfrågor, att ett lågt valdeltagande skulle få dramatiska konsekvenser för valutgången, eller att små utmanarpartier skulle vinna ett starkt stöd på bekostnad av stora partier eller partier som har makten på den nationella arenan. Så blev det inte. Sakfrågor som avgörs på den regionala politiska arenan dominerade klart i omvalrörelsen. Valresultatet i omvalet 2011 avviker mycket litet från det ordinarie valet i september 2010 och kom därför att få en mycket liten effekt på den reella maktfördelningen i regionpolitiken.

När det gäller frågan om i vad mån regionvalet kan sägas ha klarat av att ”stå på egna ben” utan draghjälp från nationella valrörelserna är erfarenheterna också blandade. Positiva resultat är att regionpolitikerna blev mer kända och att valrörelsen sakpolitiskt faktiskt kom att handla om frågor som avgörs av regionfullmäktige, såsom sjukvård, infrastruktur och regional planering. De väljare som gick och röstade skilde sig inte på något avgörande sätt åsiktsmässigt från de västragötälänningar som valde att inte rösta i omvalet. På minussidan måste mediernas svaga valrörelsebevakning och det låga valdeltagandet lyftas fram som den största besvikelsen. Valrörelselarmet och valdeltagandet var mycket ojämnt spritt mellan olika delar av regionen och mellan olika befolkningsgrupper, vilket ledde till stora negativa konsekvenser för den politiska jämlikheten.

Omvalet i Västra Götaland genomfördes visserligen separat från ett nationellt val, men det finns samtidigt klara begränsningar i våra möjligheter att dra långtgående slutsatser om vilken karaktär lokala och nationella val *skulle ha* om vi förändrade valdagarnas placering. Vi ser tre skäl som talar emot att omvalet 2011 kan användas som en bra indikator för hur svenska lokala och regionalval skulle fungera om vi bytte till ett system med skilda valdagar: 1) För det första genomfördes omvalet vid en tidpunkt – 15 maj – som är en högst olämplig tidpunkt att anordna allmänna demokratiska val i Sverige (se Oscarsson 2001). 2) För det andra var omvalet inte någon planerad händelse. Varken väljare, medier eller partier hade någon hög beredskap att ställa till med valrörelse, utan fick i stora delar improvisera fram en valrörelse efter rådande svåra förhållanden. Det är sannolikt att denna beredskap att hantera separata val skulle vara betydligt större, och dessutom växa över tid, vid en planlagd förändring av valdagarnas placering. 3) För det tredje var valkontexten dramatiskt annorlunda jämfört med ett förutsett och sedan länge planerat val: det handlade om ett omval som orsakats av felaktigheter. Många omväljare uttryckte stor besvikelse över att deras röster inte räknades ordentligt första gången och att de minsann gjort sin plikt. Flera medborgare var helt enkelt missnöjda med själva beslutet att anordna valet.

Missnöjet från väljarnas sida när det gäller omvalsbeslutet kan tydligt avläsas i väljarnas skäl för icke-röstning (se tabell 3). Närmare tre av tio icke-röstare ansåg att ”det var fel att anordna omval” var ett av de absolut viktigaste skälen till varför de inte utnyttjade sin rösträtt i omvalet. Den motiveringen kvalar in som en central förklaring till icke-röstning, fullt i klass med några av de skäl som alltid brukar vara viktigast, nämligen att man varit bortrest, inte är tillräckligt insatt eller saknar intresse för politik (jfr Oscarsson & Holmberg 2010). Resultaten visar att en del av valskolkandet i omvalet berodde på att Västragötalänningarna protesterade mot att det anordnades ett omval.

**Tabell 3** *Icke-röstarna förklarar sig. Icke-röstarnas viktighetsbedömningar av olika skäl att inte rösta i omvalet i Västra Götaland 2011 (procent)*

|                                                              | Ett av de absolut viktigaste skälen | Ganska viktigt skäl | Inte särskilt viktigt skäl | Inte alls viktigt skäl | Summa procent | Andel viktigt |
|--------------------------------------------------------------|-------------------------------------|---------------------|----------------------------|------------------------|---------------|---------------|
| Jag är inte tillräckligt insatt i vad regionvalet handlar om | 27                                  | 28                  | 22                         | 24                     | 100           | 55            |
| Det var fel att anordna omval                                | 29                                  | 16                  | 20                         | 35                     | 100           | 45            |
| Upptagen/bortrest/sjuk/olyckshändelse                        | 36                                  | 8                   | 10                         | 46                     | 100           | 44            |
| Jag saknar förtroende för politikerna                        | 19                                  | 21                  | 29                         | 31                     | 100           | 40            |
| Jag är inte intresserad av politik                           | 17                                  | 19                  | 29                         | 34                     | 100           | 36            |
| Inget parti representerar mina åsikter                       | 10                                  | 13                  | 32                         | 46                     | 100           | 23            |
| Min röst har ingen betydelse                                 | 8                                   | 6                   | 25                         | 61                     | 100           | 14            |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från Omval-SOM-undersökningen 2011. Antalet svarande varierar mellan 481 och 519.

Omvalet blev på många sätt ett olyckligt avbrott i den valdemokratiska cykeln av regelbundna val i Sverige som blottade brister och svagheter i vår valadministration och i vårt valprovninginstitut. Det finns all anledning att fundera på vad som kan förbättras i sättet på vilket vi organiserar val i Sverige, så att vi i framtiden kan undvika felaktigheter och misstag som leder till omvalssituationer. Vi har kunnat visa att rösträkningsstrulet i Västra Götaland hade tydliga negativa konsekvenser för medborgarnas förtroende för valadministrationen, även om detta förtroende tycks ha repat sig ganska snabbt efter omvalet.

Ökade satsningar på information, tydligare direktiv, bättre utbildning av valnämndsledamöter och valförrättare, fullskaliga övningar och rollspel. Mycket kan säkert göras för att förbättra valadministrationen. Men det kommer alltid ändå att finnas en risk för fel och misstag när vårt rösträknande är så kraftigt decentraliserat,



och när så många människor är inblandade. Om olyckan skulle vara framme igen, i ett framtida val, finns det anledning att fundera på hur valprovningensinstitutet ska förbättras för att nå större legitimitet. Eventuella framtida omvalsbeslut bör fattas betydligt snabbare än vad som var fallet för omvalet i Västra Götaland. Vi bör diskutera huruvida en reell omvalsmöjlighet bör införas som gör det möjligt att snabbt göra om ett val under samma förutsättningar – med samma röstlängder och valalternativ – som ett ordinarie val.

Omvalsbeslut grundar sig idag på statistiska sannolikhetsberäkningar av huruvida begångna fel och misstag med fog skulle kunna ha påverkat valutgången, det vill säga mandatfördelningen. Det är kombinationen av rösträkningsstrul och jämna val som leder till omval. Ett sätt att försöka ”försäkra sig” mot jämna val – det vill säga minska sannolikheten för att situationer uppkommer där mandatfördelningen kan påverkas även av ett mycket litet antal röster – är att genomföra förändringar av valsystemet. Med ett färre antal valkretsar och fler utjämningsmandat skulle vi samtidigt erhålla mer proportionella fördelningar av mandaten och minska sannolikheten för jämna val.

## Noter

- <sup>1</sup> Efter 19 september 2010 behandlade Valprovningensnämnden inte mindre än 117 överklaganden för riksdagsvalet och 92 gällande kommun- och landstingsval (se vidare Jan Teorells kapitel i denna volym).
- <sup>2</sup> Med samma typ av sannolikhetsberäkningar hade Valprovningensnämnden i december 2010 avslagit 20 överklaganden av oegentligheter i Arvika kommun i Värmlands valkrets. Bland annat hade 59 valkuvert inte på ett korrekt sätt lagts tillbaka i sina respektive ytterkuvert. Huvudproblemet gällde dock att valnämnden i Arvika kommun på felaktiga grunder underkänt 8 förtida röster. Sannolikheten att dessa röster skulle ha inverkat på valresultatet beräknades till cirka 1 chans på 9 miljoner. Det bedömdes vara en alltför liten sannolikhet att mandatfördelningen i riksdagen skulle blivit annorlunda. Det blev därför inget omval i riksdagsvalkretsen Värmland.
- <sup>3</sup> Valmyndighetens kostnader är uppdelade på följande poster: 1) ersättning till Posten AB 1,2 milj., 2) ersättning till länsstyrelserna 2,1 milj., 3) produktion och distribution av valmaterial 3,7 milj., 4) information 1,9 milj., 5) IT-tjänster 3,8 milj., samt 6) övrigt 0,7 miljoner kronor. Källa: Valmyndigheten.

## Referenser

- Brug, Wouter Van Der & C. Van Der Eijk (2007). *European elections & domestic politics : lessons from the past and scenarios for the future*. Notre Dame, Ind., University of Notre Dame Press.
- Dahlberg, Stefan & Rebecka Åsbrink (2010). *En omöjlig ekvation – en studie av partiernas informationsinsatser i Europaparlamentsvalet 2009*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Dinkel, Reiner (1977). Der Zusammenhang zwischen Bundestags- und Landtagwahlergebnissen. *Wahlsociologie heute*. M. Kaase. Oplanden, Westdeutscher Verlag.
- Dinkel, Reiner (1978). The relationship between federal and state elections in West Germany. *Elections and Parties*. M. Kaase & K. von Beyme. London, Sage.
- Gilljam, Mikael & Sören Holmberg (1998). *Det första valet till Europaparlamentet*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Holmberg, Sören, Ed. (2001). *Europaopinionen*. Valundersökningar, 19. Göteborg, Statsvetenskapliga institutionen Univ.
- Kjellgren, Hanna (2001). Debatten om valdagens placering. *Skilda valdagar och vårval? SOU 2001:65*. H. Oscarsson. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Marsh, Michael (1998). "Testing the Second-Order Election Model after Four European Elections." *British Journal of Political Science* 28: 591-607.
- Oscarsson, Henrik, Ed. (2001). *Skilda valdagar och vårval. Forskningsrapporter utgivna av 1999 års Författningsutredning*. SOU 2001:65. Stockholm, Justitiedepartementet.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg, Eds. (2010). *Väljarbeteende i Europaval*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson, Henrik, Sören Holmberg, Per Hedberg & Stefan Dahlberg (2006). *Europaval*. Göteborg, Statsvetenskapliga institutionen.
- Reif, Karlheinz (1997). "Reelections: European Elections as Member State Second-Order Elections Revisited." *European Journal of Political Research* 1997: 115-124.
- Reif, Karlheinz & Hermann Schmitt (1980). "Nine Second-Order Elections: A Conceptual Framework for the Analysis of European Election Results." *European Journal of Political Research* 8: 3-44.
- Svd (20110211). "Omval i Örebro och Västra Götaland."
- Valmyndigheten (2011-02-11). "Presskonferens med anledning av beslutet om omval i Västra Götaland och Örebro."
- Van Der Eijk, Cees & Marcel Van Egmond (2007). "Political effects of low turnout in national and European elections." *Electoral Studies* 26(3): 561-573.
- Van Der Eijk, Cees. & Mark N. Franklin (1996). *Choosing Europe?* Ann Arbor, The University of Michigan Press.
- Örhvall, Richard (2012). *Valdeltagande vid omvalen 2011*. Stockholm, Statistiska centralbyrån.

# REGIONALA VAL I SVERIGE<sup>1</sup>

LINDA BERG & HENRIK OSCARSSON

Den regionala nivån i Sverige har ibland kallats för ”den regionala röran” (Gidlund 1998; Stegman McCallion 2008). Det beror på att Sverige har en mer komplicerad politisk-administrativ situation på regional nivå jämfört med många andra länder. Något som har varit speciellt för Sverige har varit en hög grad av centralisering samtidigt som vi med internationella mått mätt har haft osedvanligt starka och självständiga kommuner, särskilt efter de stora kommunsammanslagningarna under efterkrigstiden (Loughlin et al 2011; Nergelius 2011). Den svenska regionala nivån har därmed betraktats som mycket svag, med å ena sidan de 21 *länen*, med länsstyrelserna som kan ses som statens förlängda arm runt om i landet med ansvar för att nationella utvecklingsmål ska uppnås, och å andra sidan de 20 *landstingen*, vars fullmäktige främst ansvarar för den regionala sjukvården. Län och landsting har samma geografiska utsträckning (förutom i fallet Gotland där kommunen även ansvarar för landstingsuppgifterna, och det alltså finns något landstingsfullmäktige). Däremot har i allmänhet inte de 25 *landskapen* samma geografiska utsträckning. Denna tredje variant av regional indelning i Sverige bidrar ytterligare till förvirringen för utländska betraktare, men det är viktigt att poängtera att landskapen inte fyller någon som helst formell roll i dagens svenska politiska system, även om vissa av dem var politisk-administrativa enheter före 1634 (Nordstrom 2002) och att symbolvärdet och identifikationen med landskapet kan vara fortsatt relativt stark i vissa delar av landet (Berg & Lindahl 2000).

Om vi fokuserar på de nivåer under den statliga där vi har valbara församlingar kan det vid första anblick trots allt verka enkelt med 20 landsting och 290 kommuner. Men situationen är mer komplex. För det första finns det inte, till skillnad från många kontinentaleuropeiska länder, en hierarkisk ordning mellan dessa två enheter. De formella namnen *primärkommun* och *landstingskommun* indikerar att båda dessa enheter lyder under kommunallagen från 1992, och att skillnaden dem emellan främst handlar om ansvarsfördelning och geografisk storlek. Medan kommunerna ansvarar för en stor del av den dagliga servicen och omvårdnaden av medborgarna (t.ex. skola och äldreomsorg) är landstingens huvudsakliga uppgift att ta hand om sjukvård. Sedan 1 januari 2011 nämns inte heller ordet landsting specifikt i regeringsformen, utan istället framgår att kommuner finns på både lokal och regional nivå (Nergelius 2011).

För det andra har ett flertal regionala reformer i Sverige under de senaste 15 åren förändrat bilden. Bland annat bildades två nya regioner, *region Skåne* och *Västra*

*Götalandsregionen*, med regionfullmäktige i slutet av 1990-talet. Detta och andra regionala reformer i Sverige diskuteras nedan.

Men trots dessa reformer kvarstår faktum att vi totalt sett i Sverige har val till politiska församlingar på fyra olika nivåer: kommunfullmäktige, landstingsfullmäktige, riksdagen, och sedan 1995 också till Europaparlamentet. Val till de tre förstnämnda sker samtidigt, på samma dag, den tredje söndagen i oktober sedan 1970. Sedan 1994 sker dessa val återigen vart fjärde år, efter att vi hade treåriga mandatperioder under åren 1970-1994 (Oscarsson 2001). Även på detta sätt skiljer sig Sverige från många andra länder som istället anordnar val till regionala och lokala församlingar vid olika tillfällen (Loughlin et al 2011). Ett omval på regional nivå i Sverige är därmed som vi skrev i inledningskapitlet unikt, inte bara för att ett val behöver tas om, utan också för att omvalet i Västra Götaland ägde rum utan att det samtidigt var val till andra högre och lägre politiska instanser.

I resten av detta kapitel kommer vi först att kort förklara på vilket sätt Västra Götalandsregionen är annorlunda än ett traditionellt landsting genom att ta upp de regionreformer som ägt rum i Sverige sedan slutet av 1990-talet. Därefter kommer vi att göra en historisk tillbakablick på regionala (landstings) val i Sverige sedan andra världskriget, eftersom skilda valdagar till landsting och riksdag gällde även i Sverige fram tills 1970.

## **Västra Götalandsregionen och regionreformer i Sverige**

Västra Götalandsregionen bildades den 1 januari 1999 genom en sammanslagning av de tre tidigare landstingen i Skaraborg, Älvsborg och Bohuslän, samt det sjukvårdsansvar som tidigare låg på Göteborgs kommun. Ett år tidigare hade Västra Götalands län bildats genom att de tre länen i samma geografiska område sammanfogades (Nilsson 2011). Tillsammans med Region Skåne var Västra Götalandsregionen därmed först ut i Sverige att bilda regioner med direktvalda regionfullmäktige inom ramen för den så kallade *regionala försöksverksamheten*. Försöksverksamheten syftade inte på själva sammanslagningen av olika geografiska områden, utan det nya var att dessa två nya regionfullmäktige utöver traditionella landstingsuppgifter, också fick ta över ansvaret för vissa frågor som tidigare hade legat på länsstyrelserna. Viktigast är att ansvaret för regionala utvecklingsfrågor (dit även internationella frågor och EU-frågor hör) fördes över från länsstyrelserna till de direktvalda regionpolitikerna. Försöksverksamheten förlängdes i två steg fram till 2010 och är nu permanenta, tillsammans med att Halland och Gotland också har blivit regionkommuner (Nilsson 2011).

Ett annat alternativ inom den regionala försöksverksamheten var den så kallade *Kalmarmodellen*, vilken innebar att kommunerna och landstinget bildade ett gemensamt regionförbund vars ledamöter utses indirekt via val till kommunerna och till landstinget. Delar av det regionala utvecklingsansvaret fördes även här över från länsstyrelsen till regionförbundet (Gidlund 1998). Modellen har fått många

efterföljare runt om i Sverige, och de flesta regioner som kallar sig själva för region har en liknande struktur som i Kalmar.

Parallellt med denna utveckling arbetade den så kallade *Ansvarskommittén* under ledning av Mats Svegfors med en utredning av Sveriges framtida regionala indelning. Kommittén hade tillsats av den tidigare socialdemokratiska regeringen och i sitt slutbetänkande från år 2007 föreslogs att landstingen borde ersättas av 6-9 regioner med liknande institutionell struktur som i Skåne och Västra Götaland. Olika uppfattningar om regionreformer hos den vid det här laget nya borgliga regeringen, tillsammans med kritik underifrån mot en del föreslagna delningar och sammanslagningar, fick till följd att processen lades på is ett par år. År 2010 uttalade regeringen en intention om att en regionreform skulle kunna genomföras senast 2015, och som ett led i detta permanentade försöksverksamheten år 2010 (Nilsson 2011). Samtidigt har det funnits en önskan om att nya regioninitiativ ska växa fram underifrån snarare än påläggas ovanifrån, men processen har varit trög. En stor andel studier, vidare utredningar och förslag har också förekommit i debatten, men i dagsläget är det oklart om det blir någon reform till 2015.

Utvecklingen mot större och mer självständiga regioner är trend vi ser i hela Europa. Regionernas roll inom EU och utvecklingen mot det som kan kallas ett *flernivåstyre* har fått mycket uppmärksamhet i forskningen (Bache 2008; Hooghe & Marks 2001). Bedömare har bl.a. påpekat att den befintliga assymetrien i institutionell utformning riskerar att få konsekvenser för bland annat den demokratiska legitimiteten och regionernas arbete gentemot EU (Marks et al 2002; Berg & Lindahl 2007). Även om det i dagsläget är oklart hur den framtida regionala indelningen i Sverige kommer att se ut i praktiken är det troligt att det kommer att bli en struktur som liknar dagens Västra Götalandsregion. På så vis kan resultaten och analyserna av omvalet även ha bäring på diskussioner om val till framtida regionala nivåer, exempelvis frågan om skilda valdagar. Även nästa avsnitt kan bidra till en sådan diskussion eftersom vi där tar upp den historiska utvecklingen av regionala val i Sverige, med möjlighet att jämföra landstingsval före och efter 1970, dvs med skilda respektive gemensamma valdagar.

## Historisk utveckling av regionala val i Sverige

Även om den svenska länsindelningen går tillbaka till Axel Oxenstierna och hans reform 1634, är valhistoriken avsevärt kortare. Landstingen etablerades 1862 genom en reform där alla län tilldelades ett landsting, vars fullmäktige utsågs genom val med ytterst begränsad rösträtt. Från och med 1909 års vallag, och den därmed ökande standardiseringen av val i Sverige, kan vi se en utveckling mot mer demokrati (Esaiasson 1990). Valen till olika församlingar på kommunal, landstings- och riksdagsnivå förlades till en början på olika månader under året. Redan här blir september månad reserverad för val till dåtidens andra kammare i riksdagen, vilket skedde vart tredje

år. Kommun- och landstingsval skedde däremot vart fjärde år, samma år men olika månader (Kjellgren 2001).

Från år 1917 och som en konsekvens av rösträttsreformen dök frågan om att samordna valdagarna till alla tre nivåerna upp i riksdagen. Efter gradvisa reformer blev det från och med 1942 beslutat att samma valdag, den tredje söndagen i september, skulle gälla för kommunfullmäktige-, stadsfullmäktige och landstingsfullmäktigevalen. Trots att även val till andrakammarriksdagen skedde den tredje söndagen i september hade vi ännu inte gemensam valdag, eftersom valet till andrakammaren fortfarande ägde rum ett annat år. I praktiken var det val i september vartannat år, men varannan gång till riksdagen och varannan gång till lokala och regionala nivåer. Detta system var sedan stabilt fram till 1968 då beslutet togs om att införa enkammarriksdag och gemensam valdag, samma år för alla val, kommun, landsting och riksdag, vilket sedan gällde från och med valet 1970 (Kjellgren 2001).

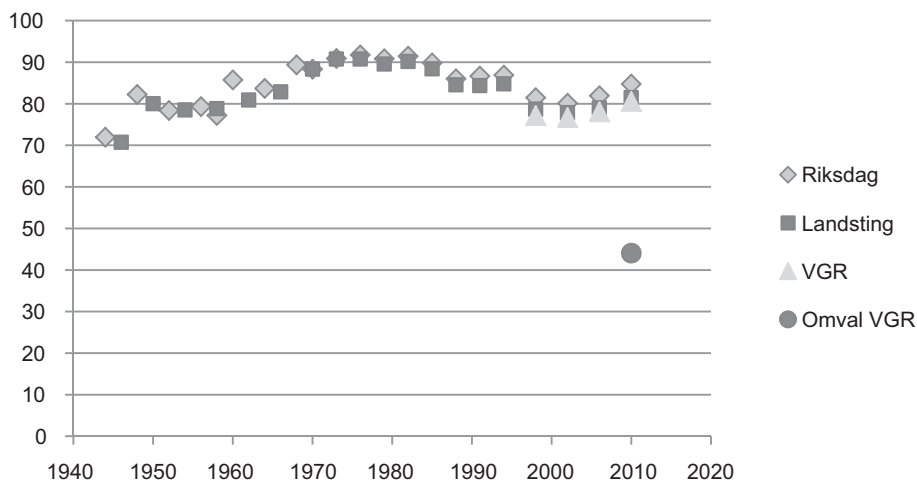
I det äldre systemet med skilda valdagar hade Sverige även en tvåkammarriksdag. Valet till lokala nivåer hade då även en uppenbar koppling till rikspolitiken genom att ledamöterna i första kammaren utsågs indirekt via de lokala valen. I samband med enkammarriksdagens införande blev det en diskussion om hur kopplingen till kommunerna skulle kunna fortlevas, och den gemensamma valdagen såg därför som en kompromiss och ett sätt behålla den kommunala kopplingen för de partier (särskilt socialdemokraterna) som var oroliga över att förlora detta band, och därmed kanske riskera minskat inflytande i riksdagen (Kjellgren 2001).

## Valdeltagande

Enligt teorier om andra rangens val finns en förväntning om att val till andra politiska nivåer än det nationella parlamentet uppfattas vara av mindre vikt, vilket kan tänkas få ett antal konsekvenser (Reif 1997). En vanlig förväntan, och något som diskuterats mycket i Sverige, är frågan om valdeltagande. Framförallt vid skilda valdagar förväntas valdeltagandet till andra nivåer än det nationella parlamentet vara klart lägre.

Sverige har jämfört med omvärlden generellt ett mycket högt valdeltagande till samtliga inhemska nivåer. Däremot har valdeltagandet i valen till Europaparlamentet varit klart lägre (Oscarsson & Holmberg 2010). En av förklaringarna till varför valdeltagandet har varit högt till inhemska val har varit den gemensamma valdagen, men om vi tittar tillbaka historiskt (figur 1) har valdeltagandet legat högt även decennierna efter andra världskriget när lokala och regionala val genomfördes två år före/efter val till riksdagens andra kammare.

**Figur 1 Valdeltagande i val till riksdag, landsting (genomsnitt) och till regionfullmäktige i Västra Götaland: ordinarie val samt omvalet 2010 (procent)**



**Kommentar:** I figuren visas genomsnittliga valdeltagandenivåer i nationella och landstingsval, samt valdeltagandet vid ordinarie val och omvalet i Västra Götaland. Valdeltagande mäts som andel väljare som röstar i proportion till hur många som har haft rätt att rösta i respektive val. Se Severin & Berg (2012) för statistik över historiskt valdeltagande per län och parti.

Utfallet i Sverige kan ändå i någon mån sägas stödja resonemangen om andra rangens val eftersom valdeltagandet generellt låg aningen lägre under perioden före den gemensamma valdagens införande. Efter 1970 ökade valdeltagandet i val till både riksdag och landsting och låg vid flera val i rad på omkring 90 procent. Efter 1985 började valdeltagandet sjunka något för bägge dessa val, trots fortsatt gemensam valdag. Den sjunkande tendensen var dessutom lite mer märkbar för just landstingsvalen, något som stämmer med förväntningarna om andra rangens val. Men detta bör även ses i ljuset av att utländska medborgare sedan 1976 har fått rösträtt till lokala och regionala val (efter tre års folkbokföring), men samtidigt inte utnyttjar sin rösträtt i lika hög grad som svenska medborgare. Valdeltagandet har dessutom ökat något igen till bägge nivåerna vid de senaste två valen.

Om vi specifikt ser till de fyra ordinarie val som har ägt rum till regionfullmäktige i Västra Götaland har valdeltagandet i princip följt den genomsnittliga trenden för alla landstingsval i Sverige, även om valdeltagandet har legat ungefär en procentenhet under genomsnittet. Att valdeltagandet vid omvalet våren 2011 blev så pass lågt som 44 procent är därmed en mycket stor avvikelse från normalt. På det viset kan en av förväntningarna gällande andra rangens val sägas ha fått stöd denna gång, om än inte historiskt i Sverige. Det bör dock kommas ihåg att ett omval inte

är direkt jämförbart med ett ordinarie val på annat datum, bland annat eftersom vissa västragötalänningar menade att de redan hade gjort sin plikt hösten 2010 och därför inte ansåg sig behöva gå och rösta en gång till (se Folke Johanssons kapitel i denna volym).

### **Jämförelse mellan röstning på olika nivåer**

Enligt argumenten om andra rangens val finns ett antal förväntningar om att val till andra politiska nivåer än det nationella parlamentet uppfattas vara av mindre vikt. Förutom ett lägre valdeltagande förväntas även nationella frågor, snarare än frågor som står på dagordningen i det aktuella valet (exempelvis ett regionalt val), vara avgörande för hur medborgare röstar. Ett sätt att försöka mäta detta har varit genom att jämföra hur människor röstar i regionala val jämfört med hur de röstar i nationella val. Flera forskare som har vidareutvecklat teorin om andra rangens val och applicerat den på regionala val i Europa (Pallares & Keating 2003, Florida 2010). Bland de mer kända är Jeffery och Houghe (2001) vars argument var att sittande regeringar på nationell nivå har en kort smekmånad efter att de blivit valda. Därefter följer en period av ökande opposition och medborgligt stöd för de ledande oppositionspartierna, vilket förväntas vara som störst ungefär halvvägs in i cykeln, medan stödet för regeringen sedan kan antas öka igen när nästa valdag närmar sig. Om då ett så kallat andra rangens val, exempelvis ett regionalt val, inträffar ungefär mitt i cykeln antas regeringspartierna i störst utsträckning förlora röster och oppositionspartierna vinna. De tidigare svenska landstingsvalen var för övrigt ett bra exempel på val som inträffar exakt halvvägs genom röstningscykeln.

Dessa resonemang har kommit att kritiserats såväl teoretiskt som empiriskt. Bland annat har det ifrågasatts hur relevanta dessa antaganden är för länder som har gemensam valdag, eller i starkt regionaliserade eller federala stater där den största delen av den dagliga politiskt viktiga politiken formeras snarare på delstatsnivå än på nationell nivå. Jeffery har i senare arbeten kommit att frånga vikten av andra rangens val och istället peka på vikten av regionalt självstyre, och att val i starka identitetsregioner som t.ex. i Skotland, inte alls brukar präglas av de nationella valen (Jeffery 2011).

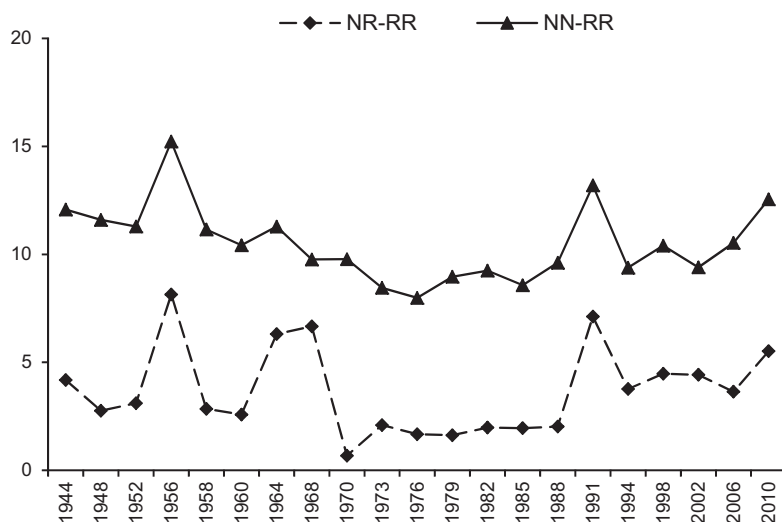
En annan av kritikpunkterna har handlat om hur vi jämför eller mäter överensstämmelsen i röstning mellan val till olika nivåer empiriskt. Schakel (2013) har föreslagit att ta hjälp av valresultat över tid från såväl nationella som regionala val, men att jämföra dessa på olika sätt. Två av dessa jämförelser har vi med i figur 2. Det ena är att jämföra det genomsnittliga valresultatet för landet som helhet i det nationella valet (NN) med det regionala (landstings-) valet i enskilda regioner (RR), och beräkna hur stor den genomsnittliga avvikelsen är. En annan variant är att istället utgå från samma grupp av väljare i en region och jämföra hur dessa röstade i det nationella valet (NR) och i det regionala valet (RR). Tanken är att samtidigt kunna jämföra både valresultat och olika grupper av väljare (hela befolkningen eller boende i en enskild region).



Eftersom förutsättningarna för val till olika nivåer har förändrats över tid, som till exempel i Sverige där vi har gått från att ha val olika år till gemensam valdag, är det också möjligt att över tid se om vi finner mer eller mindre överensstämmelse mellan valresultaten nationellt och regionalt under olika tidsepoker.

Resultaten i figur 2 visar ett par olika saker. För det första kan vi konstatera utifrån den övre linjen (NN-RR) att avvikelsen mellan genomsnittlig röstning i riksdagsval och landstingsval har legat omkring tio procent, förutom vid tre tillfällen under perioden då avvikelsen varit större. Den första toppen 1956 kan förstås utifrån att Bondeförbundet lämnade koalitionen med socialdemokraterna och att det därför blev nyval 1958. Nästa topp är i samband med valet 1991 då Ny Demokrati kom in i riksdagen, men hade svag representation på landstingsnivå. Tredje tillfället är 2010 när Sverigedemokraterna kom in i riksdagen samtidigt som deras stöd regionalt är mycket splittrat.

**Figur 2** Två mått på skillnader i partiers röststöd vid riksdagsval och landstings-/regionval



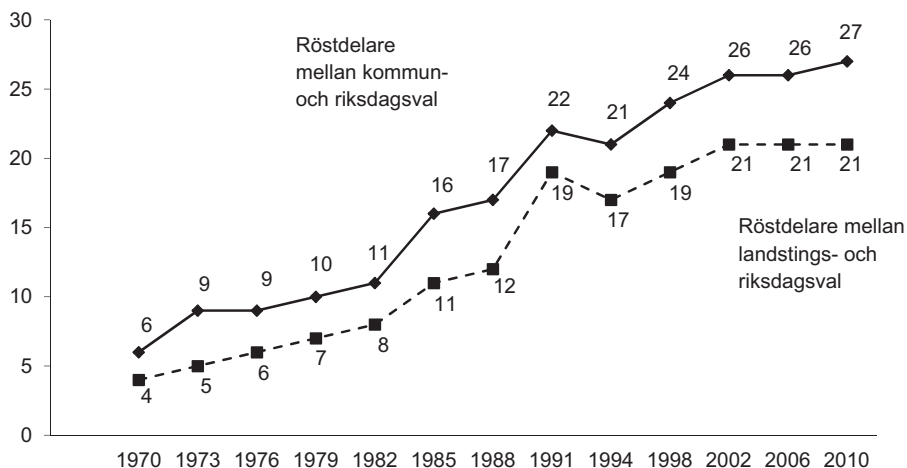
**Kommentarer:** I figuren syns två mått på skillnader mellan röstandelar i regionala och nationella val. Måtten är genomsnitt över alla regioner per val. NR-RR är skillnaden mellan röstning i riksdagsval och landstingsval i respektive region. NN-RR är skillnaden mellan den genomsnittliga röstningen i riksdagsvalet i hela landet och landstingsvalet i respektive region. Se Schakel (2013, kommande) för mer detaljer om de matematiska formlerna. Se Severin & Berg (2012) för statistik över röstandelar per län och parti över tid.

För det andra är avvikelserna i allmänhet mindre, omkring fem procent, när vi jämför hur samma grupp av människor (dvs. de boende i en region) har röstat i riksdagsvalet respektive i landstingsvalet, vilket framgår av den nedre linjen (NR-RR). Här är det också märkbart att avvikelserna varierade mer och ibland kunde vara större under perioden fram till 1970, alltså när val till landstingsfullmäktige inte skedde samma år som val till riksdagens andrakammare. Efter 1970 och fram till 1988 är det slående hur liten avvikelsen är, bara några få procent, ända fram till 1991. Under denna period röstade de allra flesta människor på samma parti i bägge valen.

I takt med att nya partier sedan har tillkommit, framförallt de som nått riksdagen som Miljöpartiet, Ny Demokrati och därefter Sverigedemokraterna, har skillnaderna ökat något, vilket också har förstärkts av att det under denna period också har tillkommit fler utmanarpartier som Feministiskt Initiativ, och även regionalt baserade partier (t.ex. sjukvårdspartier), vilket ökat möjligheten för väljare att lägga röster på olika partier vid de olika valen.

I vilken utsträckning som väljarna aktivt har valt att lägga sina röster på olika partier i kommun-, landstings- och riksdagsvalen är ett annat sätt att beskriva utvecklingen över tid. Detta fenomen, ofta kallat röstdelning, innebär dessutom en möjlighet att undersöka i vilken utsträckning medborgare faktiskt väljer att fördela sina röster på olika partier på de olika valen. Det var mycket ovanligt att väljare uppgav att de hade röstat på olika partier på de olika nivåerna år 1970 när mätningarna startade, men det har ökat kraftigt sedan dess, vilket framgår av figur 3.

**Figur 3 Röstdelning i svenska val 1970-2010 (procent)**



**Kommentar:** Procentbasen definieras som de väljare som deltagit i riksdags- och kommunval respektive i riksdags- och landstingsval. Resultaten är hämtade från Svenska valundersökningar 1970-2010.

Av den övre linjen kan vi se att andelen väljare som väljer att rösta på olika partier i kommun- och riksdagsvalet var mycket låg år 1970 (sex procent) och ännu färre, bara fyra procent, valde olika partier för riksdagsval och landstingsval (nedre linjen). Andelen som delar sina röster på olika partier i val till olika politiska nivåer har sedan stadigt ökat till att nu ligga på 21 procent när det gäller riksdagsval jämfört med landstingsval, och 27 procent när det gäller riksdagsval och kommunalval. Den ökade andelen röstdelare hänger samman med en generell utveckling mot allt lägre grad av partiidentifikation och svagare emotionella band mellan partier och väljare som inneburit en större väljarrörlighet.

Precis som nämndes ovan är tillkomsten av nya partier, på alla nivåer, en viktig bidragande förklaring till detta mönster. Många svenska kommuner har ett (eller fler) kommunala partier som mobiliserar i kommunalvalen, och även på regional nivå finns ett flertal partier som med varierande framgång har ställt upp i val till landstingsfullmäktige. Det bör dock noteras att förutom vissa undantag som Skånepartiet eller Norrlandspartiet, är regionala partier i Sverige sällan av den karaktär som oftast avses med ett regionalt parti i internationell forskningslitteratur. Enligt en sådan definition förväntas regionala partier aktivt driva frågan om ökat regionalt självstyre, eller till och med full separation från staten (Hepburn 2010). Svenska regionala partier är istället vanligen sakfrågepartier för sådana politiska frågor som hanteras av landstingen, såsom Sjukvårdspartiet i Västra Götaland. Dessutom har det förekommit att partier mobiliserat lokalt och regionalt eftersom det är lättare att komma in än i riksdagen, som ett steg på vägen mot framtida riksdagsmandat. Sverigedemokraterna är ett exempel på det senare (se även Demker och Oskarson i denna volym).

Trots att skillnaderna i hur vi röstar på olika nivåer är relativt små, särskilt i internationell jämförelse, är skillnaden mot vilka som faktiskt sitter i regeringen respektive i landstingsstyrelserna större. Det beror på att vi i Sverige av tradition har haft breda blocköverskridande landstingsstyrelser där alla eller majoriteten av partierna i fullmäktige ingår, medan regeringen antingen har bestått av ett parti (socialdemokraterna, vanligtvis som minoritetsregering) eller en allians av flera partier, som den nuvarande borgliga regeringen.

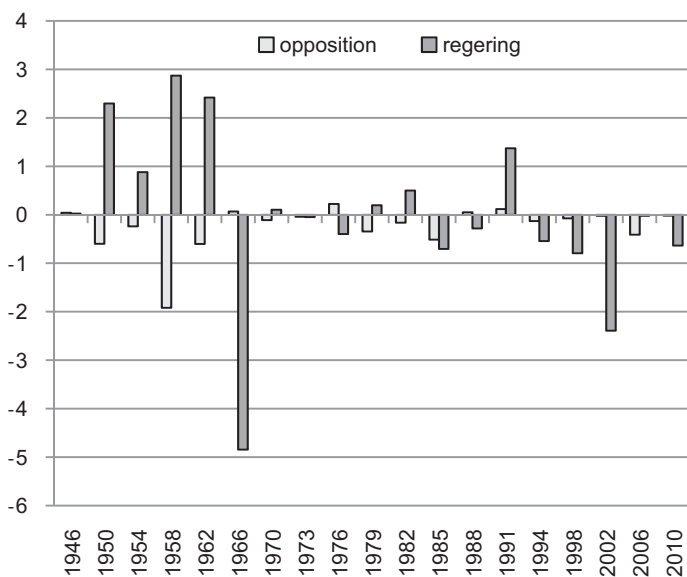
## **Röstvinning**

Som nämndes ovan är ytterligare en förväntan på andra rangens val att väljarna kan komma att straffa sittande nationella regeringar om ett nytt val till annan nivå infaller mitt i röstningscykeln (Jeffery & Hough 2001). Tanken är att efter en kort inledande smekmånad för en nyvald regering följer en period av ökande opposition och medborgligt stöd för de ledande oppositionspartierna, vilket förväntas vara som störst ungefär halvvägs in i cykeln. Därefter kan stödet för regeringen sedan antas öka igen när nästa valdag närmar sig. De tidigare svenska landstingsvalen inträffade exakt halvvägs igenom röstningscykeln för de nationella valen. I detta avsnitt kommer vi

därför att visa hur mönstret har sett ut över tid i Sverige, ifall det är regeringspartier eller ledande oppositionspartier som brukar vinna eller förlora röster, och huruvida mönstret förändrats efter införandet av den gemensamma valdagen 1970.

Som syns i figur 4 är det ett ganska påtagligt mönster av svängningar fram och tillbaka i ökade och minskade röstandelar för regerings- respektive oppositionspartier före 1970, medan svängningarna därefter kraftigt avtar. Men trots det är det inte ett typiskt mönster för andra rangens val, eftersom sittande regeringsparti inte alltid förlorade röster vid nästkommande landstingsval. Istället är mönstret relativt blandat med vissa vinster och vissa förluster för såväl regeringspartier som för oppositionspartier. Ett riktigt påtagligt exempel på att sittande regering straffades i ett efterföljande landstingsval finns dock 1966 (se figur 4). Valet 1966 ägde rum när bostadsbristen hade blivit akut i Sverige och i samband med en TV-utfrågning fick en till synes oförberedd Tage Erlander frågan vad han hade för råd till ett ungt nygift par som ville hitta en bostad. Erlanders korta svar var att de skulle ställa sig i bostadskön. Det uppfattades som brist på empati och handlingskraft och blev starkt kritiserat. I det efterföljande landstingsvalet gick Socialdemokraterna kraftigt tillbaka.

**Figur 4** Genomsnittlig förändring i röstandelar mellan landstingsval och det närmast föregående riksdagsvalet, för oppositions- respektive regeringspartier (procentenheter)



**Kommentar:** I figuren syns förändring av röstandelar mellan regional val och det närmast föregående riksdagsvalet. Förändringar i partiernas röstandelar är genomsnitt över alla regioner.

Efter 1970 är svängningarna avsevärt mindre vilket givetvis till stor del beror på den gemensamma valdagen införande. Det mest påtagliga exemplet under denna period är 2002, när Socialdemokraterna tappade på landstingsnivå. I flera landsting innebar nedskärningar och sammanslagningar försämringar i tillgänglighet för medborgarna och i flera landsting gick regionala sjukvårdspartier fram.

## **Diskussion**

Sammanfattningsvis kan vi konstatera att landstingsval i Sverige är relativt nationellt präglade, men att denna koppling till riksdagspolitiken har sett olika ut beroende på sammanhanget, och inte minst beroende på om vi har haft gemensam eller skild valdag. Före 1970 låg landstingsvalen halvvägs in i röstningscykeln för riksdagsvalen. Enligt litteraturen om andra rangens val är förväntningarna då som störst på lågt valdeltagande, hög avvikelse i röstning jämfört med riksdagsvalen, och framförallt att regeringspartierna skulle förlora röster. Våra resultat visar på ett begränsat utfall till stöd för detta eftersom valdeltagandet i landstingsvalen före 1970 var nästan lika högt som i riksdagsvalen och att regeringen sällan förlorade röster utom under exceptionella omständigheter. Samtidigt var variationen i såväl svängningarna i röstandeler och avvikelser i röstning större före 1970. Och lägger vi till utfallet för omvalet i Västra Götaland får teorin mer stöd genom det rejäla tappet i valdeltagande.

Alternativt skulle vi utifrån förändringar i forskningslitteraturen på senare år kunna förvänta oss mer av ett regionaliserat val i Västra Götaland på grund av regionreformen och det ökade självstyre som regionen har erhållit sedan 1999, men även där finner vi lite stöd. Och till skillnad från Region Skåne finns inte heller samma starka känsla av regional identifikation hos medborgarna, något som också lyfts fram som en möjlig anledning till att val i vissa regioner inte är av andra rang utan uppfattas som viktiga i egen rätt av väljarna.

Ser vi på utvecklingen över tid finns det trots allt ett mönster av att väljare inte enbart slentrianmässigt röstar på samma parti på alla tre inhemska nivåer, trots den gemensamma valdagen efter 1970. Tillkomsten av nya partier på olika nivåer har bidragit till en ökat röstdelning. Trots att partierna till största del inte är regionala i traditionell mening, dvs. de driver inte frågan om ökat regionalt självstyre, är det dock möjligt att se dem som en motvikt till den nationella tendensen. De är sakfrågepartier, men det är sakfrågor som den beslutade församlingen där de ställer upp till val ansvarar för, och de uppfattar sig själva kunna göra ett bättre jobb än de befintliga nationella partierna på regional nivå. Sammantaget ger den historiska utvecklingen i Sverige därmed bara begränsat stöd till tanken om regionala val som andra rangens val.

## Noter

- <sup>1</sup> Ett stort tack till Jacob Severin som samlat in och sammanställt ett omfattande historiskt material om valstatistik på landstingsnivå som ligger till grund för detta kapitel (Se Severin & Berg 2012 för mer detaljer).
- <sup>2</sup> Se t.ex. debattartikel i DN 2011-03-09 av de f.d. regionråden Roland Andersson, Kent Johansson och Jerker Swanstein med förslag till ny regional indelning i Sverige, eller omfattande diskussioner på SKL:s hemsida [http://www.skl.se/vi\\_arbetar\\_med/demos/samhallsorganisation/regionfragan](http://www.skl.se/vi_arbetar_med/demos/samhallsorganisation/regionfragan) efter att utredaren Mats Sjöstrands deadline inför 2015 inte hållits och att det därmed kan bli svårt att få till en regionreform till 2015.

## Referenser

- Bach, Ian (2008) *Europeanization and Multilevel Governance. Cohesion Policy in the European Union and Britain*. Lanham, Boulder, New York, Toronto, Plymouth: Rowman & Littlefield Publishers.
- Berg, Linda & Rutger Lindahl (2000) "Att verka i motvind - västsvensk opinion och Västra Götalandsregionen" i Nilsson, Lennart (red.) *Den nya regionen*. Göteborg: SOM-institutet. Göteborgs universitet.
- Berg, Linda & Lindahl, Rutger (2007) *Svenska kommuners och regioners kanaler till Bryssel: Subnationella nivåers försök att påverka EU:s policy process*. Stockholm: Sieps.
- Essaiasson, Peter (1990) Essaiasson, Peter (1990) *Svenska valkampanjer 1866-1988*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Florida, Antonio (2010) "The regional elections of 2010: Much ado about nothing?", *Bulletin of Italian Politics*, vol. 2(1), 137-45
- Gidlund, Janerik (1998) *Regionalisering & demokratisk legitimitet*. Kalmar: Regionförbundet i Kalmar län.
- Hepburn, Eve (2010) *Using Europe. Territorial Party Strategies in a Multi-level System*. Manchester: Manchester University Press.
- Holmberg, Sören & Oscarsson, Henrik (2010) (red.) *Väljarbeteende i Europa*. Valforskningsprogrammet Göteborgs universitet.
- Hooghe, L. and Marks, G. 2001 *Multi-level Governance and European Integration*, Lanham, MD: Rowman & Littlefield, cop.
- Jeffery, Charlie (2011) 'Multi-level party competition in federal and regional states', in Ederlein, H., Wälti, S. & Zurn, M. (eds) *Handbook on Multi-level Governance*. Oxford: Oxford University Press.
- Jeffery, Charlie & Hough, Dan (2001) "The electoral cycle and multi-level voting in Germany", *German Politics*, vol. 10(2), 73-98.
- Kjellgren, Hanna (2001) Från skilda valdagar till gemensam valdag, i Oscarsson, Henrik (red.) *Skilda valdagar och vårval?* SOU 2001:65. Stockholm: Fritzes.

- Lidström, Anders (2011) "Regional Self-government and Democracy" I Herrschel, Tassilo & Tallberg, Pontus (red.) *The Role of Regions? Networks, Scale, Territory*. Region Skåne m.fl.
- Loughlin, John, Hendriks, Frank & Anders Lidström (2011) *The Oxford Handbook of Local and Regional Democracy in Europe*. Oxford: Oxford University Press.
- Marks, Gary, Richard Haesly, and Heather Mbaye, A. D. 2002. "What Do Subnational Offices Think They Are Doing in Brussels?" *Regional and Federal Studies* 12(3):1-23.
- Nergelius, Joakim (2011) "The Swedish State and its Subdivisions" I Herrschel, Tassilo & Tallberg, Pontus (red.) *The Role of Regions? Networks, Scale, Territory*. Region Skåne m.fl.
- Nilsson, Lennart (2011) "Västsvensk flernivådemokrati i förändring" i Nilsson Lennart (red.) *Västsvensk demokrati i tid och rum*, SOM-rapport nr 51. Göteborg: SOM-institutet.
- Nordstrom, Byron J. (2002) *The history of Sweden*. Westport, CT: Greenwood Press.
- Oscarsson, Henrik (red.) (2001) *Skilda valdagar och värval? SOU 2001:65*. Stockholm: Fritzes.
- Pallares, Fransesco & Keating, Michael (2003) "Multi-level electoral competition. Regional elections and party systems in Spain", *European Urban and Regional Studies*, vol. 10(3), 239-55.
- Reif, K (1997) "Second-order elections", *European Journal of Political Research*, vol. 31, 115-21.
- Schakel, Arjan (2013) "Congruence between regional and national elections", *Comparative Political Studies*, kommande.
- Severin, Jacob & Berg, Linda (2012) *Regionala val i tid och rum. Sammanställning av statistik över landstingsval i Sverige sedan 1944*. Rapport från Valforskningsinstitutet, Göteborgs universitet, kommande.
- Stegman McCallion, Malin (2008) "Tidying up? 'EU'ropean regionalization and the Swedish 'regional mess', *Regional Studies*, Vol. 42(4), 579-592.





## OMVAL OCH ANDRA OMTAGNINGAR UNDER 300 ÅR

JAN TEORELL

I Hans Alfredssons dikt "Den gamle förtroendemannen" pågår rösträkningen för fullt i "det inre rummet bakom församlingssalsexpeditionen".<sup>1</sup> Den gamle förtroendemannen har just kommit till röst sexhundrafemtiotusenhundratjugotvå, då fru Sjögren plötsligt stiger in i rummet. Vid röst sexhundrafemtiotusenhundratjugotre frågar hon försynt: "Vill ni ha té?".

"Nej tack, fru Sjögren", svarar den gamle förtroendemannen, "det är så, jag har ju bara några hundra röster kvar".

Han vill sedan återuppta rösträkningen, men har nu glömt vilken röst det var han befann sig på.

"Sexhundrafemtiotusenhun...öh?...hundr...öh?...sexhundrafemtiotusen-hundra..."

"Fan, fru Sjögren", utbrister han, och får börja om.

"Ett, två tre, fyra, fem, sex..."

Kan det gå till så i verkligheten? Valen till förtroendeposter i kommun, landsting och riksdag är demokratins hårda, inre kärna. Om de inte går rätt till har själva grundvalen för vårt demokratiska styrelseskick komprometterats. Att döma av antalet överklaganden vid valet 2010 tycks det dock som om något inte står helt rätt till med det svenska valförfarandet. Valprövningsnämnden mottog inte mindre än 117 överklaganden, vilka berörde 21 av de 29 valkretsarna eller 276 av våra valda riksdagsledamöter. I landstings- och kommunalvalen rörde de 92 överklagandena 10 landsting och 36 kommuner, och ledde förutom i Västra Götaland till omval i Örebro kommun. Detta antyder att svensk demokrati kan ha fått ett problem på halsen som man inte behövt befatta sig med på över 200 år.

Det finns nämligen bara ett tidigare känt fall i svensk valhistoria som kommer i närheten av 2010 års val när det gäller antalet valöverklaganden, och det är valet till frihetstidens sista riksdag på våren 1771, då hattar och mössor för sista gången kämpade om makten över ständerna och riksrådet. Cirka 68 val överklagades den gången, vilket enligt beräkningar berörde ungefär var femte vald ledamot i bonde-, borgar, och prästeståndet. Anklagelserna gällde framför allt två typer av förbrytelser. I flera fall hade valförrättaren helt sonika struntat i valresultatet och i stället tillskrivit segern en annan kandidat (ofta sig själv!). En annan vanlig typ av överträdelse var att personer fått rösta som egentligen inte hade rösträtt, eller att rösterna räknades

på ett sätt som systematiskt gynnade den ena kandidaten. Det förekom också, fast mer sällan, att landshövdingen i länet lade sig i processen genom att underkänna val på ogiltiga grunder (Teorell 2011).

Så gick det givetvis inte till 2010. Studerar man klagomålen som skickades in till Valprövningsnämnden finner man snabbt att helt andra frågor dominerar. Röster har av slarv inte kommit med i rösträkningen, budröster har blivit felaktigt godkända, och säkerheten i röstningslokaler för förtidsröstning har brustit. Det handlar alltså i huvudsak om olika former av oegentligheter, inte om fusk, dvs. att någon med avsikt skulle ha försökt manipulera utfallet.<sup>2</sup> Detsamma gäller ju för övrigt Hans Alfredssons dikt, där den gamle förtroendemannen främst klandrar sig själv för att det blev ”sent”, och för säkerhets skull tillägger att det ”inte var illa ment”.

Mig veterligen har ingen än så länge klandrats för att ha ”menat illa” vid valet 2010.<sup>3</sup> Men det som inträffade är ändå tillräckligt allvarligt för att resa frågor om hälsotillståndet i svensk valdemokrati, och om hur vårt valprovninginstitut i praktiken fungerar. Syftet med detta kapitel är dock inte att besvara dessa frågor, utan att sätta in dem i ett historiskt perspektiv. Varifrån kommer rätten att överklaga svenska val, den rätt som gjorde omvalet i Västra Götaland möjligt? Hur vanligt är det att rätten utnyttjas, och vad är det man då främst klagat på? Och hur kunde det bli så många överklaganden 2010? Tidsperspektivet kommer att vara långt och spänna över de senaste 300 åren av svensk politisk historia.<sup>4</sup>

Lärdomen? Att även om inget är nytt under solen så finns det ibland en förvånansvärd oförmåga att lära av gamla misstag. Samtidigt bör det framhållas att det svenska röstningsförfarandet idag har ställts inför utmaningar som delvis är historiskt unika.

## Att klaga på ett val – då och nu

Även om den exakta tidpunkten för införandet av rätten att överklaga val snabbt förlorar sig i historiens dunkel kan man ganska entydigt konstatera att en reglerad praxis för detta börjar uppträda under frihetstiden. Detta hänger i sin tur samman med att begreppet ”ett fritt val” för första gången uppträder i 1723 års riksdagsordning (Brusewitz 1916, 235). Huvudregeln var att val till ståndsriksdagen i första instans kunde överklagas till landshövdingen i länet, och i den andra till Kungliga majestätet i Stockholm, vilket i praktiken innebar Riksrådet (ungefär regeringen). Detta gällde alltså inte adelsståndet, vars representanter inte utsågs i val utan genom bördsrätt (som regel huvudmannen för varje ätt). Ett annat undantag var att prästernas val i första instans överklagades till stiftets konsistorium. Men både städernas val av borgarståndsrepresentanter och valen av bönder vid häradstingen kunde alltså överklagas till båda dessa instanser (Lagerroth m. fl. 1934).<sup>5</sup>

I praktiken var därmed makten över valen under frihetstiden en regeringsfråga (kungamakten var oerhört svag). Detta skulle emellertid visa sig stöta på ett oväntat ”hinder”, nämligen uppkomsten av politiska partier. Från och med riksdagen 1739 utkämpades en politisk strid i Sverige mellan två fraktionsbildningar som

kallade sig "hattar" och "mössor". Denna strid handlade delvis om kontrollen över ständermajoriteten, men genom ett slags politiserat riksrettsförfarande (så kallad "licentiering") kom den även att handla om vem som skulle sitta i riksrådet. Vid valen 1739, 1765, 1769 och 1771 skedde regelrätta maktskiften genom att kontrollen över riksrådet överflyttades från det ena partiet till det andra (Linnarsson 1943). Samtidigt utvecklades de två konkurrerande partiernas organisationer. Från att ha varit kottier vid riksdagarna i Stockholm fick de en alltmer permanent organisation med företrädare i hela riket, och mot slutet av frihetstiden till och med vid själva valen (Brolin 1953; Metcalf 1977; 1981). Sverige hade därigenom ett slags protoparlamentariskt system, där riksrådets partifärg bestämdes av ständernas, som i sin tur (med undantag för adelsståndet) bestämdes av valen.

Men detta kom även att innebära en kraftig politisering av själva valöverklagandeinstituten. Särskilt tydligt var detta när riksråden skulle bedöma överklaganden som skickats in av representanter från det motsatta partiet. Vid det nyss nämnda valet 1771 var det till exempel hattarna som satt vid makten, vilket hade en tydligt negativ inverkan på rådets inställning till klagomål som skickats in från mössor. Eftersom landshövdingarna i sin tur utsågs av rådsmajoriteten återfanns ofta samma politiserade handläggning i första instans (se t.ex. Malmström 1901, VI, 215).

Alla tre stånden reagerade kraftigt mot landshövdingarnas och riksrådets brist på opartiskhet. Men den slutsats de drog av detta var intressant nog inte att hanteringen borde överflyttas till en mer oberoende instans. I stället menade de att varje stånd själv skulle få den exklusiva rätten att avgöra tvister vid sina egna val. I praktiken försökte de även tillgripa sig denna makt genom att ta upp mål som dömts av riksrådet till ny prövning vid riksdagens öppnande. Man skulle kanske kunna säga att detta är majoritetsväldets yttersta konsekvens: att den som fått pluralitet vid valet också ska få avgöra vem som borde vara i pluralitet. Samtidigt är detta näst intill en institutionell självmotsägelse, vilket de uppsplitnade tvister som därmed utspelade sig visar.<sup>6</sup>

Detta försök till ny ordning blev heller inte bestående. Efter Gustaf III:s statsvälkning i augusti 1772 återgick förfarandet vid överklagande av val till det gamla, dock utan någon egentlig konstitutionell reglering (eftersom 1723 års riksdagsordning, liksom alla frihetstidens speciella förordningar, upphävdes utan att ersättas av nya regleringar). Fram tills Valprövningsnämndens bildande 1774 inträffar sedan egentligen bara två väsentliga reformer av det svenska valöverklagandeinstituten. Sedan Gustaf III avskaffat riksrådet i och med Förenings- och säkerhetsakten 1789 överflyttades för det första överprövningsrätten till den nybildade Högsta domstolen, vilket sedan formellt bekräftades i 1810 års Riksdagsordning (Fahlbeck 1934, 116), och återigen upprepades i den nya riksdagsordningen från 1866 (Wallin 1961, 89). I samband med regeringsrättens inrättande som högsta förvaltningsdomstol 1909 flyttades överprövningsrätten dit samtidigt som – och detta är den andra reformen av vikt – länsstyrelsen slopades som första överklagandeinstans (Riksdagsordningen 1966, s. 29f, 44f). Principen att en oberoende instans skulle få prövningsrätten överflyglade således parti- och partsintresset.

Det var därmed en månghundraårig institution som gick i graven med Valprövningsnämnden inrättande 1974. Prövningsmakten flyttades nu från en oberoende domstol till ett i allt väsentligt partipolitiserat beslutsorgan. Nämnden väljs nämligen av riksdagen och består med undantag av nämndens ordförande, som med regeringsformens ord ”ska vara eller ha varit ordinarie domare” (RF 1974, 3 kap. 12§), i huvudsak av partirepresentanter. Valprövningsnämndens beslut kan heller inte överklagas.

Vad var egentligen bakgrunden till detta beslut? Effektivitet tycks vara det vägledande motivet av förarbetena att döma. I samband med tvåkammarriksdagens avskaffande och införandet av det riksproportionella valsystemet uppstod ett behov av snabbare valgenomslag, vilket i sin tur accentuerade krav på en snabbare valprövningsprocess. Två reformer klubbades därför igenom. Den ena var inrättandet av Valprövningsnämnden, som man ansåg skulle kunna ge valöverklagandena en ”smidigare handläggning än vad som kan ske inom ramen för en domstols förfarande” (Valprövningsnämnden 1982, s. 5). Det andra var att kraven på vilka fel och brister som skulle få leda till omval skärptes. Med grundlagsberedningens formulering hette det nu att ”valprövningsnämnden får rätt att bortse från ett fel, om det vid en realistisk bedömning inte rimligen kan antagas, att felet faktiskt har påverkat valresultatet” (SOU 1972:16, s. 16-18). Det explicita syftet med denna skärpning var att minska antalet förordnanden om omval.

Sammanfattningsvis kan man alltså säga att den svenska valprövningsrätten beskriver en pendelrörelse. Från att under frihetstiden ha varit reserverad en regeringsmakt som efterhand blev alltmer politiserad flyttas den till domstolsväsendet, till en början endast i andra instans men från och med 1911 fullt ut. Sedan 1974 har den emellertid flyttats tillbaka till en partipolitiserad nämnd, men denna gång under riksdagens domvårj och med en ensam oberoende domare som ordförande.

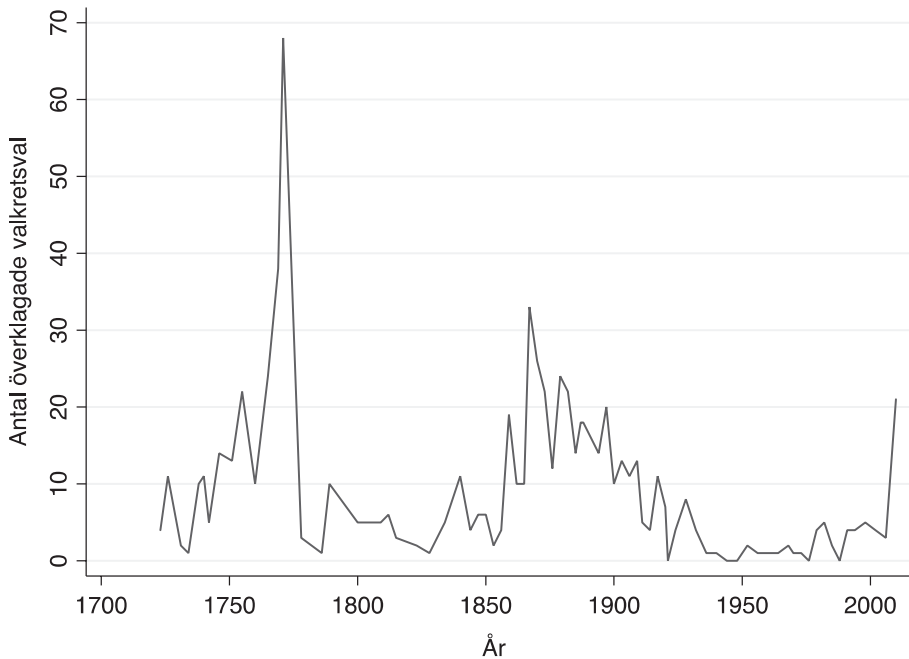
## Hur mycket klagas det – och på vad?

Hur har detta valprövningsinstitut kommit till användning i praktiken? Figurerna 1 och 2 ger ett första svar på den frågan ur ett 300-årigt perspektiv. Det ska genast sägas att det bereder vissa svårigheter att jämföra dessa siffror över tid. För tiden fram till och med 1865 avser ett ”riksdagsval” de direktvalda ledamöterna i prästeståndet, borgar- och bondeståndet (adelsståndet, liksom prästeståndets *ex officio*-delegater, har alltså uteslutits). För tiden 1866-1970 avses valen till riksdagens andra kammare (inte den indirekt valda första kammaren), och sedan 1973 till enkammarriksdagen.

Figur 1 anger *antalet* riksdagsval i en valkrets som överklagats till andra (eller från 1911 enda) instans. Som framgår är det framför allt tre val som sticker ut. Två av dem har vi redan behandlat, nämligen frihetstidens sista riksdagsval 1771 samt riksdagsvalet 2010. Vid riksdagsvalet 1771 var det som redan nämnts anklagelser om fusk som dominerade. Under resten av tiden för ståndsriksdagen var valöverklaganden emellertid mycket ovanliga. Den andra toppen i diagrammet utgörs i

stället av det första valet till tvåkammarriksdagen 1866. Vad man nu klagar över är framför allt oklarheter som uppstått i samband med den nya valordningen. Slarv och okunnighet var de brister som klandrades, inte manipulation eller otillbörlig inblandning (Wallin 1961, 93). Antalet överklagade val ser sedan ut att sakta avta under senare delen av 1800-talet och början av 1900-talet, för att mer eller mindre vara obefintligt fram till och med 2010 års val.

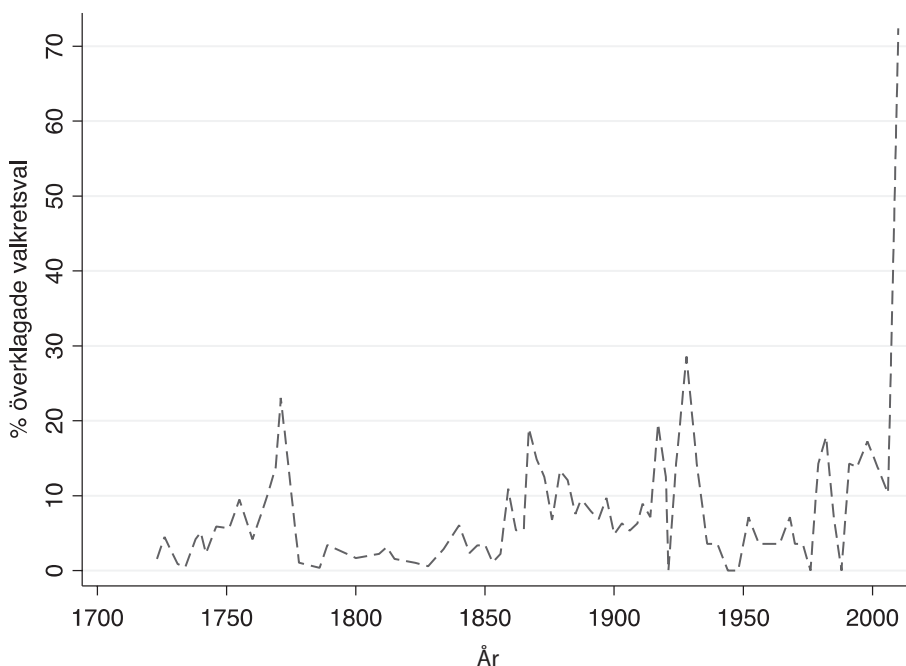
**Figur 1** Antal överklagade riksdagsval under 300 år



**Kommentar:** Från och med 1872 års riksdagsval har uppgifter om överklaganden inhämtats från Statistiska centralbyråns officiella valstatistiska rapporter. Dessförinnan har valöverklagandena tagits fram och digitaliserats utifrån fyra sökkällor på *Riksarkivet* i Stockholm. Den första utgörs av Nedre Justitierevisionens besvärskarier från 1730-1869, den andra av Inrikes-Civil-expeditionens *inkommande diarier* från 1718-1809; båda dessa har undersökts från dagen för riksdagskallelsen fram till och med två veckor efter respektive riksdags öppnande; den tredje sökkällan är ett speciellt kortregister avseende riksdagsmannaval som upprättats i anslutning till Nedre Justitierevisionens arkiv 1728-1789, och den fjärde slutligen utgörs av en särskild arkivserie i *Riksdagsacta* avseende överklagade riksdagsmannaval under perioden 1726-1812. Med valkrets avses under ståndsriksdagen i valen till prästeståndet stiftet eller i förekommande fall valdivision inom stiftet; i valen till borgarståndet staden; och i valen till bondeståndet häradet. Flera överklaganden avseende ett och samma val i samma valkrets har alltså här endast räknats som *ett* överklagat "valkretsval".

Men den underliggande analysenheten här är alltså den ”valkrets” som skickat representanter till riksdagen. Ett särskilt problem härvidlag gäller jämförbarheten före och efter införandet av det proportionella valsystemet. Före 1911 hade vi ungefär lika många sådana valkretsar som antalet valda ledamöter.<sup>7</sup> Men i samband med det proportionella valsystemets införande reducerades givetvis antalet valkretsar kraftigt (1911-1920: 56 st, 1921-1990: 28 st, sedan 1994: 29 st), eftersom flera ledamöter med detta system skickas från varje krets. Detta innebär i sin tur att antalet möjliga val som kan överklagas minskar. I denna mening ger alltså den övre figuren en alltför ljus bild av de svenska valen under 1900-talet.

**Figur 2** Andel överklagade riksdagsval under 300 år



**Kommentar:** Angående överklagandena, se kommentar till figur 1. Från och med 1872 års riksdagsval har uppgifter om antalet valkretsval inhämtats från Statistiska centralbyråns officiella valstatistiska rapporter. För perioden dessförinnan saknas officiell statistik att tillgå, källäget skiftar och ibland har data fått extrapoleras från ett val till ett annat. Under ståndsriksdagen har dock antalet valkretsval huvudsakligen baserats på (a) Stavenows (1895, s. 51-62, 85-89) stiftsvisa genomgångar av valen till prästeståndet; (b) Millquists (1908) matrikel över ledamöter i borgarståndet, där hänsyn tagits till såväl flermansvalkretsar (valen i dessa städer har räknats som *ett* val) som valföreningar (då flera städer gått samman om gemensam kandidat har detta återigen räknats som *ett* val); samt, för valen till bondeståndet, Alexandersson (1975, s. 20, 49f) samt Gränström (1913, s. 188), där förening mellan flera härad om gemensam kandidat också räknats som *ett* val.

Figur 2 försöker korrigera för detta genom att ta hänsyn till det totala antalet valkretsval och i stället ange *andelen* överklagade val (i procent). Detta jämnar även ut jämförelsen mellan stånds- och tvåkammarriksdagen, då den senare hade ett lägre antal valkretsval än den förra. Bilden av vilka val som med detta sätt att räkna hör till de mest överklagade ändras dock framför allt efter det proportionella valsysteemets införande, på två sätt. Dels framträder två nya toppar: det så kallade "hungervalet" 1917 och "Kosackvalet" 1928 (Esaiasson 1990), där valet i mellan 20-30 % av de då 28 valkretsarna överklagades. Dels framstår valet 2010 nu i ännu bjärtare kontrast jämfört med alla tidigare svenska val, eftersom riksdagsvalet i så många som 21 eller drygt 70 % av de 29 valkretsarna överklagades. Som historisk jämförelse innebär detta å andra sidan ett slags överskattning av valöverklagandenas utbredning. Med ett proportionellt valsysteem och relativt få valkretsar krävs det nämligen ett mindre totalt antal överklaganden för att fler valkretsar ska bli berörda. Tröskeln för att ett överklagande ska få stort genomslag är därmed mindre.

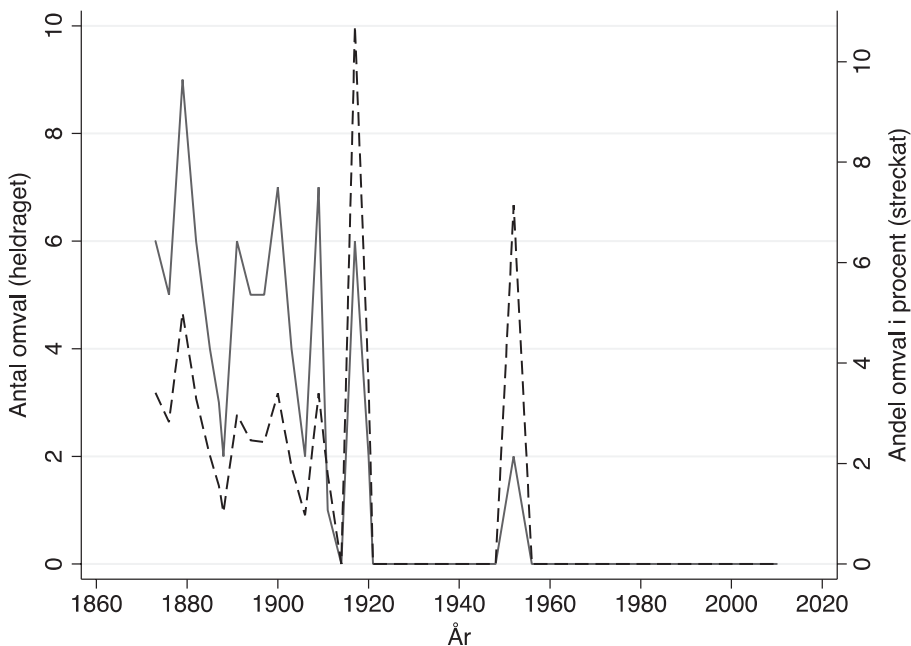
Vad brukar då dessa överklaganden leda till? Historiskt kan vi tala om fyra typer av utfall. Det första är att överklagandet avslås, dvs. att valresultatet stadfästs. Detta är utan konkurrens det vanligast utslaget under alla tidsperioder. Det andra är att överklagandet ignoreras och läggs till handlingarna (*ad acta*); detta förekommer dock ganska sällan, och i synnerhet före Högsta domstolens införande 1789. De återstående typerna av utslag innebär att valet förklaras ogiltigt och därmed upphävs, men skiljer sig åt med avseende på vad följderna av detta blir. Det tredje utslaget är att den valde ledamoten förlorar sin rätt att delta i riksdagen och att den förlorande kandidaten i stället koras till segrare; detta förekom framför allt under tiden då Högsta domstolen och landshövdingarna utgjorde valprovningensinstanser. Det fjärde utfallet, slutligen, är det som inträffade i Västra Götaland 2010: att omval hålls.

Det är svårt att skapa sig en systematisk uppfattning över tid av exakt hur vanligt förekommande dessa olika typer av utfall är. Det mig veterligen enda förekommande riksdagsval där ett överklagande haft ett avgörande inflytande i bemärkelsen avgjort majoritetsförhållandet i riksdagen är det andra Tullvalet på hösten 1887. Frihandlarnas hela Stockholmslista om 22 personer blev då utbytta med lika många protektionister efter att Högsta domstolen gillat ett överklagande mot att Ångköks-Olle, en av listans namn, skulle underlåtit att betala kommunalskatt (Lewin 2002, 62; Esaiasson 1990, 85).

Sedan Statistiska centralbyråns årliga sammanställning av valresultaten påbörjades i samband med 1872 års riksdagsmannaval kan vi dock skapa oss en överblick över förekomsten av omval. I Figur 3 anges dels antalet (heldraget), dels andelen (streckat) omval till riksdagen hållna i en valkrets. Som framgår var omval absolut sett mer vanligt förekommande före det proportionella valsysteemets införande, men å andra sidan hölls betydligt fler val (eftersom antalet valkretsar var flera gånger större). I relativa termer var omval ovanliga på 1800-talet och förekom i regel i mindre än 4 procent av fallen. Historiens mest omtagna val visar sig vara "Hungervalet" 1917, då omval hölls i sex av landets då 58 valkretsar. Omval till riksdagen har sedan

dess varit mycket ovanligt, och har inte inträffat sedan 1952, då bondeförbundet lyckades återta ett mandat från folkpartiet efter omval i Jämtlands och Kristianstads län (Esaïasson 1990, 196).

**Figur 3 Omval till riksdagen under 150 år**



**Kommentar:** Uppgifter om omval och antalet valkretsval har inhämtats från Statistiska centralbyråns officiella valstatistiska rapporter.

Tabell 1 ger en djupare belysning av omvalens förekomst efter det proportionella valsystemets införande, med information även för kommunalvalen. Som framgår var omval till landstinget ganska vanligt förekommande under 1900-talets första hälft, men det som nu skedde i Västra Götaland har inte inträffat sedan 1946. Endast i kommunala val har omval förekommit även efter den gemensamma valdagens införande och Valprövningsnämnden inrättande.



**Tabell 1 Överklaganden och omväl, 1911-2010**

| Valår        | RIKSDAGSVAL        |               | LANDSTINGSVAL      |                       | KOMMUNALVAL        |               |
|--------------|--------------------|---------------|--------------------|-----------------------|--------------------|---------------|
|              | Över-<br>klaganden | Omväl         | Över-<br>klaganden | Omväl                 | Över-<br>klaganden | Omväl         |
| 1911r 1912lk | 5                  | Ja (1 valkr.) | 10                 | Ja (2 landst.valkr.)  | Ingen uppg.        | Ingen uppg.   |
| 1914r 1914lk | 4                  | Nej           | 14                 | Ja (3 landst.valkr.)  | Ingen uppg.        | Ingen uppg.   |
| 1916lk       | -                  | -             | 11                 | Ja (2 landst.valkr.)  | Ingen uppg.        | Ingen uppg.   |
| 1917r 1918lk | 11                 | Ja (6 valkr.) | 34                 | Ja (22 landst.valkr.) | Ingen uppg.        | Ingen uppg.   |
| 1919lk       | -                  | -             | 21                 | Ja (9 landst.valkr.)  | 44                 | Ja (5 komm.)  |
| 1920r 1920lk | 7                  | Ja (2 valkr.) | Inga överkl.       | Nej                   | 54                 | Ja (22 komm.) |
| 1921r 1922lk | Inga överkl.       | Nej           | 17                 | Ja (5 landst.valkr.)  | 57                 | Ja (13 komm.) |
| 1924r 1926lk | 4                  | Nej           | 9                  | Ja (8 landst.valkr.)  | 51                 | Ja (10 komm.) |
| 1928r 1930lk | 20                 | Nej           | 10                 | Ja (3 landst.valkr.)  | 52                 | Ja (8 komm.)  |
| 1932r 1934lk | 4                  | Nej           | 9                  | Ja (2 landst.valkr.)  | 36                 | Ja (10 komm.) |
| 1936r 1938lk | 1                  | Nej           | 9                  | Ja (1 landst.valkr.)  | 40                 | Ja (14 komm.) |
| 1940r 1942lk | 1                  | Nej           | 11                 | Ja (1 landst.valkr.)  | 34                 | Ja (10 komm.) |
| 1944r 1946lk | Inga överkl.       | Nej           | 5                  | Ja (1 landst.valkr.)  | 11                 | Ja (8 komm.)  |
| 1948r 1950lk | Inga överkl.       | Nej           | 7                  | Nej                   | 22                 | Ja (4 komm.)  |
| 1952r 1954lk | 2                  | Ja (2 valkr.) | 1                  | Nej                   | 19                 | Ja (4 komm.)  |
| 1956r        | 1                  | Nej           | -                  | -                     | -                  | -             |
| 1958r 1958lk | 1                  | Nej           | 2                  | Nej                   | 19                 | Ja (12 komm.) |
| 1960r 1962lk | 1                  | Nej           | 3                  | Nej                   | 9                  | Nej           |
| 1964r 1966lk | 1                  | Nej           | 4                  | Nej                   | 6                  | Nej           |
| 1968r        | 2                  | Nej           | -                  | -                     | -                  | -             |
| 1970         | 1                  | Nej           | 3                  | Nej                   | 2                  | Nej           |
| 1973         | 1                  | Nej           | 2                  | Nej                   | 5                  | Nej           |
| 1976         | Inga överkl.       | Nej           | 2                  | Nej                   | 6                  | Nej           |
| 1979         | 4                  | Nej           | Inga överkl.       | Nej                   | 6                  | Ja (1 komm.)  |
| 1982         | 5                  | Nej           | 3                  | Nej                   | 6                  | Nej           |
| 1985         | 5                  | Nej           | 3                  | Nej                   | 10                 | Ja (2 komm.)  |
| 1988         | Inga överkl.       | Nej           | 1                  | Nej                   | 7                  | Nej           |
| 1991         | 7                  | Nej           | 2                  | Nej                   | 9                  | Nej           |
| 1994         | 8                  | Nej           | 5                  | Nej                   | 13                 | Nej           |
| 1998         | 9                  | Nej           | 7                  | Nej                   | 16                 | Nej           |
| 2002         | 9                  | Nej           | 5                  | Nej                   | 16                 | Ja (1 komm.)  |
| 2006         | 5                  | Nej           | 7                  | Nej                   | 13                 | Nej           |
| 2010         | 117                | Nej           | 35                 | Ja (1 landsting)      | 57                 | Ja (1 komm.)  |

**Kommentar:** Under perioden med skilda valdagar är riksdagsvalåren markerade "r" och landstings- respektive kommunalvalåren markerade "lk". Mellan åren 1911-1970 är överklaganden och omväl i samband med stadsfullmäktigeval och municipalfullmäktigeval inkluderade i kolumnen för kommunalval. Streckad linje mellan 1968 och 1970 aviserar övergången till gemensam valdag. Motsvarande streckad linje mellan 1973 och 1976 återger Valprövningsnämndens bildande. De kommuner som haft omväl sedan 1976 är Hallsbergs kommun (1979), Borgholms kommun och Åre kommun (1985), Orsa kommun (2002) och Örebro kommun (2010). Landstingsomvalet 2010 syftar till det som ägde rum i Västra Götalandsregionen den 15 maj 2011. Inga fakta för de kommunala valen mellan åren 1912-1918 har kunnat hittas.

## Vad hände 2010?

Hur ska vi då förklara varför så många överklaganden gjordes i samband med valet 2010, både på nationell och kommunal nivå och i så stora delar av landet? Som utgångspunkt för diskussionen kan vi ta Valmyndighetens egen erfarenhetsrapport från valet 2010, där bidragande orsaker till den stora mängden överklaganden även diskuterats på ett uppföljningsseminarium med länsstyrelserna (Valmyndigheten 2011, 24). En första faktor som framhålls där är att det i informationsteknologins tidevarv möjligen blivit ”för enkelt” att överklaga. Närmare bestämt påpekar Valmyndigheten att även skrivelser som inkommit som e-postmeddelanden utan underskrift godtagits som överklaganden. Av Valprövningsnämndens förteckning över överklaganden och beslut framgår emellertid att endast ett fåtal var av detta slag.<sup>8</sup> Det var dessutom ingen nyhet 2010 att överklaganden kunde göras med hjälp av epost.<sup>9</sup> Även om denna kanal möjligen togs i större bruk än tidigare kan alltså detta i sig inte förklara varför antalet överklaganden steg så kraftigt.

En andra faktor som Valmyndigheten framhåller är intresset från media. Att pressen skriver om oegentligheter i samband med valen och att dessa överklagas hör onekligen inte till vanligheterna i ett land som Sverige. För att undersöka detta mer systematiskt har därför en enklare mediaanalys genomförts för tiden från valdagen 19 september till och med den 8 oktober, vilket var sista dagen för överklagande.<sup>10</sup> Två tydliga mönster framkommer. Den första är att medierapporteringen om missförhållanden mycket riktigt var omfattande 2010 jämfört med 2006, då *inga* träffar har kunnat göras av någon artikel relaterad till ämnet. För den undersökta perioden 2010 påträffades dock 170 artiklar i tryck och 198 på nätet (exklusive bloggar). Det råder alltså ingen tvekan om att något av en ”mediahajp” utmärkte detta val.

Men som vanligt bör man ställa sig frågan om orsaksriktningen: driver media fram överklaganden, eller rapporterar de bara om dem? En mer detaljerad analys över tid visar att medierapporteringen under perioden har två toppar. Den första infaller inte helt oväntat under dagarna efter valet, och i synnerhet den 23 september då valresultatet i riksdagsvalet fastställdes av Valmyndigheten. Men av Valmyndighetens förteckning över inkommandedatum för överklaganden framgår att 18 överklaganden inkommit redan denna dag, och att de följdes av ytterligare 15 dagen efter. Det är också delvis detta medierna rapporterar om. I Aftonbladets nätupplaga den 23 september kunde man exempelvis läsa att svenskarna ”rasar mot rösthanteringen” och att Valmyndigheten blivit nedringd av personer som vill överklaga valet. Och den 28 september skriver Expressen att det redan inkommit 44 överklaganden, vilket var nästan nio gånger fler än valet 2006. Det är med andra ord inte bara medierapporteringen som driver fram överklaganden utan lika mycket tvärtom.

Detta mönster är ännu tydligare vid den andra toppen i medierapporteringen, som infaller den 6-7 oktober. Det som nu inträffar är att TT gick ut med en artikel om ”rekord” i överklaganden, vilket övriga medier nappade på och återrapporterade i en strid ström av artiklar i tryck och på nätet. Vid det laget hade dock över 100

överklaganden redan kommit in till Valmyndigheten. Möjligen kan alltså den intensifierade medierapporteringen återigen ha fått ytterligare några att överklaga under de två sista dagarna, men detta kan långtifrån förklara hela inflödet av överklaganden.

Samma slutsats erhålls om man analyserar den samlade svenska väljarkårens bedömning av hur rättvist valet genomförs. Som framgår av tabell 2 gick denna procedurbedömning ned anmärkningsvärt i samband med 2010 års val. Andelen väljare som i den riksrepresentativa väljarundersökningen ansåg att valet genomfördes på ett rättvist sätt gick ned, och i gengäld satte alltfler svenska lägsta betyg på valet, en förändring som är statistiskt säkerställd. Eftersom en dylik fråga bara kan ställas *efter* valet är detta givetvis inget bevis på att medierapporteringen inte hade någon betydelse. Även de väljare som deltog i valundersökningen kan ha påverkats av medias bild. Men att det *bara* skulle handla om mediernas bild är inte särskilt troligt. Någoting hände i samband med valet 2010. Men vad?

**Tabell 2** Väljarnas procedurbedömning av riksdagsvalet

|                                               | 1998 | 2006 | 2010 |
|-----------------------------------------------|------|------|------|
| 1 årets val genomfördes på ett rättvist sätt  | 74   | 65   | 58   |
| 2                                             | 13   | 22   | 20   |
| 3                                             | 8    | 10   | 9    |
| 4                                             | 3    | 2    | 8    |
| 5 årets val genomfördes på ett orättvist sätt | 1    | 1    | 5    |
| Summa procent                                 | 100  | 100  | 100  |
| Antal svarande                                | 1194 | 1249 | 654  |
| Medelvärde                                    | 1,44 | 1,52 | 1,81 |

**Kommentar:** Resultaten i tabellen är hämtade från valundersökningarna från åren 1998, 2006 och 2010. Frågan lyder: "I somliga länder anser människor att val genomförs på ett rättvist sätt. I andra länder anser människor att valet genomförs på ett orättvist sätt. Om du tänker på årets val i Sverige, var skulle Du placera det på en skala mellan 1 och 5 där 1 betyder att valet genomfördes på ett rättvist sätt och 5 betyder att valet genomfördes på ett orättvist sätt?". Medelvärdeskillnaderna mellan åren är signifikanta med 99 procents säkerhet.

Den troligaste huvudförklaringen är en kombination av två faktorer: att valet var jämnt och att så många förtidsröstade under delvis nya former. Den första av dessa framhålls även av Valmyndigheten, men intressant nog inte den andra (i diskussionen

om vad som kan ha lett till så många överklaganden). Varför bör vi förvänta oss fler överklaganden när valet är jämnt? Därför att sannolikheten för att överklagandet skall leda till en förändring av resultatet då ökar. Valprovsningsnämnden utdömer ju endast omval i de fall missförhållandena är av sådan omfattning att de sannolikt kan ha påverkat mandatfördelningen i valkretsen ifråga. Denna sannolikhet ökar när få röster faller avgörandet, dvs. när valet är jämnt.

Men jämna val har vi haft förr i Sverige, utan någon dylik klagandeström. Avslutningsvis måste vi därför ta i beaktande den klart vanligast förekommande *grunderna* på vilka valet överklagades, nämligen missförhållanden kopplade till förtidsröstningen. En genomgång av Valprovsningsnämndens egen sammanställning visar att inte mindre än 44 procent av de överklaganden som inte avvisades som ogiltiga handlade om påstådda felaktigheter i samband med förtidsröstningen. I synnerhet handlar det om upplevda brister i förtidsrösternas hantering, att dessa glömts eller slarvats bort eller på grund av vårdslöshet inte kommit med i röstberäkningen. Samtidigt förekom förtidsröstning vid valet 2010 i en skala som Sverige aldrig har sett prov på tidigare: hela 39,4 procent av rösterna till riksdagsvalet var förtidsröster. Även om Sverige redan på 1980-talet hade i det närmaste lika höga nivåer skedde förtidsröstningen på den tiden i Postens regi under betydligt mer kontrollerade former. Först 2006 lanserades nuvarande system där kommunerna övertagit Postens tidigare roll, med en avsevärd diversifiering av arrangemang och lokaltyper som resultat (Dahlberg, Oscarsson och Öhrvall 2008). Och även jämfört med 2006, då 31,8 procent av väljarna förtidsröstade, är siffran för 2010 anmärkningsvärt hög. Detta, i kombination med det jämna valresultatet, torde utgöra huvudförklaringen till de talrika överklagandena.

Därmed inte sagt att det är *hela* förklaringen. Ser vi till de övriga grunderna för överklagande utgörs 14 procent av skäl som har med röstlängden att göra, oftast att den klagande förvägrats möjlighet att rösta därför att denne redan var avprickad i röstlängden, på förment felaktiga grunder. Ytterligare 18 procent utgörs av diverse andra påstådda misshälligheter som har med valsedlar, röstningsförfarandet, rösträkningen eller redovisningen av valresultatet att göra. De återstående 25 procenten utgörs av vad Valprovsningsnämnden klassificerar som ”generella överklaganden”. Detta avser som regel ett överklagande som inte görs på någon tydlig grund avseende en viss typ av brist eller felaktighet på en viss plats. Snarare framförs mer allmänna synpunkter och klagomål. Här kan den nämnda mediahajpen tänkas vara en bidragande orsak.<sup>11</sup>

Sammanfattningsvis är således min bedömning att det myckna förtidsröstandet utgör huvudförklaringen till varför 2010 års riksdagsval blev i så stor utsträckning överklagat, i kombination med det jämna resultatet och ett mediadrev som spädde på allmänhetens uppmärksamhet och kanske fick många att för första gången inse att överklagandeinstituttet kunde tas i bruk.

## Diskussion

Valet 2010 blev en prövning för det svenska valprövningsinstitutet. För att hitta några motsvarande chocker får man gå tillbaka till det första tvåkammarvalet 1866 eller frihetstidens sista riksdag 1771. Trots detta tycks Valprövningsnämnden i allt väsentligt ha lyckats hantera sin uppgift. I en egen efterhandsanalys konstateras visserligen att nämnden gärna skulle se en förstärkning av sin administrativa personal, men några omfattande reformförslag eller ingrepp i reglerna för valöverklaganden föreslås inte (Valprövningsnämnden 2011). Legitimiteten i nämndens fattade beslut tycks heller inte på allvar ha satts på spel.

En fråga som kommit att aktualiseras är dock nämndens sammansättning. Sett i historiens ljus är den partipolitiserade tillsättningen av Valprövningsnämndens ordinarie ledamöter anmärkningsvärd. Även i internationell jämförelse är det svenska systemet avvikande. Bland västvärldens etablerade demokratier förekommer fortfarande att det valda parlamentet själv har makten över överklagandena, men en tydlig trend har varit mot ett flytta över denna kompetens till ett oberoende domstolsväsende (Massicotte, Blais & Yoshinaka 2004).

Även om praxis i Sverige tycks ha varit att dela de sex platserna i Valprövningsnämnden lika mellan blocken finns det inget som hindrar en riksdagsmajoritet att utse en majoritet av nämndens ledamöter. Eftersom valet av valprövningsnämnden görs *efter* riksdagsvalet finns därmed en uppenbar risk att de som redan vunnit valet snabbt ser till att säkerställa det genom att underkänna alla förlorarnas klagomål. Risken är därmed uppenbar att den institutionella självmötsägelsen från frihetstiden återuppstår. Detta har även uppmärksammats av en riksdagsledamot, som under hösten 2011 motionerade för att Valprövningsnämnden i framtiden enbart borde bestå av jurister, eftersom partiföreträdarna i dagens nämnd ”direkt berörs av beslutet de är där för att fatta” (Motion 2011/12: K247).<sup>12</sup>

Man kan givetvis till Valprövningsnämndens försvar anföra att några dylika tendenser inte gjort sig gällande. Nämnden konstaterar att man i samtliga fattade beslut angående överklagandena i samband med 2010 års val varit enhällig (Valprövningsnämnden 2011, 8). Detta är givetvis i sig ett hälsotecken. Utan noggranna undersökningar av saken går det heller inte att i nuläget avgöra om detta beror på nämndledamöternas personliga kvaliteter, på att juristintresset i praktiken dominerat utslagen genom ordförandens starka inflytande, eller på att möjligheten att gynna det egna politiska blocket hittills aldrig varit tydligt nog för att motivera beslut efter partibok snarare än efter fakta i målet. Faktum kvarstår att Valprövningsnämndens institutionella konstruktion vilar på bräcklig grund i detta avseende. Vårt svenska valprövningsinstitut vilar på antagandet att ingen ska vilja manipulera processen. Denna tilltro till den goda viljan må vara empiriskt berättigad, åtminstone än så länge. Men om de svenska valens frihetliga och rättvisa karaktär återigen på allvar skulle hotas så är det svenska valprövningsinstitut ett svagt skydd att sätta till motvärn.

## Noter

- <sup>1</sup> Författaren önskar rikta ett tack till Peter Esaiasson, Lennart Nilsson och Henrik Oscarsson för ovärderliga synpunkter på tidigare versioner av detta kapitel. Kapitlet hade heller aldrig blivit verklighet, åtminstone inte i sin nuvarande form, utan gediget assistentstöd från Jacob Severin.
- <sup>2</sup> Ett överklagande har påträffats där anklagelser om ”organiserat valfusk” framförs, men detta sker på den mycket lösa grunden att det på ”röstmottagningsstället Maxi i Södertälje” varit ”fri tillgång till valsedlar och öppna valkuvert och möjligt att ta med sig sådana därifrån” (Valprovsningsnämnden, beslut 29-2010).
- <sup>3</sup> Undantaget skulle möjligen vara Socialdemokraternas ”valskola” utanför för-tidsröstningslokalen Vivalla bibliotek i Örebro kommun, vilket var vad som föranledde beslutet om omval i denna kommun (Valprovsningsnämnden, beslut 36-2010).
- <sup>4</sup> Detta historiska material härrör för tiden före det proportionella valsystemets införande 1911 från ett pågående forskningsprojekt, ”Swedish Electoral Corruption in Historical-Comparative Perspective”, finansierat av Vetenskaprådet (se Teorell 2011). Materialet från och med 1911 års val har sammanställts av Jacob Severin för det svenska valforskningsprogrammets räkning.
- <sup>5</sup> Ett annat smärre undantag var att borgarståndsvalet i Stockholm endast kunde överklagas direkt till K. Maj:t, eftersom överståthållaren – huvudstadens ansvarighet till landshövding – själv närvarade vid och övervakade valet (Vessberg 1905, 49).
- <sup>6</sup> Se t.ex. rådman Hochschilds memorial till borgarståndet d. 25 juli 1771; Olsson (1948, s. 78-84) beskriver processen inom bondeståndet, Stavenow (1895, s. 69-71) inom prästeståndet.
- <sup>7</sup> Men bara *ungefär* eftersom flermansvalkretsar förekom, dels i borgar- och prästeståndet under ståndsriksdagen, dels i de större städerna efter tvåkamrariksdagens införande 1866. Jämförelsen kompliceras ytterligare av att flera städer eller härad kunde gå samman om gemensam riksdagsman under ståndsriksdagen.
- <sup>8</sup> Se Valprovsningsnämndens ”Ärendeförteckning 2010”, samt beslut 108-2010.
- <sup>9</sup> Personlig kommunikation Cecilia Persson, handläggare på Valprovsningsnämnden, 2012-02-24.
- <sup>10</sup> Mer exakt har en sökning gjorts med hjälp av Mediearkivets sökverktyg för sökorden ”Valprovsningsnämnden” och ”Valöverklaganden” under perioden 19/9 till 10/10 2010 (<http://www.retriever-info.com/se/>). En prövning av fler sökord gav inte vid handen att någon väsentlig medierapportering missats.

- <sup>11</sup> Beräkningar gjorda av författaren baserat på Valprövningsnämndens ”Ärendeförteckning 2010”. Av de 117 överklagandena i samband med riksdagsvalet avvisades 14; nämnaren för procenttalen är således 103 giltiga överklaganden. Samtliga avslogs.
- <sup>12</sup> Motionen är författad av Mats Gerdau (M), men avslogs i konstitutionsutskottets betänkande (2011/12: KU3) med hänvisning till att man ville invänta resultatet av arbetet från ”en grupp inom utskottet, bestående av en representant för respektive parti, med uppgift att genomföra en uppföljning av 2010 års val och därvid särskilt beakta administrativa och organisatoriska frågor som rör överklagande av val”.

## Referenser

- Alexandersson, Erland (1975) *Bondeståndet i Riksdagen 1960-1772*. Lund: Gleerups
- Brolin, Per-Erik (1953) *Hattar och mössor i borgarståndet 1760-1766*. Uppsala: Lundequistska
- Brusewitz, Axel (1916) *Frihetstidens grundlagar och konstitutionella stadgar*. Stockholm: Nordstedts & Söner
- Dahlberg, Stefan, Henrik Oscarsson och Richard Öhrvall (2008) *Förtida röstning i Sverige*. Stockholm: Rapport nr 25 i Statistiska Centralbyråns skriftserie Valundersökningar.
- Esaiasson, Peter (1990) *Svenska valkampanjer 1866-1988*. Stockholm: Allmänna förlaget
- Fahlbeck, Erik (1934) *Ständriksdagens sista skede 1809-1866*. Stockholm: Victor Peterssons
- Lagerroth, Fredrik, J.E. Nilsson & Ragnar Olsson (1934) *Frihetstidens maktägande ständer 1719-1772*. Stockholm: Victor Peterssons
- Gränström, P.O. (1913) ”Till historien om Anders Danielsson, riksdagsmannen för tjugosju härad: En studie öfver kumuleradt mandat vid ståndstidens riksdagar”, *Statsvetenskaplig tidskrift* 16: 164-194
- Lewin, Leif (2002) *Ideologi och strategi*. Stockholm: Nordstedts juridik
- Linnarsson, Lennart (1943) *Riksrådens licentiering: En studie i frihetstidens parlamentarism*. Uppsala: Almqvist & Wiksell
- Malmström, Carl Gustaf (1901) *Sveriges politiska historia: Från Konung Karl XII:s död till statshvälfnigen 1772*. Andra upplagan. Stockholm: Nordstedts
- Massicotte, Louis, André Blais & Antoine Yoshinaka (2004) *Establishing the rules of the game: Election laws in democracies*. Toronto: University of Toronto Press
- Metcalf, Michael (1977b) ”The First ‘Modern’ Party System? Political Parties, Sweden’s Age of Liberty and the historians”, *Scandinavian Journal of History* 2: 265-287
- Metcalf, Michael (1981) ”Structuring Parliamentary Politics: Party Organization in Eighteenth-century Sweden”, *Parliaments, Estates and Representation* 1(1): 35-49

- Millqvist, Viktor (1911) *Svenska riksdagens borgarstånd 1719-1866*. Stockholm: Norstedts
- Olsson, Ragnar (1948) *Riksdagsmannavalen till bondeståndet under den senare delen av frihetstiden (1740-1772)*. Lund: Gleerups
- Riksdagsordningen (1966). *Riksdagsordningen 1866-1966. Utgiven på uppdrag av kommittén för firande av representationsreformens 100-årsjubileum*. Stockholm: Norstedts
- SOU 1972:16: *Ny Regeringsform, Ny Riksdagsordning*
- Stavenow, Ludvig (1895) *Studier i ståndsriksdagens senare historia: Presteståndets sammansättning och formerna för dess riksdagsmannaval*. Göteborgs högskolas årsskrift I. Göteborg: Zachrissons
- Teorell, Jan (2011) "Cleaning Up the Vote: The Case of Electoral Fraud in Sweden, 1719-1909", *Papper presenterat på konferensen "Electoral Fraud, Vote Buying and Clientelism", The Juan March Institute, Madrid, 29 Juni-1 Juli, 2011*
- Valmyndigheten (2011) *Erfarenheter från valen den 19 september 2010. Rapport 2011:1*. Valmyndigheten, Stockholm
- Valprövningsnämnden (1982) *Valprövningsnämndens beslut. 1978-1980*. Stockholm: Elanders Gotab
- Valprövningsnämnden (2011) *Erfarenheter av prövningen av överklaganden i 2010 års allmänna val*. Diariern 13-2011
- Vessberg, Vilhelm (1905) *Stockholms stads riksdagsmannaval under frihetstiden: Bidrag till ståndsrepresentationens historia*. Stockholm: Ivar Haeggströms
- Wallin, Gunnar (1961) *Valrörelser och valresultat. Andrakammarvalen i Sverige 1866-1884*. Stockholm: Ronzo boktryckeri



# OMVALET – EN PRÖVNING FÖR DEN POLITISKA JÄMLIKHETEN

MIKAEL PERSSON, MARIA SOLEVID & RICHARD ÖHRVALL

Få former av politiskt deltagande brukar anses så jämlika som demokratiska val. Enligt parollen ”en person – en röst” har alla röstberättigade medborgare lika stor möjlighet att påverka valresultatet och därmed den förda politiken (Lijphart 1997, Verba 2003). En stor del av valdemokratins legitimitet ligger i den politiska jämlikheten – att medborgarna utnyttjar sin rösträtt och väljer de representanter som ska fatta politiska beslut under den kommande mandatperioden (Gilljam & Hermansson 2003, Lijphart 1997, Verba 2003).

Att valdeltagandet till regionfullmäktige i Västra Götaland minskade med 36,5 procentenheter, från 80,6 procent till 44,1 procent mellan valet 2010 och omvalet 2011 lämnar en hel del att önska när det gäller medborgarnas uppslutning. Omvalet 2011 kan i detta sammanhang betraktas som en prövning för den politiska jämlikheten: utöver att valdeltagandet sjönk kraftigt finns det också goda skäl att misstänka att deltagandet i omvalet var mindre jämlikt än deltagandet i det ordinarie valet (se också Karlsson, kapitel 9 i denna volym).

Enligt en slutsats som formulerades av Herbert Tingsten (1937) är nivån på valdeltagandet mellan olika grupper mer jämlikt ju högre valdeltagandet är (se även Rosenstone & Hansen 1993). I det här kapitlet avser vi att närmare undersöka vad som händer med den politiska jämlikheten i omvalet jämfört med det ordinarie valet – minskade jämlikheten i deltagandet och i så fall på vilka gruppers bekostnad?

## Vikten av valdeltagande

Nivån på valdeltagandet ses ofta som ett mått på demokratins legitimitet bland medborgarna (Lijphart 1997, Verba 2003, SOU 2007:84). Ju fler som röstar i val, desto bättre ställt är det med demokratin. Omvänt, ett lågt valdeltagande antas ofta leda till ett mer ojämnt inflytande (Lijphart 1997). En röstberättigad väljare som avstår att rösta förlorar inte bara inflytande över vilka som blir valda, utan förlorar också inflytande genom att de som blir valda representerar andra väljargrupperns intressen (Lijphart 1997, Verba & Nie 1972, Verba 2003). Med andra ord brukar ett högt valdeltagande förknippas med stor demokratisk legitimitet, politisk jämlikhet och goda möjligheter till folkviljans förverkligande. Omvänt förknippas lågt valdeltagande med svag demokratisk legitimitet, bristande politisk jämlikhet (eller politisk ojämlighet) och sämre chanser till folkviljans förverkligande (SOU 2007:84).

I jämförelse med andra deltagandeformer är röstande i allmänna val den mest jämlika formen av politiskt deltagande; dels därför att alla väljare har lika stort inflytande, dels för att det är den deltagandeform som mobiliserar flest personer (Lijphart 1997, Gilljam & Hermansson 2003).

## Förklaringar till valdeltagande

Den svenska demokratin har över tid varit bortskämd med högt deltagande i val till riksdag, landstings- och kommunfullmäktige. De svenska valen kan anses vara relativt politiskt jämlika, trots det faktum att ungefär 20 procent av valmanskåren avstår från att rösta och att det finns betydande skillnader i valdeltagande mellan olika grupper.

Att en individs resurser påverkar benägenheten till politiskt deltagande i allmänhet, och valdeltagande i synnerhet, är en känd och ständigt aktuell slutsats från statsvetenskaplig deltagarforskning. I forskningen har socioekonomiska förklaringar till politiskt deltagande länge dominerat (se t ex Verba & Nie 1972) och de är fortfarande en viktig utgångspunkt. Den i dag mest spridda teoretiska och empiriskt prövade modellen när det gäller medborgares *politiska deltagande i allmänhet* är den så kallade *Civic Voluntarism Model* (CVM), som lanserades av Verba, Shlozman och Brady (1995). I korthet går modellen ut på att en individs politiska deltagande, exempelvis i form av röstning, påverkas av individens egna resurser (ex. inkomst, klass och utbildning), motivation (ex. politiskt intresse och partiidentifikation) och huruvida man ingår i ett rekryterande nätverk där personer, partier och organisationer i ens omgivning bidrar till mobilisering. Benägenheten att rösta eller att delta i andra politiska aktiviteter beror då på huruvida man *kan*, *vill* och *blir tillfrågad* (Verba, Shlozman & Brady 1995).

Svensk (och europeisk) valdeltagandeforskning pekar också ut tre viktiga uppsättningar av förklaringar till att personer väljer att rösta: *individförklaringar*, *kontextuella förklaringar* och *institutionella förklaringar* (Franklin 2004, Holmberg & Oscarsson 2004). Med *individförklaringar* avses ungefär samma saker som i CVM, de vill säga förklaringar som utgår från individens socioekonomiska och kognitiva resurser. Trots ett högt valdeltagande i Sverige är ändå andelen röstande större bland äldre (dock inte de allra äldsta), inrikes födda, välutbildade, sammanboende och politiskt intresserade, medan andelen röstande är mindre bland yngre, utrikes födda, lägre utbildade, ensamstående och ointresserade av politik (Holmberg & Oscarsson 2004, Oscarsson 2002, Öhrvall 2006).

Individförklaringar till valdeltagande var även Herbert Tingstens fokus i boken *Political Behavior* från 1937. Genom en för tiden imponerande empirisk sammanställning av skillnader i valdeltagande (i flera länder) mellan män och kvinnor, olika åldersgrupper och sociala klasser, kom Tingsten fram till slutsatsen att skillnader mellan olika gruppers deltagande minskar ju högre deltagandet är. ”All the facts gathered here indicate the existence of a rule which may be named the law of dispersion;

according to this rule, the dispersion (the differences) in regard to participation in an election or within a certain group, is smaller the higher the general participation is.” (Tingsten 1937:230). Omvänt ökar alltså skillnaderna mellan olika grupper, och därmed ojämlikheten, ju lägre deltagandet är.

Med *kontextuella förklaringar* avses dels sociala omständigheter, exempelvis om man bor i ett område där många röstar eller inte, dels politiska omständigheter, exempelvis valkampanjens karaktär och om valet är spännande eller inte (Franklin 2004, Holmberg & Oscarsson 2004, SOU 2007:84). Denna förklaringskategori liknar delvis det som i CVM kallas för rekryterande nätverk. Uppsalastatsvetaren Per Strömblad har i sin forskning visat på den sociala kontextens betydelse – att närområdets sammansättning och valdeltagande påverkar individens valdeltagande (Strömblad 2002). När det gäller den politiska kontextens betydelse har det visat sig att ökningen i det svenska valdeltagandet i samband med valen 2006 och 2010 delvis kan förklaras av att väljarna i högre grad betraktade valen som spännande och ideologiskt polariserade (Oscarsson & Holmberg 2008, 2011). *Institutionella förklaringar* används ofta när valdeltagandet i olika länder jämförs och handlar om sådant som påverkar kostnaden för att gå och rösta, exempelvis huruvida valdagen infaller på en vardag eller en helgdag, om flera val hålls samtidigt, valsystemets utformning samt om röstplikt och procentspärrar tillämpas (Franklin 2004; Holmberg & Oscarsson 2004). Detta är en förklaringskategori som saknar motsvarighet i CVM, troligen eftersom CVM utvecklades i en amerikansk kontext utan jämförelse med andra länder, och för att CVM används för andra former av deltagande som inte omgärdas av samma institutionella spelregler som röstning.

I detta kapitel väljer vi att fokusera på individförklaringar till valdeltagande i två val under olika institutionella- och kontextuella omständigheter – ett ordinarie val och ett omval. Den förändrade *institutionella* omständigheten att 2010 års val till landstingsfullmäktige i Västra Götaland ägde rum samtidigt som val till riksdag och kommunfullmäktige medan omvalet fick stå helt på egna ben innebar också en förändrad *politisk kontext* (se också Berg & Oscarsson, inledningskapitlet i denna volym). Det ordinarie valet 2010 kännetecknades av intensiva valkampanjer, kraftig medieuppmärksamhet och uppfattades troligen av många väljare som spännande och betydelsefullt. Omvalet erhöll betydligt mindre uppmärksamhet i media, valkampanjerna var mindre intensiva för att inte säga obetydliga och färre individer brydde sig uppenbarligen om valet (se också Oscarsson och Severins kapitel i denna volym). I sin karaktär liknar omvalet därvidlag mer ett val till Europaparlamentet än ordinarie val till landstingsfullmäktige som äger rum samtidigt som riksdags- och kommunalval.

Det ordinarie valet 2010 och omvalet 2011 erbjuder ett unikt naturligt experiment för att testa om Tingstens (1937) *law of dispersion* stämmer, det vill säga om skillnader i valdeltagande i olika befolkningsgrupper är mindre ju högre det totala valdeltagandet är. Som Tingsten själv påpekade är det i viss mån enkel aritmetik: om valdeltagandet är väldigt högt totalt sett kan inte någon enskild delgrupp av större storlek ha ett lågt valdeltagande och ojämlikheten kan därmed inte vara stor. Samtidigt innebär inte detta att ojämlikheten nödvändigtvis ökar om valdeltagandet sjunker.

## Data

I detta kapitel undersöker vi den politiska jämlikheten i valdeltagandet genom att använda olika datamaterial. Vi kommer att jämföra valdeltagande i olika grupper med hjälp av datamaterial från undersökningarna Väst-SOM 2010 och Omval-SOM 2011 (se kapitel 12 i denna volym för beskrivning av undersökningarna). Men då huvudvariabeln valdeltagande bygger på respondenternas egenrapporterade uppgifter huruvida de röstade föreligger viss överskattning av deltagandet<sup>1</sup> vilket kan påverka våra samband. Dels beror detta troligen på överrapportering, det vill säga att personer som avstod att rösta ändå anger att de röstade, dels finns det anledning att anta att valdeltagandet är högre bland dem som svarat på enkäten än bland dem som tillhör bortfallet. För att validera resultaten används därför också SCB:s valdeltagandeundersökning som baseras på faktiskt deltagande enligt röstlängderna och därmed inte behäftas med några överrapporteringsproblem. Då valdeltagandeundersökningen även i övrigt bygger helt och hållet på registerdata har den inte heller något bortfall och besväras därmed inte med de problem som bortfall kan innebära. SCB:s valdeltagandeundersökning 2010 innefattar omkring 110 000 röstberättigade i 2010 års allmänna val, av vilka närmare 18 000 var röstberättigade i valet till landstingsfullmäktige i Västra Götaland. För de personer som ingick i undersökningen och även var röstberättigade i 2011 års omval har uppgifter valdeltagande i omvalet också samlats in.<sup>2</sup>

För att undersöka om och hur den politiska jämlikheten förändrades mellan det ogiltigförklarade valet och omvalet använder vi oss av förklaringsfaktorer som traditionellt anses mäta individers socioekonomiska och kognitiva resurser, och där tidigare forskning pekat ut att det finns viktiga skillnader i valdeltagande: kön, ålder, hushållsinkomst, civilstånd, utbildning, medborgarskap och politiskt intresse. Motsvarande faktorer förutom politiskt intresse kommer vi också åt genom SCB:s valdeltagandeundersökning, och dessutom kan vi genom den undersökningen undersöka skillnaden mellan att vara inrikes eller utrikes född.

Då frågan om huruvida man röstade eller inte är en dikotomi används så kallad logistisk regressionsanalys som statistisk teknik. En viktig skillnad mellan logistisk regression och linjär regression (OLS) är att en logistisk regressionskoefficient inte är direkt intuitivt tolkningsbar eftersom koefficienten utgör effekten på den naturliga logaritmen för oddset att rösta. För att underlätta förståelsen av våra resultat beräknar vi därför förutom koefficienter även predicerade sannolikheter för röstning och åskådliggör dessa för olika grupper genom att antal grafer.

## Resultat

Resultaten från de logistiska regressionsanalyserna presenteras i tabell 1 (Väst-SOM/Omval-SOM) och tabell 2 (SCB). I tabell 1 testar modell 1 och 3 effekterna av socioekonomiska faktorer på valdeltagandet i valet 2010 respektive omvalet 2011.

I modell 2 och 4 adderar vi motivationsfaktorn ”politiskt intresse för politik i Västragötalandsregionen”. Regressionskoefficienterna i tabellen visar att det finns signifikanta skillnader i benägenheten att rösta efter ålder, utbildning, inkomst, civilstånd, medborgarskap och politiskt intresse vid båda valtillfällena. Samtliga samband har den väntade riktningen: äldre, högutbildade, höginkomsttagare, gifta, svenska medborgare och starkt politiskt intresserade röstar i större utsträckning än unga, lågutbildade, låginkomsttagare, ogifta, utländska medborgare och svagt politiskt intresserade. Dessa samband gör sig gällande i såväl valet 2010 som i omvalet 2011.

Vi har även estimerat motsvarande logistiska regressionsmodeller utifrån SCB:s valdeltagandeundersökning. Resultaten från dessa analyser presenteras i tabell 2. Modell 1 och 3 innehåller samma variabler som i tabell 1, det vill säga variabler som avser kön, ålder, hushållsinkomst, civilstånd, antal utbildningsår samt svenskt eller utländskt medborgarskap. I modell 2 och 4 lägger vi, för valet 2010 respektive 2011, dessutom till en variabel som avser om individen är inrikes eller utrikes född. Regressionskoefficienterna i tabellen visar att det finns signifikanta skillnader i benägenheten att rösta efter ålder, utbildning, inkomst, civilstånd, medborgarskap och födelseland vid båda valtillfällena. Samtliga samband har den väntade riktningen och därmed samma riktning som vi tidigare konstaterade utifrån data från SOM-undersökningarna. Vi ser även att vara inrikes född innebär en tydlig och signifikant ökning av sannolikheten att rösta. Sammantaget innebär detta att kvinnor, äldre, högutbildade, höginkomsttagare, gifta, svenska medborgare och inrikes födda är mer benägna att rösta än män, unga, lågutbildade, låginkomsttagare, ej gifta, utländska medborgare och utrikes födda. Och detta gäller både för det ordinarie valet 2010 och 2011 års omval.

För att se om dessa skillnader är större i omvalet än i det ordinarie valet, det vill säga om den politiska jämlikheten har minskat, illustrerar figurerna 1-8 de predicerade sannolikheterna för valdeltagande i ordinarie valet respektive omvalet för respondenter med olika nivåer av ålder, inkomst, utbildning och politiskt intresse.<sup>3</sup> Vi ser detta som våra huvudsakliga indikatorer på politisk jämlikhet och betraktar övriga variabler som kontrollvariabler. Eftersom resultaten från SOM och SCB är slående lika väljer vi här att presentera graferna för ålder, inkomst och utbildning från SCB:s valdeltagandeundersökning, medan graferna med politiskt intresse är från Väst-SOM/Omval-SOM. I båda fallen har sannolikheterna beräknats när övriga variabler som ingår i modell 1 och 3, i tabell 1 respektive 2, har konstanthållits vid sina medelvärden. Eftersom graferna för politiskt intresse utgår från en frågeundersökning med ett visst mått av överskattning av valdeltagande motsvarar det inte riktigt nivåerna för det officiella valresultatet. De övergripande mönstren torde dock vara desamma även om de absoluta nivåerna inte är helt korrekta.

**Tabell 1 Effekter på valdeltagande i valet 2010 och omvalet 2011, logistisk regression (SOM-data)**

|                                                     | Modell 1<br>2010     | Modell 2<br>2010     | Modell 3<br>2011     | Modell 4<br>2011     |
|-----------------------------------------------------|----------------------|----------------------|----------------------|----------------------|
| Kön<br>(0=kvinna, 1=man)                            | -0.164<br>(0.170)    | -0.108<br>(0.173)    | -0.231**<br>(0.113)  | -0.210*<br>(0.117)   |
| Ålder                                               | 0.019***<br>(0.005)  | 0.010*<br>(0.005)    | 0.034***<br>(0.003)  | 0.027***<br>(0.004)  |
| Hushållsinkomst                                     | 0.096**<br>(0.045)   | 0.075<br>(0.046)     | 0.054*<br>(0.029)    | 0.069**<br>(0.030)   |
| Civilstånd (0=ej gift, 1=gift)                      | 0.616***<br>(0.194)  | 0.650***<br>(0.198)  | 0.203<br>(0.161)     | 0.186<br>(0.166)     |
| Utbildningslängd (år)                               | 0.111***<br>(0.030)  | 0.093***<br>(0.031)  | 0.114***<br>(0.021)  | 0.097***<br>(0.021)  |
| Medborgarskap<br>(0=utländskt, 1=svenskt)           | 1.979***<br>(0.379)  | 2.255***<br>(0.409)  | 0.715**<br>(0.297)   | 0.753**<br>(0.302)   |
| Politiskt intresse, VG-regionen<br>(1=lågt, 4=högt) |                      | 0.970***<br>(0.123)  |                      | 0.669***<br>(0.078)  |
| Konstant                                            | -2.314***<br>(0.628) | -4.105***<br>(0.696) | -3.818***<br>(0.493) | -5.002***<br>(0.528) |
| <i>N</i>                                            | 2505                 | 2505                 | 1458                 | 1458                 |
| pseudo <i>R</i> <sup>2</sup>                        | 0.074                | 0.131                | 0.068                | 0.107                |

**Källa:** Väst-SOM 2010 och Omval-SOM 2011.

**Kommentar:** standardfel inom parentes, \*  $p < 0.10$ , \*\*  $p < 0.05$ , \*\*\*  $p < 0.01$ .

**Kön** och **ålder** utgörs av svarsvariabler kompletterade med registerdata där svar saknas. **Hushållsinkomst:** Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in)? Svarsalternativen är 9 stycken, 1 "100 000 kr eller mindre" 2 "101 000-200 000 kr" /.../ 8 "701 000-800 000 kr" och 9 "Mer än 800 000 kr" **Civilstånd:** Vilket är ditt civilstånd. Svarsalternativen "Ensamstående" och "Änka/Änkling" har kodats om till "ej gift" och svarsalternativen "Gift/Partnerskap" och "Sambo" har kodats om till Gift. **Utbildning:** Vilken utbildning har du? Markera det alternativ som du anser passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande. Svarsalternativen går från 1 "Ej fullgjort grundskola" och 8 "Examen från/studier vid Forskarutbildning" och har kodats om till antal utbildningsår (0-20). **Medborgarskap:** Är du... 1 "Svensk medborgare", 2 "Medborgare i annat land", 3 "Både svensk medborgare och medborgare i annat land". Både svarsalternativ 1 och 3 har kodats som svensk medborgare. **Politiskt intresse, VG-regionen:** Hur intresserad är du av politik när det gäller Västra Götalandsregionen? Svarsskalan är värd jämfört med originalfrågan och motsvarar i tabellen 1 "Inte alls intresserad" 2 "Inte särskilt intresserad", 3 "Ganska intresserad" och 4 "Mycket intresserad":

**Tabell 2 Effekter på valdeltagande i valet 2010 och omvalet 2011, logistisk regression (SCB-data)**

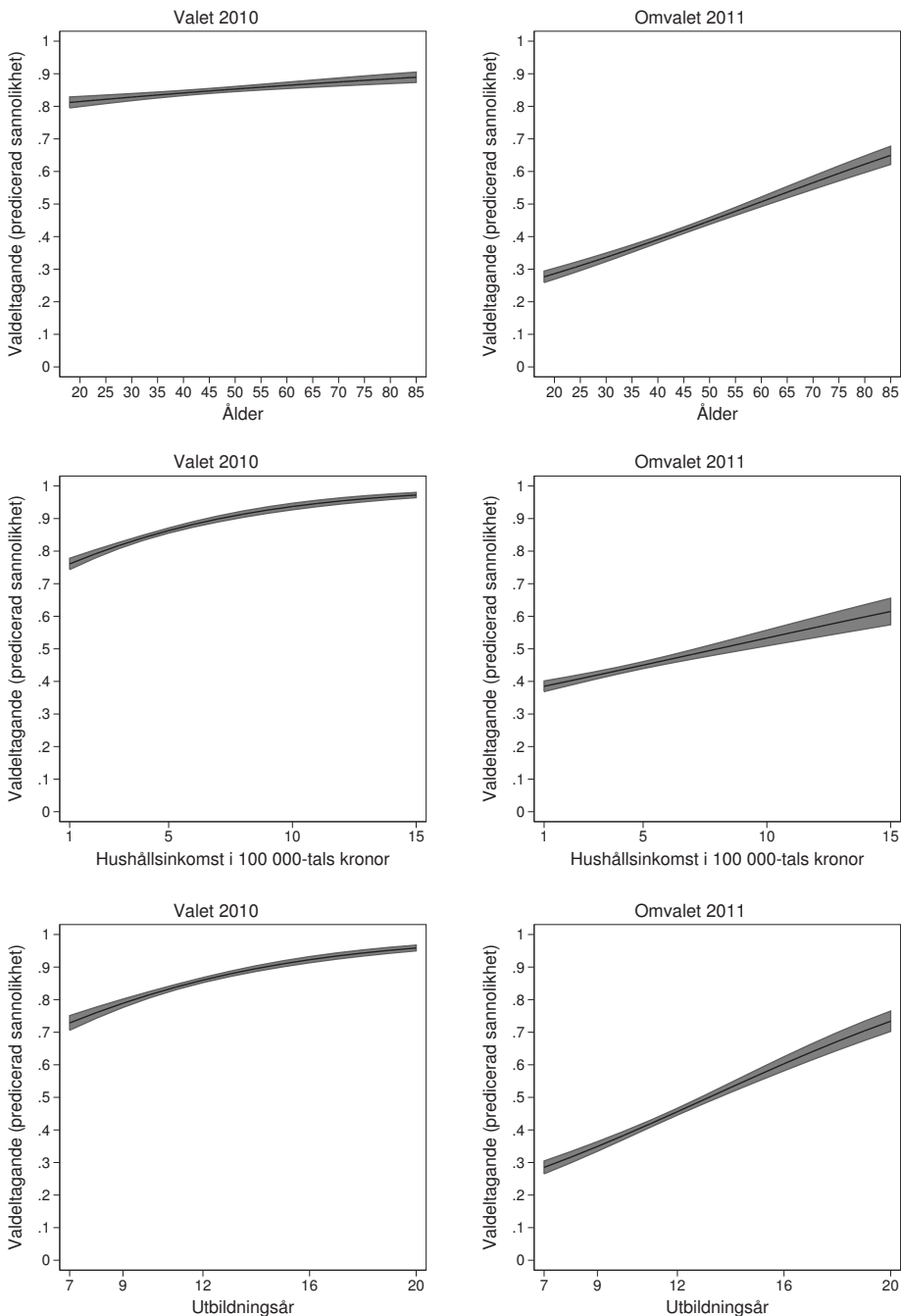
|                                            | Modell 1<br>2010     | Modell 2<br>2010     | Modell 3<br>2011     | Modell 4<br>2011     |
|--------------------------------------------|----------------------|----------------------|----------------------|----------------------|
| Kön<br>(0=kvinna, 1=man)                   | -0.168***<br>(0.056) | -0.180***<br>(0.057) | -0.135***<br>(0.044) | -0.138***<br>(0.044) |
| Ålder                                      | 0.009***<br>(0.002)  | 0.008***<br>(0.002)  | 0.024***<br>(0.001)  | 0.023***<br>(0.001)  |
| Hushållsinkomst<br>(i 100 000-tals kronor) | 0.171***<br>(0.013)  | 0.153***<br>(0.013)  | 0.067***<br>(0.008)  | 0.057***<br>(0.008)  |
| Civilstånd (0=ej gift, 1=gift)             | 0.395***<br>(0.073)  | 0.500***<br>(0.073)  | 0.201***<br>(0.051)  | 0.247***<br>(0.053)  |
| Utbildningslängd (år)                      | 0.166***<br>(0.012)  | 0.163***<br>(0.012)  | 0.149***<br>(0.009)  | 0.148***<br>(0.010)  |
| Medborgarskap<br>(0=utländskt, 1=svenskt)  | 1.995***<br>(0.069)  | 1.419***<br>(0.090)  | 0.921***<br>(0.068)  | 0.464***<br>(0.088)  |
| Födelseland<br>(0=utrikes, 1=inrikes)      |                      | 0.786***<br>(0.080)  |                      | 0.585***<br>(0.073)  |
| Konstant                                   | -3.382***<br>(0.193) | -3.364***<br>(0.192) | -4.300***<br>(0.158) | -4.316***<br>(0.159) |
| <i>N</i>                                   | 16 761               | 16 761               | 16 999               | 16 999               |
| F-värde                                    | 239.05               | 215.08               | 144.12               | 129.95               |

**Källa:** SCB

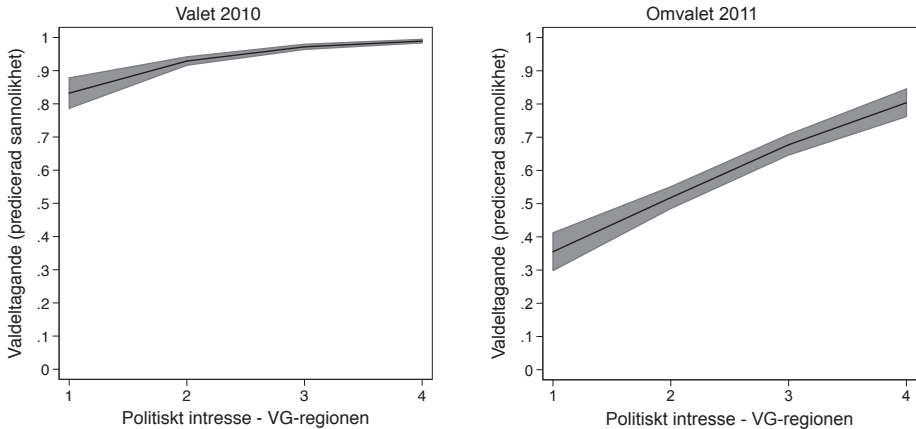
**Kommentar:** standardfel inom parentes, \*  $p < 0.10$ , \*\*  $p < 0.05$ , \*\*\*  $p < 0.01$ .

Samtliga variabler härstammar från SCB:s registerdata. Ålder avser ålder vid respektive valårs slut. Hushållsinkomst avser hushållets (antaganden om hushåll har gjorts utifrån registeruppgifter) sammantagna förvärvsinkomst (kapitalinkomster ingår ej) för år 2009 enligt SCB:s inkomst- och taxeringsregister (IoT). Till gifta räknas även registrerade partners. Änkor, änklingar och separerade partners betraktas som ej gifta. Uppgift om utbildning baseras på SCB:s utbildningsregister över högsta slutförda utbildning enligt registerversin för 1 januari 2010, utifrån vilken utbildningslängd i antal år har beräknats. Eftersom valdeltagandeundersökningens design medför att observationerna inte är oberoende är beräkningar av likelihood och pseudo- $R^2$  (som baseras på likelihood) inte lämpliga att rapportera för modellerna. Vi rapporterar därför istället F-värden för respektive modell istället.

**Figur 1-8 Predicerad sannolikhet för röstning i olika grupper vid ordinarie valet och omvalet (SCB & Väst-SOM/Omval-SOM)**







Vad det gäller skillnader i valdeltagande relaterade till hushållsinkomst är skillnaderna också stora. Signifikanta skillnader i valdeltagande mellan låg- och höginkomsttagare fanns som tidigare påpekats vid båda tillfällena, men skillnaderna var större vid omvalet. Vid det ordinarie valet skilde det 15 procentenheter i valdeltagande mellan hushåll med 300 000 kronor och hushåll med 1 500 000 kronor i årsinkomst. I omvalet var den skillnaden 20 procentenheter. Detta gäller alltså vid kontroll för ovan nämnda bakgrundsvariabler.

Vi fortsätter med att titta närmare på skillnader relaterade till utbildning. Vi ser här ett mönster som liknar det vi såg vad det gäller ålder och inkomst. Signifikanta skillnader relaterade till utbildning fanns vid båda valtillfällena. Skillnaden i valdeltagande mellan dem med 7 års utbildning och dem med 16 års utbildning uppgick enligt våra modeller, med kontroll för andra variabler, till 19 procentenheter vid det ordinarie valet, men hela 32 procentenheter vid omvalet. Även ojämlikheten i politiskt deltagande relaterad till utbildning tycks alltså ha ökat.

Slutligen ser vi också närmare på skillnader i politiskt intresse. En signifikant skillnad mellan låg- och höginresserade finns vid valet 2010, men den är relativt liten, endast några procentenheter. Både de med lågt och de med högt intresse hade trots allt en relativt hög sannolikhet att faktiskt rösta i valet 2010. I omvalet 2011 har dock denna skillnad växt sig betydligt större. Den predicerade sannolikheten för de minst intresserade att rösta i omvalet är omkring 35 procent medan den är drygt 70 procent för de mest intresserade. Man kan därmed dra slutsatsen att de som avstod från att rösta i omvalet framförallt var de med lågt politiskt intresse: det var bland de politiskt ointresserade som den största minskningen i valdeltagande går att finna. I ordinarie val lyckas politiker och partier i betydligt större utsträckning att attrahera även de med lågt politiskt intresse.

## Omvalet ökade ojämlikheten

Sammanfattningsvis talar resultaten sitt tydliga språk. Ojämlikheten i valdeltagande ökade mellan det ordinarie valet 2010 och omvalet 2011 för samtliga grupper som vi jämfört här. Med andra ord bekräftar resultaten Tingstens *law of dispersion*: ju högre valdeltagande, desto mer politisk jämlikhet, och omvänt: ju lägre deltagande, desto mindre politisk jämlikhet. Extra oroväckande är det att se att de relativt små skillnaderna i valdeltagande i det ordinarie valet när det gäller ålder, inkomst, utbildning och politiskt intresse växte till stora skillnader i samband med omvalet. Yngre, låginkomsttagare, lågutbildade och politiskt ointresserade valde i betydligt högre utsträckning av avstå sin röst. Omvalet karaktäriserades med andra ord av allt annat än jämlikhet i valdeltagandet och är ur det perspektivet att betrakta som ett misslyckande. Frågan är om omvalet ska ses som en parentes i svensk valhistoria, något som ruskade om men som inte spelade större någon roll för vare sig politiker eller medborgare? Huruvida erfarenheterna från omvalet får några vidare konsekvenser för den politiska jämlikheten i kommande val återstår att se.

## Noter

- <sup>1</sup> I Väst-SOM 2010 är rapporterat valdeltagande 93 procent jämfört med det officiella valresultatet 81 procent. I Omval-SOM 2011 är rapporterat valdeltagande 43 procent jämfört med det officiella valresultatet 44 procent. För en systematisk genomgång av överrapportering, se ex. Granberg och Holmberg 1991.
- <sup>2</sup> Det är i huvudsak samma personer som är röstberättigade i Västra Götaland vid de två valtillfällena, men vissa skillnader finns då en ny röstlängd upprättades för omvalet. Vidare bör det nämnas att SCB:s valdeltagandeundersökning är en stratifierad urvalsundersökning där olika urvalspersoner har olika urvalssannolikhet. Undersökningens design har beaktats i de beräkningar som presenteras i det här kapitlet. För mer information om undersökningen, se Öhrvall 2012.
- <sup>3</sup> En invändning mot vårt sätt att jämföra politisk jämlikhet i valet och omvalet är att det kan vara känsligt för nivån på deltagandet. Istället för att fokusera på hur stor sannolikheten var att rösta inom olika grupper är ett alternativ att undersöka hur stor andel av de som röstade som tillhörde olika grupper (jfr Teorell och Westholm 1999a; 1999b; 2000, Teorell, Sum och Tobiasen 2007.) Ett sådant sätt att angripa problemet genererar dock inte andra slutsatser. Låt oss ta politiskt intresse som ett exempel. Gruppen med lägst politiskt intresse utgjorde i valet 2010 6 procent av *de som röstade* medan de med högst intresse utgjorde 10 procent av de som röstade. I omvalet var motsvarande siffror 4 och 13 procent. Som en jämförelsepunkt bör det också nämnas att gruppen med högst politiskt intresse utgjorde knappt 10 procent av respondenterna vid båda tillfällena medan gruppen med lägst intresse utgjorde cirka 7 respektive 10 procent

av respondenterna i valet respektive omvalet. Andelen lågintresserade av de som röstade 2010 var alltså lägre än andelen lågintresserade bland respondenterna. I omvalet 2011 minskade andelen lågintresserade bland de som röstade. Den motsatta trenden syns alltså bland de högintresserade; andelen högintresserade av de som röstade ökade i omvalet jämfört med omvalet. Även utifrån ett sådant här angreppssätt blir alltså slutsatsen att ojämlikheten ökade. Beroende på att det är presentationstekniskt enklare att presentera de absoluta skillnaderna använder vi oss huvudsakligen av detta angreppssätt. Resultat utifrån andelsperspektivet blir dessutom än svårare att presentera när det gäller variabler med många värden såsom inkomst eller ålder samt när det finns ett behov av att kontrollera för andra faktorer.

- 4 Observera att detta alltså är modellbaserade skattningar av valdeltagande vid kontroll för en rad bakgrundsvariabler (dvs. övriga variabler som ingår i modell 1 i tabell 2). För deskriptiva beskrivningar av valdeltagandet i olika åldersgrupper hänvisar vi till Öhrvall 2012.

## Referenser

- Franklin, Mark N. (2004). *Voter Turnout and the Dynamics of Electoral Competition in Established Democracies Since 1945*. Cambridge, UK: Cambridge University Press.
- Gilljam, Mikael & Jörgen Hermansson (2003). *Demokratins mekanismer*. Stockholm: Liber.
- Granberg, Donald & Sören Holmberg. (1991). "Self-reported turnout and voter validation." *American Journal of Political Science*, 35: 448-459.
- Holmberg, Sören & Henrik Oscarsson (2004). *Väljare. Svenskt väljarbete under 50 år*. Stockholm: Norstedts Juridik
- Lijphart, Arend (1997). "Unequal Participation: Democracy's Unsolved Dilemma". *American Political Science Review*, 91:1, sid. 1-14.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2008). *Regeringskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Oscarsson, Henrik & Sören Holmberg (2011). "Åttapartivalet. Redogörelse för 2010 års valundersökning i samarbete mellan Statistiska centralbyrån och Statsvetenskapliga institutionen vid Göteborgs universitet". Stockholm: SCB.
- Oscarsson, Sven (2003). *Vem röstar och varför? En analys av valdeltagandet i 2002 års kommunfullmäktigeval*. Stockholm: Justitiedepartementet.
- Rosenstone, Steven J & John Mark Hansen (1993). *Mobilization, Participation and Democracy in America*. New York, NY: Macmillan Publishing Company
- SOU 2007:84 *Värdet av valdeltagande*. Stockholm: Fritzes
- Strömblad, Per (2003). *Politik på stadens skuggsida*. Uppsala: Uppsala universitet, Statsvetenskapliga institutionen.

- Teorell, Jan & Anders Westholm (1999a). "Var det bättre förr? Politisk jämlikhet i Sverige under 30 år", i *Medborgarnas erfarenheter: Demokratiutredningens forskarvolym V*, SOU 1999:113, ss 13-52.
- Teorell, Jan & Anders Westholm (1999b). "Att bestämma sig för att vara med och bestämma: Om varför vi röstar – allt mindre", i *Valdeltagande i förändring: Demokratiutredningens forskarvolym XII*, SOU 1999:132, ss 137-204.
- Teorell, Jan & Anders Westholm (2000). "Ett Europa i nationens skugga: Om det svenska valdeltagandet på europeisk och nationell nivå", i *Valdeltagande och Europaparlamentsval: Slutbetänkande av Rådet för utvärdering av 1998 års val*, SOU 2000:81, ss 71-120.
- Teorell, Jan, Paul Sum & Mette Tobiasen (2007). "Participation and Political Equality: An Assessment of Large-Scale Democracy", in van Deth, J., J.R. Montero & A. Westholm, eds. *Citizenship and Involvement in European Democracies: A Comparative Perspective*. London: Routledge.
- Tingsten, Herbert (1937). *Political Behavior. Studies in Election Statistics*. London: P.S. King & Son, Ltd.
- Verba, Sidney & Norman H. Nie (1972). *Participation in America. Political Democracy and Social Equality*. New York, NY: Harper and Row
- Verba, Sidney, Kay Lehman Schlozman & Henry E. Brady (1995). *Voice and Equality. Civic Voluntarism in American Politics*. Cambridge, MA: Harvard University Press
- Verba, Sidney (2003). "Would the Dream of Political Equality Turn out to Be a Nightmare?" *Perspectives on Politics*, 1:4, sid. 663-679
- Öhrvall, Richard (2006). "Invandrade och valdeltagande" i Bäck, Hanna & Mikael Gilljam (red). *Valets mekanismer*. Malmö: Liber.
- Öhrvall, Richard (2012). *Valdeltagande i 2011 års omval*. Stockholm: SCB.

# SKILDA FÖRUTSÄTTNINGAR – LIKA UTFALL

FOLKE JOHANSSON

Vid diskussion av politiska val utgår man ofta från nationella val till riksdag, parlament eller motsvarande. Val till andra regionala eller lokala politiska organ tenderar att komma i skymundan. I samband med införandet av val till europaparlamentet lanserade Reif och Schmitt termen första och andra rangens val (se även diskussion i inledningskapitlet). De nationella valen var första rangens val, till skillnad från i första hand europaparlamentsvalen som var andra rangens val. Till den senare gruppen fördes också inomnationella regionala och lokala val. För den senare typen av val har, när dessa ägt rum vid annan tidpunkt än de nationella valen, också förekommit beteckningen ”barometerval”. Valen har tolkats som ett mått på vilket stöd väljarna ger regeringens politik även om det egentligen varit val till andra politiska nivåer.

I senare studier med utgångspunkt från begreppet andra rangens val har utgångspunkten varit olika förväntade karakteristika hos dessa val. Viktiga sådana har varit att väljarna skulle straffa den sittande majoriteten, att valdeltagandet skulle vara lägre än i första rangens val och att väljarna på grund av att mindre står på spel i andra rangens val skulle vara mer villiga att rösta på nya partier (Jeffery & Hough 2003). I andra rangens val förväntas det också finnas mindre inslag av taktisk röstning. Väljare röstar mer ofta på det parti de tycker bäst om, även om partiet inte har någon chans att vinna (Heath m.fl. 1999, sid 407).

Gemensamt för väljarbeteende i europaparlamentsval och regionala/lokala val är att ideologiskt baserade partisympatier spelar mindre roll än vad de gör i nationella val. Något som är helt naturligt eftersom de dominerande politiska ideologierna är utvecklade för att ge ledning inför politiska beslut av det slag som ofta tas på nationell nivå. Sannolikt generellt, men alldeles klart när det gäller svenska förhållanden, finns anledning till tveksamhet inför tanken att förklara väljarbeteende i europaparlamentsval och regionala/lokala val med en gemensam förklaringsmodell. I europaparlamentsvalen i Sverige spelar fortfarande uppfattningen om medlemskapet i unionen, vilket beslutas nationellt, en viss roll (Oscarsson & Holmberg 2010). I regionala och lokala val är det i stället en stor blandning av frågor – som varierar mellan regioner och mellan kommuner – som påverkar. Vi begränsar oss här fortsättningsvis till att diskutera regionala, och i någon mån lokala, val i Sverige som exempel på andra rangens val.

Utgångspunkten här är givetvis det regionala omvalet i Västra Götalandsregionen i maj 2011. Mellan det ordinarie valet 2010 och omvalet förflyter ungefär åtta månader. Mycket kan hända i politiken och mycket kan hända med fördelningen

av partisympatierna på kortare tid än så. Det har vi om inte annat sett exempel på nationellt under 2011 i form av stora svängningar i väljaropinionen för Socialdemokraterna. Vi förväntar oss nog ofta större svängningar på nationell nivå än på regional nivå. Anledningen är att de frågor som väcker engagemang, antingen de är ideologiska eller personfrågor, kan beröra väljare i hela landet. I regionala och lokala val kan frågorna ibland röra hela väljarkåren men ofta är de lokalt avgränsade och berör inte alla väljare. I omvalet i Västra Götalandsregionen borde det ändå finnas utrymme för ganska avsevärda förändringar. Detta i synnerhet om vi till eventuella förväntade förändringar i den politiska diskussionen och partisympatifördelningen nationellt och regionalt lägger att väljarpopulationen är långt ifrån densamma. Förutom den relativt måttliga förändringen med nya väljare som fått rösträtt under tiden sedan det ordinarie valet och andra väljare som fallit ifrån under samma period så tillkommer att valdeltagandet i det närmaste halverades. Detta till trots så finner vi alltså måttliga skillnader i utfallet. För de mindre partierna är det små förändringar, mindre än en procentenhet för C, FP, KD, V och MP. Sverigedemokraterna och Vägvalet ökar medan sjukvårdspartiet minskar mellan en och tre procentenheter. För de två största partierna är också förändringen lite större och vad som sker skulle kunna beskrivas som ”en rättning mittåt” i förhållande till 2006. Den enda förändring som överstiger två procentenheter är nedgången för moderaterna. Ökningen för Socialdemokraterna med 1,7 procentenheter är den närmast största förändringen.

**Tabell 1 Valresultatet i omvalet i Västra Götaland 2011 jämfört med regionvalen 2010 och 2006 (procent, procentdifferenser)**

|        | Västra<br>Götaland<br>regionval<br>2006 | Västra<br>Götaland<br>regionval<br>2010 | Västra<br>Götaland<br>regionval<br>2011 | Riksdags-<br>val<br>2010<br>nationellt | SCB<br>Maj 2011 | Regionval<br>Förändring<br>2010-2011 | Riksdagsval 2010-<br>opinionsmätning<br>maj 2011, förändring |
|--------|-----------------------------------------|-----------------------------------------|-----------------------------------------|----------------------------------------|-----------------|--------------------------------------|--------------------------------------------------------------|
| M      | 23.1                                    | 26.0                                    | 23.9                                    | 30.1                                   | 31.1            | -2.0                                 | +1.0                                                         |
| C      | 7.4                                     | 5.7                                     | 5.7                                     | 6.6                                    | 4.5             | +0.1                                 | -2.1                                                         |
| FP     | 8.8                                     | 8.1                                     | 7.2                                     | 7.1                                    | 6.0             | -0.9                                 | -1.1                                                         |
| KD     | 7.6                                     | 5.7                                     | 5.3                                     | 5.6                                    | 3.8             | -0.4                                 | -1.8                                                         |
| S      | 33.8                                    | 30.9                                    | 32.6                                    | 30.7                                   | 34.0            | +1.7                                 | +3.3                                                         |
| V      | 6.4                                     | 6.1                                     | 5.9                                     | 5.6                                    | 4.5             | -0.2                                 | -1.1                                                         |
| MP     | 5.2                                     | 7.3                                     | 7.4                                     | 7.3                                    | 8.9             | +0.1                                 | +1.6                                                         |
| SD     | 2.7                                     | 4.4                                     | 5.8                                     | 5.7                                    | 5.7             | +1.4                                 | 0                                                            |
| SPVG   | 3.6                                     | 4.6                                     | 2.8                                     | -                                      | -               | -1.8                                 |                                                              |
| VägV   | -                                       | -                                       | 2.5                                     | -                                      | -               | +2.5                                 |                                                              |
| Övriga | 1.4                                     | 1.3                                     | 0.8                                     | 1.4                                    | 1.6             | -0.5                                 | +0.2                                                         |
| Summa  | 100                                     | 100                                     | 100                                     | 100                                    | 100             | 0                                    | 0                                                            |

**Källa:** Valmyndigheten, Statistiska centralbyrån (SCB).

Tanken att väljarna i ett andra rangens val kan bestraffa den sittande majoriteten/regeringen förefaller få stöd om man ser till utfallet i omvalet, även om förändringarna är små. Moderaterna som det ledande partiet i regeringen förlorar mest och FP och KD går också tillbaka något medan utfallet för C är i stort sett oförändrat i relation till det ordinarie valet. Det ledande partiet i oppositionen nationellt sett, S, går också framåt medan förändringarna är små för de två andra oppositionspartierna V och MP. En annan förväntning på andra rangens val var att väljare skulle vara mer benägna att stödja nya partier. Resultatet är något svårbedömt på grund av att det inte är självklart hur vi skall se på regionala partier i detta avseende. Det gamla och relativt etablerade Sjukvårdspartiet förlorade med liten marginal sin representation i fullmäktige, medan det nya regionala partiet Vägvalet kom ganska nära att vinna representation. För Sverigedemokraterna, som enligt tanken på väljarbeteende i andra rangens val otvetydigt borde kunna gå framåt, både som oppositionsparti och som ett nytt parti, blir utfallet enligt förväntningarna. Partiet ökar sin andel med 1,4 procentenheter.

Ett annat sätt att se på val av det aktuella slaget är att betrakta dem som ”barometerval”. De förväntas då snarast ge en fingervisning om den aktuella fördelningen av partisympatierna i väljarkåren. Med utgångspunkt i denna term har vi inga förväntningar på att utfallet skall se ut på något speciellt sätt i förhållande till senaste nationella val utan resultatet skall närmast tolkas som en opinionsmätning. Termen etablerades vid en tidpunkt då opinionsmätningarna var mindre frekventa och mer osäkra och följaktligen spelade liten eller ingen roll. Med de tämligen kontinuerliga opinionsmätningar vi har tillgång till idag så har vi ett helt annat underlag för att diskutera aktuell fördelning av partisympatier. Vi redovisar i tabell 1 SCB:s stora mätning som genomfördes i maj månad 2011. Tanken är alltså att denna mätning ger oss en någotsånär god bild av partisympatierna i hela landet vid denna tidpunkt. Om vi skall se omvalet som ett barometerval så bör förändringarna från det ordinarie regionvalet vara ungefär desamma som förändringarna i opinionsmätningarna i förhållande till riksdagsvalet.

Den bild som framkommer här stämmer inte särskilt bra överens med vare sig tanken på att se omvalet som ett andra rangens val, eller med tanken att se det som ett barometerval. Generellt i Sverige har Moderaterna gått framåt med en procentenhet mellan september 2010 och maj 2011 medan partiet gick tillbaka med två procentenheter i omvalet i Västra Götaland. De tre andra regeringspartierna har gått tillbaka nationellt även om proportionerna är annorlunda än vad som framkommer i omvalet. C och KD har enligt opinionsmätningarna gått tillbaka mer än vad valresultatet i maj visade. Förändringen för FP stämmer ganska väl överens med valresultatet. S gick framåt i omvalet men framgången nationellt enligt opinionsmätningen var nästan dubbelt så stor. MP som hade i stort sett oförändrat resultat i omvalet har gått framåt enligt opinionsmätningarna. SD som gick fram med något mer än en procentenhet i omvalet har här oförändrat resultat i jämförelse med det ordinarie valet.

Resultatet av omvalet är inte konsistent med resultatet av opinionsmätningarna, vilket det borde vara om tanken på ett andrangsval skall ses som en förklaring av resultatet. Inte heller verkar begreppet barometerval vara en tillfredställande beskrivning av omvalet. Det är egentligen bara den ökning vi kan se för Socialdemokraterna som stämmer genomgående med förväntningarna. En möjlig tolkning av resultatet av omvalet är att även om den nationella trenden påverkar, så har regionala politiska faktorer också haft betydelse för utfallet av valet i maj. Förväntningarna på ett lägre valdeltagande, som vi normalt inte kan undersöka i Sverige på grund av den gemensamma valdagen, har dock infriats med eftertryck!

**Tabell 2 Röstning 2010 – vart går väljare (procent)**

| Partival i regionvalet i september 2010 | Partival i omvalet maj 2011 |    |    |    |    |    |    |    |      |      |       |       |    | Icke röst. | Summa procent | Antal svarande |
|-----------------------------------------|-----------------------------|----|----|----|----|----|----|----|------|------|-------|-------|----|------------|---------------|----------------|
|                                         | V                           | S  | C  | FP | M  | KD | MP | SD | SPVG | VägV | Annat | Blank |    |            |               |                |
| V                                       | 57                          | 11 | 0  | 0  | 0  | 0  | 5  | 0  | 0    | 2    | 2     | 0     | 23 | 100        | 63            |                |
| S                                       | 2                           | 64 | 0  | 0  | 0  | 0  | 1  | 1  | 1    | 2    | 0     | 1     | 28 | 100        | 369           |                |
| C                                       | 0                           | 0  | 65 | 1  | 1  | 0  | 1  | 0  | 0    | 1    | 0     | 0     | 31 | 100        | 84            |                |
| FP                                      | 0                           | 1  | 2  | 46 | 4  | 1  | 3  | 2  | 0    | 3    | 0     | 0     | 38 | 100        | 114           |                |
| M                                       | 0                           | 2  | 1  | 3  | 51 | 1  | 1  | 1  | 0    | 2    | 0     | 0     | 38 | 100        | 352           |                |
| KD                                      | 0                           | 0  | 2  | 0  | 4  | 65 | 0  | 0  | 4    | 2    | 0     | 0     | 23 | 100        | 55            |                |
| MP                                      | 6                           | 1  | 0  | 3  | 0  | 0  | 55 | 0  | 0    | 0    | 1     | 0     | 34 | 100        | 98            |                |
| SD                                      | 0                           | 4  | 0  | 0  | 0  | 0  | 0  | 51 | 2    | 2    | 2     | 0     | 39 | 100        | 47            |                |
| SPVG                                    | 0                           | 7  | 0  | 0  | 10 | 3  | 10 | 7  | 30   | 3    | 7     | 0     | 23 | 100        | 30            |                |
| Annat                                   | 0                           | 5  | 5  | 0  | 5  | 0  | 0  | 0  | 5    | 27   | 21    | 0     | 32 | 100        | 19            |                |
| Blank                                   | 0                           | 4  | 0  | 0  | 0  | 4  | 0  | 0  | 9    | 0    | 0     | 4     | 79 | 100        | 23            |                |
| Minns ej                                | 0                           | 8  | 2  | 4  | 9  | 6  | 0  | 0  | 0    | 0    | 0     | 0     | 71 | 100        | 53            |                |
| Röstade ej                              | 0                           | 4  | 0  | 1  | 4  | 0  | 1  | 1  | 1    | 0    | 0     | 0     | 88 | 100        | 106           |                |
| Ej röstber.                             | 0                           | 5  | 0  | 0  | 9  | 0  | 9  | 5  | 0    | 0    | 0     | 0     | 72 | 100        | 22            |                |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från Omval-SOM-undersökningen 2011.

Vart går partiernas väljare i det ordinarie valet när det är dags för omvalet? I flertalet fall finner vi inga stora förskjutningar mellan partierna. Det största tappet går för samtliga partier till kategorin icke röstare. KD, S och C har starkast grepp om sina väljare. Dessa partier tappar också minst till icke röstning i omvalet. FP tillsammans med M och SD förlorar mer än övriga partier till icke röstning. När vi försöker analysera förskjutningar mellan partierna är det väsentligt att hålla i minnet att det rör sig om ett litet antal svars personer för flertalet partier. De väljare som lämnar V går till något av de två andra partierna i vänsterblocket. De som lämnar FP, M och SPVG sprider sig ganska jämnt även över blockgränsen.



**Tabell 3 Röstning 2011 – varifrån kommer väljare (procent)**

| Partival i regionvalet i september 2010 | Partival i omvalet maj 2011 |     |     |     |     |     |     |     |      |      |       |       |               |
|-----------------------------------------|-----------------------------|-----|-----|-----|-----|-----|-----|-----|------|------|-------|-------|---------------|
|                                         | V                           | S   | C   | FP  | M   | KD  | MP  | SD  | SPVG | VägV | Annat | Blank | Icke röstning |
| V                                       | 74                          | 3   | 0   | 0   | 0   | 0   | 4   | 0   | 0    | 4    | 11    |       | 3             |
| S                                       | 13                          | 90  | 2   | 0   | 1   | 0   | 7   | 8   | 20   | 24   | 0     | (3)   | 18            |
| C                                       | 0                           | 0   | 85  | 1   | 1   | 0   | 1   | 0   | 0    | 4    | 0     |       | 5             |
| FP                                      | 0                           | 0   | 3   | 76  | 2   | 2   | 4   | 6   | 0    | 12   | 0     |       | 8             |
| M                                       | 0                           | 3   | 4   | 15  | 88  | 7   | 3   | 6   | 0    | 24   | 0     |       | 24            |
| KD                                      | 0                           | 0   | 2   | 0   | 1   | 80  | 0   | 0   | 10   | 4    | 0     |       | 2             |
| MP                                      | 13                          | 0   | 0   | 4   | 0   | 0   | 73  | 0   | 0    | 0    | 11    |       | 6             |
| SD                                      | 0                           | 1   | 0   | 0   | 0   | 0   | 0   | 68  | 5    | 4    | 11    |       | 3             |
| SPVG                                    | 0                           | 1   | 0   | 0   | 1   | 2   | 4   | 6   | 45   | 4    | 22    |       | 1             |
| Annat                                   | 0                           | 0   | 2   | 0   | 1   | 0   | 0   | 0   | 5    | 20   | 45    |       | 1             |
| Blank                                   | 0                           | 0   | 0   | 0   | 0   | 2   | 0   | 0   | 10   | 0    | 0     | (1)   | 3             |
| Minns e j                               | 0                           | 1   | 2   | 3   | 2   | 7   | 0   | 0   | 0    | 0    | 0     |       | 7             |
| Röst. ej                                | 0                           | 1   | 0   | 1   | 2   | 0   | 1   | 3   | 5    | 0    | 0     |       | 16            |
| Ej röstberättigad                       | 0                           | 0   | 0   | 0   | 1   | 0   | 3   | 3   | 0    | 0    | 0     |       | 3             |
| Summa procent                           | 100                         | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100 | 100  | 100  | 100   |       | 100           |
| Antal svar                              | 48                          | 269 | 63  | 70  | 207 | 45  | 75  | 35  | 20   | 25   | 9     | 4     | 566           |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från Omval-SOM-undersökningen 2011. Siffror inom parentes är absoluta tal.

Självklart utgör de egna tidigare väljarna den väsentliga basen för samtliga partier, men det sker också en del övergångar. V hämtar från S och Mp ungefär lika mycket som de förlorar till dessa partier. C, FP och KD plockar väljare i första hand från sina allianspartners. Det är alltså i båda fallen en viss rörlighet inom blocken. MP och SD tar lika mycket från båda blocken. Vägvalet hämtar något fler väljare från allianssidan än från vänsterblocket. De två största partierna S och M behåller framför allt sina tidigare väljare. Rörelserna sker framför allt inom de rikspolitiska blocken. Att majoritetsblocket i regionen fram till 2010 bestått av S, C och FP förfaller inte haft någon nämnvärd betydelse för väljarnas byte av partier.

### Andel partibytare

Av dem som röstade på något parti i omvalet 2011 så röstade 86 procent på samma parti som de röstat på i regionvalet 2010. Det är en ganska så hög siffra och det finns all anledning att fråga sig om den är exceptionell. I tabell 4 kan vi se andelen

väljare som bytt parti mellan två på varandra följande val under perioden med gemensam valdag. Andelen ökar från var femte väljare i början av 1970-talet till var tredje väljare i de senaste valen. I detta perspektiv är fjorton procent partitytare i omvalet en mycket låg andel.

Det finns skäl att först fråga sig om den låga andelen partitytare mellan regionvalet i september 2010 och omvalet i maj 2011 kan ha en rent metodologisk förklaring. Vi bygger i omvalsenkäten helt på minnesdata. Varje väljare får själv svara på vad han eller hon kommer ihåg att man röstade på vid det föregående valet. Dels kan väljare givetvis rätt upp och ner minnas fel, och dels finns det ibland en inbyggd motvilja mot att se sig själv som icke konsistent. Byte av parti kan eventuellt kännas som brist på konsistens, och detta förhållande skulle alltså kunna bidra till en underskattning av andelen partityten. Valundersökningens tidsseriedata bygger på frågor med en panel som vid varje tillfälle tillfrågats direkt efter valet. Risken för minnesfel är därmed i stort sett eliminerad. Samtidigt har vi också som ytterligare en referenspunkt lagt in svaren från en enkätundersökning 1998 som också bygger på minnesdata. Här får vi i stället i båda valen en ovanligt stor andel som bytt parti. Sättet att fråga leder alltså inte entydigt till ett visst resultat. Det förefaller därmed rimligt att acceptera att det faktiskt är en liten andel partityten i samband med omvalet. Sedan är nästa fråga om det beror på att det gått en ovanligt kort tid mellan valen, eller om det kan finnas andra skäl. Ett möjligt sådant är att en del väljare tar tanken på omval ”på allvar” och därmed av principiella skäl röstar likadant som i det ordinarie valet.

**Tabell 4 Andel partitytare i landstings/regionval samt riksdagsval 1973-2010 (procent)**

| Procent   | Landstings-/<br>regionval<br>Paneldata | Antal<br>svar | Minnesdata    | Antal<br>svar | Riksdagsval<br>Paneldata |
|-----------|----------------------------------------|---------------|---------------|---------------|--------------------------|
| 1973-1976 | 19                                     | 829           |               |               | 19                       |
| 1976-1979 | 18                                     | 878           |               |               | 18                       |
| 1979-1982 | 21                                     | 891           |               |               | 20                       |
| 1982-1985 | 22                                     | 877           |               |               | 19                       |
| 1985-1988 | 25                                     | 769           |               |               | 20                       |
| 1988-1991 | 26                                     | 798           |               |               | 30                       |
| 1991-1994 | 30                                     | 727           |               |               | 29                       |
| 1994-1998 | 32                                     | 711           | It 37% rd 35% | 2486/2532     | 31                       |
| 1998-2002 | 36                                     | 598           |               |               | 32                       |
| 2002-2006 | 39                                     | 952           |               |               | 37                       |
| 2006-2010 | 34                                     | 787           |               |               | 33                       |
| 2010-2011 |                                        |               | 13            | 790           |                          |

**Kommentar:** Uppgifter om partityte i landstings/regionval kommer från panelanalyser av Svenska valundersökningar 1973-2010 genomförda av Henrik Oscarsson och Per Hedberg. Data insamlade direkt efter valet i eftervalsenkät till förvalsintervjuade respektive i eftervalsintervju. Minnesdata kommunundersökning 1998 samt Omvals-SOM 2011. Uppgifter om partityte i riksdagsval från Oscarsson & Holmberg (2011). Hälften paneldata och hälften minnesdata.

It = landstingsval, rd = riksdagsval

## Betydelsen av gemensam valdag

Det kan möjligen ses som självklart att väljaren röstar på det parti han eller hon anser vara det bästa. Vissa väljare finner dock skäl att göra annorlunda. Ett sådant skäl kan vara vad vi brukar kalla taktikröstning. Den kan till exempel avse att rädda ett annat parti, som man också är positiv till, från att åka ut ur riksdagen. När väljare röstar samtidigt i flera olika val så kan detta ge extra utrymme för olika principer för val av parti.

Vi vet sedan tidigare att de väljare som har ett parti som de uppfattar som bäst, i stor utsträckning röstar på detta parti i riksdagsvalet. I andra samtidiga val på lokal eller regional nivå så röstar de eventuellt i stället på ett annat parti. Anledningen är ofta att de är överens med detta parti i en eller flera frågor, eller gillar en eller flera av partiets kandidater i det regionala eller lokala valet (jfr Johansson 2008). Är det ett större steg att inte rösta på sitt bästa parti i regionvalet 2011 när man inte samtidigt kunnat stödja detta parti i ett annat val? Ja det finns rimlig anledning att tro det. När väljaren kan lägga sin röst i endast ett val och alltså inte kan stödja sitt "bästa parti" i ett annat samtidigt val så kan det uppfattas som ett större steg att rösta på något annat än sitt "bästa parti". Den röstning som redovisas i tabell 5 stöder denna tanke. I valen 2006 och 2010 väljer de flesta alltså framförallt sitt "bästa parti" i riksdagsvalet, därefter regionvalet och i minst utsträckning i kommunvalet. Vi går här inte närmare in på anledningarna till att väljare tillfälligt lämnar sitt "bästa parti". Det kan röra sig om aktuella sakfrågor där ställningstagandena inte enkelt kan kopplas till de dominerande partiideologierna. Det kan röra sig om personfrågor och det kan handla om ren taktikröstning (jfr diskussion om röstdelning i Johansson 2008). Antalet frågor som kan ses som bestämda av regionala skäl, snarare än av ideologiska, är troligen större i region- och kommunval där också aktiva politiker ibland betonar att de är mer pragmatiska än ideologiska. Om väljarna dessutom ser regionala val som andra rangens val så ökar alltså sannolikheten för att rösta på något annat än sitt bästa parti.

**Tabell 5** *Andel som röstar på "sitt bästa parti" i svenska riksdagsval, regionval och kommunval 2006-2011 (procent)*

|      | Riksdagsval | Regionval | Kommunval |
|------|-------------|-----------|-----------|
| 2006 | 88          | 79        | 74        |
| 2010 | 85          | 73        | 70        |
| 2011 |             | 82        |           |

**Kommentar:** I frågan om "bästa parti" finns bara riksdagspartierna specificerade. Beräkningen är gjord med utgångspunkt från dessa partier.

När vi i tabell 5 ser att en större andel än normalt för regionvalen röstade på sitt bästa parti i omvalet kan detta rimligen tolkas i enlighet med ovanstående resonemang. En väljare som ser valet som ett andra rangens val skulle alltså därmed vara mer villig att rösta på nya partier och inte rösta på sitt bästa parti. Samtidigt blir det svårare än vanligt eftersom riksdagsröstningen inte längre fungerar som ett alibi för att man inte helt övergett sitt bästa parti. Denna tolkning av väljarnas ställningstaganden stöds också av att 91 procent av de som röstade på samma parti i regionvalen 2010 och 2011 röstade på det parti som de 2011 angav som sitt bästa parti. Av dem som röstade på olika partier i de två valen röstade i regionvalet 62 procent på det parti som de 2011 angav som sitt bästa parti.

### Tidpunkt för beslut

Valet i Västra Götalandsregionen 2011 var känt kortare tid i förväg än val i allmänhet och hade föregåtts av ett annat val omkring 8 månader tidigare. Det var alltså kort tid mellan valen. Har detta påverkat tidpunkten för beslut om partival? Väljarna har tillfrågats med fyra svarsalternativ: *På valdagen, sista veckan före valet, tidigare under vintern/våren* respektive *sedan länge*. Andelen som sade sig ha bestämt sig sedan länge var 62 procent i omvalet (jfr tabell 6). I det ordinarie valet svarade en avsevärt mindre andel, 53 procent, att de bestämt sig sedan länge. Andelen som svarade bestämt sig sedan länge var dock högre, 57-58 procent, i valen 1998-2006 (Oscarsson & Holmberg 2011). Siffran för omvalet är fortfarande påtagligt hög men det är det ordinarie valet 2010 som avviker nedåt lika mycket som omvalet som avviker uppåt i förhållande till tidigare mönster. De som kände till omvalet 2-3 månader före valtidpunkten visste i störst utsträckning sedan länge hur de skulle rösta. De som var sämre informerade bestämde sig senare. Däremot spelade det ingen påtaglig roll om en väljare tyckte att det var ett bra eller dåligt beslut att anordna omval.

Beslutstidpunkten för de olika partiernas väljare säger oss något om vilken betydelse valkampanjen hade. Socialdemokraterna, Moderaterna, Sverigedemokraterna och Vänsterpartiet skiljer ut sig som partier med trogna väljare som bestämt sig sedan länge. Alternativt skulle siffrorna givetvis kunna tolkas som att partierna till stor del misslyckats med att dra nya väljare genom valkampanjerna. Framför allt Sjukvårdspartiet, men också Moderaterna och Centerpartiet, lyckades övertyga relativt många väljare under den sista veckan.

**Tabell 6 Tidpunkt för beslut om partival (procent)**

| Parti | Sista veckan | Vintern/våren | Sedan länge | Summa procent | N   |
|-------|--------------|---------------|-------------|---------------|-----|
| V     | 26           | 10            | 64          | 100           | 50  |
| S     | 20           | 10            | 69          | 100           | 290 |
| C     | 46           | 6             | 48          | 100           | 63  |
| FP    | 41           | 15            | 44          | 100           | 71  |
| M     | 20           | 12            | 68          | 100           | 223 |
| KD    | 34           | 11            | 55          | 100           | 47  |
| MP    | 50           | 14            | 36          | 100           | 78  |
| SD    | 19           | 14            | 67          | 100           | 36  |
| SPVG  | 68           | 5             | 26          | 100           | 19  |
| VägV  | 30           | 26            | 44          | 100           | 27  |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från Omval-SOM-undersökningen 2011.

Med tanke på hur kort tid som förflyter mellan ordinarie val och omval så är det närmast definitionsmässigt nödvändigt att de som byter parti bestämmer sig sent. Av tabell 7 framgår att närmare tre fjärdedelar av de som bytt parti mellan valen bestämde sig under sista veckan före omvalet. Det kan tilläggas att en fjärdedel (27 procent) bestämde sig så sent som på valdagen. Även bland icke partibytare väntade var femte med att bestämma sig till sista veckan.

**Tabell 7 Partibyte och beslutstidpunkt (procent)**

|                                 | Sista veckan | Vintern/våren | Sedan länge | Summa procent | N   |
|---------------------------------|--------------|---------------|-------------|---------------|-----|
| Bytte parti från valet 2010     | 72           | 19            | 9           | 100           | 104 |
| Röstade på samma parti som 2010 | 20           | 10            | 70          | 100           | 683 |

Totalt sett har 13 procent av dem som röstar i omvalet bytt parti sedan det ordinarie valet. Nästan samtliga dessa (12 procent) bytte parti under valrörelsen inför omvalet, något som är ganska naturligt med tanke på att valrörelsen omfattade så stor del av perioden mellan valen. Det är en något mindre andel än normalt mellan två val. Andelen kan jämföras med andelen partibytare under valrörelsen inför 2010 års val. Denna andel var 17 procent i landet totalt (Oscarsson & Holmberg 2011).

Kan vi då se några skillnader mellan olika grupper av väljare när det gäller benägenheten att byta parti inför röstningen i omvalet? Det finns inte någon skillnad i bytesbenägenhet mellan män och kvinnor, även om en marginellt större andel av kvinnorna bestämde sig först under valrörelsen. Yngre och personer med högre utbildning är mer rörliga i sitt partival. De med högre utbildningsnivå bestämde sig oftare först under valrörelsen medan framför allt de med lägst utbildning oftare

bestämt sig sedan länge. Andelen partibytare är större bland personer med högre utbildning men sambandet är inte entydigt. Andelen är klart högst i gruppen med näst högsta utbildningsnivån.

**Tabell 8 Andel partibytan 2010-2011 och andel sena röstringsbeslut i olika väljargrupper i samband med omvalet till Västra Götaland 2011 (procent)**

|                   | Bytt parti<br>2010-2011 | Bestämt partival<br>under valrörelsen 2011 | Antal<br>svarande | Antal<br>svarande |
|-------------------|-------------------------|--------------------------------------------|-------------------|-------------------|
| Män               | 13                      | 39                                         | 359               | 450               |
| Kvinnor           | 13                      | 42                                         | 430               | 527               |
| <i>Utbildning</i> |                         |                                            |                   |                   |
| Låg               | 8                       | 32                                         | 164               | 206               |
| Medellåg          | 12                      | 41                                         | 195               | 263               |
| Medelhög          | 18                      | 44                                         | 202               | 237               |
| Hög               | 13                      | 44                                         | 226               | 267               |
| <i>Ålder</i>      |                         |                                            |                   |                   |
| 18-29             | 17                      | 57                                         | 81                | 103               |
| 30-49             | 12                      | 45                                         | 223               | 280               |
| 50-64             | 13                      | 37                                         | 238               | 288               |
| 65-85             | 14                      | 33                                         | 248               | 308               |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från Omval-SOM-undersökningen 2011.

Över hälften av den yngsta åldersgruppen (18-29 år) bestämde sig först under valrörelsen. Sambandet med ålder är tydligt markerat. Äldre väljare har oftare bestämt partivalet sedan länge. När det gäller byte av parti är det framför allt den yngsta åldersgruppen som skiljer ut sig från övriga med en högre frekvens partibytan.

### Varför partibyte?

Kan vi då urskilja några orsaker till partibyte? Vi börjar med att se på i vilken utsträckning uppfattningen om hur demokratin fungerar i Västra Götalandsregionen kan ha påverkat benägenheten att byta parti. Sambandet här är inte helt systematiskt, men de som är mindre nöjda med demokratin tenderar att byta parti oftare inför omvalet än de som är mer nöjda. Det skall dock noteras att gruppen som svarat "Inte alls nöjd" är ganska liten. Nöjdheten med demokratin har mindre men mer systematisk betydelse för hur länge en väljare väntar med att bestämma sig. En något större andel av de inte helt nöjda bestämmer sig först under valrörelsen.

**Tabell 9 Andel partibyten 2010-2011 och andel sena röstningsbeslut bland väljare med olika grad av nöjdhet med demokratin i Västra Götaland (procent)**

|                    | Andel partibytare<br>2010-2011 | Andel som bestämt sig<br>under valrörelsen 2011 | Antal<br>svarande | Antal<br>svarande |
|--------------------|--------------------------------|-------------------------------------------------|-------------------|-------------------|
| Mycket nöjd        | 14                             | 39                                              | 80                | 85                |
| Ganska nöjd        | 11                             | 40                                              | 503               | 580               |
| Inte särskilt nöjd | 19                             | 43                                              | 144               | 186               |
| Inte alls nöjd     | 27                             | 47                                              | 22                | 32                |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från Omval-SOM-undersökningen 2011.

Bedömningen av hur servicen fungerar i regionen är en annan tänkbar grund för partibyte. Sambandet med denna bedömning är inte heller helt entydigt men i huvudsak är de som inte är nöjda med servicen mer benägna att byta parti. De som tycker att servicen är dålig dröjer också avsevärt längre innan de bestämmer sig när det gäller partivalet. En större andel bestämmer sig först under valrörelsen. Också här skall dock noteras att antalet som anger servicen som ”mycket dålig” är litet. En analys av intresse för politik visar att graden av intresse, antingen det gäller politik generellt i landet eller politik i västra Götalandsregionen, i det här valet inte spelar någon roll vare sig för benägenheten att byta parti eller för tidpunkten för beslut (ingen tabell).

**Tabell 10 Andel partibyten 2010-2011 och andel sena röstningsbeslut bland väljare med olika bedömningar av offentlig service (procent)**

|                        | Andel partibytare<br>2010-2011 | Andel som bestämt sig<br>under valrörelsen 2011 | N   | N   |
|------------------------|--------------------------------|-------------------------------------------------|-----|-----|
| Mycket bra             | 12                             | 36                                              | 26  | 34  |
| Ganska bra             | 8                              | 30                                              | 236 | 270 |
| Varken bra eller dålig | 14                             | 46                                              | 235 | 277 |
| Ganska dålig           | 26                             | 57                                              | 38  | 49  |
| Mycket dålig           | 33                             | 53                                              | 12  | 17  |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från Omval-SOM-undersökningen 2011.

Vi har ställt en öppen fråga till alla svarande om varför de röstat på ett visst parti. Det stora flertalet svar kan tolkas som att väljare sympatiserar med partiets ideologi, eller med de frågor eller den linje partiet driver, eller att de har allmänt förtroende för partiet. Åtskilliga svar är också mer allmänna eller svårtolkade. I en del fall går det att urskilja att en viss fråga har spelat stor roll. Av dem som röstat på V eller S och angivit något skäl till partivalet så anger omkring en femtedel på ett eller annat sätt

motstånd mot privatisering av sjukvården. Miljöpartiets väljare anger inte oväntat i mycket stor utsträckning miljöfrågor av olika slag, eller utan specifikation. För de fyra allianspartierna är det mest karakteristiska referenser till personer eller kandidater som företräder partiet. Mellan fem och tio procent av de angivna skälen kan räknas till denna grupp. Bland dem som röstat på Sverigedemokraterna dominerar referenser till partiets ståndpunkter i invandrarfrågan och bland vägvalets väljare är det i stort sett bara frågan om vägtullar som omnämns. Svaren här bekräftar också våra tidigare resonemang om synen på omvalet. Det finns ett antal väljare som klart eller antydningssvis säger att de avsiktligt röstat likadant som de gjorde i det ordinarie valet. De skäl för partival som nämns av dem som bytt parti mellan det ordinarie valet och omvalet skiljer sig inte från den totala bilden.

Röstdelning, det vill säga röstning på olika partier i riksdagsvalet och i regionvalet 2010, kan eventuellt förutsäga om väljare byter parti eller inte inför omvalet. Den som röstdelar är rimligen också mer öppen för partibyte. Av de väljare som enligt sitt svar 2011 röstdelat i 2010 års val bytte 37 procent parti inför omvalet. Bland dem som svarat att de röstat på samma parti i samband med de olika valen 2010 så bytte endast 8 procent parti. Andelen som 2011 svarade att de röstdelat i det ordinarie valet 2010 var 19 procent. Mätningen av samma sak i Väst-SOM studien som gjordes direkt efter valet 2010 anger att andelen som röstdelat är 23 procent. Det förefaller ligga ganska nära till hands att de som var så pass engagerade i regionvalet att de röstdelade 2010 snarast borde vara överrepresenterade bland väljarna 2011. Modifieras minnesbilden vid svaret 2011, eller är det en annorlunda sammansättning på väljarkåren 2011?

Den eventuella skillnad i sammansättningen av väljarkåren som ligger närmast till hands som något som skulle kunna påverka frekvensen av röstdelning är åldern. Yngre brukar röstdelat i större utsträckning. Sambandet med ålder finns vid båda tillfällena, men skillnaden i andelen som röstdelat är ungefär densamma även om skillnaden är extra stor i åldersgruppen 30-49 år. Åldersgruppernas relativa storlek är också ungefär densamma vid båda tillfällena.

**Tabell 11 Uppgifter om röstdelning riksdagsval-regionval i valet 2010 hämtade från två olika källor (procent)**

| Ålder  | Minnesbild enligt Om-SOM 2011 | Enligt Väst-SOM 2010 | Antal svarande 2011 | Antal svarande 2010 |
|--------|-------------------------------|----------------------|---------------------|---------------------|
| 18-29  | 24                            | 26                   | 166                 | 350                 |
| 30-49  | 17                            | 25                   | 396                 | 836                 |
| 50-64  | 19                            | 23                   | 345                 | 708                 |
| 65-80  | 17                            | 20                   | 329                 | 617                 |
| Totalt | 19                            | 23                   | 1236                | 2511                |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från Omval-SOM-undersökningen 2011 och Väst-SOM-undersökningen 2010.



En annan faktor som förklarar andelen som röstdelar är om väljaren ser sig som anhängare av något parti, och graden av övertygelse i ett sådant anhängarskap. De som är mycket övertygade partianhängare röstar oftast på sitt parti i alla förekommande val och följaktligen vare sig röstdelar de eller byter de parti mellan valen. I tabell 12 framgår i vilken utsträckning personer röstat i valen 2010 respektive 2011 på grundval av om de är partianhängare eller ej, och i så fall är mycket eller något övertygad partianhängare. Andelen som har röstat blir högre än den verkliga andelen beroende dels på att svarsbortfallet är större bland icke röstande, dels på en benägenhet att överdriva sitt röstande. Det ses ofta som mer socialt acceptabelt att ha röstat än att inte ha gjort det.

**Tabell 12 Partianhängarna röstar ofta i hög utsträckning**

|                                     | Andel röstande<br>2010 | Andel röstande<br>2011 |
|-------------------------------------|------------------------|------------------------|
| Mycket övertygade<br>partianhängare | 99                     | 74                     |
| Något övertygade<br>partianhängare  | 96                     | 66                     |
| Ej partianhängare                   | 90                     | 42                     |
| Totalt                              | 94                     | 59                     |
| Antal svarande                      | 2928                   | 1530                   |

Intressant här är att skillnaden i röstningsfrekvens mellan mycket övertygade, något övertygade partianhängare respektive inte alls partianhängare är påtagligt större 2011 än 2010. De som valt att inte gå till valurnorna 2011 är i stor utsträckning de som inte är partianhängare. De som har röstat är sådana som med stor sannolikhet röstat på sitt ”bästa parti” och sådana som inte gärna byter parti.

## Konklusioner

Resultatet i omvalet innebar inte några stora politiska förändringar. Detta faktum torde i allt väsentligt kunna tillskrivas det låga valdeltagandet och den speciella sammansättningen av de röstande. De som gick till valurnorna i omvalet 2011 var i stor utsträckning mer eller mindre övertygade anhängare av ett visst parti. De som inte kände sig som anhängare saknade uppenbarligen ett tillräckligt incitament för att delta och stannade ”på soffan”. Partianhängarna, som alltså utgör en ovanligt stor andel de röstande, röstar givetvis till allra största delen på det parti de är anhängare till och de har följaktligen bestämt sig sedan länge. Det intresse för

regionala frågor som manifesteras genom röstdelning har inte samma kraft som att vara partianhängare. De skäl till partivalen som framkommit har också i begränsad utsträckning, med undantag för personreferenserna, någon direkt regional anknytning. De tydligaste principer angående privatisering av sjukvården, miljöfrågorna och invandringsfrågorna är minst lika mycket nationella som regionala. Vägtullarna som anges av vägvalets väljare är dock givetvis mycket klart regionalt kopplade. Det förefaller också vara så att en del av de som röstdelade i det ordinarie valet, och därmed markerade ett regionalt ställningstagande, inte röstat i omvalet. Det faktum att en del väljare medvetet gick in för att rösta likadant som de gjorde i det ordinarie valet bidrar givetvis också till små förändringar av resultatet.

Vi har konstaterat att vare sig termen ”andra rangens val” eller termen ”barometerval” ger någon träffande karakteristik av omvalet. Inte heller är det ett utpräglat regionalt val. Det är snarare den ovanliga tidpunkten och de speciella omständigheterna som exempelvis avsaknad av nationell mediestimulans till intresse, som bestämt valets förlopp och utfall. Det går knappast att ta förloppet av detta val som indikation på hur separata regionala val skulle fungera om de i stället var förutsebara och inte kopplade till ett tidigare ogiltigförklarat val.

## Referenser

- Heath, Anthony, Iain McLean, Bridget Taylor och John Curtice (1999) Between first and second order: A comparison of voting behavior in European and local elections in Britain. *European Journal of Political Research* 35, 1999 sid 389-414.
- Jeffery, Charlie och Dan Hough (2003) Regional Elections in Multi-Level Systems. *European Urban and Regional Studies* 2003, 10 sid 199-212.
- Johansson, Folke (2008) Röstning och röstdelning 2006. I Lennart Nilsson och Susanne Johansson (red.) *Regionen och flernivådemokratin*. SOM-rapport nr 42. SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- McLean, Iain, Anthony Heath och Bridget Taylor (1996) Were the 1994 Euro- and local elections In Britain really second-order? Evidence from the British election panel study, *British Elections and Parties Yearbook*, 6:1, sid 1-20.
- Holmberg, Sören & Oscarsson, Henrik (2010) (red.) *Väljarbeteende i Europavalet*. Valforskningsprogrammet Göteborgs universitet.
- Reif, Karlheinz och Hermann Schmitt (1980) Nine second-order elections – A conceptual framework for the analysis of European results. *European Journal of Political Research* 8, 1980 sid 3-44.

# FRAMGÅNG GER FRAMGÅNG FÖR SVERIGEDEMOKRATERNA?

MARIE DEMKER & MARIA OSKARSON

För ett nytt parti är mobiliseringen av egna väljare en kärnfråga. Även om nyhetens behag kan skapa intresse och engagemang för partiet under en tid är det förmågan att mobilisera människor som faktiskt går och röstar på partiet i olika val, helst också återkommande röstar på partiet, som är avgörande för överlevnaden. För ett nytt parti i en etablerad demokrati är denna process normalt sett svår eftersom väljarna i allmänhet redan är mobiliserade och har ett ”bästa parti” eller ett par stycken som man väljer mellan (Oscarsson 1998). Under senare decennier har emellertid de svenska väljarna blivit allt rörligare och nya partier har därmed fått större möjligheter att mobilisera väljare för sin egen sak. Troheten mot partier och identifikationen med partier har sjunkit drastiskt sedan 1970-talet (Holmberg och Oscarsson 2011).

I Sverige har vi under de senaste 25 åren sett fyra nya partier ta plats i Riksdagen: Ny Demokrati, Kristen Demokratisk Samling (numera Kristdemokraterna), Miljöpartiet De Gröna och i senaste valet Sverigedemokraterna. Sverige har proportionella val, vilket underlättar inträde för nya partier, men samtidigt en relativt sett hög nationell spärr (4 procent), vilket hämmar möjligheterna. För ett helt nytt parti är genombrott på relevant nivå centralt eftersom det ger möjlighet till närvaro i debatten och medieexponering för de egna frågorna. För det parti med nationella aspirationer som förmår använda tillträdet till Riksdagen som ett fönster mot väljarkåren är det steget alltså avgörande för partiets nationella överlevnad. Genombrott i de europeiska valen och därmed säte i Europaparlamentet tycks inte ha gett samma möjlighet till närvaro i debatten eller till medieexponering, här kan man peka på såväl Junilistans som Piratpartiets stora framgångar i Europavalen som inte lett till framgång på den nationella arenan (Blombäck 2011).

Faktorer som påverkar mobiliseringen av väljare för ett nytt parti är – vid sidan om den ökade rörligheten i väljarkåren – *synlighet* och *tydlighet*. Bortsett från att väljarna skall omfatta det politiska budskap som partiet för fram och vara intresserade av valet så är möjligheten för partiet att synligt presentera sitt program och vara tydliga i sina förslag en central del av mobiliseringen (Valen och Narud 2007). För ett parti som inte tidigare haft representation är den politiska möjlighetsstrukturen (*political opportunity structure*) av avgörande betydelse för att mobilisera väljare. Ett missnöje med sakernas tillstånd, en organisation med viss kraft och förmåga att ta de möjligheter till mobilisering som erbjuds t ex i form av nya konflikter, ökad pluralism

eller utträngning av vissa sociala grupper är grunden för en sådan förklaring, som gäller såväl lokalt som centralt. Utgångspunkten är att väljarna omfattar den ideologi på vilken de röstar och att partiets egen förmåga att mobilisera är den avgörande förklaringen till partiets styrka i väljarkåren (van der Brug, Fennema och Tillie 2005, Demker 2012). Förklaringar som tar fasta på valhandlingen som ett rationellt beslut pekar också på kännedom om det ”utbud” av partier som finns som en förklaring till partivalet, inte bara ”efterfrågan” på en viss politik (Erlingsson 2005).

I valet 2010 kom Sverigedemokraterna för första gången in i Sveriges Riksdag, med 5,7 procent av väljarna bakom sig. Genom det omval som genomfördes i Västra Götaland efter det nationella genombrottet och inträdet i Riksdagen för Sverigedemokraterna har vi en unik möjlighet att undersöka på vilket sätt ett nationellt genombrott för ett nytt parti kan påverka mobiliseringen av väljare i kommande val. Hur påverkar det faktum att Sverigedemokraterna fått sitt nationella genombrott mobiliseringen av sverigedemokratiska väljare i ett regionalt omval? Det nationella genombrottet måste översättas eller transformeras till lokalt stöd. Genom vilka mekanismer sker den processen och hur samverkar dessa mekanismer med lokala och/eller generella förutsättningar? Studien kommer att särskilt fokusera förekomst och användning av lokala möjlighetsstrukturer, mot bakgrund av att tidigare forskning betonat vikten av synlighet för budskapet och förekomsten i ett faktiskt utbud av partier att välja på. Vårt bidrag utgörs av att genom ett unikt material (val och omval med åtta månaders mellanrum i samma område) undersöka vilken betydelse varierande möjlighetsstrukturer på lokal nivå har som förklaring till framgång, mot bakgrund av att det nationella genombrottet gav Sverigedemokraterna en ökad synlighet och legitimerade partiet som ett rimligt alternativ för väljarna.

För att undersöka om det nationella genombrottet hade betydelse för mobiliseringen av Sverigedemokratiska väljare i omvalet i Västra Götaland ställer vi två empiriska frågor:

*Den första frågan* är om det finns någon förändring i mobiliseringen av väljare för Sverigedemokraterna mellan de två valen och i så fall på vilka platser.

*Den andra frågan avser* alternativa förklaringar, vid sidan av det nationella genombrottet, till Sverigedemokraternas framgång och har delats upp på tre delfrågor: Finns det politiska skillnader som kan förklara mobiliseringen? Finns det socio-ekonomiska skillnader i regionen som kan förklara avseende mobiliseringen? Finns det specifika lokala förutsättningar som kan förklara mobiliseringen?

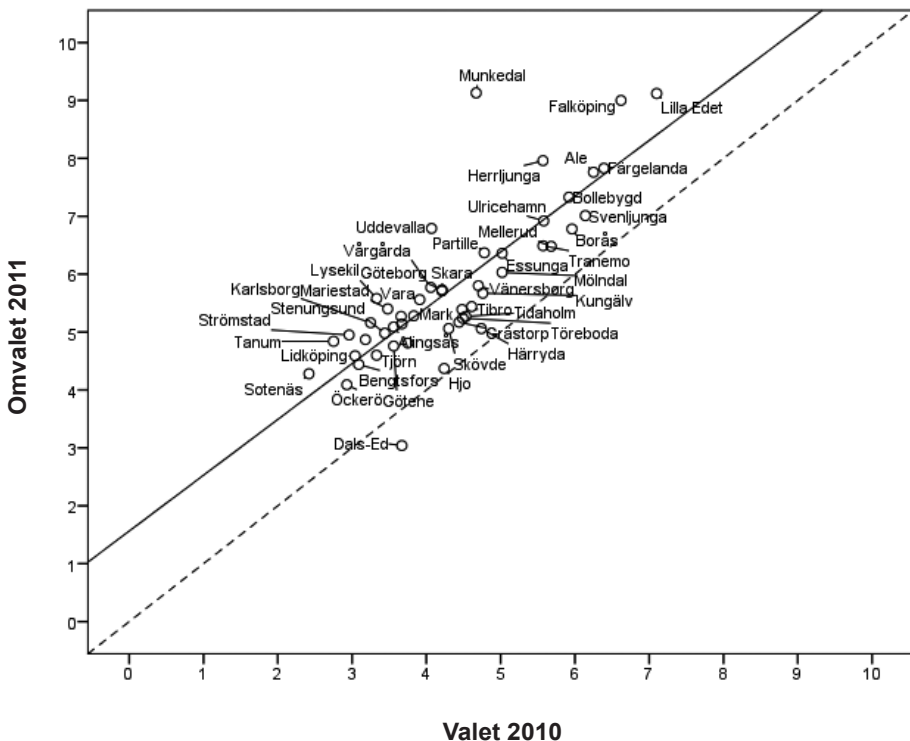
## **Ökade mobiliseringen av väljare för Sverigedemokraterna i omvalet 2011?**

I 2011 års omval den 15 maj fick Sverigedemokraterna 5,8 procent av väljarnas stöd. Det var en ökning från 4,4 procent i det ogiltiga ordinarie regionvalet den 19 september 2010, alltså en framgång på 1,4 procentenheter. Men hur fördelar sig den ökningen i väljarstöd geografiskt i Västra Götalandsregionen? Är det en generell mobilisering över hela regionen eller kan vi se en lokal mobilisering i vissa kommuner?

Analysen baseras på Sverigedemokraternas stöd i valet till regionfullmäktige i de 49 kommunerna i Västra Götaland. Uppgifterna från valet 2010 baseras på det slutgiltiga valresultat som förklarades ogiltigt till följd av de oegentligheter som uppdagades. Uppgifterna för omvalet 2011 avser det slutgiltiga valresultatet. Samtliga valresultat är hämtade från valmyndighetens hemsida [www.valmyndigheten.se](http://www.valmyndigheten.se).

Vilket samband finns det mellan Sverigedemokraternas valresultat 2010 och 2011? Av figur 1 framkommer att överensstämmelse mellan stödet i regionvalet på kommunal nivå är högt, korrelationen är  $r=0.82$ . Sverigedemokraterna var alltså starka respektive svaga i samma kommuner 2011 som 2010, vilket kan tolkas som ett stabilt röststöd för partiet.

**Figur 1 Sverigedemokraternas stöd på kommunnivå i regionvalet 2010 och 2011 (procent)**



Om hypotesen att Sverigedemokraternas ökade stöd i omvalet helt och hållet är en följd av det ökade opinionstödet från det nationella genombrottet ska inte ökningen ha att göra med lokala faktorer utan vara jämnt spritt över alla kommuner. Så är emellertid inte riktigt fallet.

Trots att Sverigedemokraterna gick fram i samtliga kommuner (utom Dals-Ed) så varierade framgången betänkligt. I hälften av kommunerna (24 av 49) gick de fram med 1,5 procentenheter (pe) eller mer det vill säga mer än den genomsnittliga ökningen som var 1,4 procentenheter. I nio av dessa kommuner gick de fram med mer än två procentenheter. Tabell 1 redovisa vilka kommuner som hör till respektive kategori.

**Tabell 1 Kommuner där Sverigedemokraterna ökade med mer än det genomsnittliga +1,4 procentenheter respektive mer än 2 procentenheter**

| Kommuner med minskat stöd | Kommuner med 0-1,4 procentenheter ökat stöd                                                                                                                                                                                                                                      | Kommuner med 1,5-1,9 procentenheter ökat stöd                                                                                                                  | Kommuner med 2,0 procentenheter eller mer i ökat stöd                                                        |
|---------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| Dals-Ed                   | Öckerö<br>Tjörn<br>Essunga<br>Gullspång<br>Bengtstors<br>Svenljunga<br>Götene<br>Tibro<br>Vänersborg<br>Hjo<br>Härryda<br>Färgelanda<br>Lerum<br>Bollebygd<br>Tranemo<br>Mellerud<br>Töreboda<br>Kungälv<br>Trollhättan<br>Borås<br>Ulricehamn<br>Tidaholm<br>Skövde<br>Mölnadal | Partille<br>Stenungsund<br>Orust<br>Sotenäs<br>Ale<br>Essunga<br>Mark<br>Vara<br>Göteborg<br>Vänersborg<br>Alingsås<br>Åmål<br>Mariestad<br>Lidköping<br>Skara | Munkedal<br>Tanum<br>Karlsborg<br>Lilla Edet<br>Herrljunga<br>Lysekil<br>Uddevalla<br>Strömstad<br>Falköping |
| (1 av 49 kommuner)        | (24 av 49 kommuner)                                                                                                                                                                                                                                                              | (15 av 49 kommuner)                                                                                                                                            | (9 av 49 kommuner)                                                                                           |

**Källa:** Valmyndigheten. Tabellen baseras på slutresultat 2010 respektive 2011.

Svaret på den första frågan är alltså att mobiliseringen i Västra Götaland-regionen kan knytas till tidigare röstmönster, uppgången sker dock inte jämnt över hela regionen. Och i ett mindre antal kommuner (9 av 49) har Sverigedemokraterna haft särskilt stora framgångar som skulle kunna knytas till lokala eller kommunala faktorer. Hur skall vi förstå det mönstret?

### Politiska skillnader som förklaring

En första möjlig förklaring till variation i stöd för Sverigedemokraterna i omvalet är att partiet i vissa kommuner haft ett ”kommunalt genombrott” i samband med valet 2006, och att därför inte det nationella genombrottet 2010 fått samma legitimerande betydelse. En annan faktor som kan tänkas ha betydelse för variationen mellan kommunerna är att valdeltagandet minskade mer i vissa kommuner än i andra. Vi jämför därför Sverigedemokraternas framgångar mellan kommuner där valdeltagandet minskade mer respektive mindre än genomsnittet, respektive mellan kommuner med stora framgångar (+2,0 procentenheter) och övriga kommuner.

**Tabell 2 Jämförelse avseende kommunal representation och valdeltagande mellan kommuner med olika grad av framgång för Sverigedemokraterna (antal kommuner)**

|                                                   | Kommuner med mer än 1,5 pe ökat stöd (framgångskommun) | Kommuner med max 1,4 pe ökat stöd | Kommuner med 2,0 pe eller mer i ökat stöd (mobiliseringskommun) | Kommuner med mindre än 2,0 pe ökat stöd |
|---------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|-----------------------------------|-----------------------------------------------------------------|-----------------------------------------|
| Lokal representation 2010 men inte 2006           | 13                                                     | 10                                | 5                                                               | 19                                      |
| Lokal representation 2010 och 2006                | 9                                                      | 15                                | 4                                                               | 21                                      |
| <i>Skillnad</i>                                   | +4                                                     | -5                                | +1                                                              | -2                                      |
| Större tapp i valdeltagande >-40 procentenheter   | 6                                                      | 5                                 | 2                                                               | 9                                       |
| Mindre än 40 procentenheters tapp i valdeltagande | 18                                                     | 20                                | 7                                                               | 31                                      |
| <i>Skillnad</i>                                   | -12                                                    | -15                               | -5                                                              | -22                                     |
| <i>Summa antal kommuner</i>                       | 24                                                     | 25                                | 9                                                               | 40                                      |

**Kommentar:** Se tabell 1.

”Framgångskommunerna” – där Sverigedemokraterna gick fram mer än genomsnittligt – var framförallt de kommuner där partiet fick lokal representation först efter valet 2010. Däremot är ”mobiliseringskommunerna” (+2.0 pe) jämt fördelade mellan dem med lokal representation redan 2006 eller först efter 2010. Av de nio kommuner där Sverigedemokraterna har ökat med mer än två procent har fyra kommuner tidigare representation av Sverigedemokraterna och fem har det inte. Sammantaget är den tidigare lokala representationen av begränsad betydelse för SD:s framgångar i omvalet 2011.

”Framgångskommunerna” var främst de där valdeltagandet minskade *mindre* än genomsnittligt för hela Västra Götalandsregionen, och detsamma gäller för ”mobiliseringskommunerna”. Sverigedemokraternas framgångar i omvalet 2011 var alltså nära förknippat med mobilisering: Där valdeltagandet minskade allra mest lyckades Sverigedemokraterna sämre än i andra kommuner, medan de tvärtom gick fram mer i kommuner som uppvisade en mer måttlig minskning av valdeltagandet.

Sverigedemokraterna har ökat med mer än två procentenheter i nio kommuner (Lysekil, Munkedal, Strömstad, Tanum, Uddevalla, Falköping, Karlsborg, Herrljunga och Lilla Edet). I bara två av dessa har det varit ett minskat valdeltagande med mer än 40 procent (Lysekil och Munkedal). Av alla tio kommuner som haft mer än 40 procent minskat valdeltagande är det bara två kommuner där Sverigedemokraterna ökat med mer än två procent. Ointresse för valet och minskat valdeltagande kan således inte förklara mobiliseringen av Sverigedemokratiska väljare.

### **Socio-ekonomiska skillnader som förklaring**

Vi ställer också frågan om variationerna i mobiliseringen av Sverigedemokraternas röststöd har samband med socio-ekonomiska förhållanden i de enskilda kommunerna. Med tanke på att kritiken mot invandringspolitik och integrationspolitik är Sverigedemokraternas bärande politiska sakfråga är det rimligt att också undersöka om kommunegenskaper som rör invandring och integrationsfrågor kan förklara mobiliseringen av Sverigedemokraternas väljare i omvalet 2011. I tabell 3 jämför vi därför medelvärden avseende en rad olika indikatorer mellan kommuner med större respektive mindre framgång för Sverigedemokraterna (>+1,4 pe) samt mobiliseringskommunerna (>+2,0 pe) med övriga kommuner.

Överlag är skillnaderna mellan framgångskommuner och övriga kommuner små och begränsade. Framgångskommunerna har dock något lägre arbetslöshet och något högre andel högutbildade än övriga kommuner. Om vi istället jämför mobiliseringskommunerna med övriga kommuner framträder bilden att mobiliseringskommunerna kännetecknas av *lägre arbetslöshet, lägre inkomster, en högre andel utrikesfödda* samt en *lägre andel av utrikes födda i förväruarbetet*. Skillnaderna är emellertid förhållandevis små.



**Tabell 3 Uppgifter om arbetslöshet, inkomst, andel högutbildade, andel utrikesfödda och förvärvsgrad bland utrikes födda (median, procent)**

|                                                 | Kommuner med mer än 1,5 pe ökat stöd (framgångskommun) | Kommuner med max 1,4 pe ökat stöd | Kommuner med 2,0 pe eller mer i ökat stöd (mobiliseringskommun) | Kommuner med mindre än 2,0 pe ökat stöd |
|-------------------------------------------------|--------------------------------------------------------|-----------------------------------|-----------------------------------------------------------------|-----------------------------------------|
| Medianinkomst (antal basbelopp)                 | 4,86                                                   | 4,90                              | 4,75                                                            | 4,92                                    |
| Andel arbetslösa                                | 9,89                                                   | 10,71                             | 9,49                                                            | 10,52                                   |
| Andel under 1,5 basbelopp                       | 11,19                                                  | 11,25                             | 11,44                                                           | 11,16                                   |
| Andel högutbildade (efter-gymnasial utbildning) | 24,79                                                  | 23,80                             | 22,40                                                           | 24,77                                   |
| Andel utrikes födda                             | 10,08                                                  | 9,88                              | 10,40                                                           | 9,87                                    |
| Andel av utrikes födda i förvärvsarbete         | 54,50                                                  | 53,9                              | 50,69                                                           | 55,09                                   |
| Summa antal kommuner                            | 24                                                     | 25                                | 9                                                               | 40                                      |

**Kommentar:** Statistik hämtad från SCB:s regiondatabas.

### Lokala förutsättningar för ökad mobilisering

För att undersöka de mekanismer som skulle översätta det nationella genombrottet (eller ointetgöra det nationella genombrottet) som mobiliseringsgrund på lokal nivå krävs en mer detaljerad fallstudie av några strategiska utvalda kommuner. I det följande genomförs därför parvisa jämförelser mellan utvalda fall (figur 2). Vi har valt att fokusera på frågan om betydelsen av tidigare representation i relation till resultatet i omvalet 2011 som urvalsgrund. Även om vi på generell nivå inte kan se någon tydlig effekt av tidigare representation (tabell 2) finns det anledning tro att kvaliteten på den lokala representationen skulle kunna förklara skillnader, något som är svårt att komma åt utan fallstudier. Anledningen är att vi utgår från att en lokal närvaro i form av representanter i fullmäktige (en eller flera, nya eller kontinuerliga) gör partiet synligt på ett sådant sätt att det nationella genombrottet blir mindre viktigt för mobilisering. Naturligtvis kan man tänka sig en situation där synligheten är *negativ* för mobiliseringen, men mot bakgrund av litteraturen kring *agenda setting* och *issue ownership* håller vi detta antagande för mindre sannolikt (se t ex Valen och Narud 2007). Givet skillnader i förekomst av tidigare representation ställer vi alltså frågan om de fyra utvalda kommuner skiljer sig åt i något avgörande politiskt eller socio-ekonomiskt avseende som pekar på alternativa förklaringar till mobiliseringen för Sverigedemokraterna i omvalet 2011?

**Figur 2 Kommuner för parvisa jämförelser avseende lokala förklaringar till mobilisering**

|                                    | SD-representant 2006 | Ej SD-representant 2006 |
|------------------------------------|----------------------|-------------------------|
| <b>Mobiliseringskommun 2011</b>    | Falköping            | Herrljunga              |
| <b>Ej mobiliseringskommun 2011</b> | Töreboda             | Dals-Ed                 |

Genom en systematisk jämförelse mellan de olika kommunerna i figur 2 med avseende på tänkbara mobiliseringsfaktorer, inklusive Sverigedemokraternas eget arbete, hoppas vi kunna spåra alternativa förklaringar till mobiliseringen av Sverigedemokratiska väljare i regionen. Därutöver genomför vi en särskild djupanalys av Munkedal, den kommun där Sverigedemokraterna ökade sin väljarandel mer än i någon annan kommun vid omvalet 2011.

Valdeltagandet i hela regionen sjönk kraftigt mellan det ordinarie valet 2010 och omvalet 2011, vilket också innebar att antalet röstande minskade. I alla de fyra kommunerna minskade också antalet röster på Sverigedemokraterna mellan det ordinarie valet 2010 och omvalet 2011, men minst minskade antalet i Herrljunga och Falköping. Dessa två tillhör också de kommuner som vi betraktar som mobiliseringskommuner. Medan antalet röstande minskade med 45 procent från 2010 till 2011 i regionen som helhet sjönk antalet röster på Sverigedemokraterna i mobiliseringskommunerna Herrljunga och Falköping med endast 24 respektive 28 procent. I Töreboda och i Dals-Ed sjönk istället antalet röster på Sverigedemokraterna med 43 respektive 61 procent. De-mobiliseringsgraden hos t ex Socialdemokraterna mellan det ordinarie valet 2010 och omvalet 2011 ligger på ungefär samma nivå som minskningen i valdeltagande i alla de fyra kommunerna.<sup>1</sup> Sverigedemokraterna lyckades alltså undvika en de-mobilisering av väljarkåren i de två kommuner vi betraktar som mobiliseringskommuner.

De politiska partierna satsade inte helhjärtat på en ny valrörelse i Västra Götaland. Fyra partier gav inget extra alls i bidrag för att de lokala partierna skulle kunna genomföra en ny valrörelse, de var Vänsterpartiet, Folkpartiet, Moderaterna och Kristdemokraterna.<sup>2</sup> Alla partiledare besökte regionen i omgångar, men Sverigedemokraternas ledare Jimmie Åkesson besökte flera av kommunerna på en längre valturné några dagar före själva valet och partiet gjorde också en relativt sett stor satsning på valrörelsen. Sverigedemokraterna satsade mer pengar än övriga mindre partier som Folkpartiet, Kristdemokraterna och Vänsterpartiet.<sup>3</sup> Av de nationella partierna satsade Centern och Sverigedemokraterna mest på kampanjen i samband med omvalet – och de ökade också sin andel av väljarna mellan det ordinarie valet

2010 och omvalet 2011. Men ökade gjorde också Socialdemokraterna och Miljöpartiet, det sistnämnda partiet dock marginellt.<sup>4</sup>

Ingen av de fyra kommunerna i figur 2 skiljer ut sig på något distinkt sätt med avseende på socioekonomiska förhållanden eller befolkningsstruktur. Falköping är dock större än övriga med drygt 30 000 invånare, Herrljunga och Töreboda har drygt 9 000 invånare och Dals-Ed endast 4 700 invånare. De två kommuner där Sverigedemokraterna inte rönt mer än genomsnittlig framgång i omvalet 2011 har lägre inkomstnivå, högre arbetslöshet och en lägre andel av invandrarna i förvärsarbete. Andelen med s k utländsk bakgrund (SCB:s mått) är högst i Dals-Ed och lägst i Töreboda, båda kommuner där Sverigedemokraterna inte hade särskild framgång i omvalet 2011. Inte heller i en parvis jämförelse kan vi se några belägg för att befolkningsstruktur eller ekonomiska förhållanden kan förklara framgångar för Sverigedemokraterna i omvalet 2011.<sup>5</sup>

**Figur 3 De jämförda kommunernas befolkningsstruktur och socio-ekonomiska egenskaper**

|                                     |                                     |
|-------------------------------------|-------------------------------------|
| <b>Falköping</b>                    | <b>Herrljunga</b>                   |
| 12,3 % arbetslöshet                 | 9,7 % arbetslöshet                  |
| 4,8 basbelopp                       | 4,8 basbelopp                       |
| 10,8 % <1,5 basbelopp               | 12,0 % < 1,5 basbelopp              |
| 28 % högutbildade                   | 19 % högutbildade                   |
| 49,4 % utlandsfödda i förvärsarbete | 50,9 % utlandsfödda i förvärsarbete |
| 9 % utlandsfödda                    | 9 % utlandsfödda                    |
| <b>Töreboda</b>                     | <b>Dals-Ed</b>                      |
| 12,7 % arbetslöshet                 | 11,5 % arbetslöshet                 |
| 4,4 basbelopp                       | 4,3 basbelopp                       |
| 13,2 % < 1,5 basbelopp              | 13,7 % < 1,5 basbelopp              |
| 18 % högutbildade                   | 17 % högutbildade                   |
| 43,3 % utlandsfödda i förvärsarbete | 45,8 % utlandsfödda i förvärsarbete |
| 7 % utlandsfödda                    | 13 % utlandsfödda                   |

**Kommentar:** Uppgifterna kommer från SCB:s befolkningsstatistik, [www.scb.se](http://www.scb.se). Arbetslösheten mäts i procent, inkomstnivån i antal basbelopp samt hur stor andel i procent som har en inkomst lägre än 1,5 basbelopp, högutbildade är de med eftergymnasial examen och andelen utlandsfödda i arbetskraften mäts i procent liksom andelen invånare födda i utlandet.

Med tanke på Sverigedemokraternas synnerligen invandringsrestriktiva budskap har vi också valt att undersöka om stora ökningar i antalet asylsökande som tas om hand i kommunen har någon betydelse för Sverigedemokraternas framgångar i omvalet

2011. I de fyra kommuner vi specialstuderat har antalet asylsökande inte förändrats i någon nämndvärd omfattning under 2011, utom i Dals-Ed. I Dals-Ed hade kommunen den 1 januari 2010 15 asylsökande placerade och det antalet dubblerades under året så att 31 asylsökande bodde i Dals-Ed den 1 januari 2011. Dals-Ed är dock en kommun som vare sig haft någon Sverigedemokratisk fullmäktigeledamot efter 2006 eller där Sverigedemokraterna hade någon framgång i omvalet 2011. Inte heller vid en systematisk undersökning av ökningen av antalet asylsökande i kommunen under 2011 kan några samband noteras. I fyra kommuner i Västra Götaland har antalet asylsökande boende under 2011 ökat med mer än 100 procent (Dals-Ed, Munkedal, Tidaholm och Åmål). Endast i Munkedal har Sverigedemokraterna haft lokal framgång i omvalet 2011. Bland de nio kommuner vi kallat Sverigedemokraternas mobiliseringskommuner (mer än två procents ökning sedan 2010) har antalet asylsökande under 2011 minskat eller varit detsamma i sex och ökat i tre (Mariestad, Munkedal och Strömstad).<sup>6</sup> Inte heller en snabb ökning av asylsökande är något tillräckligt eller nödvändigt villkor för Sverigedemokratiska framgångar.

Politiskt regeras två kommuner av blocköverskridande koalitioner (Falköping och Töreboda) vilka båda därmed hindrat Sverigedemokraterna från att få en vägmästarposition (Jfr Loxbo 2008). Båda dessa kommuner hade representanter från Sverigedemokraterna redan sedan 2006 års val. Dals-Ed och Herrljunga regeras istället av ett borgerligt block under ledning av Centerpartiet. Ingen av dessa kommuner hade någon representant från Sverigedemokraterna mellan 2006 och 2010. Inte heller avseende politisk strategi från övriga partier är det således möjligt att dra några slutsatser om mekanismer för Sverigedemokraternas förmåga att bibehålla sitt röststöd. Blocköverskridande koalitioner tycks inte vara vare sig nödvändiga eller tillräckliga villkor för framgång i omvalet 2011.

I Herrljunga fick Sverigedemokraterna i valet 2010 två platser i fullmäktige men kunde bara besätta den ena då en av kandidaterna inte uppfyllde bosättningsvillkoret. Istället sitter nu en politisk vilde, Lillemor Fritioff, på Sverigedemokraternas ena mandat då någon skrivit hennes namn på en Sverigedemokratisk valsedel. Fritioff representerade tidigare Vänsterpartiet i Herrljungas kommunfullmäktigeförsamling. I Falköping fick Sverigedemokraterna fyra mandat efter valet 2010 (en fördubbling) och en av de invalda Hanna Wigh, är såväl medlem av partistyrelsen som ordförande i Sverigedemokraternas Skaraborgsdistrikt. Ledamöterna i Falköpings fullmäktige var aktiva efter valet 2010 och lade fram åtta motioner i fullmäktige (Quensel och Poohl 2011). Under valrörelsen gjorde också Jimmie Åkesson ett besök i Falköping, den 2 maj 2011. I Töreboda har ledamoten från Sverigedemokraterna inte varit politiskt aktiv vare sig före eller eftervalet 2010, inga motioner finns registrerade (Quensel och Poohl 2011).

I Falköping har representanterna varit synnerligen aktiva under den nya mandatperioden, en av representanterna tillhör också de mer framträdande ledargestalterna i partiet, och partiledaren besökte kommunen före valet. Någon sådan förklaring finns dock inte till de framgångar i Herrljunga som i procent räknat var fullt jäm-

förbara med framgångarna i Falköping. En genomgång av de 15 kommuner där Sverigedemokraterna varit aktiva efter 2010 års val (lagt fram två eller fler motioner) visar inget samband med stora framgångar. Istället har Sverigedemokraterna haft framgång i endast en av de tre kommuner där de invalda varit mest aktiva, nämligen i Falköping.<sup>7</sup> Jämförelsen av aktivitet ger således inte någon grund för säkra slutsatser om mekanismerna bakom Sverigedemokraternas förmåga att bibehålla sitt väljarstöd. Närvaron av aktiva Sverigedemokratiska representanter i fullmäktige är vare sig ett tillräckligt eller ett nödvändigt villkor för framgång i omvalet 2011.

Vi har nu sökt alternativa förklaringar till framgången för Sverigedemokraterna i omvalet genom att undersöka samband på generell nivå samt genom systematiska parvisa jämförelser av fall. Ingen av de undersökta faktorerna har kunnat ge någon tillfredställande alternativ förklaring till framgången. För att ge möjlighet att få fram lokala mekanismer och förutsättningar knutna till en speciell plats och en avgränsad grupp medborgare har vi därför också valt att genomföra en djupstudie av den kommun där Sverigedemokraterna hade absolut störst succé i omvalet 2011, *Munkedals kommun*. I Munkedal röstade 4,6 procent av väljarna på Sverigedemokraterna i det ogiltiga regionalet 2010 medan andelen ökade till 9,1 i omvalet 2011, alltså i det närmaste en fördubbling av andelen väljare och störst andel Sverigedemokratiska väljare på kommunnivå i hela Västra Götalandsregionen. Sverigedemokraterna i Munkedal hade sedan valet 2006 en plats i kommunfullmäktige men denna har stått tom.<sup>8</sup> Vid det ordinarie valet 2010 kandiderade Heikki Klaavuniemi och representerar sedan september 2010 Sverigedemokraterna i fullmäktige i Munkedal. I regionvalet 2006 fick Sverigedemokraterna 151 röster i Munkedal, i det ogiltiga regionvalet 2010 hela 278 röster och i omvalet 2011 sjönk det till 257 röster. Här ser vi alltså att Sverigedemokraternas väljare inte de-mobiliserades i samma utsträckning som övriga partiers väljare i Munkedal.

För att undersöka valrörelsen på det lokala planet kontaktade vi ledande kommunpolitiker i Munkedal: kommunstyrelsens ordförande, oppositionsrådet samt kommunfullmäktiges ordförande. Ingen av dem ville svara på tre korta frågor via mejl och trots upprepade försök har vi inte lyckats få någon dialog kring de här frågorna med de lokala politikerna.<sup>9</sup> Tidningen Bohusläningens lokalkorrespondent uppfattade inte valrörelsen som särskilt händelserik men den innefattade besök av både Vänsterpartiet och Folkpartiets kandidater. Frågorna vid de tillfällena rörde regionala och lokala frågor som barnomsorg, sjukvård och äldreomsorg. Inte heller inträffade någon ovanlig politisk händelse i Munkedal under valrörelsen som kunde givit anledning till mobilisering från partiernas sida.<sup>10</sup>

Munkedal skiljer sig inte från våra fyra jämförda kommuner ovan avseende befolkningsstruktur eller socio-ekonomiska egenskaper bortsett från att man har lägre arbetslöshet än alla fyra. En genomgång av rapporteringen rörande Munkedal kring valet i maj 2011 visar att ingen regional fråga var på agendan i tillräckligt stor utsträckning för att få plats i den lokala dagstidningen. Den ende partiledare som besökte Munkedal var Sverigedemokraternas Jimmie Åkesson som höll möte

i den gamla stenhuggarorten Hällevadsholm den 3 maj.<sup>11</sup> Dessförinnan hade han besökt Naturbruksgymnasiet i Dingle och fått en visning där av skolans rektor.<sup>12</sup>

En fråga som diskuterades mycket i Munkedal under perioden mellan det ordinarie valet i september 2010 och omvalet 2011 var kommunens asylmottagning. I oktober 2010 slöt Munkedals kommun ett nytt avtal med migrationsverket om asylmottagning och under vintern anlände grupper asylsökande till en herrgård utanför Munkedals tätort, Åtorp. Först en grupp under vintern och därefter ånyo en grupp under sensvåren. Vi såg ovan att det inte gick att se något samband mellan snabba ökningar i asylmottagningen och framgångar för Sverigedemokraterna, men en närmare studie visar att av de tre kommuner som hade en mer 100-procentig ökning under året 2011 (Munkedal, Tidaholm och Dals-Ed) var Munkedal den enda som tog emot en större mängd asylsökande. Under år 2011 genom det nya kontraktet med Migrationsverket ökade antalet asylsökande från 103 till 326 i Munkedal. I Dals-Ed ökade mottagning från 15 till 31 och i Tidaholm från 10 till 31. Det antal flyktingar som redan fått uppehållstillstånd som Munkedal tar emot har dock inte förändrats under den här perioden.

Störst stöd rönte Sverigedemokraterna i omvalet i valdistrikt sex och åtta, Hällevadsholm och Hedekas. I inget av dessa valdistrikt hade andelen Sverigedemokratiska väljare varit högre än normalt i kommunen i valet 2010. I Hedekas har nedläggning av en skola (årskurs 4-9) varit en het fråga under senare tid, och dessförinnan fanns också anmälningar om trakasserier på skolan som fick Skolinspektionen att kräva förbättringar. Sverigedemokraterna har tagit ställning för att skolan skall vara kvar, i strid med majoritetspartierna Socialdemokraterna och Centerpartiet.

Munkedal tillhörde de kommuner där andelen röster på Sverigedemokraterna var större än genomsnittet i det ordinarie riksdagsvalet 2010, men alls inte högst i regionen. Vid riksdagsvalet 2002 var Munkedal emellertid tillsammans med Gullspång de två kommuner i Västra Götalands-regionen med högst andel röstande på Sverigedemokraterna (2,7 procent i Munkedal och 2,4 procent i Gullspång). Vid den tidpunkten hade Sverigedemokraterna endast 1,4 procent av de svenska väljarna bakom sig.

Kan detta tidiga genombrott för Sverigedemokraterna i Munkedal förklaras av en historisk närvaro av national-konservativa eller liknande partier? Statsvetaren David Art har argumenterat för att högerradikala partier lyckas riktigt bra bara om de kan bygga vidare på redan existerande nätverk eller organisationer samt om de möter en tillåtande snarare än en undertryckande politisk omgivning. Art menar att en existerande organisation eller ett nätverk blir en samlingspunkt som kan övervintra de verkligt hängivna supportrarna i hårda tider. Sådana nätverk kan också utgöra de resurser som krävs när den politiska agendan tar upp frågor som ger partiet strategiska möjligheter att mobilisera. En nationalistisk subkultur kan ses som ett nödvändigt villkor för framgång (Art 2006:9-10, jfr också Berggren 2002, Prowe 1994).

Vid kommunalvalet 1938 fick Nationalsocialistiska arbetarepartiet (NSAP) representation i tio kommuner i Sverige och Sveriges Nationella Förbund (SNF) i

15. I dåvarande Svarteborgs landskommun (Hällevadsholm/Dingle) fick SNF två fullmäktigerepresentanter 1938 (Widfeldt 1984:58). De fick fortsatt förtroende även vid kommunvalet 1942, något som inträffade i endast fem landskommuner i hela landet. SNF var en högerextrem, nationalistisk och anti-judisk organisation som bildats redan 1915, då som en ungdomsorganisation för Allmänna Valmansföreningen. År 1934 bröt organisationen helt banden med den parlamentariska högern och gjorde gemensam sak med bl a Per Engdahls nysvenska rörelse. Genom brytningen fick man dock tre riksdagsmän som följde rörelsen hellre än moderpartiet, dessa omvaldes dock inte i riksdagsvalet 1936. SNF hade en mer demokratisk ledning än övriga svenska högerextrema partier, och betecknas snarast som fascistiskt i traditionell mening (Widfeldt 1984:19-20).

I Munkedal har det troligen funnits en gynnsam struktur för att partiet efter Sverigedemokraternas nationella genombrott skulle kunna bibehålla sitt stöd genom att a) kommunens asylmottagande ökat kraftigt under perioden mellan det nationella valet och omvalet, b) Sverigedemokraterna mobiliserar under perioden till försvar för en nedläggningshotad landsortsskola samt c) det finns historiskt ett stöd för nationalistiska och nationalkonservativa partier i de delar av kommunen där stödet för Sverigedemokraterna var störst. De lokala mekanismerna i Munkedal kan således beskrivas som en mix av 1) en tydlig lokal illustration till det rimliga i partiets politik (ökad asylmottagning), och 2) en lokal fråga som pekar på etablerade politikernas ovilja att ta hänsyn till den ”enskilde” som ger partiet både möjlighet att mobilisera på sin egen politik men också 3) en historiskt lägre tröskel för nationalistiska och högerextrema partier.

### **Avslutande reflektioner: Det nationella genombrottets betydelse för ett nytt partis mobilisering**

Vår undersökning har gett vid handen att Sverigedemokraternas nationella genombrott kom att omsättas i en *minskad de-mobilisering* i omvalet 2011. Sverigedemokraternas framgång i omvalet 2011 kan inte förklaras av vare sig politiska eller socio-ekonomiska faktorer. Istället framstår den s k politiska möjlighetsstrukturen som avgörande (Van der Brug, Fennema, Tillie 2005). Resultaten pekar på att för ett nytt parti är de lokala företrädarnas möjlighet att samverka med de lokala förutsättningarna den mekanism som omsätter allmän nationell framgång till särskild lokal framgång. Genom Sverigedemokraternas inträde i den svenska Riksdagen i september 2010 fick partiets väljare en ökad tilltro till både valhandlingen och det egna partiet. Partiets blotta närvaro på riksplånet utgjorde en legitimering av partiets företrädare också på lokal nivå, den s k utbudssidan stärktes alltså (Erlingsson 2005). I några kommuner kunde därutöver lokala förutsättningar i möjlighetsstrukturen troligen göra en särskilt stark framgång möjlig.

En av de lokala förutsättningarna för mobilisering av stöd för invandringskritiska grupper och partier kan vara snabba förändringar i befolkningssammansättningen.

Exemplet Munkedal visar att en snabb och stor ökning i antalet asylsökande, på en viss nivå, kan ha gynnat Sverigedemokraterna genom att utgöra en illustration av att den sverigedemokratiska politiken också har lokal betydelse. Det finns dock inga samband i tidigare forskning mellan andelen utlandsfödda och stöd till Sverigedemokraterna (se t ex Lindgren Åsbrink 2006). Även vår undersökning stödjer dessa resultat (se tabell fyra). Däremot kan den snabba förändringen av befolkningens struktur i sig vara en förklaring till kortsiktig mobilisering (Jfr Martinsson 2009:91-92).

Allt talar för att det nationella genombrottet i det ordinarie riksdagsvalet 2010 var en nödvändig förutsättning för såväl framgång som succé i enskilda kommuner i omvalet i Västra Götaland. Ingen av de alternativa förklaringarna har vunnit tydligt gehör i undersökningen. Men, fallstudien av Munkedal har pekat på möjliga lokala mekanismer som är verksamma i överföringen av en nationell framgång till mobilisering av enskilda väljare. Fortsatt forskning kring Sverigedemokraternas lokala arbete, både som en del i förutsättningen för den nationella framgången 2010 och som en del i mobiliseringen av väljare krävs. Hittills har individens politiska och sociala förutsättningar dominerat förklaringarna till partival. Den avgörande frågan idag är hur vi skall förklara skillnader i mobilisering för enskilda partier mellan individer med likartade förutsättningar i likartade socio-ekonomiska miljöer. En ofta negligerad faktor som bör uppvärderas för att förstå partiets regionala och lokala styrka är historiska förutsättningar, men även egenskaper som kan tillskrivas platser, miljöer och områden kan ha avgörande betydelse för politisk mobilisering (Jfr Strömblad 2003).

## Noter

- <sup>1</sup> Dals-Ed 45 procent, Falköping 43 procent, Herrljunga 39 procent och Töreboda 48 procent.
- <sup>2</sup> "Varierande partihjälp i valet" Sveriges radio, P4 Väst, 31 mars 2011.
- <sup>3</sup> Se tabell 1 Severin & Oscarssons kapitel i denna bok.
- <sup>4</sup> Se vidare David Karlssons kapitel Centrum och periferi i omvalet i denna bok.
- <sup>5</sup> De fyra kommunerna skiljer sig inte heller åt avseende andelen invånare under 18 år, andelen varierar mellan 18 procent (Dals-Ed) och 20 procent (Herrljunga och Falköping).
- <sup>6</sup> Basbelopp motsvaras av prisbasbelopp som räknas fram varje år av SCB. År 2012 är ett prisbasbelopp 44 000 kr.
- <sup>7</sup> Migrationsverkets statistik över personer inskrivna i deras mottagningssystem per kommun den 1 jan 2011 och 4 jan 2012. Finns tillgängligt via Migrationsverkets hemsida: <http://www.migrationsverket.se/info/790.html>
- <sup>8</sup> De övriga var Dals-Ed, Partille och Falköping.



- <sup>9</sup> Årsredovisning Munkedals kommun 2010: <http://www.munkedal.se/download/18.501d5b712f37c9bc75800013497/%C3%85rsredovisning+2010.pdf>
- <sup>10</sup> Mejl från Åsa Karlsson, (S) Kommunstyrelseordförande, den 15 februari 2012.
- <sup>11</sup> Mejl från Stefan Karlsson, Bohusläningen, den 22 februari 2012.
- <sup>12</sup> Mejl från Stefan Karlsson, Bohusläningen, den 23 februari 2012.
- <sup>13</sup> Bohusläningen den 4 maj 2011.

## Referenser

- Art, David (2006) "The European Radical Right in Comparative-Historical Perspective" *Annual Meeting of the American Political Science Association*, Aug 31-Sept 3, Philadelphia, USA, 2006.
- Berggren, Lena (2002) "Swedish Fascism: Why bother?" *Journal of Contemporary History*, vol 37, no 3 s 395-417.
- Bohusläningen 4 maj 2011 "SD drog fullt hus i Hällevadsholm".
- Blombäck, Sofie (2011) "Taking a shortcut through Brussels? New parties in European and national elections." Paper presented at the *Swedish Network for European Studies in Political Science (SNES)* Spring Conference 2011, Uppsala University.
- Brug, Wouter van der, Meindert Fennema and Jean Tillie (2005) "Why Some Anti-Immigrant Parties Fail and Others Succeed: A Two-Step Model of Aggregate Electoral Support" *Comparative Political Studies*, vol 38, no 5, s 537-573.
- Demker, Marie (2012) "Scandinavian right wing parties. Diversity more than convergence?" Mammone, Andrea, Emmanuel Godin och Brian Jenkins (red) *Mapping the extreme right in Europe. From local to transnational*, Routledge, London.
- Erlingsson, Gissur O. (2005) *Varför bildas nya partier? Om kollektivt handlande och partientreprenörer*. Statsvetenskapliga Institutionen, Lunds Universitet, Lund (akad avh).
- Holmberg, Sören och Henrik Oscarsson (2011) *Åttapartivalet 2010*. Allmänna valen. Valundersökningen, Statistiska centralbyrån (SCB), Stockholm.
- Lindgren Åsbrink, Marika (2005) *Vad förklarar Sverigedemokraternas valframgång 2006? En samhällsekonomisk studie av partiets resultat i kommunvalen*. Magisteruppsats i nationalekonomi, Uppsala universitet, Uppsala.
- Loxbo, Karl (2008) "Sverigedemokraterna i fullmäktige – påverkas koalitioner och politik i kommunerna?" *Kommunal ekonomi och politik*, vol 12, no 4, s 7-32.
- Martinsson, Johan (2009) *Economic voting and issue ownership. An integrative approach*, Statsvetenskapliga Institutionen, Göteborgs Universitet, Göteborg. (Akad avh).
- Oscarsson, Henrik (1998) *Den svenska partirymden. Väljarnas uppfattningar av konfliktstrukturen i partisystemet 1956-1996*. Statsvetenskapliga Institutionen, Göteborgs Universitet. (Akad avh.)

- Prowe, Diethelm (1994) ”’Classic’ Fascism and the New Radical Right in Western Europe: Comparisons and Contrasts” *Contemporary European History*, vol 3, no 3, s 289-313.
- Quensel, Anna-Sofia och Daniel Poohl (2011) *Sverigedemokraterna i kommunerna. En sammanställning av partiets motioner 1991-2011*. Fokusrapport 2011:12 ExpoResearch, Expo, Stockholm.
- Strömblad, Per (2003) *Politik på stadens baksida*, Statsvetenskapliga Institutionen, Uppsala Universitet, Uppsala. (Akad avh.)
- Sveriges Radio, P4 Väst, 31 mars 2011, ”Varierande partihjälp i omvalet”.
- Sveriges Television, Västnytt, 14 april 2011 ”Så mycket satsar partierna på omvalet”.
- Valen, Henry och Hanne Marthe Narud (2007) ”The Conditional Party Mandate. A Modell for the Study of Mass and Elite Opinion Patterns” *European Journal of Political Research*, vol 46, no 3, s 293-318.
- Widfeldt, Anders (1984) *Hitlers svenska hantlangare – en studie av svenska nazistpartier 1930-1946*. Statsvetenskapliga Institutionen, Göteborgs universitet, Göteborg. (B-uppsats)

### **Länkat material**

- Migrationsverkets statistik över asylsökande i mottagningssystemet: <http://www.migrationsverket.se/info/790.html> Nedladdat och bearbetat den 20-22 februari 2012.
- Årsredovisning, Munkedals kommun 2010: <http://www.munkedal.se/download/18501d5b712f37c9bc75800013497/%C3%85rsredovisning+2010.pdf> Nedladdat och läst den 23 februari 2012.

### **Intervjuer**

- Mejlkorrespondens med Åsa Karlsson, Socialdemokraterna, Kommunstyrelsens ordförande i Munkedal.
- Mejlkorrespondens med Stefan Karlsson, Bohuslänningen, Lokalkorrespondent i Munkedal.

# OMVALRÖRELSE

HENRIK OSCARSSON & JACOB SEVERIN

En av valforskningens centrala uppgifter är att systematiskt utvärdera hur valdemokratins aktörer – partier, medier och medborgare – presterar och hur valdemokratins fungerar i samband med valrörelserna. Denna uppgift kan sägas ha blivit viktigare i takt med att väljarna blir allt rörligare och mindre partitrogna, att allt fler väljare bestämmer sig sent och att valrörelsernas betydelse därmed ökar. Hur valdemokratins aktörer presterar under några intensiva veckor före valen får allt större konsekvenser för valutgången.

Det förefaller finnas en ungefärlig samstämmighet vad som avses med kvalitet när det gäller valrörelser. Väl framme vid valurnorna bör valdemokratins medborgare vara *kapabla* (Dahl 1979). I den normativa demokratiteorin är valrörelser tänkta att engagera, mobilisera och informera väljarna så att de kan fatta ett förnuftigt beslut vid valurnorna (Oscarsson 2006). Det är partiernas och mediernas uppgift att bidra till att förverkliga folkviljan genom att rusta medborgarna med kunskap och information om vilka politiska alternativ som står till buds och vad som är de viktigaste skillnaderna mellan dem. Under den goda valrörelsen ska väljarna engagera sig i diskussioner och exponera sig för partiernas valbudskap (Farrell & Schmitt-Beck 2002; Oscarsson & Holmberg 2011).

En huvudfrågeställning i den här boken är om separata regionval i Sverige har förutsättningar att genomföras på ett sätt som tillfredsställer högt ställda krav på valrörelsernas engagerande och mobiliserande kraft? I det här kapitlet genomför vi en samlad analys av partiernas, mediernas och väljarnas prestationer i samband med valrörelsen inför omvalet i Västra Götaland den 15 maj 2011. Ambitionsnivån är satt efter förutsättningarna: vi har i det här sammanhanget inte haft någon möjlighet att genomföra en fullskalig utvärdering av alla valdemokratins aktörer efter alla de centrala indikatorer som brukar användas i tidigare forskning. Partiernas och mediernas insatser i samband med valet värderas i huvudsak med hjälp av data om medborgarnas reaktioner och uppfattningar.

## Partiernas valrörelse

Medborgarnas politiska beteende i samband med val är på många sätt avhängigt tillgången till information om vad valet handlar om, vilka de tillgängliga alternativen är och vad som skiljer alternativen åt. Den valrörelseinformation som når väljarna genom medier och partier och genom samtal med andra människor formar valsituationen för enskilda individer (Zaller 1992). Valrörelsen som informationskälla

utgör därför en viktig del när det gäller möjligheten för partier att informera väljarna om sina politiska ställningstaganden och söka stöd för sin politik (Håkansson 1999; Farrell & Schmitt-Beck 2002).

Mängden tillgänglig valrörelseinformation är en viktig indikator när det gäller att karaktärisera val som första eller andra rangens val. Partiernas informationsinsatser speglar uppfattningar av hur mycket som står på spel i samband med ett val. Ett enkelt tillvägagångssätt att avgöra hur mycket partierna satsar i samband med ett val, är att undersöka kostnaderna för deras valkampanjer. Investeringar i postala utskick, affischering, tidnings- radio- och TV-reklam etcetera, är ett sätt att spegla de samlade ansträngningarna från partiernas sida att kommunicera med väljarna. I nedanstående tabell redovisas resultatet från SR Skaraborgs rundringning om de regionala partiernas satsade resurser i samband med omvalet den 15 maj 2011.

**Tabell 1 De regionala partiernas satsade resurser i omvalet**

| Kampanjande regionpartier | Satsade kampanj-resurser (t kr) | Satsade kampanj-resurser (procent) | Resultat omval 2011 (procent) | Resultat ordinarie val 2010 (procent) |
|---------------------------|---------------------------------|------------------------------------|-------------------------------|---------------------------------------|
| Vänsterpartiet            | 350                             | 2,0                                | 5,9                           | 6,1                                   |
| Socialdemokraterna        | 3 500                           | 19,6                               | 32,6                          | 30,9                                  |
| Miljöpartiet              | 2 000                           | 11,2                               | 7,4                           | 7,3                                   |
| Centerpartiet             | 4 000                           | 22,4                               | 5,7                           | 5,6                                   |
| Folkpartiet               | 1 300                           | 7,3                                | 7,2                           | 8,1                                   |
| Kristdemokraterna         | 900                             | 5,0                                | 5,3                           | 5,7                                   |
| Moderaterna               | 2 000                           | 11,2                               | 23,9                          | 26,0                                  |
| Sjukvårdspartiet          | 2 100                           | 11,8                               | 2,8                           | 4,6                                   |
| Sverigedemokraterna       | 1 700                           | 9,5                                | 5,8                           | 4,4                                   |
| Övriga partier            | Ingen uppgift                   | –                                  | 3,3                           | 1,3                                   |
| <b>Totalt</b>             | <b>17 850</b>                   | <b>100</b>                         | <b>100</b>                    | <b>100</b>                            |

**Kommentar:** Sammanställningen är hämtad från en rundringning genomförd av Sveriges Radio Skaraborg, vilken publicerades den 6 maj 2011. Valresultaten är hämtade från inledningskapitlet i denna volym. Det är oklart hur mycket av dessa satsade kampanjmedel som kom via ett särskilt regeringsbeslut om partiernas informationsinsatser i samband med omvalet (5,7 miljoner).

Tillsammans satsade regionpartierna närmare 18 miljoner på omvalet 2011 (se tabell 1). Resultaten visar att Vänsterpartiet satsade minst pengar på omvalskampanjen, endast två procent av den totala andelen satsade resurser. Centerpartiet satsade mest, fyra miljoner kronor, följt av Socialdemokraterna, Sjukvårdspartiet och Moderaterna.

Givet sin storlek var Sjukvårdspartiets satsning betydande. Partiet satsade hela 2,1 miljoner kronor på sin valkampanj 2011, vilket var betydligt mer än flera av de

etablerade riksdagspartierna. Men resultatet av satsningen bar inte frukt i form av väljarstöd. Centerpartiets satsning sticker också ut i sammanhanget. Kostnaderna för Centerpartiets kampanjande utgör mer än en femtedel av de resurser partierna satsade på omvalet. Inte heller Centerpartiet lyckades omsätta satsade ekonomiska resurser i ökat röststöd. Även Sverigedemokraterna satsade avsevärt mer på kampanjinsatser i omvalet (1,7 miljoner) i förhållande till sin storlek.

Vi vet givetvis inte hur det hade gått för partierna om de *inte* hade satsat så mycket som de faktiskt gjorde. Men omvalet ger ytterligare stöd för den slutsats som dragits många gånger i den svenska valdemokratiska historien (Holmberg & Oscarsson 2004): att det inte existerar något enkelt samband mellan satsade kampanjresurser och valframgångar.

Det räcker inte att enbart investera pengar för att vinna väljarnas gunst. Satsade resurser måste likväl fylla ett syfte i termer av politiskt innehåll. Låt oss därför studera partiernas politiska propaganda i en mer noggrann bemärkelse. Vilka budskap presenterades av partierna under omvalrörelsen? Vad handlade omvalet om?

På en pressträff den 7 april 2011 på Göteborgsoperan presenterade de nio partierna i regionfullmäktige vilken politik de tänkte söka väljarnas stöd för i samband med omvalet. Mot bakgrund av den långa period av blocköverskridande samarbeten i Västra Götalandregionen vittnade flera av partiernas främsta företrädare om att det varit svårt att spetsa till valbudskapen på samma sätt som är brukligt i samband med riksdagsval. Uttalanden om att det var ”svårt att få till konflikt” och att ”vi är överens om det mesta i VG-regionen” upprepades vid flera tillfällen.

I sina presentationer satte *Socialdemokraterna* sjukvården främst, partiet lovade att korta akutköer och satsa på mer närsjukvård och på bättre kollektivtrafik. *Moderaterna* deklarerade i sin tur att de tänkte sig en tre veckor lång valrörelse. Huvudbudskapet handlade om att avskaffa trängselskatten, genomföra satsningar på regionsjukhus och på vägbyggen i Skaraborg. *Folkpartiet* ville satsa på ökad kreativitet i Västra Götaland, en vårdvalsreform, ungas psykiska hälsa och göra det enklare att resa. *Miljöpartiet* återvann sina egna valslogans från september 2010 och ville modernisera Västra Götaland, genomföra äldresatsningar inom sjukvården och klimatsatsningar för mer kollektivtrafik.

*Vänsterpartiet* framförde ett budskap om att vårda varje skattekrona, förbjuda vinster i vården, arbeta för ökad jämställdhet, satsningar på multisjuka och billigare kollektivtrafik. *Kristdemokraterna* ville utöka antalet vårdplatser, införa en vårdgaranti, stärka psykiatrin och införa en matsedel i sjukvården. Partiet önskade sig också ökad tillgänglighet i kollektivtrafiken, bland annat genom att låta bussresenärer själva bestämma var bussen skulle stanna. *Centerpartiet* hade satsningar på kultur och sjukvård på sin prioriteringslista, de ville skapa Europas mest innovativa region, utöka möjligheten till vårdval och ökad kvalitet i kollektivtrafiken. Partiet deklarerade också att de skulle gå fram med en särskild ungdomslista i valet. *Sjukvårdspartiet* protesterade mot en alltför centraliserad sjukvård och mot trängselskatten. Man ville också sänka politikernas löner. *Sverigedemokraterna*, slutligen, framförde förslag

på språkkrav för vårdpersonal, motstånd mot omskärelse och att införliva Värmland i Västra Götalandsregionen.

Det var med avstamp ur ovanstående sakpolitiska områden som partierna gick till omval. Förutsägelseerna från teorier om andra rangens val – att det finns en stor risk att sakfrågor från den nationella politiska nivån spelar en huvudroll även i separata regionval – kom på skam. När regionpolitikerna själva presenterade sin politik för väljarna handlade det så gott som uteslutande om frågor som avgörs på den regionalpolitiska scenen: sjukvård och infrastruktur. Nationella sakfrågor lyste med sin frånvaro.

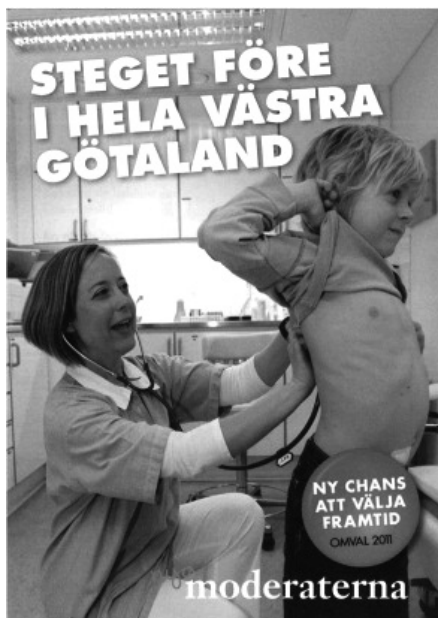
I omvalrörelsen 2011 använde partierna klassiska kommunikationskanaler såsom affischering och broschyrer för att informera väljarna om sin politik.<sup>1</sup> Affischering, broschyrer och annan tryckt propaganda är särskilt intressant att studera närmare eftersom det är en av de få kanaler där partierna har full kontroll över det formulerade innehållet (Håkansson 1999). Det är med andra ord i dessa källor som politiken formuleras för väljarna.

Vilket uttryck tog sig då partiernas propagandainsatser under veckorna före omvalet? Det kan inledningsvis påpekas att det politiska innehållet till viss del kom att präglas av en relativt låg konfliktnivå. Svårigheterna för partierna att spetsa sina valbudskap manifesterades till exempel i partiernas affischering under valrörelsen. På Centerpartiets affischer återfanns budskapet att ”Det ska vara trevligt att ta bussen. Inte tvärtom!”. Två näst intill identiska budskap levererades av Folkpartiet och Moderaterna som menade att det skall vara ”prisivärt och enkelt att resa kollektivt” respektive att ”det ska vara lätt att pendla i hela Västra Götaland”. Vänsterpartiets kollektivtrafikbudskap var i sammanhanget mer modest och formulerat som att ”resa kollektivt är framtiden”.

Även om partiernas propaganda i mångt och mycket liknade varandra, kunde man ändå ana konturerna av djupare liggande ideologiska konflikter. Detta gällde framför allt frågan huruvida vård skall ges vid behov eller efter betalningsförmåga. En viss kontrast framträder när Socialdemokraternas propaganda jämförs med Moderaternas. Moderaternas valbudskap kan beskrivas vara av en mer allmän karaktär, medan Socialdemokraternas budskap är att betrakta som mer principiellt och konfliktorienterat. Detta exemplifieras i vidstående bilder.

Båda budskapen gäller sjukvårdspolitik. Moderaternas valbudskap ”steget före i hela Västra Götaland” är mer allmänt formulerat och antyder en strävan om en avancerad vård tillgänglig i alla delar av regionen. Socialdemokraternas ”vård efter ditt behov eller dina pengar” har en tydligare ideologisk prägel och gäller principer om hur sjukvården bör finansieras.

Ideologiskt färgstarka valbudskap var ovanliga i omvalrörelsen. Mer vanligt var likalydande budskap från politiska motståndare. Det visar en analys av vallöften avgivna av Socialdemokraterna och Moderaterna under valrörelsen. Socialdemokraterna anförde till exempel löftet om ”max en timma på akuten för att träffa en läkare” och införandet av ”hembesök till barn, gamla och multisjuka”. Moderaternas



vallöften var närmast identiskt formulerade: ”korta väntetiden på akutmottagningarna så att alla får hjälp inom en timma” respektive ”införa hembesöksteam så att äldre eller multisjuka patienter slipper åka in till sjukhusets akutmottagning”.

Ett vallöfte markerade att det fanns större ideologiska skillnader mellan partierna: S-löftet att ”inte sälja ut sjukhusen”. Detta vallöfte till trots menar vi att skiljelinjerna mellan vallöften totalt sett var marginella. Måhända kan det tidigare presenterade uttalandet, om att ”vi är överens om det mesta i Västra Götalandsregionen”, i någon mån förklara symmetrin bland partiernas vallöften. Vi har inte sett några spår överhuvudtaget av negativt kampanjande, det vill säga kritik av motståndaren, i den valpropaganda som partierna presenterade inför omvalet. Partierna hade uppenbart svårt att vässa sina ideologiska budskap.

Låt oss lämna diskussionen om partiernas vallöften och återvända till partiernas affischer. Som sagt var det sjukvårdsfrågorna som dominerade på partiernas affischer i samband med omvalet. Moderaternas affischer deklarerade att ”alla har rätt till bra sjukvård utan köer”. Ett liknande tema användes även av Centerpartiet, som på sina affischer uttryckte att ”du som blir akut sjuk har inte tid att vänta”. Vänsterpartiet å sin sida skrev kort och gott ”världens bästa sjukvård” på sina affischer. De affischer som i störst utsträckning kommunicerade ideologiska vägval berörde vinstuttag i vården. Socialdemokraterna ställde frågan huruvida ”vården ska tjäna storkovan – eller tjäna människor?”.



I det här sammanhanget har vi inte haft möjligheter att genomföra en systematisk jämförelse med partiernas affischering i samband med ordinarie val. Men vi vet från tidigare forskning att den politiska oppositionen står för tematiskt mer konkreta valbudskap jämfört med den sittande regeringen (Håkansson 1999). Det resultatet gäller för den nationella politiska nivån. I regionpolitiken är oppositionspartier inte lika utestängda från beslutsfattandet som på den nationella nivån. Frågan uppstår därför om en situation där oppositionspartier i högre grad samverkar med den styrande majoriteten bidrar till en mindre konfliktorienterad valrörelse. Kanske är det även så att den allmänna graden av konflikt och konsensus i politiken, skapar olika förutsättningar för formulerandet av propaganda i en valrörelse (se t ex Lewin 1998).

Hur uppfattade västragötalänningarna partiernas ansträngningar att kommunicera sina valbudskap i det offentliga rummet? I Medborgarpanelen ställde vi en helt öppen fråga till västragötalänningarna om hur de upplevde valrörelsen inför omvalet. Vår analys av fritextsvaren vittnar om att panelisterna – varav de flesta tenderar att vara politiskt intresserade – har svårt att dölja sin besvikelse över att förväntningarna på omvalrörelsen inte infriats.

”[Valrörelsen var] trist, ungefär som att se repriserna av en svartvit dokumentär, om ukrainska poeter på vandring i Uralbergen.”

Av panelisternas svar framgår att partiernas kampanjande i första hand varit synligt i centrala Göteborg, men inte varit alls lika påtagligt för de medborgare hemmahörande i andra delar av regionen:

”Det var inte mycket jag upplevde av valrörelsen. Såg några valarbetare som delade ut information [...] på Backaplan och Brunnsparken vid några tillfällen. Har inte fått hem något från något parti eller så. På det hela taget en stillsam och anonym företeelse.”



Ovanstående citat vittnar om en sval valrörelse som har gått obemärkt förbi. Aktivitet har noterats, men att denna i huvudsak ägt rum i centrala Göteborg, vilket också är den plats där partiernas valpropaganda normalt sett är mest synlig. Andra panelister berättar om att de uppfattar en *låg konfliktnivå* mellan partierna.

”Partierna hade ungefär samma åsikter. Det fanns få framträdande politiker och i massmedia var det främst regionråd som pratade. Politiker på landstingsnivå är anonyma. Det var inte mycket att fästa sig vid.”

”Tyst! Trots att jag uppfattar mig som politiskt intresserad hade jag svårt att hitta vettig information. Letade till exempel i Regionmagasinet, hittade ”käck” bilder på partiföreträdare, mindre om deras politiska avsikter/mål.”

Många panelister beskriver valrörelsen som tyst, trist, lam eller händelsefattig. Dessutom påpekas både det faktum att partiernas budskap överlappade varandra och att många upplevde en generell brist på information. Upplevelsen av en blek valrörelse bekräftas även av tre andra personer, som inte är hemmahörande i Göteborg:

”Valrörelse? Inte i min kommun.”

”Bor inte i Göteborg. Märkte i princip inte av valrörelsen utöver en del artiklar/debatter/ledare i morgontidningar.”

”Fokus på Göteborg, vita fläcken i regionen (Dalsland) ännu blekare och bortglömt”

De mer perifera områdena i Västra Götalandsregionen tycks ha fått sig till livs en mer avslagen valrörelse. Det kan inte uteslutas att partiernas låga grad av synlighet i mer perifera delar av Västra Götaland haft en påverkan på möjligheterna att mobilisera väljare till valurnorna. Om vi tittar på valdeltagandet i dessa områden framstår det som att valdeltagandet var lägre jämfört med Göteborgs kommun, även om skillnaden kan beskrivas som liten. Samma tendens kan skönjas om vi studerar hur de givna blankrösterna skiljer sig åt sinsemellan delområdena.

**Tabell 2** *Blankröster och valdeltagande i omvalet efter riksdagsvalkrets (procent)*

| Område                            | Blankröster | Valdeltagande |
|-----------------------------------|-------------|---------------|
| Bohusläns/Västra Götalands västra | 0,75        | 44,01         |
| Göteborgs kommun                  | 0,50        | 45,76         |
| Skaraborgs/Västra Götalands östra | 0,67        | 42,27         |
| Älvsborgs norra/V Götalands norra | 0,61        | 43,58         |
| Älvsborgs södra/V Götalands södra | 0,68        | 42,55         |
| Totalt Västra Götalands län       | 0,62        | 44,05         |

**Kommentar:** Uppgifterna är hämtade från Valmyndighetens officiella valstatistik.

Det låga valdeltagandet vittnar om att partierna på ett generellt plan misslyckades med att mobilisera sina väljare. När valdeltagandet studeras på en mer detaljerad nivå illustreras ytterligare ett faktum, nämligen misslyckandet från partiernas sida att mobilisera Västra Götalandsregionens ytterområden (se David Karlssons kapitel Centrum och periferi i omvalet i denna volym).

Ett sätt att illustrera att medborgarna hade uppenbara problem att informera sig om vad de olika politiska alternativen önskade åstadkomma är att undersöka hur stor andel som var villiga att besvara frågan om vilket parti som hade den bästa politiken när det gäller sjukvård, infrastruktur, kultur och tillväxt (se tabell 3).

En mycket hög andel väljare, mellan 44-58 procent, svarade att de inte har någon uppfattning om vilka partier som har den bästa politiken på de fyra områden vi valde att fråga om. Som jämförelse kan nämnas att i Valundersökningarna, som genomförs i samband med de ordinarie valen, är den normala andelen väljare som svarar "vet inte" på en snarlikt formulerad fråga avsevärt lägre, omkring 22 procent. Den andelen gäller förstås för rikspolitiken och rikspartierna men är samtidigt den enda jämförelsepunkten vi har tillgång till.

**Tabell 3** *Väljarnas uppfattningar om vilka partier som har den bästa politiken när det gäller sjukvård, infrastruktur, kultur och tillväxt, 2011 (procent)*

|               | V | S  | C | FP | M  | KD | MP | SD | SVG | VV | Ingen uppfattning | Summa | n     |
|---------------|---|----|---|----|----|----|----|----|-----|----|-------------------|-------|-------|
| Sjukvård      | 5 | 24 | 2 | 4  | 13 | 3  | 2  | 2  | 1   | 0  | 44                | 100   | 1 602 |
| Infrastruktur | 3 | 14 | 2 | 3  | 16 | 1  | 6  | 2  | 0   | 2  | 51                | 100   | 1 574 |
| Kultur        | 6 | 14 | 1 | 4  | 11 | 1  | 3  | 2  | 0   | 0  | 58                | 100   | 1 575 |
| Tillväxt      | 2 | 14 | 1 | 2  | 21 | 1  | 3  | 2  | 0   | 0  | 54                | 100   | 1 577 |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från Omval-SOM-undersökningen 2011. Frågan lyder "Vilket parti i Västra Götalandsregionen tycker du har den bästa politiken när det gäller: Sjukvård, Infrastruktur, Kultur, Tillväxt". Beteckningarna i tabellens överkant är förkortningar av partinamn. SVG=Sjukvårdspartiet; VV=Vägvalet. Procentbasen utgörs av de personer som svarat på frågan. Huvuddelen av de väljare som angav ett parti på frågan om bästa politik sympatiserade med just det partiet (genomsnitt 68 procent på de fyra politikområdena).

Av våra analyser av partiernas kampanjinsatser i samband med omvalet kan vi konstatera att partierna satsade betydligt mindre ekonomiska resurser på omvalet än vad som är brukligt vid genomförandet av ordinarie val. Det innebar bland annat att valrörelsen inte var lika synlig i det offentliga rummet i form av närvaro, affischer och broschyrmaterial. På samma gång kan de regionala partierna i Västra Götaland knappast lastas för att draghjälp från lokala val och nationella val i form av tillgängliga ekonomiska resurser, kampanjarbetare och mediebevakning uteblev.

Det står också klart att de regionala partierna fick en sällsynt möjlighet att utforma sina kampanjer utan någon stor inblandning från nationella aktörer. Det innebar i sin tur att det blev lättare för partierna att utforma en kampanj som riktade in sig på ”rätt” sakfrågor i så måtto att valbudskapen koncentrerades till sakfrågor vars avgörande *de facto* vilar på regionfullmäktige: frågor om sjukvård, infrastruktur och regional utveckling. Nationella sakfrågor som regelmässigt brukar invadera lokala och regionala valrörelser i andra europeiska länder – såsom exempelvis ekonomi, utbildning, sysselsättning och arbetsmarknad – diskuterades mycket lite eller inte alls i omvälrelsen.

Det var svårt för partierna att göra varandra till motståndare i valet. Valrörelsen präglades av likartade huvudbudskap och betoning från flera olika partier. Det innebar en lägre konfliktnivå och svårigheter för väljarna att särskilja de olika partierna.

## Medievalrelsen

Den svenska dagspressen har ur ett historiskt perspektiv spelat en viktig roll i samband med allmänna val. Anledningen beror inte minst på att svenska dagstidningar tidigare präglats starkt av partipolitiska och ideologiska strömningar. En förändring har emellertid ägt rum på området. Sedan 1950-talet har det skett en utveckling, där det främst är ledarsidan som knyter an till en politisk ideologisk hållning, medan det övriga tidningsinnehållet är att betrakta som mer oberoende till sin karaktär (Johansson 2011). Sättet på vilket media bevakar ett val är ändå att betrakta som viktigt. Detta inte minst därför att de mediala kanalerna informerar medborgarna och granskar de politiska makthavarna.

I samband med ordinarie val genomförs sedan lång tid mycket ambitiösa och heltäckande analyser av medievalrelsen i press, radio och TV (Asp 2011). En jämförbar analys av mediebevakningen i samband med omvälrelsen hade varit en utomordentlig källa till ny kunskap. I det här sammanhanget har vi inte haft möjlighet att genomföra någon sådan studie. Istället för en bred analys av många medier inleder vi med att genomföra ett slags fallstudie av den största regionala medieaktören på tidningssidan: Göteborgs-Posten. Vi tror att en belysning av sättet att tänka journalistiskt kring omvalet kan ge nya insikter om hur medierna prioriterade sina resurser och sitt utrymme i samband med omvälrelsen.

Göteborgs-Posten är den självklara medieaktören att analysera närmare för att undersöka mediernas prestationer i samband med omvalet.<sup>2</sup> Sextiotre procent av invånarna i Göteborg inklusive kranskommunerna, tar del av Göteborgs-Postens journalistik via olika plattformar: papper, webb och mobil. Göteborgs-Posten innehar därmed rollen av att vara en central opinionsbildare och bevakare av det politiska landskapet. Redaktionens prioriteringar av vad som är viktigt och inte viktigt när det gäller regionpolitiken har sannolikt en stor påverkan på regionens medborgare.

Hur bevakade Göteborgs-Posten omvalet i Västra Götaland 2011? Vi genomförde en intervju med Peter Lenken, före detta krönikör och lokalpolitisk bevakare på

GP.<sup>3</sup> Lenken fick besvara frågor om tidningens bevakning av omvalrörelsen och hur den skilde sig från bevakningen av ett ordinarie val. På frågan när i tiden och på vilket sätt Göteborgs-Posten brukar lägga upp sin strategi i samband med ett ordinarie val svarade Lenken:

”Ja, det börjar tidigt faktiskt, det gör det. Det börjar tidigt, kanske i början av året. Då börjar vi diskutera hur vi ska lägga upp arbetet. Grundprincipen brukar ju vara den att det är vi som ska driva de frågor som vi tycker är viktiga, inte bara låta politikerna driva frågorna. Det är ofta grundprincipen, att vi ska ha en egen agenda.”

Det redaktionella arbetet i samband med ett ordinarie val påbörjas väldigt tidigt. Samtidigt berättas det om att tidningen söker lägga upp en egen strategi när det gäller hur bevakningen skall se ut. När det gällde omvalet var situationen emellertid annorlunda. Lenken beskriver avsaknaden av en i jämförelse lika utarbetad strategi. Dessutom var tidsperioden kortare och arbetsprocessen ej att betrakta som lika intensiv. Det antyds även att den redaktionella ledningen ansåg att omvalet endast var måttligt intressant att belysa. Detta eftersom det antogs intressera så få läsare.

”Vi visste att det kanske skulle kunna bli ett omval, så vi hade kanske en mental beredskap, men som jag minns det, så tror jag inte vi hade någon mer ingående planering sådär, utan det var först när det bestämdes, som vi började prata om det [...] Man kan nog säga såhär, grundinställningen från redaktionen var att det här valet inte intresserar så många läsare, men vi har ändå ett demokratiskt uppdrag som en stor tidning, så vi måste ju ändå göra något. Lite sådär var det. Det ansågs inte vara jättespännande.”

Lenken betonar att bevakningen av omvalet ägde rum i en kontext där Göteborgs-Posten *de facto* har ett demokratiskt ansvar. Detta inte minst därför att tidningens räckvidd i Västra Götaland är överlägsen andra lokala tidningar.

Jo, men det var väl det demokratiska ansvaret som gjorde att vi överhuvudtaget genomförde någon bevakning alls inför omvalet. Den allmänna tendensen var ju ändå den, att folk var nästan lite förbannade: ”nu har jag ju redan röstat och så ska jag göra det igen”.

När det gäller planeringen och beredskapen inför omvalsrörelsen uppstår frågor huruvida det satsades lika mycket resurser som vid ett ordinarie val. Det torde vara som så att ett riksdagsval innebär en mer märkbar satsning från medias sida, helt enkelt därför att det attraherar fler läsare. När det gäller mediebevakningen inför ett ordinarie val så höjs temperaturen succesivt på redaktionen från årsskiftet fram till valdagen. På frågan hur många som på Göteborgs-Posten arbetar med ett ordinarie val, svarade Lenken:

”Vi är ett antal som sysslar med den kommunala politiken och vi arbetar med det hela tiden. Det är de personer som brukar bevaka politiken, som även arbetar med bevakningen av valet. När det blir mer intensivt inför sommaren rekryterar man

ytterligare reportrar som kommer och arbetar med oss. När det gäller kommunalpolitiken är det kanske en tre-fyra stycken.”

Ovanstående citat låter oss förstå att valbevakningen intensifieras i takt med att det ordinarie valet närmar sig. Detta gäller inte minst i termer av att extra personal anställs för att sköta bevakningen. Hur såg det då ut i samband med omvalet? Ägde det rum några nyrekryteringar även då? Nej, så tycks inte ha varit fallet. Lenken beskriver det istället som att regionpolitiken, sedan flera år tillbaka i tiden, har bevakats i en minskad utsträckning. I de ordinarie valen nämns medarbetare som arbetar med kommunpolitiken och med den nationella politiken, men inga medarbetare som täcker den regionala politiken.

”Det hör till saken att vi har trappat ner bevakningen av Västsverige och har koncentrerat bevakningen mer till Göteborg och kranskommunerna – ’Korven’ som vi kallar det – och då har väl regionbevakningen hamnat lite i skymundan. Och detta då, om vi kopplar tillbaka till omvalet, utgångsläget var ett sådant att vi redan hade trappat ner bevakningen på regionnivå.”

Det var således inte tal om några nyrekryteringar inför bevakningen av omvalsrörelsen. Istället beskrivs situationen som att bevakningen av regionpolitiken har avtagit i omfattning. Detta var ett faktum som kom att synas i bevakningen av omvalet generellt. På frågan huruvida bevakningen hade varit större om det även ägt rum ett omval till riksdagen samma dag, svarade Lenken:

”Ja, det hade den varit. Regionbevakningen var nedtrappad sedan tidigare. Så var det ju även innan det ordinarie valet, då jag och min kollega försökte slåss för regionbevakningen, men även då var det svårt. Vi hade inte så mycket om regionvalet då heller. Så, det har varit lite lågprioriterat rent allmänt, tyvärr. Det handlar ju om väldigt viktiga frågor, det är sjukvårdsfrågor som ju prioriteras väldigt högt av väljarna, så egentligen är det väldigt konstigt. Men så är det ju det här, folk känner inte till politikerna, de är väldigt anonyma [...] Regionvalet kallas ju ibland för det bortglömda valet, även i samband med ett ordinarie val [...] Så om man betänker att det ofta kallas för det bortglömda valet, så avspeglades det säkert i vår bevakning. Man tänkte på läsarna, vi kan inte hålla på och älta det här.”

Citatet implicerar det faktum att omvalet till Västra Götalandsregionen var lågprioriterat. Huvudsakerna var en tidigare nedtrappning av den politiska bevakningen rörande regionfrågor i kombination med en omsorg om publiken. Lenken framhåller dock att detta kan anses vara en paradox: Hur ett på papperet så viktigt val kunde få så lite medialt utrymme. En sedan tidigare etablerad syn på regionvalet som varande mindre viktigt – ett så kallat bortglömt val – verkar ha påverkat bevakningen av omvalsrörelsen. Det bortglömda valet syns även i bevakningen av själva valrörelsen, vilken i relativ bemärkelse kan beskrivas som kort.

”Det var valdagen som var den intressanta och jag tror att vi tänkte den sista veckan att ’nu kör vi’. Det var inte särskilt mycket innan. Kort och intensivt sista veckan.”

När Lenken ombads kontrastera den korta bevakningen av omvalsrörelsen med hur det brukas se ut vid ett ordinarie val gavs följande svar:

”Det är en mycket längre sträcka. Då bevakar vi själva valrörelsen i åtminstone en månad innan. I omvalet var det en vecka. Så var det ju även från politikernas sida, det var sista veckan som var intressant. Det var inte bara vi som tänkte så. När folk ändå var så negativt inställda så orkade de inte ha en utdragen valrörelse, längre än en vecka.”

Det är således svårt att uppfatta situationen på ett annat sätt än att omfattningen av bevakningen av omvalet skilde sig markant från hur det ser ut i samband med att ett ordinarie val går av stapeln. Samtidigt fanns det punkter där Göteborgs-Posten valde att satsa lite extra. Något som inrymdes i Göteborgs-Postens bevakning av omvalet var nämligen genomförandet av en opinionsundersökning. Denna låg i fält mellan den 9-11 maj (n=1 000) och publicerades i tidningen den 13 maj. Lenken berättade om genomförandet av opinionsundersökningen på följande vis:

”Det var ju mycket diskussioner om vi överhuvudtaget skulle göra någon opinionsundersökning. Det var samma sak i det ordinarie valet, då genomförde vi en undersökning som berörde kommunalvalet. När vi genomför opinionsundersökning brukar vi släppa informationen i flera steg, just eftersom de är så dyra att genomföra. När det gällde omvalet så var vi glada att SVT och SR redan hade genomfört en undersökning som vi kunde använda oss av. Vi kunde först använda deras under tiden vår låg i fält. Därefter presenterade vi vår egen. Jag tror vi till och med sökte samarbete med dem, just för att det är så dyrt, men så ville de göra en egen.”

Det framgår att den undersökning vilken presenterades i Göteborgs-Posten den 13 maj var allt annat än självklar att genomföra. Detta illustreras även i följande citat, där Lenken svarar på frågan om det var svårare att äska fram pengar i samband med omvalet, än vad det brukar vara i samband med ett ordinarie val:

”Nu var ju jag inte direkt engagerad i det, men det kan jag nog tänka mig. Vi har genomfört egna opinionsundersökningar i två val nu, och det är det nog ganska givet att vi ska göra det i vanliga fall, men här var det nog som så, kan jag tänka mig, att det satt lite mer hårt inne [...] Vi försökte så gott det gick att propagera för att vi åtminstone ska ha en och blev glada när det väl blev så. Det är ju bara vi och Västnytt egentligen som täcker hela Västsverige. Så, det är ju ändå rätt viktigt. Tyvärr varken vet jag eller kommer ihåg så mycket av just det där med opinionsundersökningarna, förutom att det inte alls var lika givet att det överhuvudtaget skulle genomföras någon.”

Återigen påpekas det att det inte var helt självklart att det skulle genomföras någon opinionsundersökning överhuvudtaget. Anledningen till moståndet verkar i första hand ha berott på ekonomiska resurser. Avslutningsvis ställdes frågan huruvida Lenken ansåg att en längre period mellan beslut om omval och själva valdagen hade gjort att bevakningen kunnat bli mer omfattande.

Jag tror faktiskt inte att det hade gjort någon skillnad. Det var som det var med intresset bland väljarna, men också hos redaktionsledningen var det inte någon jätteentusiasm. Som jag sa tidigare, vi har inte bevakat regionfrågor i någon större utsträckning den senaste tiden. Så jag tror inte att en längre startsträcka hade gjort saken bättre. Det var ganska logiskt att lägga upp arbetet såhär, att ha en intensiv sista vecka där valet bevakades. Sedan vara lite ute på valvaka, men det var lite sådär... Inte ens Gert-Inge var så intresserad av valvakan. Först skulle han vara hemma i Trollhättan och det sänder ju en viss signal.

Intervjun med Peter Lenken bekräftar med stor tydlighet att mediernas bevakning som väntat blev en västanfläkt i förhållande till hur det såg ut vid det ordinarie valet i september 2010. I de redaktionella avvägningarna stod ett demokratiskt ansvar mot en bedömning av publikens intresse för omvalet. Allmänintresset ansågs till stor del saknas, vilket medförde ett begränsat intresse att allokera redaktionella resurser till en mer intensiv bevakning av valrörelsen. Publikhänsyn var viktigare än demokratiskt ansvar. Viljan från medierna att ”tala för varan”, det vill säga ta en mer aktivt opinionsledande roll och igångsätta en mer intensiv bevakning av omvalet var begränsad.

Att omfattningen och intensiteten i mediebevakningen av omvalet var futtig i jämförelse med de ordinarie valen illustreras särskilt tydligt av valet av förstanyhet på Göteborgs-Postens förstasidor den 14-17 maj 2011.

Lördagen den 14 maj var omvalet helt utelämnat från förstasidan. Med rubriken ”Grilla med Lisa – 8 sidor glödhet sommarmat”, signalerar Göteborgs-Posten ett svagt intresse för den snart stundande valdagen. Omvalet bortprioriterades till förmån för grillrecept och vintips. En liknande prioritering hade med största sannolikhet inte ägt rum i samband med ett ordinarie val.

Hur såg förstasidan ut på valdagen? Med en förstasida mättad på matreferenser torde omvalet kunna få ett större utrymme. Så blev dock inte fallet. Den 15 maj möttes tidningsläsarna av en stor gul rubrik med texten: ”VILKEN RYSARE!”. Detta hade mycket väl kunnat vara en lämplig rubrik för att belysa omvalet. ”Rysaren” som det i detta sammanhang åsyftades relaterade emellertid inte till omvalet i Västra Götaland utan till finalen i Eurovisionsschlagerfestivalen som avgjordes under lördagkvällen. Den enda referensen till omvalet på valdagen den 15 maj var en mindre notis till vänster på förstasidan med rubriken: ”Koll på valet? Testa dig själv”.<sup>4</sup>

Det var först på måndagen efter valdagen som Göteborgs-Posten valde att göra omvalet till föremål för rubriksåttning och då lyftes i huvudsak det rekordlåga valdeltagandet fram (som den ljumma mediebevakningen av omvalet ironiskt nog bidragit till). Göteborgs-Posten ställer den retoriska frågan: ”43,1 procent: Vart tog väljarna vägen?”. Dagen därpå gjordes en klassisk fördjupning om de stora variationerna i valdeltagande i olika delar av Göteborg.



Även om rapporteringen från G-P på många sätt kan ses som bristfällig bör det påpekas att även andra mediala kanaler hade svårt att använda omvalet som en arena för politisk diskussion. Statsminister Fredrik Reinfeldt valde att nobba den nyvalde ordföranden för Socialdemokraterna Håkan Juholts inbjudan till debatt inför omvalet trots att debatten skulle handla om huvudfrågan i omvalet: Sjukvården. En sådan debatt hade med stor sannolikhet kunnat höja temperaturen i omvalrörelsen avsevärt utan att debatten hamnat ur fokus eller kontaminerats av nationella frågor. En Juholt-Reinfeldt-debatt hade inneburit ökade möjligheter för väljarna i allmänhet – och knappt 14 000 förstagångsväljare i synnerhet (Örhvall 2012) – att informera sig om de centrala ideologiska skillnaderna mellan valets båda huvudalternativ.

Inrikespolitiska strategiska överväganden vägde tyngre än de möjligheter som bjöds att höja temperaturen i valrörelsen. Reinfeldt motiverade via sin presschef sitt beslut med att ”Socialdemokraterna först måste börja presentera sakpolitik” (Expressen 10/4 2011). Detta fick bland annat följden att SVT inte kunde genomföra en sedvanlig partiledardebatt, vilket i samband med ordinarie val utgör en viktig kugge i valrörelsemaskineriet. Det faktum att välkända ledande opinionsbildare – framför allt självaste statsministern – aktivt valde att avstå från att debattera politik i samband med ett allmänt demokratiskt val, kan knappast sägas ha underlättat medias möjligheter att öka väljarnas intresse för omvalrörelsen.

Denna trista uppvisning hade lätt kunnat undvikas om andra tunga medieaktörer som Sveriges television från början tagit ett större ansvar genom att i god tid planlägga regelrätta debatter och utfrågningar under den sista veckan av omvalrörelsen.



För att något komplettera bilden av medievalrörelsen 2011 har vi också gjort några nedslag när det gäller etermediernas bevakning. De fyra västsvenska lokalradiokanaler<sup>5</sup> som verkar inom Sveriges Radio, valde att göra gemensam sak, och lanserade en egen internetsida där man publicerade ljudklipp och artiklar om omvalet. På denna sida kunde intresserade lyssnare även höra den slutdebatt som gick av stapeln på onsdagen den 11 maj 2011. Slutdebatten kunde dessutom höras i liveformat i såväl den vanliga radion som på webben. Satsningen från Sveriges Radios lokala radiostationer satte i sammanhanget en positiv särprägel på den i övrigt tama mediebevakningen.

För att söka få en bredare bild av mediebevakningen lät vi även göra en sökning på hur många inslag SVT1, SVT2, TV4 och Sveriges Radio bidrog med mellan den 5 och 15 maj 2011.<sup>6</sup> Resultatet påvisade en generellt sett mycket tunn rapportering, åtminstone i jämförelse med den mycket intensiva valbevakning som råder i samband med ordinarie val (Asp 2011). Torsdagen den 12 maj var den dag som gav flest träffar i vår sökning (13 träffar). Totalt sände Sveriges Radio sju olika inslag denna dag, medan SVT sände fem och TV4 ett. På valdagen var rapporteringen tunnare med totalt sju sökträffar. Övriga dagar gav en blandad kompot med undantag för den 8 och 9 maj som båda dagarna gav oss noll träffar. Nämnas ska även att SVT erhöll noll träffar i vår sökning dagen före omvalet (lördagen den 14 maj).

Det är svårt att analysera huruvida Göteborgs-Postens rapportering lät sig avspeglas i valresultatet. Det vore även vanskligt att dra för stora växlar utifrån den tidigare presenterade intervjun. På samma sätt tillger studiet av Göteborgs-Posten ett litet utrymme för generalisering till andra medier. Likaså kunde mer önskas av mediebevakningsanalysen gällande Radio och TV. Eftersom någon renodlad medieanalys ej är genomförd, skall ovanstående resonemang och bildexempel tolkas som ett indicium på en sval medievalrörelse, snarare än ett absolut faktum. Vi anser dock att det knappast råder något tvivel om att medievalrörelsen i samband med omvalet bedrevs i en liten skala jämfört med hur det brukar ser ut vid de ordinarie valen.

### **Medborgarnas valrörelse**

Medborgarnas informationsinhämtning i samband med omvalet var som väntat klart lägre än i samband med de ordinarie valen. Valrörelsen var kortare än vid ett ordinarie val och tillgången på valrörelseinformation från medier och partier klart mindre än normalt. Från Folke Johanssons kapitel i denna volym vet vi att väljarnas röstningsbeslut var något senare i samband med omvalet än i samband med de ordinarie valen i september 2010. I alla dessa avseenden – kort valrörelse, mindre intensiv mediebevakning och senare beslut – var omvalet alltså mer likt ett svenskt Europaparlamentsval än ett svenskt riksdagsval (jfr Oscarsson & Holmberg 2010).

I det här avsnittet utvärderar vi omvalrörelsen ur medborgarnas perspektiv. När fick medborgarna reda på att ett omval skulle hållas? Vad tyckte de om omvalsbeslutet? Från vilka kanaler fick medborgarna information om valet? Vilka kontakter med de politiska partierna hade västragötalänningarna i samband med valrörelsen?

**Tabell 3 Andel västragötalänningar som kände till att det skulle hållas ett omval i Västra Götaland i olika grupper (procent)**

| Grupp                             | Kände inte till valet | En vecka före valet | En månad före valet | 2-3 månader före valet | Summa | n    |
|-----------------------------------|-----------------------|---------------------|---------------------|------------------------|-------|------|
| samtliga                          | 4                     | 8                   | 36                  | 52                     | 100   | 1639 |
| <b>Kön</b>                        |                       |                     |                     |                        |       |      |
| kvinnor                           | 4                     | 9                   | 37                  | 50                     | 100   | 870  |
| män                               | 5                     | 8                   | 33                  | 54                     | 100   | 769  |
| <b>Ålder</b>                      |                       |                     |                     |                        |       |      |
| 16-29 år                          | 10                    | 21                  | 39                  | 30                     | 100   | 269  |
| 30-49 år                          | 5                     | 11                  | 40                  | 44                     | 100   | 514  |
| 50-64 år                          | 2                     | 3                   | 31                  | 64                     | 100   | 441  |
| 65-85 år                          | 2                     | 2                   | 32                  | 64                     | 100   | 415  |
| <b>Utbildning</b>                 |                       |                     |                     |                        |       |      |
| låg                               | 8                     | 5                   | 35                  | 52                     | 100   | 336  |
| medellåg                          | 5                     | 10                  | 37                  | 48                     | 100   | 514  |
| medelhög                          | 2                     | 8                   | 38                  | 52                     | 100   | 366  |
| hög                               | 2                     | 9                   | 32                  | 57                     | 100   | 408  |
| <b>Intresse för regionpolitik</b> |                       |                     |                     |                        |       |      |
| mycket intresserad                | 1                     | 5                   | 32                  | 62                     | 100   | 154  |
| ganska intresserad                | 3                     | 5                   | 32                  | 60                     | 100   | 629  |
| inte särskilt intresserad         | 4                     | 11                  | 38                  | 47                     | 100   | 626  |
| inte alls intresserad             | 14                    | 15                  | 38                  | 33                     | 100   | 155  |
| <b>Medieexponering</b>            |                       |                     |                     |                        |       |      |
| Låg                               | 7                     | 15                  | 40                  | 38                     | 100   | 589  |
| Medel                             | 3                     | 5                   | 30                  | 62                     | 100   | 556  |
| Hög                               | 4                     | 3                   | 36                  | 57                     | 100   | 481  |
| <b>Nuvarande hem</b>              |                       |                     |                     |                        |       |      |
| arbetarhem                        | 7                     | 8                   | 38                  | 47                     | 100   | 675  |
| jordbrukarhem                     | 4                     | 2                   | 30                  | 64                     | 100   | 54   |
| tjänstemannahem                   | 1                     | 8                   | 35                  | 56                     | 100   | 543  |
| högre tjänstemannahem             | 5                     | 4                   | 31                  | 60                     | 100   | 141  |
| företagarhem                      | 2                     | 10                  | 39                  | 49                     | 100   | 140  |
| <b>Partisympati</b>               |                       |                     |                     |                        |       |      |
| vänsterpartiet                    | 7                     | 7                   | 28                  | 58                     | 100   | 67   |
| socialdemokraterna                | 5                     | 7                   | 34                  | 54                     | 100   | 450  |
| centerpartiet                     | 0                     | 4                   | 35                  | 61                     | 100   | 71   |
| folkpartiet                       | 3                     | 6                   | 33                  | 58                     | 100   | 126  |
| moderaterna                       | 3                     | 9                   | 34                  | 54                     | 100   | 485  |
| kristdemokraterna                 | 2                     | 7                   | 49                  | 42                     | 100   | 55   |
| miljöpartiet                      | 4                     | 14                  | 41                  | 41                     | 100   | 167  |
| sverigedemokraterna               | 9                     | 9                   | 27                  | 55                     | 100   | 78   |
| annat parti                       | 9                     | 9                   | 41                  | 41                     | 100   | 44   |
| <b>Vänster-högerideologi</b>      |                       |                     |                     |                        |       |      |
| klart till vänster                | 4                     | 8                   | 33                  | 55                     | 100   | 168  |
| något till vänster                | 3                     | 9                   | 34                  | 54                     | 100   | 314  |
| varken till vänster eller höger   | 7                     | 9                   | 39                  | 45                     | 100   | 491  |
| något till höger                  | 2                     | 7                   | 34                  | 57                     | 100   | 432  |
| klart till höger                  | 2                     | 8                   | 33                  | 57                     | 100   | 177  |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från Omval-SOM-undersökningen 2011. Frågan lyder: "Den 15 maj 2011 anordnades ett omval till regionfullmäktige i Västra Götaland. När ungefär fick du reda på att det skulle bli omval?".

Att det skulle anordnas ett omval till regionfullmäktige var väl känt bland Västra Götalandregionens medborgare. I Omval-SOM-undersökningen 2011 ställde vi frågan vid vilken tidpunkt medborgarna fick reda på att det skulle hållas ett omval i Västra Götaland (se tabell 3). En majoritet av västragötalänningarna, 53 procent, svarade att de känt till omvalet i 2-3 månader, det vill säga ända sedan *Valmyndigheten* beslutade att det skulle anordnas ett omval. En tredjedel (36 procent) uppgav att de vetat om omvalet i en månad. Åtta procent fick reda på att det skulle bli omval mycket sent, endast en vecka före valet den 15 maj. Fyra procent svarade att de inte känt till valet över huvudtaget.

Kännedomen om omvalet var inte jämnt spridd i olika befolkningsgrupper. Unga människor, personer som inte exponerar sig för nyheter eller intresserar sig för regionalpolitik hade lägre kännedom om omvalet än äldre, nyhetsexponerade och intresserade personer. En av tio ungdomar 16-29 år kände inte alls till att det anordnats ett omval.

Vi konstaterar också att det fanns ett klassmönster i omvalskännedom. Andelen som inte kände till omvalet eller fick reda på nyheten om omvalet mycket sent var klart högre bland arbetare (15 procent) än bland tjänstemän (9 procent). Jämförelser med andra typer av svenska val är här inte möjliga eftersom frågor om medborgarnas kännedom om val aldrig tidigare har ställts; i ett land med fastlagda valdagar och med en politisk kultur där extraval eller nyval aldrig genomförs har det tidigare inte framstått som en spännande frågeställning.

Omvalet var omstritt inte bara bland journalister, samhällsdebattörer och politiker, utan även bland västragötalänningarna (se tabell 4). Beslutet att anordna omval uppfattades som övervägande dåligt. Nästan hälften av medborgarna ansåg att omvalsbeslutet var ganska eller mycket dåligt (49 procent). Balansmättet på minus 20 visar att andelen som tyckte att det var ett dåligt förslag att anordna omval var tjugo procentenheter fler än de som tyckte att det var ett bra förslag. De attitydmässiga förutsättningarna att entusiastiska västragötalänningarna att gå till omval var således relativt dåliga.

Äldre personer var mindre positiva till omvalet än yngre. Bland personer äldre än 65 år tyckte 55 procent att det var ett dåligt beslut att ställa till omval i Västra Götaland. Motsvarande andel bland 16-29 åringar var endast 38 procent. Bland de allra mest politiskt intresserade tycks omvalet ha uppfattats som mer välkommet (43 procent positiva) än bland personer som är ganska intresserade av politik (29 procent positiva).

Det finns intressant nog endast en grupp i vår redovisning med övervägande positiv inställning till omvalet som företeelse: bland personer som identifierar sig klart till vänster var 42 procent positiva och 37 procent negativa (se tabell 4). De rödgröna partiernas sympatisörer är klart mindre negativa till att anordna omval än Allianspartiernas och Sverigedemokraternas sympatisörer. Ironiskt nog var Centerpartiets väljare mest negativa till omvalet (balansmätt -39) trots att hela upprinnelsen till omvalsbeslutet handlade om ett uteblivet centerpartimandat.

**Tabell 4 Åsikter om beslutet att anordna omval i Västra Götaland (procent)**

| Grupp                             | Varken        |               |                     |                  |                  | Summa | n     | Opinions-<br>balans |
|-----------------------------------|---------------|---------------|---------------------|------------------|------------------|-------|-------|---------------------|
|                                   | Mycket<br>bra | Ganska<br>bra | bra eller<br>dåligt | Ganska<br>dåligt | Mycket<br>dåligt |       |       |                     |
| samtliga                          | 12            | 17            | 22                  | 22               | 27               | 100   | 1 365 | -20                 |
| <b>Kön</b>                        |               |               |                     |                  |                  |       |       |                     |
| kvinnor                           | 13            | 17            | 22                  | 25               | 23               | 100   | 716   | -18                 |
| män                               | 10            | 16            | 23                  | 19               | 32               | 100   | 649   | -25                 |
| <b>Ålder</b>                      |               |               |                     |                  |                  |       |       |                     |
| 16-29 år                          | 17            | 20            | 25                  | 20               | 18               | 100   | 192   | -1                  |
| 30-49 år                          | 12            | 19            | 24                  | 21               | 24               | 100   | 424   | -14                 |
| 50-64 år                          | 10            | 17            | 19                  | 24               | 30               | 100   | 386   | -27                 |
| 65-85 år                          | 10            | 12            | 23                  | 23               | 32               | 100   | 363   | -33                 |
| <b>Utbildning</b>                 |               |               |                     |                  |                  |       |       |                     |
| låg                               | 8             | 15            | 26                  | 19               | 32               | 100   | 268   | -28                 |
| medellåg                          | 10            | 15            | 24                  | 23               | 28               | 100   | 412   | -26                 |
| medelhög                          | 16            | 20            | 19                  | 21               | 24               | 100   | 320   | -9                  |
| hög                               | 12            | 16            | 21                  | 25               | 26               | 100   | 355   | -23                 |
| <b>Intresse för regionpolitik</b> |               |               |                     |                  |                  |       |       |                     |
| mycket intresserad                | 23            | 20            | 11                  | 21               | 25               | 100   | 144   | -3                  |
| ganska intresserad                | 11            | 18            | 23                  | 23               | 25               | 100   | 559   | -19                 |
| inte särskilt intresserad         | 8             | 15            | 24                  | 24               | 29               | 100   | 499   | -30                 |
| inte alls intresserad             | 12            | 10            | 25                  | 13               | 40               | 100   | 99    | -31                 |
| <b>Medieexponering</b>            |               |               |                     |                  |                  |       |       |                     |
| Låg                               | 12            | 19            | 23                  | 23               | 23               | 100   | 449   | -25                 |
| Medel                             | 11            | 18            | 20                  | 21               | 30               | 100   | 483   | -22                 |
| Hög                               | 12            | 13            | 25                  | 22               | 28               | 100   | 423   | -15                 |
| <b>Nuvarande hem</b>              |               |               |                     |                  |                  |       |       |                     |
| arbetarhem                        | 11            | 16            | 29                  | 20               | 24               | 100   | 530   | -17                 |
| jordbrukarhem                     | 4             | 13            | 11                  | 21               | 51               | 100   | 47    | -55                 |
| tjänstemannahem                   | 11            | 17            | 18                  | 27               | 27               | 100   | 480   | -26                 |
| högre tjänstemannahem             | 9             | 19            | 18                  | 25               | 29               | 100   | 119   | -26                 |
| företagarhem                      | 16            | 17            | 20                  | 16               | 31               | 100   | 123   | -14                 |
| <b>Partisynpat</b>                |               |               |                     |                  |                  |       |       |                     |
| vänsterpartiet                    | 20            | 17            | 24                  | 17               | 22               | 100   | 59    | -2                  |
| socialdemokraterna                | 15            | 18            | 25                  | 21               | 21               | 100   | 377   | -9                  |
| centerpartiet                     | 7             | 15            | 17                  | 37               | 24               | 100   | 59    | -39                 |
| folkpartiet                       | 11            | 20            | 15                  | 32               | 22               | 100   | 102   | -23                 |
| moderaterna                       | 8             | 15            | 21                  | 22               | 34               | 100   | 417   | -33                 |
| kristdemokraterna                 | 8             | 16            | 27                  | 29               | 20               | 100   | 49    | -25                 |
| miljöpartiet                      | 13            | 18            | 24                  | 21               | 24               | 100   | 131   | -14                 |
| sverigedemokraterna               | 6             | 14            | 22                  | 14               | 44               | 100   | 63    | -38                 |
| annat parti                       | 14            | 11            | 25                  | 17               | 33               | 100   | 36    | -25                 |
| <b>Vänster-högerideologi</b>      |               |               |                     |                  |                  |       |       |                     |
| klart till vänster                | 20            | 22            | 21                  | 15               | 22               | 100   | 137   | +5                  |
| något till vänster                | 15            | 19            | 21                  | 23               | 22               | 100   | 274   | -11                 |
| varken till vänster eller höger   | 8             | 13            | 27                  | 26               | 26               | 100   | 378   | -31                 |
| något till höger                  | 9             | 17            | 20                  | 25               | 29               | 100   | 378   | -28                 |
| klart till höger                  | 11            | 16            | 19                  | 14               | 40               | 100   | 159   | -27                 |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från Omval-SOM-undersökningen 2011. Frågan lyder: "Tycker du att beslutet att anordna ett omval var bra eller dåligt?"

Omvalet i Västra Götaland tycks inte ha varit någon positiv upplevelse för VG-regionens medborgare. Vår omvalspanel visar att västragötalänningarna var mindre positiva till omvalsbeslutet efter valet än vad de varit före valet. De 2 200 panelister som besvarade frågan i förval- och eftervalspanelen visar en tydlig förändring i sin inställning. Andelen som tyckte att beslutet om omval var mycket eller ganska bra minskade från 42 procent före omvalet till 35 procent efter omvalet. Panelisternas egna fritextkommentarer vittnar om en besvikelse över valrörelsens karaktär, partiernas insatser och det svaga valdeltagandet.

En av SOM-institutets mest välkända och intressanta resultat är att det existerar en mycket tydlig valårseffekt på medborgarnas politiska intresse, grad av partiidentifikation, nöjdhet med demokratin samt förtroende för politiker och politiska institutioner (se t ex Holmberg, Weibull & Oscarsson 2011). De höstmätningar som genomförs i anslutning till våra allmänna val i september ger nämligen alltid högre skattningar av partipopularitet, partianhängarskap och utvärderingar av partier och institutioner. Samma mönster upprepas tydligt i SOM-institutets mätserier sedan 1986. Uppenbarligen har allmänna val och valrörelser en positiv effekt på medborgarnas relationer till politik och samhällsfrågor.

Frågan är om dessa centrala indikatorer skattades lika högt i samband med omvalet till Västra Götaland i maj 2011 som de gjorde under valhösten 2010? I tabell 5 redovisas jämförelser av hur västragötalänningarnas politiska intresse, nöjdhet med demokratin, partianhängarskap, diskussionsfrekvens och nätkิจกรรม förändrades mellan hösten 2010 och hösten 2011.

Resultaten visar till att börja med en påfallande stabilitet när det gäller *politiskt intresse*. Andelen väljare som är intresserade av politiken i Västra Götaland var 51 procent i Väst-SOM-undersökningen från hösten 2010. Andelen var exakt densamma i Omval-SOM-undersökningen (50 procent) och ökade något i Väst-SOM-undersökningen från 2011 (53 procent). Vi noterar att de tre senaste mättillfällena (hösten 2010, maj 2011 och hösten 2011) bjuder på de tre av de fyra högsta noteringarna hittills när det gäller invånarnas intresse för regional politik.

Andelen *nöjda med demokratin* i Västra Götaland fortsatte att vara lika hög i samband med det ordinarie valet 2010 (74 procent) som direkt efter omvalet (74 procent), men klart lägre vid höstmätningen 2011 (67 procent). Här kan vi alltså möjligen konstatera ett slags förlängd valårseffekt som kanske beror på att det hölls ett regionalt omval. Samma mönster återfinns även när det gäller västragötalänningarnas nöjdhet med demokratin i Sverige och i den kommun där de bor.

När det gäller *andelen partiidentifierade* och *politisk diskussionsfrekvens* visar resultaten klart lägre skattningar i samband med omvalet 2011 än vid det ordinarie valet. Hösten 2010 uppgav 35 procent av västragötalänningarna att de diskuterade politik oftare än någon gång i veckan. Motsvarande andel efter omvalet 2011 var endast 23 procent. Just vid tidpunkten för omvalet var diskussionsfrekvensen alltså klart lägre än i samband med de höstmätningar SOM-institutet gjort under lång

tid. Med tillgängliga data kan vi inte avfärda att det finns en säsongsvariation i hur mycket svenskarna ägnar sig åt politiska diskussioner. Men vi konstaterar att redan i september-oktober 2011 var diskussionsfrekvensen åter klart högre än i samband med omvalet (31 procent).

Inte heller besök på kommunens, Västra Götalandregionens, Västtrafiks eller någon lokal/regional politikers hemsidor visar några avvikelser från normala nivåer i samband med omvalet till Västra Götaland i maj 2011. Precis som hösten 2010 och hösten 2011 besöker var tionde västragötalänning sin egen kommuns hemsida någon gång i veckan. Tre-fyra procent besöker regionens hemsida varje vecka och en procent någon lokal/regional politikers hemsida. Vi ser inte heller här någon tydlig nedgång i samband med omvalet.

Väljarnas informationsinhämtning och kontakter med partierna under omvalrörelsen var som väntat klart mindre än i samband med det ordinarie valet i september 2010. I Omval-SOM-undersökningen 2011 frågade vi om västragötalänningarna ägnat sig åt nio olika valrörelseaktiviteter varav en del är jämförbara med mätningar genomförda i samband med valet 2010 (jfr Oscarsson & Holmberg 2011). Jämförelsen visar att valrörelseaktiviteten var något, men inte dramatiskt, lägre bland medborgarna i samband med omvalet än vid det ordinarie valet (se tabell 6). Resultaten ger ytterligare ökat stöd för att karaktärisera omvalet som ett andra rangens val. Totalt sett över alla indikatorer var intresset och valtemperaturen något lägre vid omvalet än vid valet i september 2010. Men det gäller inte för alla indikatorer.

Den vanligaste valrörelseaktiviteten var som väntat att ta del av valrörelsen i dagspress, radio och TV. Sextiofem procent av västragötalänningarna uppgav att de gjort så någon enstaka gång eller flera gånger under valrörelsen. Medierna har en särställning i valdemokratin när det gäller att informera, förmedla och granska partiernas valbudskap: den vanligaste direktkontakten mellan partier och väljare vid de ordinarie valen är numera via TV-sänd politisk åsiktsreklam (66 procent 2010). Härvidlag fanns inga skillnader mellan omvalet och det ordinarie valet.

Fyrtiofem procent av västragötalänningarna uppgav att de läst en valbroschyr eller liknande trycksak från ett politiskt parti i samband med omvalrörelsen – vilket är något lägre andel än i Valundersökningen 2010 (52 procent).

Västragötalänningarnas kontakter med politiker och partier via *sociala medier* höll sig visserligen på samma nivå som i samband med valrörelsen 2010. I Omval-SOM-undersökningen uppgav 12 procent att de tagit del av information via sociala medier. Motsvarande andel i valundersökningen var 13 procent. Men övrig nätkิจกรรม tycks ha varit klart lägre i samband med omvalet. Nitton procent av väljarna besökte något partis hemsida i samband med valrörelsen 2010. Valrörelseaktiviteten i samband med omvalet var klart lägre även om några perfekta jämförelser inte är möjliga: som vi visade tidigare var det endast 1 procent av västragötalänningarna som uppgav att de besökt en hemsida för någon lokal eller regional politiker i samband med omvalet (jfr tabell 5).

**Tabell 5 Västragötalänningarnas intresse för politik, nöjdhet med demokratin, grad av partianhängarskap och diskussioner om politik 1992-2011 (procent)**

|                                                                             | 1992 | 1993 | 1994 | 1995 | 1996 | 1997 | 1998 | 1999 | 2000 | 2001 | 2002 | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | Omväl<br>Valår maj |    |
|-----------------------------------------------------------------------------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|--------------------|----|
| Andel mycket/ganska intresserade av politiska frågor som rör...             |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |                    |    |
| Sverige                                                                     | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | 71                 | 71 |
| Västra Götalandregionen                                                     | -    | -    | -    | -    | -    | -    | 39   | 42   | 42   | 38   | 41   | 46   | 49   | 50   | 42   | 42   | 44   | 44   | 51   | 50   | 53                 | 53 |
| Den kommun där du bor                                                       | 53   | 53   | 51   | 48   | 48   | 45   | 56   | 55   | 53   | 51   | 54   | 56   | 58   | 58   | 55   | 54   | 55   | 55   | 62   | 59   | 53                 | 53 |
| Andel mycket/ganska nöjd med demokratin                                     |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |                    |    |
| Sverige                                                                     | -    | -    | -    | -    | 45   | 54   | 64   | 58   | 63   | 70   | 73   | 71   | 67   | 68   | 75   | 76   | 73   | 75   | 80   | 81   | 77                 | 77 |
| Västra Götaland                                                             | -    | -    | -    | -    | 57   | 50   | 44   | 54   | 44   | 54   | 59   | 57   | 57   | 62   | 70   | 69   | 67   | 69   | 74   | 74   | 67                 | 67 |
| Den kommun där du bor                                                       | -    | -    | -    | -    | 50   | 52   | 67   | 62   | 62   | 67   | 70   | 67   | 78   | 70   | 78   | 73   | 71   | 71   | 75   | 75   | 75                 | 70 |
| Andel mycket/något övertygade partianhängare                                |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |                    |    |
| Sverige                                                                     | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | 53   | 53   | 63   | 56   | 57   | 56   | 64   | 58   | 60                 | 60 |
| Diskuterat politik (oftare än någon gång/veckan)                            |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |                    |    |
| Sverige                                                                     | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | 28   | 26   | 33   | 29   | 29   | 30   | 35   | 23   | 31                 | 31 |
| Varit inne på följande hemsidor på nätet (någon gång i veckan eller oftare) |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |                    |    |
| Din kommun                                                                  | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | 8    | -    | -    | 7    | 10   | 9    | 11   | 10   | 12                 | 12 |
| Västra Götalandregionen                                                     | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | 2    | -    | 2    | 3    | 4    | 3    | 4    | 3    | 4                  | 4  |
| Västrafik                                                                   | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | 17   | 20   | 20   | 21                 | 21 |
| Någon lokal/regional politiker                                              | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | -    | 1    | 1    | 1                  | 1  |

**Kommentar:** För att uppnå jämförbarhet har Kungsbackabor inte medtagits i analysen av Väst-SOM-undersökningarna 1992-2011. Andel övertygade partianhängare har beräknats bland personer som på en tidigare fråga uppgett att de har ett parti som de tycker bäst om. Till gruppen personer som diskuterar politik ofta har förts de personer som diskuterar politik oftare än någon gång i veckan. Frågan om politiskt intresse lyder: "Hur pass intresserad är du av politiska frågor som rör... [EU/Sverige/Västra Götaland/den kommun där du bor]."

**Tabell 6 Väjarnas informationsinshämtning i samband med Omvalet i Västra Götaland maj 2011. Andel som svarat att de gjort följande saker "ja, någon enstaka gång" eller "ja, flera gånger" under valrörelsen (procent)**

|                                   | Antal svarande | Tog del av valrörelsen i dags-press, radio och tv | Äste valbroschyr eller liknande trycksak från något parti | Var på valmöte eller annat arrangemang anordnat av något parti | Fick personligt besök eller blev upprigd av något parti | Tog del av information från parterna eller politiker via sociala medier | Förökte övertyga familjemedlem, bekant eller annan person att rösta i omvalet för ett visst parti | Besökte något partis valstuga | Äste information i regionmagasinet | Tog del av info från valmyndigheten |
|-----------------------------------|----------------|---------------------------------------------------|-----------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------|-------------------------------------------------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------|-------------------------------|------------------------------------|-------------------------------------|
| Samtliga                          | 1 607          | 65                                                | 45                                                        | 4                                                              | 4                                                       | 12                                                                      | 12                                                                                                | 6                             | 24                                 | 35                                  |
| <b>Kön</b>                        |                |                                                   |                                                           |                                                                |                                                         |                                                                         |                                                                                                   |                               |                                    |                                     |
| kvinnor                           | 854            | 66                                                | 47                                                        | 4                                                              | 3                                                       | 12                                                                      | 12                                                                                                | 7                             | 26                                 | 36                                  |
| män                               | 753            | 64                                                | 43                                                        | 5                                                              | 5                                                       | 12                                                                      | 11                                                                                                | 6                             | 21                                 | 34                                  |
| <b>Älder</b>                      |                |                                                   |                                                           |                                                                |                                                         |                                                                         |                                                                                                   |                               |                                    |                                     |
| 16-29 år                          | 264            | 52                                                | 43                                                        | 6                                                              | 5                                                       | 23                                                                      | 15                                                                                                | 11                            | 10                                 | 31                                  |
| 30-49 år                          | 505            | 58                                                | 39                                                        | 3                                                              | 2                                                       | 13                                                                      | 10                                                                                                | 4                             | 18                                 | 35                                  |
| 50-64 år                          | 427            | 69                                                | 44                                                        | 5                                                              | 4                                                       | 9                                                                       | 14                                                                                                | 7                             | 27                                 | 34                                  |
| 65-85 år                          | 411            | 77                                                | 56                                                        | 5                                                              | 5                                                       | 5                                                                       | 9                                                                                                 | 6                             | 37                                 | 40                                  |
| <b>Utbildning</b>                 |                |                                                   |                                                           |                                                                |                                                         |                                                                         |                                                                                                   |                               |                                    |                                     |
| låg                               | 326            | 63                                                | 45                                                        | 4                                                              | 3                                                       | 7                                                                       | 8                                                                                                 | 6                             | 26                                 | 31                                  |
| medellåg                          | 502            | 59                                                | 43                                                        | 4                                                              | 4                                                       | 13                                                                      | 10                                                                                                | 7                             | 19                                 | 31                                  |
| medelhög                          | 359            | 70                                                | 47                                                        | 4                                                              | 4                                                       | 14                                                                      | 14                                                                                                | 6                             | 25                                 | 39                                  |
| hög                               | 406            | 69                                                | 47                                                        | 5                                                              | 4                                                       | 12                                                                      | 14                                                                                                | 6                             | 27                                 | 42                                  |
| <b>Intresse för regionpolitik</b> |                |                                                   |                                                           |                                                                |                                                         |                                                                         |                                                                                                   |                               |                                    |                                     |
| mycket intresserad                | 152            | 86                                                | 73                                                        | 16                                                             | 7                                                       | 25                                                                      | 32                                                                                                | 20                            | 47                                 | 56                                  |
| ganska intresserad                | 619            | 75                                                | 51                                                        | 4                                                              | 4                                                       | 13                                                                      | 13                                                                                                | 6                             | 32                                 | 41                                  |
| inte särskilt intresserad         | 616            | 60                                                | 40                                                        | 2                                                              | 3                                                       | 9                                                                       | 8                                                                                                 | 4                             | 15                                 | 30                                  |
| inte alls intresserad             | 152            | 25                                                | 20                                                        | 1                                                              | 2                                                       | 5                                                                       | 3                                                                                                 | 5                             | 6                                  | 14                                  |





Fyra procent av västragötalänningarna uppgav att de besökt ett valmöte eller annat arrangemang anordnat av något politiskt parti i samband med omvalrörelsen (se tabell 6). Motsvarande andel i Valundersökningen är dubbelt så hög, 8 procent. Andelen som fått personligt besök eller blivit uppringd av ett politiskt parti var också lägre i samband med omvalet (4 procent) än i samband med riksdagsvalet (8 procent).

Svenska väljare är relativt andra länders väljare dåliga när det gäller att försöka övertyga andra om vilket parti de ska rösta på. Endast tolv procent av västragötalänningarna uppger att de försökt övertyga någon familjemedlem, nära bekant eller annan person att rösta på något särskilt parti i omvalet. Valundersökningarna visar att denna andel var något större, 16 procent, i samband med 2010 års allmänna val (Oscarsson & Holmberg 2012 kommande).

Behovet av valrörelseinformation är olika stort i olika grupper och olika grupper använder olika källor för att informera sig under en valrörelse (se tabell 6). Ålder är en viktig faktor i sammanhanget. Valstugebesök, sociala medier och försök att övertyga andra är valrörelseaktiviteter som är något vanligare bland yngre än bland äldre väljare. Omvänt är äldre mer benägna än yngre att informera sig via medier, valbroschyrer och regionmagasinet.

En annan viktig faktor som är betydelsefull för valrörelseexponering är ideologisk vänster-högeridentifikation: personer som själva placerar sig i mitten av vänster-högerskalan tenderar att ha en lägre grad av kampanjexponering än personer som



identifierar sig som långt till vänster eller långt till höger i politiken. Det kurvlinjära sambandet är särskilt tydligt för aktiviteter såsom att ta del av valrörelsen via medierna, trycksaker från partierna, information via sociala medier och, framför allt, när det gäller att övertyga andra om vilket parti de ska rösta på.

I det här sammanhanget har vi gjort en fördjupad analys av den särskilda satsning inför omvalet som *Regionmagasinet* gjorde. Ett extranummer med information om valet som bland annat innehöll porträttreportage om partiernas främsta företrädare sändes ut till alla hushåll i Västra Götaland. Eftersom det här handlar om specifik omvalrörelseinformation är det särskilt intressant att studera vilken spridning informationen fick och om det går att isolera några effekter av regioninformationen på medborgarnas kunskaper om sina företrädare.

I Omval-SOM-undersökningen ställde vi två frågor om läsning av *Regionmagasinet*. Den första handlade om *läsvanor*, och här har vi möjlighet att jämföra resultaten bakåt i tiden (se tabell 7). Resultatet visar att omvalet inte inneburit några förändringar när det gäller västragötälänningarnas läsning av *Regionmagasinet*. Tolv procent av invånarna i Västra Götaland uppgav att de läser varje nummer av magasinet i höstmätningen efter det ordinarie valet 2010, jämfört med 14 procent efter omvalet 2011. Skillnaden är dock inte statistiskt signifikant. Läsvanorna har åtminstone inte förändrats i negativ riktning från hösten 2010 till maj 2011.

**Tabell 7 Västragötälänningarnas läsning av *Regionmagasinet* i samband med det ordinarie valet 2010 och i samband med omvalet 2011**

|       | Varje nummer | Flertalet nummer* | Något enstaka nummer | Aldrig | Känner ej till | Summa procent | Antal svarande |
|-------|--------------|-------------------|----------------------|--------|----------------|---------------|----------------|
| 2003  | 10           | 1                 | 16                   | 26     | 47             | 100           | 3 160          |
| 2004  | 13           | 2                 | 18                   | 25     | 41             | 100           | 3 042          |
| 2005  | 16           | 2                 | 18                   | 23     | 40             | 100           | 2 987          |
| 2006  | 15           | 2                 | 18                   | 27     | 37             | 100           | 2 881          |
| 2007  | 8            | 9                 | 24                   | 26     | 33             | 100           | 3 092          |
| 2008  | 11           | 10                | 26                   | 25     | 29             | 100           | 2 896          |
| 2009  | 13           | 11                | 25                   | 21     | 30             | 100           | 3 060          |
| 2010  | 12           | 13                | 30                   | 22     | 23             | 100           | 2 989          |
| Omval | 14           | 13                | 30                   | 20     | 23             | 100           | 1 631          |
| 2011  | 16           | 16                | 13                   | 26     | 29             | 100           | 2 901          |

Kommentar: Frågan lyder "Läser eller tittar du regelbundet i någon informationstidning eller något informationsblad som ges ut av... [Västra Götalandregionen (regionmagasinet)]". För ökad jämförbarhet har Kungsbackabor uteslutits i analysen av Väst-SOM-undersökningarna 2003-2011. <sup>1</sup>Svarsalternativet ersatte 2007 en tidigare lydelse 'Vartannat nummer' använd 2003-2006.

Den andra frågan var mer specifik och gällde huruvida väljarna läst information om valet i Regionmagasinet (se tabell 6). Var fjärde regionbo (24 procent) uppger att de tagit del av informationen.<sup>7</sup>

Nästa steg i vår analys gäller om exponering för Regionmagasinet hade några mätbara effekter på väljarnas kunskaper? I specialnumret av *Regionmagasinet* inför omvalet i Västra Götaland publicerades personporträtt med ledande företrädare för alla nio partier. I Omval-SOM-undersökningen mättes sedan kännedom och popularitet för alla dessa nio företrädare (se även Sören Holmbergs kapitel i denna volym). Vi har en unik möjlighet att undersöka om personporträtten i *Regionmagasinet* hade några effekter på västragötälänningarnas kännedom för partiernas ledande företrädare.

I tabell 8 redovisas för varje partiföreträdare graden av personkännedom bland västragötälänningar som läst information i regionmagasinet (JA) och personer som inte läst information i regionmagasinet (NEJ). Av tabellen går det enkelt att utläsa att de som tagit del av information från Regionmagasinet har en högre personkännedom än de som inte tagit del av information från Regionmagasinet. Med ett fåtal undantag gäller den slutsatsen varje undergrupp och för varje partiföreträdare.

Multivariata analyser bekräftar att läsning av Regionmagasinet hade en stark självständig effekt på kunskaperna om regionala partiföreträdare. Vi byggde ett personkännedomindex där respondenterna gavs en poäng för varje partiföreträdare de valde att betygsätta på ogillar-gillarskalan. Indexet blev beroende variabel (0-9) i en multivariat regressionsanalys. Under kontroll för kön, ålder, politiskt intresse, partisympati och generell nyhetsmediekonsumtion hade läsning av Regionmagasinet en stark effekt på kännedom: allt annat lika kände de som läst magasinet till ytterligare en partiföreträdare ( $b=+,97$ ) jämfört med de som inte läst magasinet.

## Icke godkänt

De institutionella förutsättningarna och valkontexten har stor betydelse för vilka möjligheter valdemokratins huvudaktörer har att prestera väl i samband med valrörelser och valkampanjer. I den meningen innebar omvalet i Västra Götaland den 15 maj 2011 en unikt tuff utmaning för partier, medier och medborgare när det gäller att förverkliga idéer om den goda valrörelsen. Det blev en prövning av svensk valdemokrati under extraordinära omständigheter. Mot bakgrund av de höga krav vi ställer på moderna svenska valrörelser och de historiska erfarenheter vi har av att anordna intensiva och engagerande valrörelser kan omvalrörelsen inte beskrivas på något annat sätt än en stor besvikelse.

Jämförelsen med ordinarie val – när vi har septemberval på tre nivåer samtidigt, när hela det organiserade politiska Sverige mobiliserar, när regeringsmakten på den nationella nivån står på spel, när uppladdningen på medieredaktioner och inom politiska partier äger rum under många månaders tid, när omfattning och intensitet i valinformation når crescendo och när medborgarnas intresse och engagemang står

**Tabell 8 Andel som känner till partiernas regionala företrädare bland västragötalänningar som läst/inte läst information i Regionmagasinet bland samtliga och i olika väljargrupper (procent)**

| Läste information i Regionmagasinet?  | Gert-Inge Andersson |     | Birgitta Losman |     | Monica Selin |     | Kristina Jonhög |     | Sören Kviberg |     | Johnny Magnusson |     | Jonas Andersson |     | Patrik Enn |     | Billy Bertilsson |     |
|---------------------------------------|---------------------|-----|-----------------|-----|--------------|-----|-----------------|-----|---------------|-----|------------------|-----|-----------------|-----|------------|-----|------------------|-----|
|                                       | Ja                  | Nej | Ja              | Nej | Ja           | Nej | Ja              | Nej | Ja            | Nej | Ja               | Nej | Ja              | Nej | Ja         | Nej | Ja               | Nej |
| Samtliga                              | 56                  | 32  | 34              | 18  | 31           | 18  | 39              | 20  | 31            | 18  | 59               | 37  | 34              | 18  | 33         | 18  | 28               | 17  |
| <b>Politiskt intresse VG-regionen</b> |                     |     |                 |     |              |     |                 |     |               |     |                  |     |                 |     |            |     |                  |     |
| Mycket intresserad (n=158)            | 70                  | 47  | 34              | 26  | 33           | 28  | 40              | 28  | 40            | 31  | 72               | 50  | 41              | 24  | 34         | 29  | 34               | 26  |
| Ganska intresserad (n=638)            | 56                  | 41  | 37              | 22  | 33           | 22  | 43              | 25  | 34            | 21  | 59               | 47  | 36              | 23  | 30         | 21  | 30               | 21  |
| Inte särskilt intresserad (n=643)     | 48                  | 25  | 26              | 14  | 27           | 14  | 30              | 15  | 21            | 14  | 52               | 31  | 26              | 14  | 20         | 13  | 20               | 13  |
| Inte alls intresserad (n=166)         | 25                  | 23  | 38              | 18  | 25           | 18  | 38              | 20  | 25            | 18  | 63               | 24  | 25              | 19  | 25         | 18  | 25               | 18  |
| <b>Bästa parti</b>                    |                     |     |                 |     |              |     |                 |     |               |     |                  |     |                 |     |            |     |                  |     |
| Socialdemokraterna (n=467)            | 61                  | 35  | 32              | 19  | 31           | 19  | 33              | 20  | 28            | 19  | 52               | 36  | 33              | 19  | 31         | 18  | 24               | 19  |
| Miljöpartiet (n=170)                  | 33                  | 20  | 43              | 14  | 27           | 11  | 24              | 11  | 24            | 11  | 40               | 27  | 30              | 12  | 27         | 14  | 24               | 10  |
| Kristdemokraterna (n=56)              | 27                  | 36  | 27              | 18  | 45           | 24  | 36              | 24  | 18            | 18  | 36               | 43  | 18              | 19  | 18         | 11  | 18               | 19  |
| Centerpartiet (n=71)                  | 56                  | 21  | 32              | 5   | 29           | 2   | 64              | 18  | 30            | 2   | 55               | 25  | 40              | 2   | 40         | 2,3 | 40               | 7   |
| Vänsterpartiet (n=69)                 | 53                  | 53  | 37              | 35  | 37           | 33  | 22              | 33  | 47            | 40  | 53               | 53  | 32              | 35  | 37         | 38  | 32               | 30  |
| Moderaterna (n=497)                   | 57                  | 32  | 35              | 18  | 29           | 18  | 42              | 21  | 31            | 18  | 69               | 40  | 33              | 18  | 30         | 17  | 28               | 17  |
| Folkpartiet (n=132)                   | 48                  | 40  | 19              | 23  | 19           | 24  | 38              | 26  | 23            | 21  | 65               | 48  | 35              | 27  | 22         | 27  | 22               | 22  |
| Sverigedemokraterna (n=80)            | 90                  | 32  | 52              | 16  | 55           | 20  | 71              | 16  | 62            | 18  | 86               | 38  | 57              | 20  | 67         | 20  | 43               | 16  |
| Annat parti (n=44)                    | 60                  | 38  | 30              | 31  | 30           | 31  | 60              | 34  | 40            | 31  | 90               | 41  | 50              | 24  | 50         | 28  | 40               | 31  |
| <b>Medieexponering</b>                |                     |     |                 |     |              |     |                 |     |               |     |                  |     |                 |     |            |     |                  |     |
| Låg (n=503)                           | 64                  | 43  | 33              | 24  | 29           | 25  | 29              | 25  | 31            | 23  | 60               | 50  | 30              | 25  | 28         | 25  | 24               | 22  |
| Medel (n=566)                         | 58                  | 38  | 38              | 18  | 38           | 17  | 38              | 17  | 35            | 19  | 65               | 43  | 42              | 19  | 39         | 18  | 35               | 17  |
| Hög (n=606)                           | 38                  | 20  | 29              | 15  | 23           | 15  | 23              | 15  | 25            | 14  | 47               | 24  | 27              | 14  | 29         | 14  | 23               | 14  |
| <b>Alder</b>                          |                     |     |                 |     |              |     |                 |     |               |     |                  |     |                 |     |            |     |                  |     |
| 16-29 år (n=279)                      | 23                  | 15  | 31              | 12  | 27           | 13  | 27              | 11  | 31            | 12  | 23               | 13  | 24              | 13  | 32         | 12  | 24               | 11  |
| 30-49 år (n=524)                      | 40                  | 24  | 28              | 15  | 24           | 16  | 30              | 16  | 26            | 16  | 47               | 33  | 30              | 15  | 27         | 16  | 25               | 14  |
| 50-64 år (n=451)                      | 54                  | 44  | 36              | 25  | 30           | 23  | 34              | 26  | 31            | 25  | 58               | 48  | 34              | 25  | 31         | 24  | 27               | 24  |
| 65-86 år (n=439)                      | 74                  | 50  | 35              | 20  | 38           | 21  | 52              | 28  | 35            | 18  | 75               | 54  | 39              | 21  | 38         | 20  | 30               | 21  |

**Kommentar:** För att undersöka om läsning av Regionmagasinet ökade kännedomen av regionpolitikerna kodades personvariabeln dikotomt (1 = "känner till personen" respektive 0 = "personen är okänd för mig"). Variabeln rörande läsning av Regionmagasinet hade ursprungligen en 3-gradig svarsskala. Även denna variabel kodades dikotomt (1 = "läste Regionmagasinet i samband med omvalet" respektive 0 = "läste ej Regionmagasinet omvalet"). För ytterligare analyser av kännedom om och popularitet för de nio regionala partiföreträdarna, se Sören Holmbergs kapitel i denna bok.

i zenit – kan tyckas mycket orättvis. Samtidigt är de ordinarie valen de enda event som är rimligt att jämföra med så som vårt politiska system är utformat.

Vi har tydligt kunnat visa i det här kapitlet att omvalrörelsen blev en klart svalare tillställning än ett ordinarie val. Partier och medier gjorde som väntat mindre satsningar på omvalet än vad de brukar göra när det anordnas allmänna val i Sverige. Väljarna vittnar om en lam valrörelse med stor brist på information om partiernas valbudskap. Valrörelseaktiviteter och exponering för valbudskap och mediebevakning var klart lägre vid omvalet än vid ett ordinarie val. Men när det gäller en del andra centrala indikatorer såsom politiskt intresse, politisk nätkaktivitet och systemlegitimitet kan omvalet tvärtom ha bidragit till att dämpa den förväntade nedgång vi brukar kunna se efter ett valår.

Givet förutsättningarna kan de regionala partiernas insatser i samband med omvalet ändå betraktas som godkända även om deras kampanjande inte lyckades uppta ett lika stort utrymme i det offentliga rummet. De satsade relativt stora ekonomiska resurser – tillsammans närmare 18 miljoner – på sina valkampanjer i samband med omvalet; för en del mindre partier handlade det i praktiken om en åderlåtning av kampanjkassor inför kommande val. Partierna kampanjade dessutom om rätt saker: valet handlade nästan uteslutande om de regionala sakfrågor som det borde handla om: sjukvård, infrastruktur och regional planering.

I sin valrörelsemobilisering fick partierna mycket litet draghjälp från nationella och regionala medieaktörer. Göteborgs-Posten baserade sin bevakning på bedömningen att deras publik ändå inte var särskilt intresserade av omvalet. Omvalsbevakningen från SVT var mycket begränsad. Vi vet från tidigare studier av Europaparlamentsvalen att en stor grupp väljare är starkt beroende av en intensiv medievalrörelse för att intressera sig och engagera sig i ett demokratiskt val. Med bättre framförhållning och planering hade nationella och regionala medier enligt vår uppfattning kunnat ta ett mycket större demokratiskt ansvar i form av en opinionsbildande insats i samband med omvalet. I många andra sammanhang kan medierna effektivt själva bidra till att skapa ökat publikintresse för sångtävlingar, sporthändelser och galor. Något sådant tänk var dock inte närvarande i mediernas beslutsfattande i samband med en av de största utmaningar den svenska valdemokratin stått inför: omvalet i Västra Götaland 2011.

## Noter

- <sup>1</sup> Redan under den senare delen av 1800-talet förekom affischering och mötesannonsering i samband med valrörelser. Sägars bör att utseendet och distributionen av denna typ av tryckt propaganda givetvis har förändrats i avsevärd mening sedan dess (Esaïasson 1990). För en sentida beskrivning av väljarnas direktkontakter med partierna under svenska valrörelser, se Oscarsson & Holmberg (2011).
- <sup>2</sup> Huvudtidningen i Västra Götaland är utan tvekan Göteborgs-Posten. Detta faktum accentueras extra tydligt genom att papperstidningen – inklusive de

övriga kanalerna (GP TV, gp.se och GP i mobilen) – på daglig basis når ut till drygt 600 000 läsare (många läsare tar del av journalistiken i både papper och via digitala kanaler). Göteborgs-Postens upplaga per utgivningsdag år 2011 var 216 300 exemplar. Av dessa var endast 2 600 läsnummerköpta exemplar. Resten var prenumererad upplaga, det vill säga att tidningen delades ut till prenumeranterna. Läsningen/räckvidden när det gäller papperstidningen år 2011 var 510 000 personer i snitt per dag. Denna siffra gäller människor mellan 16 och 79 år. Läsning av hemsidan (gp.se) hade under år 2011 ett snitt på 451 000 unika webbläsare per vecka. Till saken hör även att många tiotusentals läsare varje dag nyttjar Göteborgs-Postens mobiltjänster och surfplattätjänster. Siffrorna rörande utgiven pappersupplaga är hämtade från TS (<http://www.ts.se/Mediefakta/Dagspress.aspx?Aregion=33>). Övriga siffror är inhämtade via kontakt med Jonathan Falck, chefredaktör och ansvarig utgivare på Göteborgs-Posten.

- 3 Peter Lenken slutade på Göteborgs-Posten den 22 december 2011. Intervju genomfördes den 22 februari 2012.
- 4 Av upphovsrättsliga skäl har vi inte möjlighet att publicera bilderna på förstasidorna i GP 14-15 maj.
- 5 Dessa fyra lokala kanaler var P4 Göteborg, P4 Skaraborg, P4 Sjuhärad och P4 Väst.
- 6 Sökningen genomfördes främst med hjälp av Mediarkivet. Komplettering inhämtades via programföretagens playkanaler och tidningarnas TV-och radiotablåer. Källmaterialet som användes i mediarkivet bestod av nyheter och inslag på såväl riks som regional nivå. Sökord som användes var ”omvalet” respektive ”omval”. Sökträffar som gällde omvalet i Örebro exkluderades konsekvent bort.
- 7 I Ompanelen ställde vi en helt öppen fråga om vilka informationskällor som varit viktigast för väljarna i samband med omvalet. Antalet spontana omnämningar av Regionmagasinet var här mycket få, endast sex personer hänvisade explicit till den extraedition av magasinet som skickats ut i samband med valet.

## Referenser

- Asp (2011). *Mediernas prestationer och betydelse. Valet 2010*. Göteborgs universitet, Institutionen för journalistik, medier och kommunikation.
- Dahl (1979). *Procedural Democracy. Philosophy, Politics and Society*. P. Laslett & J. S. Fishkin. New Haven, Yale University Press.
- Esaiasson, P (1990). *Svenska valkampanjer 1866-1988*. Diss. Göteborg : Univ.
- Farrell & Schmitt-Beck (2002). *Do political campaigns matter?: campaign effects in elections and referendums*. London; New York, Routledge.

- Holmberg & Oscarsson (2004). *Kampen om euron*. Göteborg, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Johansson, B (2011). Partipropaganda i spalterna. *Lycksalighetens ö: fyrtioen kapitel om politik, medier och samhälle*. S Holmberg, L Weibull & H Oscarsson. Göteborg: SOM-institutet
- Håkansson, Nicklas (1999). *Valretorik: om politiskt språk i partipropagandan*. Diss. Göteborg : Univ.
- Lewin, L (1998). *"Bråka inte!": om vår tids demokratisyn*. 1. uppl. Stockholm: SNS (Studieförbundet Näringsliv och samhälle)
- Oscarsson (2006). Valdemokratins idealmedborgare. *Valets mekanismer*. H. Bäck & M. Gilljam. Malmö, Liber: 352 ;.
- Oscarsson & Holmberg, Eds. (2011). *Väljarbeteende i Europaval*. Göteborgs universitet, Statsvetenskapliga institutionen.
- Oscarsson & Holmberg (2012 kommande). *Nya svenska väljare*. Stockholm, Norstedts Juridik.
- Zaller, John (1992). *The nature and origins of mass opinion*. Cambridge: Cambridge Univ. Press
- Öhrvall, Richard (2012) *Valdeltagande i 2011 års omval*. Stockholm: SCB.

### Övriga källor

- Affischer och kampanjmaterial från Vänsterpartiet, Socialdemokraterna, Miljöpartiet, Moderaterna, Folkpartiet och Centerpartiet.
- Expressen, 10/4 2011, *Reinfeldt nobbar debatt med Juholt*.
- Förstasidor Göteborgsposten; från den 14-17 maj 2011.
- <http://sverigesradio.se/sida/artikel.aspx?programid=97&artikel=4490605>
- Intervju med Peter Lenken, före detta krönikör och lokalpolitisk bevakare på Göteborgs-Posten; genomförd tisdagen den 22 februari 2011 i Göteborg.
- Regionmagasinet – en tidning från Västra Götalandsregionen; Extranummer 2011.
- Sveriges Radio, P4 Skaraborg, 6 maj 2011, *Småpartierna satsar mest*.



# REGIONALA VALRÖRELSER OCH MEDBORGARNAS ATTITYDER I REGIONPOLITISKA FRÅGOR

DAVID KARLSSON

Under en valrörelse diskuteras de politiska frågorna på ett mycket mer intensivt sätt än vad som är fallet i mellanvalsperioden. De politiska alternativen blir tydliga och sakfrågor som ska beslutas under kommande valperiod lyfts fram i samhällsdebatten. Medborgare som annars inte är politiskt engagerade kan under valrörelser låta sig informeras om, och ta ställning till, valets viktigaste sakfrågor. Den regionala valrörelsen hamnar dock normalt i skuggan av nationella och lokala valrörelser. Det är därtill svårt för väljarna att urskilja vad som är specifikt regionala frågor, eftersom de frågor som landsting och regioner ansvarar för också tar stor plats i de nationella politiska diskussionerna. Den gemensamma valdagen är en av orsakerna till detta. Omvalet i Västra Götaland 2011 ger dock en unik möjlighet att studera om en regional valrörelse, särkopplad från nationella och lokala val, ger väljarna annorlunda förutsättningar att forma sina ställningstaganden.

Den första fråga som detta kapitel söker svar på är därför om omvalet i Västra Götaland, som separerat från ordinarie val ytterligare sätter fokus på de regionala frågorna, påverkade medborgarnas nöjdhet med den regionala demokratin. Studier har tidigare funnit att medborgares förtroende för demokratin ökar under valår. Detta har tolkats som ett resultat av att de demokratiska processerna blir särskilt tydliga i samband med valrörelser. Partierna anstränger sig mer än vanligt för att kommunicera med medborgarna och medierna utökar sin bevakning av politiken. Valrörelser gör också att medborgarnas allmänna intresse för politik ökar. (Holmberg 1994; Strömbäck och Johansson 2006; Holmberg och Weibull 2007).

Den andra fråga som ställs är huruvida regionala valrörelser påverkar medborgarnas attityder till de regionpolitiska sakfrågorna. Går det att identifiera förskjutningar i den allmänna opinionen som kan kopplas till valrörelserna? Hypotetiskt skulle förskjutningar kunna ske på flera sätt, till exempel genom att medborgarnas generella inställning till ett politiskt förslag kan bli mer positiv eller negativ. Det kan också tänkas att medborgare som är positiva eller negativa till ett förslag ytterligare stärks i sina uppfattningar och att en polarisering uppstår.

Den tredje fråga som kommer att analyseras i kapitlet är om väljarna i regionvalet skiljer sig från icke-väljarna när det gäller inställning till den regionala demokratin och attityder i regionalpolitiska frågor. Man kan anta att medborgare som är ointresserade av politik vare sig följer valrörelser eller röstar, och då är det också rimligt att effekter av valrörelser uppträder endast i gruppen väljare. Därför är det särskilt intressant att se om gruppen väljare i omvalet 2011 har en annan politisk profil i

relation till icke-väljare om man jämför med tidigare valår där valdagen har varit gemensam och många fler medborgare deltog i valet.

## Data och variabler

Eftersom kapitlet fokuserar på omvalet i Västra Götaland 2011 finns ett unikt datamaterial att utgå ifrån: Väst-SOM-undersökningarna. Varje år ställs i dessa undersökningar frågor till ett representativt urval av medborgare i Västra Götaland<sup>1</sup>, och det blir på så vis möjligt att jämföra hur opinionsläget i regionpolitiska frågor förändras över tid i regionen.<sup>2</sup>

I detta kapitel används resultat från Väst-SOM-undersökningar 2004-2011 samt resultat från Omval-SOM-undersökningen 2011 (en specialversion av Väst-SOM som genomfördes efter det regionala omvalet i maj samma år). Genom detta upplägg kan vi göra jämförelser mellan västsvenskarnas hållningar under åtta år – varav två är ordinarie valår med gemensam valdag, (2006 och 2010) ett år är extravalår (2011) och fem år är mellanvalår (2004, 2005, 2007, 2008 och 2009).

Frågan i Väst-SOM om medborgarnas nöjdhet med demokratin har ställts på samma sätt under hela den studerade perioden. Medborgarna har svarat på frågan *På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i: EU/ Sverige/Västra Götalandsregionen/ I den kommun där du bor.*

I Väst-SOM ställs också varje år frågor som är kopplade till den regionpolitiska agendan. Över tid byts ibland frågor ut eller formuleras om. För att kunna bedöma om opinionen direkt efter valrörelser skiljer sig från opinionen vid mellanvalsår krävs dock att samma fråga har ställts vid upprepade tillfällen, och då är vi hänvisade till ett begränsat antal enkätfrågor. Samtliga enkätfrågor som rör regionpolitiska sakfrågor har formulerats som politiska förslag som de svarande fått bedöma på en femgradig skala, från mycket bra till mycket dåligt.

Två frågor som har ställts på samma sätt i samtliga åtta undersökningar berör regionpolitikens kärnfråga: vänster/höger-aspekter på sjukvården. Förslaget *Bedriva mer av sjukvården i privat regi* är en klar högerständpunkt. Förslaget *Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus* är däremot ett uttryck för en modererad vänsterständpunkt. I den politiska debatten har främst Socialdemokraterna profilerat sig som anhängare av detta förslag, som innebär att man kan tänka sig viss privatisering inom sjukvårdens område men inte rörande kärnverksamheten på sjukhusen, eller i varje fall inte överlåta verksamheten till företaget som drivs med vinstsyfte. Ytterligare en vänster/höger-fråga av relevans för regionen har ställts i samtliga undersökningar utom Väst-SOM 2011: vänsterförslaget *Höja kommunal-/regionskatten hellre än att minska servicen*. Ett validitetsproblem här är att medborgarna ombads ta ett samlat ställningstagande till kommunal- och regionskatten, och det går inte att särskilja om de svarande har olika uppfattningar om skattesatserna på lokal respektive regional nivå.

En sjukvårdsrelaterad fråga som ställdes i Väst-SOM under åren 2004-2011 var förslaget att *Koncentrera specialistsjukvård till storsjukhusen*. Intressekonflikten

bakom denna fråga bygger inte på vänster/höger-dimensionen utan snarare på dimensionen centrum/periferi. Med en koncentrerad av specialiserad verksamhet är förhoppningen att verksamheten kan bedrivas mer kostnadseffektivt, en hållning som står i konflikt med idén om en decentraliserad verksamhet där alla regiondelar har tillgång till sjukvård av hög kvalitet. Dessvärre ställdes inte denna fråga i Omval-SOM 2011.

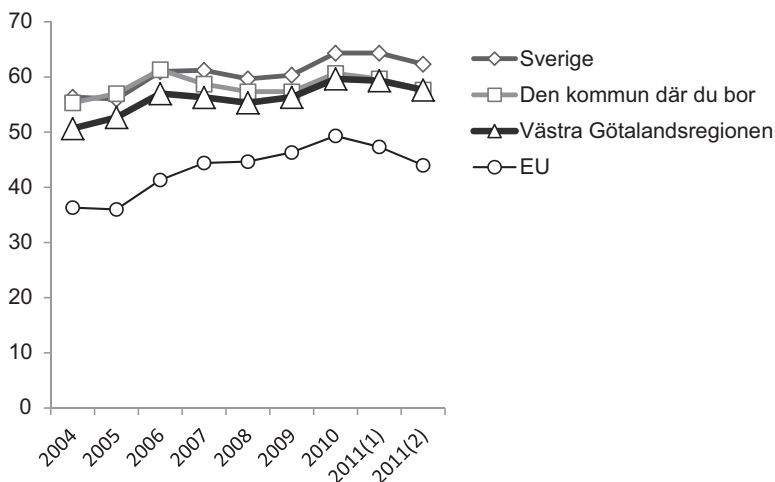
I och med att Västra Götaland fick ta över ansvaret för den regionala utvecklingspolitiken i samband med regionreformen 1998, har infrastrukturfrågor fått en större politisk tyngd, och till de mest debatterade infrastrukturfrågorna hör de som rör kollektivtrafiken. I samtliga undersökningar sedan 2004 har medborgarna i Västra Götaland tagit ställning till det politiska förslaget *Bygg ut kollektivtrafiken*.<sup>3</sup> Ett annat politiskt förslag rörande trafikpolitiken som ingått i undersökningarna sedan 2006 är att *Införa trängselavgift (biltull) i Göteborg*.<sup>4</sup> Argumenten för detta förslag är att trängselavgifter bidrar till att minska biltrafiken i staden vilket både medför miljövinster och förbättrad framkomlighet. Denna fråga ligger formellt inte på regionens bord, men det är en fråga som påverkar stora medborgargrupper som bor i regionen. I omvalet 2011 ställde partiet Vägvalet upp. Vägvalet är ett lokalt parti baserat i Göteborg som bildats i protest mot trängselavgifterna. I kommunalvalet i Göteborg 2010 fick partiet fem procent av rösterna och i omvalet 2011 fick partiet drygt två procent av rösterna, vilket inte räckte till något mandat i regionfullmäktige.

### **Nöjdhet med demokratin – jämförelser mellan valår och mellanvalsår**

Tidigare analyser har visat att medborgarnas nöjdhet med demokrati och service i Västra Götaland kontinuerligt har stigit sedan regionens bildande. Man skall här ha i minnet att missnöjet med regionen var utbrett under dess första år, då ekonomiska problem och politisk turbulens präglade regionpolitiken (Karlsson 2010; Nilsson 2010). Under början av 2000-talet var nöjdheten med demokratin i den egna kommunen och i Sverige som helhet ungefär lika hög, medan nöjdheten med demokratin i Västra Götaland var klart lägre. Det som sedermera har hänt är att västragötalänningarnas nöjdhet med demokratin nationellt och regionalt ytterligare har stärkts, medan nöjdheten med den lokala demokratin ligger kvar på ungefär samma nivå som tidigare. Detta innebär att medborgarna i Västra Götaland år 2011 är lika nöjda med kommunal som med regional demokrati, men allra mest är de nöjda med demokratin i Sverige. Nöjdheten med demokratin i EU har också kontinuerligt stärkts under perioden, men från en mycket lägre nivå.

Även om mönstren i medborgarnas svar har haft en relativt sett stabil positiv utveckling under perioden har det ändå förekommit fluktuationer. Frågan nu är om det går att koppla starkt nöjdhet med demokratin till valår? För att belägga att valår har betydelse förväntar vi oss att se en hängmatte-effekt i ett linjediagram som redovisar nöjdheten över tid, det vill säga att nöjdheten sjunker efter ett valår för att åter stiga inför valår.

**Figur 1 Västragötalänningars nöjdhet med demokratin i EU, Sverige, Västra Götaland och den egna kommunen 2004-2011 (medelvärde 0-100)**



**Kommentar:** Frågan som ställdes i SOM-undersökningarna löd: "På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i: EU/Sverige/Västra Götaland/Den kommun där du bor, och svaren avgavs på en fyrgradig skala: mycket missnöjd (0), ganska missnöjd (33), ganska nöjd (67) och mycket nöjd (100). Tabellen visar medelvärdena bland de svarande åren 2004-2011.

**Källor:** Omval-SOM-undersökningen 2011 och Väst-SOM-undersökningarna 2004-2011. Omval-SOM genomfördes sommaren efter omvalet 2011 (2011(1)) och Väst-SOM 2011 genomfördes under senhösten/vintern (2011(2)).

Som Figur 1 indikerar så märks för båda de ordinarie valåren 2006 och 2010 en klar ökning av medborgarnas nöjdhet med demokratin på samtliga fyra samhällsnivåer. Den allra tydligaste hängmatte-effekten rör västragötalänningarnas förtroende för den kommunala demokratin, där 2006 och 2010 är de år då nöjdheten är som störst, medan mellanvalsåren har sämre siffror. På den statliga nivån skönjs en liknande effekt men med den modifikation att nöjdheten med demokratin som etableras ett valår tycks ligga kvar på samma nivå även året efter valåret. I EU-siffrorna är det svårt att tolka in någon hängmatte-effekt. Möjligen är ökningen i nöjdhet inför de ordinarie svenska valåren något högre än andra år. Någon variation kopplad till Europaparlamentsvalen 2004 och 2009 går inte att läsa ut.

När det gäller den regionala demokratin så följer den i hög grad den kommunala och nationella trenden, med en något "uppåt lutad" hängmatte-effekt. År 2006 var nöjdheten med den regionala demokratin klart högre än föregående år, för att därefter lägga sig på en något lägre nivå under mellanvalsperioden, och nå sin nästa toppnivå ordinarie valåret 2010.

Men vad kan man då säga om nöjdheten efter det regionala omvalet 2011? Svaret är att nöjdheten precis efter omvalet (i Omval-SOM) låg kvar på ungefär samma nivå som under hösten 2010. Senare under året sjönk dock västragötalänningarnas nöjdhet med demokratin i regionen något. Det är alltså inte så att det fokus som sattes på den regionala nivån vid en separerad regional valrörelse påverkade nöjdheten i någon positiv riktning. Någon påtaglig minskning av nöjdheten på grund av omvalet går heller inte att notera. Det är möjligt att spekulera i om det är kritiken mot de misstag som ledde fram till omvalet som spelar in och håller nere siffror som annars skulle vara högre, men en kontroll visar att medborgarnas nöjdhet med demokratin har mycket litet samband med deras inställning till omvalet som sådant.

### **Attityder i regionpolitiska frågor – jämförelser mellan omvalsår, ordinarie valår och mellanvalsår**

Om nu valrörelser bevisligen påverkar medborgarnas nöjdhet med hur demokratin fungerar, borde de inte då också påverka medborgarnas politiska åsikter i de frågor som debatteras? Och borde inte, för regionpolitikens del, i så fall en sådan påverkan vara större vid ett omval skilt från gemensam valdag, då dessa frågor inte konkurrerar med nationella och lokala frågor i debatten?

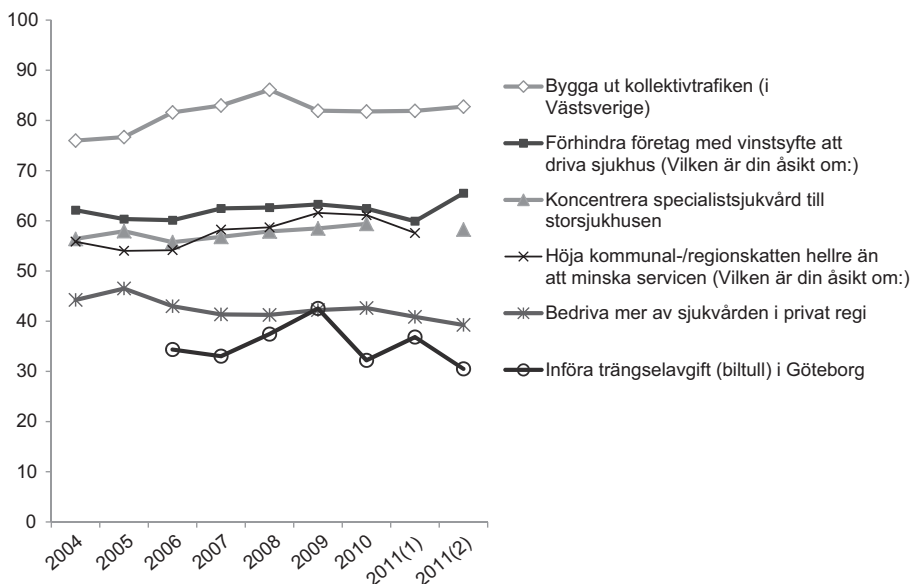
Med hjälp av Väst-SOM undersökningarna 2004-2010 och Omval-SOM 2011 har vi möjlighet att följa hur västragötalänningarnas attityder i sex regionpolitiska frågor har förändrats över åren. I Figur 2 redovisas hur opinionerna har varierat över tid i ett linjediagram.

Det är ingen poäng i att göra analysen av de resultat som presenteras i Figur 2 alltför lång och detaljerad. Sanningen är att det inte för någon fråga går att identifiera en förändring i väljaropinionen åt något håll som går att tolka som en valårseffekt. Opinionsutvecklingarna i flertalet av frågorna har varit mycket stabila under undersökningsperioden, med svaga longitudinella förskjutningar. I Väst-SOM 2011 kan vi notera en mer positiv inställning till vänsterförslaget att förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus, men denna förändring har skett mellan sommaren (Omval-SOM 2011) och senhösten (Väst-SOM 2011) och kan svårigen kopplas till omvalets valrörelse. Frågan om trängselavgifterna i Göteborg har ändrat sig mer påtagligt år från år, men dessa fluktuationer har troligen mer att göra med frågans karaktär och plats i debatten. Opinionsen direkt efter omvalets valrörelse var något mer positiv än efter valrörelsen 2010, men under senhösten 2011 var den åter negativ. Dessutom justerades frågeformuleringen i Väst-SOM 2011 vilket kan ha påverkat resultatet. Där de övriga förslagen har en mer principiell karaktär är frågan om trängselavgifter konkret och under perioden 2009-2011 har en praktisk plan för genomförande tagits fram.

Det går heller inte att se någon större förändring i attityderna mellan 2010 och 2011 som skulle tyda på att en regional valrörelse separerat från de allmänna valen påverkar opinionen. Västragötalänningarna är något mer negativa till förslagen

om att förbjuda sjukhus med vinstsyfte, höja skatten och bedriva mer sjukvård i privat regi 2010 än 2011 men skillnaderna är försumbara och tycks vara en del av en längre trend som sträcker sig över flera år. I frågan om trängselskatterna blev västragötälänningarna något mindre negativa vid tiden för omvalet 2011 jämfört med 2010, men det är en förändring som kan förklaras av att frågan som sådan utvecklades under året. Och det var i kommunalvalet i Göteborg 2010 som väljarna hade reell möjlighet att påverka besluteten i detta ärende.

**Figur 2 Västragötälänningarnas inställning till regionpolitiska frågor 2004-2011 (medelvärde 0-100)**



**Kommentar:** De svarande tog ställning till de politiska förslag som listas till höger, och förslagen bedömdes på en femgradig skala: mycket dåligt (0), ganska dåligt (25), varken bra eller dåligt (50), ganska bra (75) och mycket bra (100) förslag. I figuren redovisas medelvärden för röstberättigade medborgare i Västra Götaland.

**Källor:** Omval-SOM 2011 och Väst-SOM 2004-2011. Omval-SOM genomfördes sommaren efter omvalet 2011 (2011(1)) och Väst-SOM 2011 genomfördes under senhösten/vintern (2011 (2)).

Det är heller inte så att regionala valrörelser leder till polariserade väljaropinioner. Det är inte fler medborgare som svarar att politiska förslag är mycket bra eller mycket dåliga under valår. Det finns heller inget samband mellan valår och hur stor andel av de svarande som väljer att svara det neutrala mittenalternativet (varken bra eller dåligt) i regionpolitiska frågor.

## **Nöjdhet med demokratin och attityder i regionpolitiska frågor – jämförelser mellan väljare och icke-väljare**

I de allmänna valen är valdeltagande i Sverige mycket högt, närmare bestämt omkring 80 procent vid de senaste valen. I enkätundersökningar efter val tycks det som att valdeltagandet varit ännu högre, vilket är ett resultat av att personer som inte röstar i val i lägre utsträckning svarar på enkäter om demokrati och politik.<sup>5</sup> Det kan nog också förekomma att respondenter som inte röstat ändå svarar att de gjort så, för att inte framställa sig själva i dålig dager. Andelen röstskolkare i enkätundersökningar är därför få, och få forskare tycks ha intresserat sig för att utreda om denna grupp åsiktsmässigt skiljer sig från de som röstar. Frågan är dock intressant ur ett demokratiskt perspektiv. Om icke-väljarna har en annorlunda politisk profil än väljarna, ja då påverkar valdeltagandet vilka åsikter som blir representerade. Och eftersom valdeltagande till viss del beror på samma sociala faktorer som också förklarar vilka politiska attityder väljare har (Holmberg och Oscarsson 2004) är det till och med troligt att skillnaderna är påtagliga.

I valanalysen efter Europaparlamentsvalet 2009 noterades dock skillnader mellan väljare och icke-väljare på en rad punkter. Föga förvånande var väljarna mer positiva till det europeiska samarbetet än icke-väljarna. På vänster/höger-frågor var väljarna marginellt mer vänster än icke-väljarna medan tämligen stora skillnader kunde noteras rörande inställning till mångfaldsfrågor och flyktingar, där väljarna var klart mer liberala än icke-väljarna (Oscarsson och Holmberg 2010). Ett motsvarande mönster kan noteras i relationen mellan väljare och icke-väljare vid riksdagsvalet 2006 (Oscarsson och Holmberg 2008).

Hur skiljer sig då väljarna från icke-väljarna i regionvalet? Är det så att de som väljer att rösta i regionval också har en särskilt positiv syn på just regioner (som fallet var rörande inställningen till EU i Europaparlamentsvalet)? Och är det samma differenser mellan väljare och icke-väljare i regionvalet rörande vänster-högerfrågor och toleransfrågor som uppträder i andra val? Vi har här möjligheten att jämföra regionala väljare med icke-väljare vid valet 2006 och det ogiltigförklarade valet 2010, samt vid omvalet 2011. Vid omvalet 2011 sjönk valdeltagandet kraftigt jämfört med det ordinarie valet 2010 (från 81 procent till 44 procent). Richard Öhrvall har dock noterat att det är samma mönster som upprepar sig mellan 2010 och 2011 rörande vilka sociala grupper som deltar i valet. Ett undantag rörde åldersgrupper, där röstandet bland yngre sjönk i högre grad än bland äldre (Öhrvall 2011). I tabell 1 redovisas först skillnader i nöjdhet mellan icke-väljare och väljare i landstingsvalet under valår i Västra Götaland.

Av tabell 1 framgår att väljare överlag är något mer nöjda med demokratin i de tre svenska politiska nivåerna än vad icke-väljare är (synen på demokratin i EU tycks inte skilja sig mellan väljare och icke-väljare i regionvalen). En generellt mer positiv attityd till demokratin i Sverige tycks alltså vara en mobiliserande faktor för valdeltagande. Noterbart är dock att skillnaderna är något mindre mellan väljare

och icke-väljare när det gäller den regionala demokratin än demokratin på nationell nivå. Det är alltså inte så att väljare i regionval är särskilt varma vänner av just regionen, och det är knappast en viktig förklaring till att somliga gick till valurnorna och somliga stannade hemma vid omvalet 2011.

**Tabell 1 Västragötalänningarnas nöjdhet med demokratin på de fyra politiska nivåerna under valår, väljare i regionval jämförda med icke-väljare, medelvärde (0-100) och differenser**

|                           | 2006         |           |       | 2010         |           |       | 2011         |         |       |
|---------------------------|--------------|-----------|-------|--------------|-----------|-------|--------------|---------|-------|
|                           | Icke-väljare | Väljare   | Diff  | Icke-väljare | Väljare   | Diff  | Icke-väljare | Väljare | Diff  |
| EU                        | 41           | 41        | +/-   | 47           | 49        | +2    | 48           | 47      | -1    |
| Sverige                   | 53           | 62        | +9*** | 56           | 65        | +9*** | 62           | 66      | +4*** |
| Västra Götalands-regionen | 54           | 57        | +3*   | 54           | 60        | +6**  | 57           | 60      | +3*   |
| Den kommun där du bor     | 56           | 62        | +6*** | 55           | 61        | +6*** | 57           | 61      | +4**  |
| N                         | 195-201      | 2387-2414 |       | 161-166      | 2386-2431 |       | 599-607      | 877-901 |       |

**Kommentar:** Data härrör från Väst-SOM 2006, Väst-SOM 2010 och Omval-SOM 2011. Endast respondenter som var röstberättigade i regionvalen i Västra Götaland ingår i analysen. Frågorna som tabellen bygger på presenterades i Figur 1. Differenserna utgörs av skillnader i medelvärde mellan svarande som röstat och inte röstat i regionvalet. P-värden: \*\*\* = .001, \*\* = .01, \* = .05.

I tabell 2 undersöks huruvida väljare och icke-väljare skiljer sig från varandra i ett antal politiska sakfrågor. Förutom de sex regionpolitiska frågor som tidigare analyserats ovan i figur 2 så inkluderas här även tre allmänpolitiska frågor: Sänka skatterna, minska den offentliga sektorn samt ta emot färre flyktingar i Sverige.

Huvudresultatet i tabell 1 är att det finns vissa skillnader i attityder mellan väljare och icke-väljare i regionvalet, men dessa skillnader återfinns i första hand bland de allmänpolitiska frågorna och störst är skillnaderna i flyktingfrågan. På en skala från 0-100 är icke-väljare i genomsnitt 10-12 skalsteg mer negativa till att ta emot fler flyktingar. Icke-väljare är också 5-10 skalsteg mer positiva till att sänka skatterna generellt. Detta mönster påminner mycket om motsvarande resultat i Europaparlamentsvalet 2010 och riksdagsvalet 2006. Bland de regionpolitiska frågorna är skillnaderna betydligt mindre, det är endast frågan om att bygga ut kollektivtrafiken i Västsverige som systematiskt har statistiskt säkerställda differenser: Väljare är något mer positiva till att satsa på kollektivtrafik än icke-väljare.



**Tabell 2 Västragötalänningarnas attityder i politiska frågor under valår, väljare jämförda med icke-väljare, medelvärde (0-100) och differenser**

|                                                            | 2006         |           |        | 2010         |           |        | 2011         |         |        |
|------------------------------------------------------------|--------------|-----------|--------|--------------|-----------|--------|--------------|---------|--------|
|                                                            | Icke-väljare | Väljare   | Diff   | Icke-väljare | Väljare   | Diff   | Icke-väljare | Väljare | Diff   |
| Bedriva mer av sjukvården i privat regi                    | 40           | 44        | +4     | 40           | 44        | +4     | 43           | 40      | -3     |
| Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus         | 63           | 60        | -3     | 67           | 62        | -5     | 59           | 62      | +3     |
| Koncentrera specialistsjukvård till storsjukhusen          | 54           | 56        | +2     | 56           | 60        | +4*    | -            | -       | -      |
| Höja kommunal-/regionskatten hellre än att minska servicen | 52           | 55        | +3     | 58           | 62        | +4     | 56           | 59      | +3*    |
| Bygga ut kollektivtrafiken i Västsverige                   | 78           | 82        | +4**   | 79           | 82        | +3*    | 80           | 84      | +4***  |
| Införa trängselavgift (biltull) i Göteborg                 | 34           | 35        | +1     | 26           | 33        | +7*    | 36           | 38      | +2     |
| Sänka skatterna                                            | 70           | 63        | -7**   | 64           | 58        | -5**   | 66           | 56      | -10*** |
| Minska den offentliga sektorn                              | 44           | 44        | +/-    | 45           | 43        | -2     | 45           | 39      | -6**   |
| Ta emot färre flyktingar i Sverige                         | 66           | 56        | -10*** | 62           | 51        | -11*** | 61           | 49      | -12*** |
| N                                                          | 197-218      | 2376-2429 |        | 159-157      | 2509-2590 |        | 604-625      | 880-906 |        |

**Kommentar:** Data härrör från Väst-SOM 2006, Väst-SOM 2010 och Omval-SOM 2011. Endast respondenter röstberättigade i landstingsvalet i Västra Götaland ingår i analysen. Frågorna som tabellen bygger på presenterades i Figur 2 plus tre ytterligare frågor. Differenserna utgörs av skillnader i medelvärde mellan svarande som röstat och inte röstat i regionvalet. För frågan om specialistsjukvård finns inga data för 2011. P-värden: \*\*\* = .001, \*\* = .01, \* = .05.

Kan man då iaktta några skillnader mellan omvalet 2011 och tidigare regionval i Västra Götaland som kan tolkas som ett resultat av en separerad valdag och ett betydligt lägre valdeltagande? Av tabell 2 framgår att svaret på den frågan är ett entydigt nej. Mönstret är överlag detsamma som övriga valår. Trots att valdeltagandet sjönk från 81 till 44 procent är skillnaden mellan icke-väljare och väljare på fråga efter fråga densamma som övriga valår.

## Slutsatser

En av gåtorna som omger omvalet i Västra Götaland 2011 är hur valresultatet kunde bli så likt valresultatet i det underkända valet 2010, trots en ny regional valkampanj och trots att valdeltagande nästan halverades. Resultaten i detta kapitel bidrar till att förklara hur detta osannolika utfall kunde inträffa.

Valrörelser medför normalt att medborgarna blir mer nöjda med demokratin på lokal, regional och nationell nivå, men det är inte så att en separat regional valrörelse ökar nöjdheten för den regionala nivån specifikt. Val ökar nöjdheten i allmänhet.

Även om det går att visa att valrörelser har betydelse för medborgares syn på demokratin så går det inte att belägga att regionval i Västra Götaland har några effekter för väljarnas attityder i regionpolitiska frågor. Det är inte heller så att en valrörelse separerad från en gemensam valdag, som omvalet 2011, skiljer sig från andra landstingsval i detta hänseende. En möjlig brasklapp här är att flertalet av de frågor som använts i kapitlets analys hade en allmän och principiell karaktär. Det är möjligt att valrörelseffekter är vara att identifiera i sakfrågor av mer konkret karaktär.

I valrörelsen till Europaparlamentet 2009 var det tydligt att inställningen till EU var en av de faktorer som påverkade valdeltagandet – medborgare med en positiv syn på EU och dess institutioner röstade i högre utsträckning än de som var negativa. Valdeltagandet i omvalet i Västra Götaland 2011 låg på ungefär samma nivå som europaparlamentsvalet, men här finns inga tecken på att de som gick till valurnorna var mer positiva till regional demokrati än andra.

Det kanske mest förvånande resultatet var de små skillnaderna mellan väljares och icke-väljares attityder i regionpolitiska frågor. När valdeltagandet faller så mycket och stora grupper avstår från att rösta förväntar man sig att väljarnas attityder skall skilja sig mer från icke-väljarna, och att vissa åsikter därmed blir ”överrepresenterade” i valet. Men så är alltså inte fallet – de små skillnader som finns mellan väljare och icke-väljare i omvalet är desamma som vid ordinarie val, där valdeltagandet är mycket högre.

Om vi summerar dessa slutsatser är det alltså inte så konstigt att valresultatet 2011 liknar 2010, eftersom valrörelsen inte påverkar medborgarnas åsikter, och skillnader i regionpolitiska åsikter inte skiljer sig nämnvärt mellan väljare och icke-väljare trots ett halverat valdeltagande.

## Noter

- <sup>1</sup> I Väst-SOM ingår även Kungsbacka kommun i urvalsunderlaget, men kungsbackaborna har exkluderats i denna studie. Även respondenter som är under 18 år har exkluderats.
- <sup>2</sup> Givet studiens frågor hade en panelstudie varit en ideal forskningsdesign. Med ett sådant upplägg hade det varit möjligt att på individnivå studera hur enskilda

personers attityder formas och förändras vid olika tidpunkter. Några datamaterial av det slaget föreligger dessvärre inte när det gäller just regionpolitiska attityder.

- 3 Från 2008 preciserades förslaget till *Bygg ut kollektivtrafiken i Västsverige*. Under 2008-2010 fanns "Ingen uppfattning" med bland svarsalternativen, något som inte tycks ha påverkat andelen positiva i relation till andelen negativa till förslaget. I Väst-SOM 2011 var påståendet åter ej specificerat till Väst-Sverige.
- 4 I Väst-SOM 2011 ändrades formuleringen till "[Vad är din åsikt om följande beslutade trafikåtgärder:] Trängselskatt i Göteborg"
- 5 Bland de röstberättigade respondenterna i Omval-SOM 2011 uppgav 59 procent att de hade röstat i omvalet, vilket ska jämföras med det faktiska valdeltagandet som var 44 procent). I Väst-SOM 2010 uppgav 93 procent att de hade röstat i landstingsvalet, vilket ska jämföras med valdeltagandet som var 81 procent.

## Referenser

- Holmberg, Sören. 1994. "Partierna tycker vi bäst om i valtider". I Sören Holmberg och Lennart. Weibull (red): *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Holmberg, Sören, och Henrik Oscarsson. 2004. *Väljare. Svenskt väljarbeteende under 50 år*. Stockholm: Norstedts Juridik.
- Holmberg, Sören, och Lennart Weibull. 2007. "Ökat förtroende – bara en valårseffekt?". I Sören Holmberg och Lennart. Weibull (red): *Det nya Sverige*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Karlsson, David. 2010. "Landstingspolitikerna och den regionala demokratis framtid." I Lennart Nilsson (red): *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. Göteborg: SOM-institutet och CEFOS.
- Nilsson, Lennart. 2010. "Medborgarna och flernivådemokratien i Västsverige." I Lennart Nilsson (red): *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. Göteborg: SOM-institutet och CEFOS, Göteborgs universitet.
- Oscarsson, Henrik, och Sören Holmberg. 2008. *Regeringsskifte. Väljarna och valet 2006*. Stockholm: Norstedts juridik.
- Oscarsson, Henrik, och Sören Holmberg. 2010. "Åsiktsröstning". I Henrik Oscarsson och Sören Holmberg (red): *Väljarbeteende i Europaval*. Göteborg: Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.
- Strömbäck, Jesper, och Bengt Johansson. 2006. "Valens mobiliserande kraft". I Sören Holmberg och Lennart. Weibull (red): *Du stora nya världen*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Öhrvall, Richard. 2011. *Valdeltagande vid omvalet 2011*. Stockholm: SCB.



# CENTRUM OCH PERIFERI I OMVALET – REGIONPOLITIKENS GEOGRAFISKA DIMENSION

DAVID KARLSSON

Vid tiden för omvalet i Västra Götaland 2011 pågick diskussioner i hela landet om möjligheten att genomföra en reform som skulle slå samman ett antal landsting för att istället skapa större regioner med Västra Götaland och Skåne som förebilder. En aspekt som gör sammanslagningsreformer problematiska är osäkerheten kring hur demokratin påverkas av regionernas storlek (Gustafsson och Karlsson 2010). Medborgarnas möjligheter till insyn och aktivt deltagande försvåras ju längre från centrum de befinner sig och de förtroendevaldas arbete kan bli mer krävande när avstånden växer. En regionreform riskerar också skapa geografiska konflikter mellan de gamla länen och mellan centrum och den allt mer avlägsna periferin.

I förhållande till de diskussioner om länsammanslagningar som pågår runt om i Sverige utgör Västra Götaland ett sorts facit. Västra Götaland genomdrev sin sammanslagningsreform för över ett decennium sedan och vi kan nu studera hur förutsättningarna för demokratin ter sig i ett storlän. Tidigare studier har bland annat visat att medborgarnas nöjdhet med demokratin har stigit snarare än sjunkit efter reformens genomförande. Medborgare och politiker är minst lika nöjda med Västra Götalandsregionens demokrati och service som vad man är i mindre landsting. De befarade konflikterna mellan de gamla länen har inte uppstått. Det är istället partipolitiska konflikter som dominerar den västsvenska regionpolitiken. Ett undantag är möjligen diskussionen om Uddevalla sjukhus, som gjort att medborgare och kommunpolitiker i Norra Bohuslän är något mindre nöjda med regionen (Andersson 2006; Karlsson 2010; Nilsson 2010).

Omvalet 2011 var dock det första tillfälle då Västra Götalands medborgare fick möjlighet att rösta i regionvalet utan inverkan från lokala och nationella valrörelser. Därmed ställdes frågan om regionstorlekens och den geografiska dimensionens betydelse för valdemokratin på sin spets mer än någon gång tidigare. Hur stort är medborgarnas intresse för den regionala demokratin och är verkligen engagemanget lika starkt och valdeltagande lika högt i hela länet? För partiernas del satte regionens geografiska utsträckning valorganisationerna på prov. Det är ansträngande att bedriva en aktiv valkampanj i alla regionens delar, i synnerhet om man redan utkämpat en valbatalj mindre än ett år tidigare och den lokala och nationella dimensionen inte bidrar till att mobilisera de partiaktiva i omvalet. Möjligen är villkoren här olika för olika typer av partier. Rikspartierna har väl inarbetade rutiner för sina valorganisationer medan det för regionala partier, i synnerhet nyetablerade partier, krävs en mycket

större kraftansträngning att etablera en valorganisation. Å andra sidan är det möjligt att de regionala partiernas mobilisering underlättas av möjligheten att med mindre insatser nå relativt sett större framgångar i konkurrens med oengagerade rikspartier.

Den första fråga som ställs i detta kapitel är om valdeltagandet i regionvalet generellt, och i omvalet specifikt, skiljer sig åt mellan Västra Götalands geografiska delar, och mellan regionens centrum och periferi. Och om så är fallet, finns det anledning att tro att skillnaderna kan bero på variationer i den regionala valkampanjens intensitet?

Den andra frågan som kapitlet tar upp rör förutsättningarna för regionala partier att göra sig gällande i omvalet. Underlättar eller försvårar ett separat regionalt val för regionala partier att nå framgång i valet, och vilken roll spelar den geografiska dimensionen i detta sammanhang? I fokus för denna diskussion ligger två regionala partier som i omvalet inte lyckades nå 3-procentspärren: Sjukvårdspartiet och Vägvalet.

### **Valdeltagande i regionens olika delar – ordinarie val**

Centrum och periferi är geografiska begrepp, men ur ett samhällsvetenskapligt perspektiv är de inte direkt översättbara till geografiska mittpunkter och längdavsstånd. Om man kombinerar geografiska och socio-demografiska perspektiv så blir bilden av Västra Götaland följande: Det otvetydiga centrumet återfinns i residensstaden Göteborg där en tredjedel av västragötalänningarna bor. En hög andel av västragötalänningarna bor också i förortskommuner som gränsar till Göteborg. Dessa kommuner är överlag mycket resursstarka och dess invånare befinner sig ofta i Göteborg. I regionen finns även en handfull andra större kommuner som utgör geografiska centra i sina respektive regiondelar, till exempel Borås, Skövde, Trollhättan och Uddevalla. Här återfinns även Vänersborg som rent formellt är regionens politiska centralort. Resen av regionen består av mindre landsbygdskommuner som i vid mening kan beskrivas som Västra Götalands periferi. Och allra mest perifera är småkommunerna längst bort från Göteborg, i de norra och östra gränstrakterna.

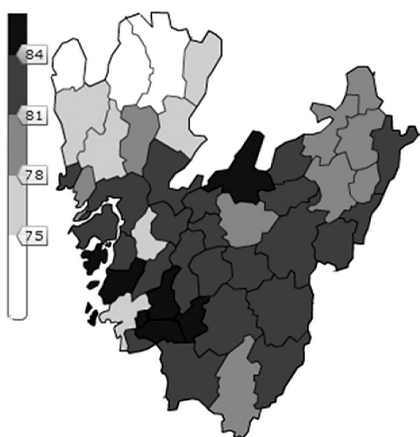
Innan vi tar upp frågan om vilken roll Västra Götalands geografiska dimension spelade för valdeltagandet i omvalet måste vi först undersöka hur det ser ut i traditionella val. Det visar sig här att under ordinarie valår finns en systematisk skillnad i valdeltagande mellan Västra Götalands 49 kommuner (se figur 1). Högst valdeltagande i vart och ett av regionvalen 2002, 2006 och 2010 återfanns i Öckerö följt av Lerum, två resursstarka förortskommuner nära Göteborg. Valdeltagandet i regionvalet i dessa kommuner låg under perioden mellan 82,6 och 86,4 procent. Bland övriga kommuner med högt valdeltagande i regionalvalet återfinns flertalet av Göteborgs övriga förortskommuner.

Notabelt här är dock att Göteborgs kommun i sig själv endast uppvisat ett valdeltagande på 72,9-77,7 procent under åren 2002-2010, och därmed återfinns residensstaden konstant bland de åtta av regionens 49 kommunerna som har lägst valdeltagande. Inom Göteborgs kommun är också variationerna stora, det är i de resurssvaga förorterna som valdeltagandet är som allra lägst. Andra kommuner som

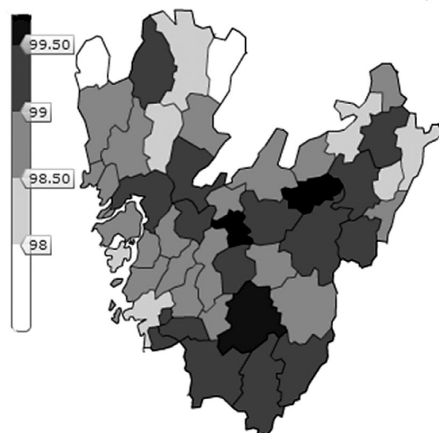
systematiskt har lågt valdeltagande i regionvalet är kommunerna i Dalsland och Norra Bohuslän. Lägst valdeltagande vid samtliga tre ordinarie val på 2000-talet har Strömstad (65,0-75,8 procent). Andelen norska immigranter med rösträtt är förmodligen en faktor som drar ner valdeltagandet i kommuner i nordväst. Men även i kommuner i regionens nordöstra delar, såsom Töreborda, Gullspång och Mariestad, är valdeltagandet konsekvent lägre än i övriga regionen. Detta skulle kunna tyda på att det kan finnas en periferieffekt utöver den norska faktorn.

Men är det så att periferipositionen i regionen gör att valdeltagandet i regionvalet blir lägre, eller är det valdeltagandet generellt som är lägre i dessa kommuner? Svaret på den frågan får vi om vi jämför valdeltagandet i regionvalet med valdeltagandet i kommunvalet under samma år. I figur 2 redovisas för varje kommun hur stor andel av väljarna som röstade i kommunvalet som också röstade i regionvalet. Ju ljusare färgnyans en kommun har, desto lägre är valdeltagandet i regionvalet i relation till kommunvalet.

**Figur 1 Valdeltagande i regionvalet 2010 i Västra Götalands kommuner (procent)**



**Figur 2 Valdeltagande i regionvalet 2010 som procent av valdeltagandet i kommunvalet samma år**



Under ordinarie valen 2002-2010 finns inget exempel där valdeltagandet i regionvalet i Västra Götaland har varit högre än valdeltagandet i kommunvalet samma år. Det tre kommuner där det regionala valdeltagandet är som lägst i relation till det kommunala är Strömstad, Åmål och Gullspång, det vill säga kommuner i länets norra periferi. Bland övriga kommuner med stor skillnad mellan region- och kommunval ligger de flesta i samma trakter. Detta resultat skulle kunna indikera att

det faktiskt finns en periferieffekt som påverkar valdeltagandet. Men det ska här understrykas att denna effekt är liten. Den största skillnaden i valdeltagande mellan kommun- och regionval i Västra Götaland under 2000-talet var i Strömstad 2006, då valdeltagandet i kommunvalet var 69,9 procent och i regionvalet 67,1, det vill säga differensen var 2,8 procentenheter eller 4,2 procent. I de flesta andra fall var skillnaden mycket mindre. Den genomsnittliga differensen bland länets kommuner under de tre valen var ett 0,8 procentenheter högre valdeltagande i kommunvalet, vilket ska jämföras med 0,6 procentenheter i riket som helhet. Att skillnaderna inte är större beror sannolikt på den gemensamma valdagen – om man går röstar i kommunvalet skall det mycket till för att man inte också samtidigt lägger en röst i landstingsvalet.

Här bör också noteras att den av kommunerna där skillnaden är som störst mellan kommun- och regionval är residensstaden Göteborg, och här kan vi knappast skylla på en periferieffekt, snarare tvärtom. Om det finns en periferieffekt så är den begränsad och endast noterbar i några få kommuner. Det allt överskuggande resultatet är att valdeltagandet i regionval i Västra Götaland under ordinarie valår förklaras av samma faktorer som kommunvalen, och inte av hur perifer kommunen är inom Västra Götalandsregionen.

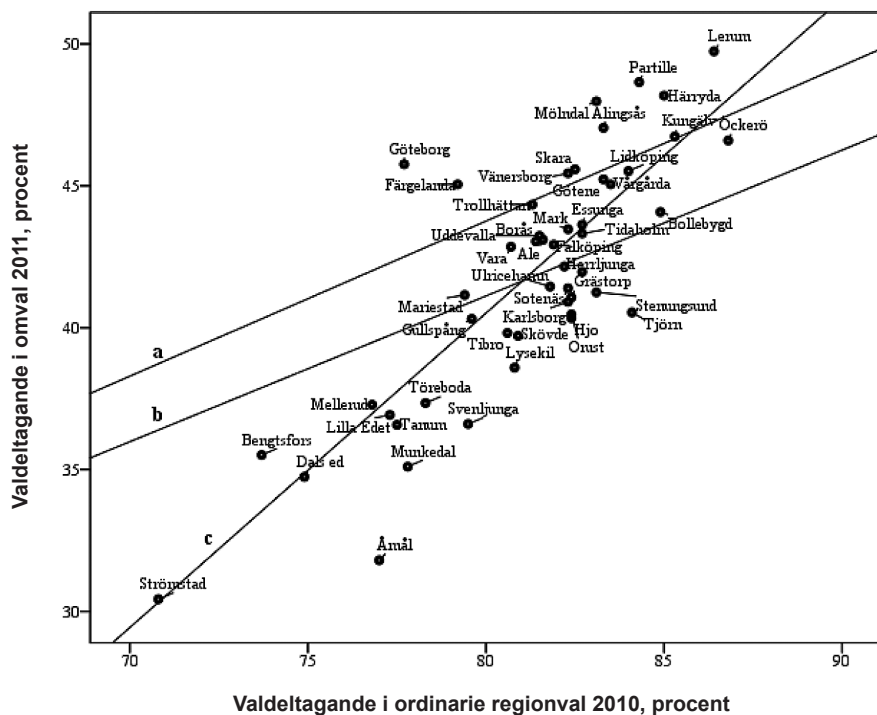
### **Valdeltagande vid omvalet 2011: Centrum-periferieffekter**

Skillnader i valdeltagande mellan regionens olika delar är alltså normalt sett betydande under ordinarie valår, men det är endast en liten del av dessa skillnader som direkt kan rubriceras som regionala centrum-/periferieffekter. Men hur såg det ut vid omvalet 2011? Figur 3 är ett diagram som redovisar nivån på det regionala valdeltagandet i Västra Götalands 49 kommuner vid det ordinarie valet 2010 och vid omvalet 2011. I figuren finns även tre linjer utritade. Linje a indikerar vilket valdeltagande en kommun skulle ha 2011 om deltagandet sjunkit med samma nivå som i regionen som helhet (45,3 procent) jämfört med valet 2010. Linje b visar vilket valdeltagande en kommun skulle ha 2011 om deltagandet sjunkit med den genomsnittliga nivån bland de 49 kommunerna (51,4 procent). Linje c är regressionslinjen som representerar det faktiska relationen mellan valdeltagandet 2010 och 2011. Om regressionslinjen (linje c) var parallell med antingen a eller b skulle det innebära att valdeltagandet sjunkit proportionellt i regionens kommuner.

I figur 3 ser vi tydligt att de flesta kommuner ligger nära regressionslinjen (linje c) vilket indikerar att sambandet mellan valdeltagandet 2010 och 2011 är starkt. En korrelationsanalys avslöjar att sambandet på kommunnivå mellan valdeltagandet i det ordinarie regionvalet 2010 och i omvalet 2011 är hela Pearson's  $r = 0,81$ . Det var alltså i hög utsträckning samma kommuner som hade högst respektive lägst valdeltagande i de båda valen. Att minskningen i valdeltagandet skedde tämligen unisont gäller även om man går ner på valdistriktsnivå (Öhrvall 2011).



**Figur 3** Valdeltagande i ordinarie regionval 2010 och i omvalet 2011 i Västra Götalands 49 kommuner (procent)



Men vi ser också att regressionslinjen (linje c) lutar mycket kraftigare än linjerna a och b, vilket indikerar att minskningen av valdeltagandet inte har varit proportionellt. Istället är det så att valdeltagandet 2011 sjönk mer i kommuner där det redan var relativt sett lågt under 2010, medan minskningsgraden 2011 var lägre i kommuner som hade relativt sett högre valdeltagande 2010. Det betyder att de relativa skillnaderna mellan de resursstarka kommunerna i residenstaden Göteborgs närhet och de överlag mer resurssvaga kommunerna i regionens norra periferi stärktes under omvalet.

Den genomsnittliga minskningen av valdeltagandet 2010-2011 bland Västra Götalands 49 kommuner låg på 40,3 procentenheter. Denna genomsnittliga minskning ska jämföras med den totala minskningen av valdeltagandet från 80,6 till 44,1, det vill säga 36,5 procentenheter. Att den genomsnittliga minskningen var större än den totala indikerar att valdeltagandet relativt sett minskade mindre i kommuner med många röstberättigade invånare.

I Tabell 1 redovisas skillnader i valdeltagande 2010-2011 i Västra Götalands centrum och periferi. Göteborg och kommuner som angränsar till Göteborg särredovisas i tabellen. Övriga kommuner delas upp i två grupper efter storlek: de som är större än den genomsnittliga svenska kommunen och de som är mindre. Samtliga kommuner i regionens norra gränstrakter återfinns i den senare kategorin, och det är därför rimligt att se dessa 33 kommuner som Västra Götalands periferi, både geografiskt och demografiskt.

**Tabell 1 Valdeltagande i regionval 2010 och 2011 i Västra Götalands olika delar**

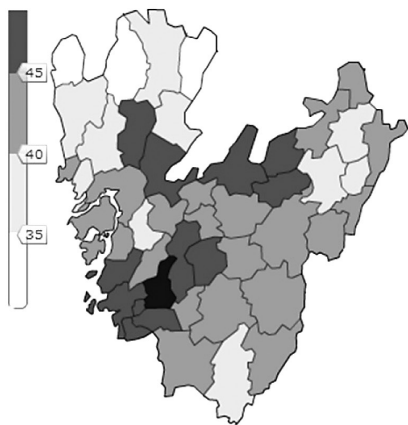
| Kommungrupp                             | Valdeltagande (procent) |      | Differens i valdeltagande 2010-2011 |                                   | Antal röstberättigade invånare 2011 | Antal kommuner |
|-----------------------------------------|-------------------------|------|-------------------------------------|-----------------------------------|-------------------------------------|----------------|
|                                         | 2010                    | 2011 | Procent-enheter                     | Deltagande 2011 i procent av 2010 |                                     |                |
| Göteborg                                | 78                      | 46   | 33                                  | 59                                | 408 541                             | 1              |
| Kommun som gränsar till Göteborg        | 85                      | 47   | 38                                  | 56                                | 190 399                             | 7              |
| Övrig större kommun (> 32 500 invånare) | 82                      | 44   | 39                                  | 54                                | 321 623                             | 8              |
| Mindre kommuner (< 32 500 invånare)     | 80                      | 40   | 41                                  | 50                                | 325 628                             | 33             |
| Total                                   | 81                      | 42   | 40                                  | 51                                | 1 246 191                           | 49             |
| Eta <sup>2</sup>                        | 0,26                    | 0,41 | 0,38                                | 0,43                              |                                     |                |

**Kommentar:** Måttet eta<sup>2</sup> anger hur stor förklaringskraft som denna fyrdelade kommungruppering har i relation till valdeltagandet i de 49 kommunerna.

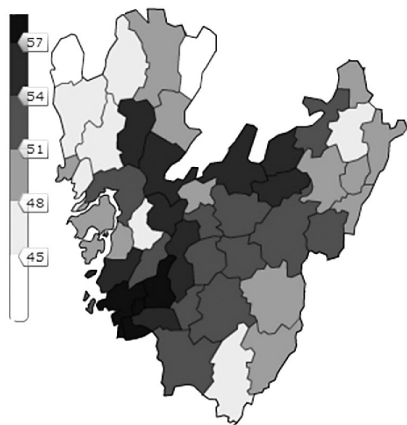
Kommunernas lokalisering i regionens centrum och periferi hade stor betydelse för hur högt valdeltagandet var i det ordinarie valet 2010, och den geografiska dimensionen blev ännu viktigare under omvalet. Tabell 1 avslöjar att kommungruppsvariabeln under 2010 bidrog till att förklara variationen i valdeltagande mellan kommunerna med 26 procent. För valdeltagandet omvalet 2011, och inte minst för minskningen i valdeltagandet mellan 2010-2011, är förklaringskraften över 40 procent. Kanske är detta ett utslag av ”Tingstens lag” som innebär att förklaringarna till valdeltagande får ett större spelrum vid lågt än vid högt valdeltagande (Tingsten 1937).

I figur 4 illustreras hur högt valdeltagandet i omvalet 2011 var i respektive kommun och figur 5 redovisar hur stor andel av dem som röstade i det ordinarie valet 2010 som gjorde det även 2011. Ju ljusare färg, desto mer sjönk valdeltagandet i kommunen, relativt sett.

**Figur 4 Valdeltagande i omvalet 2011 i Västra Götalands kommuner (procent)**



**Figur 5 Valdeltagande i omvalet 2011 som procent av valdeltagandet i det ordinarie valet 2010**



Som figur 5 illustrerar är det slående hur valdeltagandet sjönk minst i Göteborgs-området och i en axel mellan Göteborg och regionhuvudstaden Vänersborg genom centrala Västra Götaland. Det var i kommunerna längs regiongränsen som valdeltagandet sjönk som mest. Centrum-/periferiaspekten accentueras dessutom av vad som inträffade i storstaden Göteborg. Göteborg var den kommun som hade den lägsta procentuella minskningen i valdeltagande. Det betyder att från att vara en av de kommuner som har lägst regionalt valdeltagande blev Göteborg i omvalet 2011 en av de kommuner som hade högst valdeltagande. Att minskningen var mindre i de större kommunerna, och i synnerhet i Göteborg som hyser ungefär en tredjedel av regionens invånare, bidrog kraftfullt till att valdeltagandet i omvalet inte sjönk mer än det gjorde. Det bidrog också till att periferiväljarnas andel av det totala antalet röster sjönk medan centrumväljarnas andel steg. Därmed försvagades också det relativa inflytandet för periferins medborgare.

En effekt av den ojämna minskningen av valdeltagandet är att utjämningsmandaten omfördelas något. I regionvalet i Västra Götaland utses ledamöter till 134 fasta valkretsmandat, där antalet mandat i respektive valkrets bygger på antalet röstberättigade. Därutöver utses ledamöter till 15 utjämningsmandat, och dessa mandat går till de valkretsar där jämförelsetalen är högst. När valdeltagandet i omvalet sjönk minst i Göteborg skedde därför mindre omallokering av mandat till Göteborgs förmån. Valkretsarna i Bohuslän och Skaraborg fick lämna ifrån sig två mandat vardera och tre av dessa tillföll Göteborg och ett Älvsborgs norra. Älvsborgs södra fick lika många utjämningsmandat som tidigare.

På det stora hela är det förstås en marginell förändring. Av de 149 fullmäktigeledamöter som valdes vid det ordinarie valet 2010 återvaldes 128 personer (86 procent) i omvalet 2011, det vill säga 21 nya ledamöter tog plats i fullmäktige. Sjukvårdspartiet miste sina sju mandat från 2010 och dessa platser spreds på de åtta övriga partierna. Femton ledamöter från de åtta riksdagspartierna i 2010 års fullmäktige blev inte återvalda 2011. En närmare kontroll av varifrån de ledamöter som fick lämna respektive inträda i fullmäktige 2011 visar att utöver de tre nya utjämningsmandaten till Göteborg så förbättrades faktiskt representationen från periferikommunerna. De mindre kommunerna fick nämligen fem nya ledamöter, medan andelen ledamöter från de större kommunerna utanför göteborgsregionen minskade med sex, och gruppen ledamöter från Göteborgs kranskommuner minskade med fyra. Dessa förändringar berodde dock främst på vilka ledamöter som lämnat regionpolitiken mellan 2010 och 2011 hur partiernas listor var komponerade.

### **Valrörelsens intensitet i olika regiondelar**

En möjlig förklaring till att valdeltagandet sjönk mindre i Göteborgsområdet och i andra större städer i regionen skulle kunna vara att valkampanjen hade en högre intensitet i dessa kommuner. På en gemensam valdag kan partierna mobilisera sina krafter och informera om sin politik på de tre nivåerna samtidigt. Med tanke på att endast regionvalet stod på spel i omvalet, och partierna redan utkämpat en valrörelse föregående år, vore det inte förvånande om partiernas koncentrerade sina begränsade resurser på de mer väljartäta områdena.

I Omval-SOM 2011 tillfrågades respondenterna om de inför regionvalet tagit del av åtta olika typer av valinformation. Bland annat fick de frågan om de tagit del av valrörelsen via media, via valbroschyrer eller om de hade varit på något valmöte (mer ingående analyser om valrörelsen vid omvalet finns i Severin och Oscarssons kapitel i denna volym). I tabell 2 redovisas hur stor andel av respondenterna i regionens olika delar som tagit del av olika former av information.

Resultaten i tabell 2 visar att skillnaderna mellan valrörelsens intensitet i regionens olika delar tycks vara försumbar, åtminstone med detta sätt att mäta. Skillnaderna mellan regiondelarna är så små att de inte är statistiskt säkerställda utom i ett fall: information via sociala media. Här kan vi slå fast att väljare oftare tar del av denna typ av information i större kommuner, i synnerhet i Göteborg. Att så är fallet är föga förvånande, eftersom medborgare i urbana miljöer har högre utbildningsnivå och bättre tillgänglighet till teknisk infrastruktur än medborgare i landsbygdskommuner. Ålder är också en faktor, och i högskoleorterna, särskilt i Göteborg, finns många inflyttade studenter med intensiva IT-vanor. Paradoxen här är förstås att Internet inte har någon geografisk bindning och att denna typ av information därmed borde vara lika tillgänglig i hela länet. Den geografiska faktorn när det gäller sociala medier är därför på sin höjd indirekt: urbaniseringen har gjort att regionens centrum har lockat till sig en viss kategori av medborgare, och det är de egenskaper som dessa medborgare har som också förklarar deras Internetvanor.<sup>1</sup>

**Tabell 2 Procent av röstberättigade medborgare som tagit del av olika typer av valinformation inför omvalet 2011 i olika delar av Västra Götaland**

| Inför regionvalet, gjorde du något av följande?                          | Kommuner som gränsar till Göteborg |          | Övriga större kommuner | Övriga mindre kommuner |
|--------------------------------------------------------------------------|------------------------------------|----------|------------------------|------------------------|
|                                                                          | Göteborg                           | Göteborg |                        |                        |
| Tog del av valrörelsen i dagspress, radio och tv                         | 67                                 | 66       | 64                     | 63                     |
| Läste valbroschyr eller liknande trycksak från något parti               | 46                                 | 43       | 48                     | 43                     |
| Var på valmöte eller annat arrangemang anordnat av något parti           | 3                                  | 2        | 6                      | 4                      |
| Fick personligt besök eller blev uppringd av något parti                 | 5                                  | 3        | 4                      | 3                      |
| Tog del av information från partierna eller politiker via sociala medier | 15                                 | 12       | 12                     | 8                      |
| Besökte något partis valstuga                                            | 8                                  | 4        | 7                      | 5                      |
| Läste information i Regionmagasinet                                      | 22                                 | 21       | 24                     | 28                     |
| Tog del av information från Valmyndigheten                               | 37                                 | 37       | 31                     | 38                     |
| Procent som ej gjort något av ovanstående                                | 19                                 | 21       | 22                     | 24                     |
| Gjort något av ovanstående (genomsnittligt antal aktiviteter 0-8)        | 2,2                                | 1,9      | 2,0                    | 2,0                    |
| Antal svarspersoner                                                      | 489-497                            | 221-224  | 406-419                | 421-436                |

## De regionala partierna: Sjukvårdspartiet och Vägvalet

Svenska partier kan indelas i två grupper: de som har nationella ambitioner och de vars ambitioner är knutna till en specifik kommun eller region. För samtliga partier gäller att det finns geografiska områden där de har starkare och svagare väljarstöd och, men för de lokala och regionala partierna är den geografiska kopplingen fundamental. Dessa partier har som regel uppstått för att agera i en eller flera politiska frågor kopplade till ett visst lokalsamhälle.

Ingemar Wörlund har tidigare konstaterat att lokala partier är särskilt framgångsrika i kommuner där valdeltagandet är lågt (Wörlund 1999). Och även om det inte finns några teoretiska förklaringar till varför så skulle vara fallet (Erlingsson 2005) är det inte orimligt att anta att det är lättare att locka väljare till icke-etablerade partier när väljarna upplever att mobiliseringstrycket från de traditionella partierna är svagare. Junilistans och Piratpartiets framgångar i Europaparlamentsvalen 2004 och 2009 bär här syn för sägen. Tidigare forskning har visat att Piratpartiets resultat i valet till Europaparlamentet 2009 (7,1 procent) inte kan förklaras som en protest mot etablerade partier utan som ett stöd för partiets politik (Erlingsson och Pers-

son 2011). Ett år senare fick Piratpartiet endast 0,65 procent i riksdagsvalet, ett val där valdeltagandet var betydligt högre och de etablerade partiernas valkampanj var mer intensiv.

Omvalet i Västra Götaland uppvisade det lägsta valdeltagandet i ett kommun- eller landstingsval de senaste 40 åren (se kapitel 2 i denna volym). Omvalet var dessutom ett regionval skilt från de lokala och nationella valen, där de etablerade partiernas mobilisering var lägre än på den allmänna valdagen åtta månader tidigare. Omvalet är därför just ett sådant val där vi förväntar oss att lokala partier kan mobilisera och nå framgång på bekostnad av etablerade partier. Åtminstone borde motståndet från de etablerade partierna vara svagare.

Resultaten från omvalet motsvarar dock på inget sätt denna förväntning. Andelen röster på andra partier än de åtta riksdagspartierna steg endast marginellt mellan 2010 och 2011, från 5,88 till 6,15 procent. I antal röster räknat sjönk väljarstödet för denna grupp av partier med 24 099 röster. Det tycks alltså som om att omständigheterna kring omvalet varken bidrog till att gynna eller missgynna denna kategori av partier.

Men inom ramen för dessa siffror dröjer sig en dramatik som i själva verket bidrog till att avgöra valutgången. Sedan Västra Götaland bildades har ett regionalt parti, Sjukvårdspartiet, varit en nyckelaktör i fullmäktige. Partiet erhöll mandat i regionvalen 1998, 2002, 2006 samt i det underkända valet 2010. Med sin vågmästarposition var Sjukvårdspartiet en bidragande faktor till att det blocköverskridande samarbetet mellan Socialdemokraterna, Folkpartiet och Centerpartiet höll i så många år. Vid valet 2010 förlorade emellertid den blocköverskridande koalitionen sin majoritet. I detta parlamentariskt komplexa läge, där för övrigt även Sverigedemokraterna anslutit som ett nionde parti 2010, ingick Sjukvårdspartiet i ett samarbete med Socialdemokraterna, Vänsterpartiet och Miljöpartiet. Dessa partier bildade en minoritetskoalition som styrde regionen fram till omvalet 2011. Mycket tydde på att Sjukvårdspartiet hade möjlighet att behålla denna nyckelposition även efter omvalet om partiet kunde konsolidera sitt väljarstöd. Men Sjukvårdspartiet erhöll endast 2,8 procent av rösterna i omvalet 2011 och hamnade under 3-procentsspärren. Därmed förlorade partiet alla sina mandat i regionfullmäktige.

Om partiet hade nått upp till 3 procent och därefter valt att fortsätta det tidigare inledda samarbetet med de rödgröna partierna så hade valresultatet medgett att en sådan koalition kunnat styra regionen i majoritet. Om partiet istället hade bytt sida och inlett samarbete med de borgerliga partierna hade denna konstellation troligen fått fler mandat än de rödgröna partierna, och därmed hade den kunnat styra regionen i minoritet. Det fattades endast 1 090 röster för att Sjukvårdspartiet skulle nå upp till 3 procent och därmed få privilegiet att ur en tungan-på-vågen-position avgöra vem som skulle styra regionen.

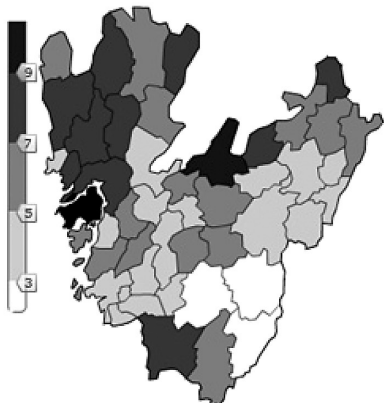
Vad berodde då Sjukvårdspartiets förlust på? En rimlig förklaring är förstås att *partiets sympatier minskade hos medborgarna i perioden mellan valen och under valrörelsen*. Denna förklaring understöds av Göteborgs-Postens två Sifo-undersökningar som genomfördes strax före valet (Göteborgs-Posten 2011-05-04 och 2011-05-13).

Dessa undersökningar visade att Sjukvårdspartiet hade stöd från 2,1 respektive 2,7 procent av väljarna (jämfört med 2,8 procent i omvalet några dagar senare). Om man tror på opinionsmätningarna så skulle alltså sympatierna för partiet ha minskat bland samtliga väljare – inte bara bland de grupper som röstade i valet. Emellertid, i undersökningen Omval-SOM som genomfördes efter omvalet 2011 var det endast 2,1 procent av respondenterna som angav att de hade röstat på Sjukvårdspartiet i omvalet och 1,8 procent som uppgav att de hade röstat på Sjukvårdspartiet i det ordinarie valet ett år tidigare. Denna siffra ska jämföras med partiets faktiska valresultat på 2,8 procent i omvalet 2011 och 4,5 procent 2010. Att andelen väljare i SOM-undersökning var lägre kan så förstås bero på att respondenterna inte mindes, eller inte ville stå för sitt val i undersökningen. Men differensen skulle också kunna bero på sjukvårdspartister är mindre benägna att svara på enkätundersökningar, och att därför även SIFO-undersökningarna kan ha underskattat den faktiska andelen partianhängare i hela väljarkåren inför omvalet 2011.

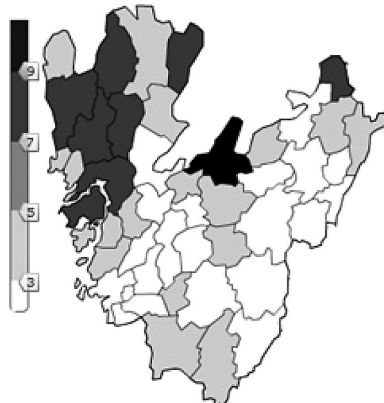
En annan förklaring till Sjukvårdspartiets tillbakagång skulle kunna ha varit att *partiets sympatisörer i högre grad bor i regiondelar där intresset att gå och rösta i regionvalet var lägre*. Sjukvårdspartiets väljarandel i regionvalet sjönk från 4,6 procent 2010 till 2,8 procent i omvalet 2011, en minskning med 1,8 procentenheter eller 39 procent. Sjukvårdspartiets väljarandel sjönk också i samtliga 49 kommuner i Västra Götaland. Den genomsnittliga minskningen på kommunnivå var dock mindre än den totala minskningen: 35,8 procent. Om minskningen hade legat på den nivån i samtliga kommuner skulle partiets resultat hamna på 2,9 det vill säga mycket nära 3-procentsspärren. Att den genomsnittliga minskningen var större än den totala indikerar att partiet tappade mest i kommuner med många röstberättigade invånare. Figur 6 och 7 illustrerar Sjukvårdspartiets väljarstöd i Västra Götalands 49 kommuner i det ordinarie valet 2010 och i omvalet 2011. Ju mörkare färgnyans desto starkare är stödet för Sjukvårdspartiet.

Figurerna avslöjar att Sjukvårdspartiet väl höll sina ställningar i omvalet i de kommuner i Norra Västra Götaland där man traditionellt har sitt starkaste stöd. Men det var också här som valdeltagandet sjönk mest, vilket vi ser om vi jämför resultaten i figur 6 och 7 med dem i figur 5 ovan. Men hur stor betydelse får denna omständighet för Sjukvårdspartiets valresultat? Ett sätt att uppskatta detta är genom att räkna ut hur stor andel av rösterna som partiet skulle få om valdeltagandet i samtliga kommuner istället hade legat på 2010 års nivå. Det visar sig att Sjukvårdspartiets totala väljarandel i omvalet under dessa villkor endast skulle ha förbättrats med 0,05 procent. Det är i och för sig inte oväsentligt när avståndet till treprocentsspärren är så litet, men inte tillräckligt för att nå upp till den. Förklaringen till detta resultat ligger i att en så stor andel av väljarna i Västra Götaland bor i Göteborgsområdet. Detta faktum för med sig att även ganska stora förändringar i valdeltagande i periferikommunerna får mindre betydelse för Sjukvårdspartiets sammanlagda valresultat. Det är istället partiets valförlust från låga värden till ännu lägre i Göteborgsregionen som avgjorde partiets öde.

**Figur 6 Sjukvårdspartiets andel av rösterna i regionalvalet 2010 i Västra Götalands kommuner (procent)**



**Figur 7 Sjukvårdspartiets andel av rösterna i omvalet 2011 i Västra Götalands kommuner (procent)**



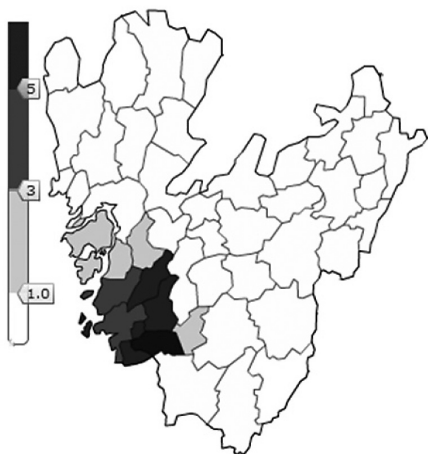
En tredje möjlig förklaring till Sjukvårdspartiets valförlust är att en del av *partiets traditionella sympatisörer röstade på partiet Vägvalet i omvalet*. Vägvalet är lokalt parti som grundades inför valet 2010 i protest mot planerna på att införa trängselavgifter i Göteborg. I kommunvalet i Göteborg 2010 fick Vägvalet stöd från 5,3 procent av väljarna. Vid sidan av att många väljare säkert röstade på Sjukvårdspartiet och Vägvalet på grund av partiernas position i sina respektive hjärtefrågor är det också troligt att båda partierna fick röster som avgavs i protest mot de etablerade partierna. Och för protesterösterna torde Vägvalet ha i högre grad haft ett nyhetens behag än Sjukvårdspartiet.

Vägvalet och Sjukvårdspartiet ingick under det ordinarie valet 2010 i ett samarbete där Vägvalet endast ställde upp i kommunvalet och Sjukvårdspartiet i regionvalet, men där representanter för de två partierna fanns med på gemensamma listor (Göteborgs-Posten 2010-03-29). Detta samarbete hade emellertid upphört inför det regionala omvalet 2011, då Vägvalet ställde upp med en egen lista i konkurrens med Sjukvårdspartiet. Vägvalet erhöll 13 760 röster (2,5 procent) i omvalet och nådde därmed inte heller upp till treprocentsspärren. Men om man kan göra troligt att åtminstone 1 090 av dessa röster hade tillfallit Sjukvårdspartiet om inte Vägvalet hade ställt upp, ja då hade Sjukvårdspartiet nått spärren och blivit vågmästare. Och vice versa hade gällt för Vägvalets del om de fått 2 600 av Sjukvårdspartiets röster. Om de två partierna hade ingått valteknisk samverkan och slagit sina påsar ihop i valteknisk samverkan så hade de fått 5,3 procent och därmed en mycket stark vågmästarställning i regionfullmäktige.



Är det då troligt att så många som 1 090 eller 8 procent av Vägvalets sympatisörer hade röstat på Sjukvårdspartiet om Vägvalet inte hade ställt upp? Det första vi behöver ta reda på för att svara på det är var Vägvalets väljare återfinns. Detta illustreras i figur 8.

**Figur 8** Vägvalets andel av rösterna i omvalet 2011 bland Västra Götalands 49 kommuner (procent)



Det visar sig i figur 8 att Vägvalet hämtar sina väljare från en geografiskt avgränsad del av regionen: Göteborgsområdet. Detta är förstås inte överraskande eftersom partiets dominerande fråga rör trängselavgifter i just detta område.

I Göteborgs kommun röstade 7 632 väljare på Vägvalet i omvalet, vilket ska jämföras med Sjukvårdspartiets förlust av väljare sedan 2010 som var -6 776 i samma kommun. I Göteborgs kranskommuner fick Vägvalet 4 881 röster, medan Sjukvårdspartiet förlorade 4 824 röster. Det är slående hur Vägvalets vinster speglar Sjukvårdspartiets förluster i dessa kommuner. Men därmed kan vi förstås inte avgöra att Vägvalets nya väljare kommer direkt från Sjukvårdspartiet.

Ett problem med de enkätundersökningar som genomförts under 2010 och 2011 är att andelen respondenter som stöder endera Vägvalet eller Sjukvårdspartiet är så få att det är svårt att dra några bestämda slutsatser. Men om vi ändå utgår från detta i statistisk mening begränsade underlag är det till exempel möjligt att undersöka hur vägvalsväljare 2011 röstade vid det ordinarie landstingsvalet 2010. Resultaten från Omval-SOM-undersökningen visar att hela 20 procent av vägvalsväljarna 2011 uppgav röstat på ett annat parti än de åtta riksdagspartierna i det ordinarie valet 2010. Eftersom det endast fanns ett regionalt parti av rang i detta val, Sjukvårdspartiet, så är det också troligt att de allra flesta ”övrigrösterna” också tillföll detta parti.

I Medborgarpanelen 2011 visar resultaten att 7,6 procent av dem som inför valet angav att de övervägde att rösta på Sjukvårdspartiet till slut röstade på Vägvalet. Om man sätter lit till dessa resultat verkar det stå helt klart att en betydande andel av tidigare sjukvårdspartister i Göteborgsregionen röstade på Vägvalet i omvalet.

## Centrum och periferi i regionpolitiken

Den politiska spänningen mellan centrum och periferi bygger i grunden på avståndet till makten. Ju längre bort ifrån centrum man kommer desto mer angelägen blir man om att säkerställa den egna landsändans välfärd och servicekvalitet. Men i ett urbaniserat samhälle är periferi inte bara en fråga om avstånd, utan också en fråga om relativ styrka. Andelen medborgare i periferin minskar år för år i takt med att medan storstadsområdena växer. Och de socioekonomiska skillnaderna och skillnaderna mellan centrum och periferi ökar ännu snabbare eftersom det är de unga och resursstarka som flyttar till städerna. Västra Götalands areal består idag till 70 procent av kommuner som kan klassas som mindre landsbygdskommuner, det vill säga kommuner som har en mindre befolkning än den svenska medelkommunen och inte ligger inom ett storstadsområde. Men endast 26 procent av regionens röstberättigade väljare 2011 bor i dessa 33 kommuner. Trots att resultaten i detta kapitel visar att valdeltagande normalt är något lägre i denna periferi, och att det under omvalet dessutom sjönk särskilt mycket just här, får inte periferieffekten något stort genomslag på det totala valresultatet. Däremot säger förmodligen dessa resultat en hel del om inställningen till regionpolitiken i Västra Götalands perifera områden. I diskussionen om regionstorlekens betydelse för den regionala demokratin får man alltså inte låta sig missledas av periferins relativt sett höga valdeltagande i ordinarie regionalval.

Ett rimligt antagande är att icke-etablerade lokala och regionala partier gynnas i ”andra rangens val”, det vill säga val med lågt valdeltagande, och svagare engagemang från de etablerade partierna. Om vi använder omvalet i Västra Götaland som test på detta antagande så kommer det dock på skam. Två regionala partier ställde upp i omvalet och båda misslyckades. Sjukvårdspartiet föll ur fullmäktige efter 13 år, och en del av förklaringen var att intresset för regionvalet i partiets styrkeområden var så svagt. Men huvudförklaringen var konkurrensen från ett nytt regionalt parti, Vägvalet. Det är mycket troligt att en betydande andel av Sjukvårdspartiets tidigare sympatisörer röstade på Vägvalet i omvalet. Det är därför högst sannolikt att dessa två partier hade kommit in i fullmäktige om det andra partiet inte hade ställt upp, och ännu större framgång hade de fått om de hade samarbetat.

Sjukvårdspartiet har tidigare fått röster från hela Västra Götaland, även om dess starkaste fästen hela tiden har varit de nordvästra delarna av regionen. I omvalet evaporerade partiets väljarstöd i den södra och östra delen av regionen, i synnerhet i Göteborgsområdet. Vägvalet är ett geografiskt sett ännu mer avgränsat parti – det är i Göteborg och dess kranskommuner som partiet får röster. Sensmoralen är att

för ett icke-etablerat parti i en storregion räcker det inte med ett starkt lokalt fäste för att lyckas i regionvalet – partiet måste övertyga väljarna i hela regionen om sin politikens relevans för att klara treprocentsspärren. Både Sjukvårdspartiet och Vägvalet hade betydande väljarframgångar bakom sig i tidigare val, men i omvalet lyckades inget av dem med detta.

## Not

- 1 Det ska tilläggas att om vi istället hade gjort samma jämförelse mellan medborgare i regionens fyra kommunförbund så skulle resultatet bli detsamma, det vill säga inga signifikanta skillnader i valrörelseaktiviteter annat än rörande valinformation via sociala medier, som medborgare i Göteborgsregionen och Skaraborg konsumerar i högre grad än vad man gör i Fyrbodal och Sjuhärad.

## Referenser

- Andersson, Ulrika. 2006. Rör inte vårt akutsjukhus. I Lennart Nilsson (red): *Nya gränser*. Göteborg: SOM-institutet, Göteborgs universitet.
- Erlingsson, Gissur Ó. 2005. "Varför uppstår nya partier?" I Gissur Ó Erlingsson, Anders Håkansson, Karl Magnus Johansson och Ingvar Mattsson (red): *Politiska partier*. Lund: Studentlitteratur.
- Erlingsson, Gissur Ó, och Mikael Persson. 2011. "The Swedish Pirate Party and the 2009 European Parliament Election": Protest or Issue Voting. *Politics* 31 (3):12-128.
- Gustafsson, Anette, och David Karlsson. 2010. *Regionstorlek och demokrati. Möjliga effekter av en sammanslagning mellan Värmland och Västra Götaland*. Vänersborg: Utredning om regionbildning Värmland – Västra Götaland. Landstinget i Värmland, Region Värmland och Västra götlandsregionen.
- Göteborgs-Posten. 20100329. "Sjukvårdspartiet och Vägvalet" (sidan 6)
- Göteborgs-Posten. 20110504. "MP mest uppåt i regionvals-Sifo" (sidan 11)
- Göteborgs-Posten. 20110513. "En Juholt-effekt i regionvalet" (sidan 4)
- Karlsson, David. 2010. "Landstingspolitikerna och den regionala demokratin framtid." I Lennart Nilsson (red): *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. Göteborg: SOM-institutet och CEFOS.
- Nilsson, Lennart. 2010. "Medborgarna och flernivådemokratin i Västsverige." I Lennart Nilsson (red): *En region blir till. Västra Götalandsregionen 1999-2008*. Göteborg: SOM-institutet och CEFOS, Göteborgs universitet.
- Tingsten, Herbert. 1937. *Political Behaviour*. London: PS King.
- Wörlund, Ingemar. 1999. "Lokala partier i Sverige". *Kommunal ekonomi och politik* 3 (1):51-64.
- Öhrvall, Richard. 2011. *Valdeltagande vid omvalen 2011*. Stockholm: SCB.



## BLIR REGIONPOLITIKER MER KÄNDA OCH POPULÄRA UNDER VALÅR?

SÖREN HOLMBERG

En kampanjpolitisk variant av den sociala inlärningsteorin (SIL) säger att valrörelser gör politiker mer kända.<sup>1</sup> Politikers ökade exponering och väljares ökade engagemang är de operativa ingredienserna bakom effekten att politiker förväntas vara mer välkända efter en valrörelse än före. Kampanjandet gör inte bara politikens innehåll mer känt. Det gör också budbärarna mer kända. Huvudtanken i SIL-teorin är att långvarig exponering för någonting leder till ökad kännedom – ju längre exponering desto bättre kännedom. När det gäller valrörelser kan vi inte hävda att exponeringen är särskilt långvarig, någon eller som mest några månader. Men exponeringen är desto intensivare under en valkampanj. Vår förväntan är alltså att en kort men intensiv exponering skall ge upphov till en liknande kunskapsökande effekt som en mer långsiktig exponering.<sup>2</sup>

I det följande skall vi pröva teorin på en speciell grupp politiker - en grupp som vi vet tillhör de mest anonyma bland politiker, det vill säga regionpolitiker. I vårt fall regionpolitiker i Västra Götaland. Vi har via SOM-undersökningarna tillgång till data om regionpolitikernas grad av kännedom bland medborgarna i samband med fyra ordinarie regionval och ett extraval – det så kallade omvalet 2011 i Västra Götaland.<sup>3</sup> Fokus läggs på resultaten från omvalet. Det är av speciellt intresse eftersom omvalet gav regionpolitikerna en unik möjlighet att göra sig mer välkända. Vid ordinarie val hamnar regionvalen alltid i skuggan av valet till riksdagen och delvis också i skuggan av kommunvalen. Landstings/regionvalen har med visst berättigande kallats de bortglömda valen. Men i omvalet 2011 var regionpolitikerna ensamma på valarenan utan konkurrens från några andra mer intressanta val. Vår hypotes är att kännedomen om regionpolitikerna ökar som en effekt av omvalet – bland samtliga medborgare såväl som bland det egna partiets sympatisörer.

Den sociala inlärningsteorin gäller kunskap/kännedom, inte sympatier. Huruvida politiker blir mer eller mindre uppskattade över längre tid eller under en valkampanj säger teorin ingenting om. Popularitet kan växa med exponering likväl som den kan minska. Därom uttalar sig inte den sociala inlärningsteorin. SIL:s teoretiska tystnad kommer dock inte att avhålla oss från att undersöka vad som händer med populariteten hos Västra Götalandsregionens politiker i samband med omvalet. Men tystnaden innebär att vi inte har några deciderade hypoteser att testa. Dock, kan man tycka, borde väl politikernas popularitet öka bland åtminstone det egna partiets sympatisörer under en valrörelse? Inte nödvändigtvis bland samtliga väljare,

men åtminstone på hemmaplan, bland de egna anhängarna. Vår andra något mer ad hoc-betonade hypotes är således att regionpolitikerna blir mer populära bland det egna partiets sympatisörer som en följd av omvalskampanjen.<sup>4</sup>

SOM-institutet har varje år sedan 1998 undersökt hur kända och populära ledande regionpolitiker är i Västra Götaland. Vi kan alltså studera hur kända och uppskattade politikerna är före ett val, under valåret och efter ett val. Samma undersökningsmetodik har kommit till användning alla år. Ett tiotal ledande politiker har varje år valts ut och presenterats för SOM:s svarspersoner. Många politiker har återkommit flera gånger i undersökningarna för att möjliggöra tidseriestudier. Endast för- respektive efternamn uppges för de utvalda politikerna. De svarande för därefter först ange om de känner till politikerna och sedan markera hur mycket de uppskattar de personer de anger att de känner till på en ogillar-gillarskala mellan -5 (ogillar) till +5 (gillar).

## De nio

Resultaten i tabellerna 1 och 2 visar hur kända och populära nio utvalda ledande regionpolitiker var före omvalet 2010, i samband med omvalet senkvåren 2011 och efter omvalet på hösten 2011. Att det är fråga om förhållandevis anonyma politiker visas tydligt av utfallen. Ingen är särskilt välkänd. Alla har kännedomssiffror under femtio procent. Endast två av dem är kända av något mer än trettio procent av medborgarna. De två är Johnny Magnusson (M) med ett kändisresultat på 38 procent vid omvalet och Gert-Inge Andersson (S) med 33 procent. Övriga sju undersökta regionpolitiker är endast kända av cirka tjugo procent av svarspersonerna. Inte ens bland det egna partiets sympatisörer är regionpolitikerna särskilt mycket mer välkända. Johnny Magnusson toppar med en kännedom på 43 procent bland M-sympatisörer, tätt följd av Gert-Inge Andersson med 39 procent bland socialdemokratiska sympatisörer.

När det gäller uppskattning får Gert-Inge Andersson högst medeltal bland samtliga svarande. Hans snittpopularitet vid omvalet är +7. Därefter kommer Johnny Magnusson och Kristina Jonäng (C), båda med resultatet +2. Minst uppskattad bland de ledande politiker som ingår i studien är Patrik Ehn (SD) med ett snittresultat på -8. Bland det egna partiets sympatisörer uppvisar Kristina Jonäng det starkaste resultatet med +27 bland centerpartister. Övriga ledande regionpolitiker är klart mindre populära bland sina egna anhängare; genomsnittet varierar mellan +19 (Gert-Inge Andersson) och +9 (Monica Selin (KD)). Slutsatsen måste bli att de allra flesta ledande regionpolitiker i Västra Götaland inte var särskilt populära vid tiden för omvalet, inte ens bland de egna anhängarna.<sup>5</sup>

**Tabell 1 Kännedom om ledande regionpolitiker i Västra Götaland hösten 2010, senvåren/sommaren 2011 och hösten 2011 (procent)**

| Regionpolitiker (parti) | Andel bland samtliga |                |                  | Andel bland egna partiets symp. |                |                  |
|-------------------------|----------------------|----------------|------------------|---------------------------------|----------------|------------------|
|                         | Väst-SOM<br>2010     | OM-SOM<br>2011 | Väst-SOM<br>2011 | Väst-SOM<br>2010                | OM-SOM<br>2011 | Väst-SOM<br>2011 |
| Johnny Magnusson (M)    | 34                   | 38             | 37               | 39                              | 43             | 45               |
| Gert-Inge Andersson (S) | 25                   | 34             | 33               | 31                              | 39             | 37               |
| Kristina Jonäng (C)     | -                    | 22             | 20               | -                               | 32             | 30               |
| Monica Selin (KD)       | 15                   | 20             | 18               | 17                              | 27             | 32               |
| Jonas Andersson (FP)    | 15                   | 20             | 17               | 17                              | 27             | 19               |
| Birgitta Losman (MP)    | -                    | 20             | 16               | -                               | 19             | 14               |
| Patrik Ehn (SD)         | -                    | 20             | 14               | -                               | 33             | 22               |
| Sören Kviberg (V)       | 14                   | 19             | 16               | 15                              | 41             | 20               |
| Billy Bertilsson (SVG)  | -                    | 18             | -                | -                               | 20             | -                |

**Kommentar:** Resultaten visar andelen svarande som *inte* kryssat för svarsalternativet "personen okänd för mig" och som angivit någon grad av sympati för respektive person på en elvgradig gillar-ogillarskala. Samtliga svarspersoner i undersökningarna ingår i procentbasen. Partisympatierna har mätts med en bästa parti-fråga, utom för Billy Bertilssons (SVG), där vi har sett på SVG-väljares sympatier för Bertilsson.

**Tabell 2 Ledande VG-politikers popularitet i samband med omvalet 2011 (medeltal)**

| Regionpolitiker (parti) | Medeltal bland samtliga |                |                  | Medeltal bland egna partiets symp. |                |                  |
|-------------------------|-------------------------|----------------|------------------|------------------------------------|----------------|------------------|
|                         | Väst-SOM<br>2010        | OM-SOM<br>2011 | Väst-SOM<br>2011 | Väst-SOM<br>2010                   | OM-SOM<br>2011 | Väst-SOM<br>2011 |
| Johnny Magnusson (M)    | +5                      | +2             | +3               | +14                                | +14            | +13              |
| Gert-Inge Andersson (S) | +9                      | +7             | +3               | +17                                | +19            | +11              |
| Kristina Jonäng (C)     | -                       | +2             | +2               | -                                  | +27            | +15              |
| Monica Selin (KD)       | +2                      | -0             | +2               | +8                                 | +9             | +17              |
| Jonas Andersson (FP)    | +3                      | +1             | +1               | +8                                 | +14            | +13              |
| Birgitta Losman (MP)    | -                       | +1             | -1               | -                                  | +10            | +7               |
| Patrik Ehn (SD)         | -                       | -8             | -4               | -                                  | +13            | -1               |
| Sören Kviberg (V)       | +1                      | +1             | -1               | +4                                 | +14            | +6               |
| Billy Bertilsson (SVG)  | -                       | -3             | -                | -                                  | +13            | -                |

**Kommentar:** Resultaten visar medelvärden (gångr 10) på en ogillar-gillarskala mellan -5 och +5. Partisympati har mätts som i tabell 1. Observera att antalet svarspersoner för de mindre partierna är mycket begränsat när det gäller resultaten bland egna partiets sympatisörer, ca 20-40 personer.

Men det mest intressanta i detta sammanhang är inte hur kända och populära de olika regionpolitikerna är. Det vi är mest intresserade av är i stället hur politikernas kännedomssiffror och uppskattning förändras i samband med val, speciellt i samband med omvalet 2011. Hypotesen härledd från den sociala inlärningsteorin är att vi skall se en positiv vaffekt. Regionpolitikerna skall bli mer kända bland samtliga medborgare och mer uppskattade bland åtminstone de egna anhängarna när de kommer ut och möter väljarna i samband med val. Mellan valen när politikerna exponeras mindre för väljarna skall de vara mindre kända och populära.

### **Finns det någon valårseffekt?**

Valårshypotesen kan, förutom på omvalet 2011, prövas på fyra tidigare val – 1998, 2002, 2006 och 2010. Det visar sig då att den när det gäller kännedom endast till nöds håller streck i ett av dessa val, och det är valet 2010. Kännedomen om jämförbara regionpolitiker bland samtliga svarande är genomsnittligt något större valåret 2010 än året innan 2009 (+0,8 procentenheter). Vid valen 2002 och 2006 *minskar* tvärtom den genomsnittliga kännedomen om jämförbara regionpolitiker något, med -1,6 procentenheter 2002 och -1,1 2006. När det gäller valet 1998 har vi ingen SOM-mätning året innan. Men vi har en mätning året efter valet 1999 och då ökar den genomsnittliga politikerkännedomen med +5,3 procentenheter, inte minskar som den borde göra enligt hypotesen om en positiv valårseffekt. En speciell förklaring här skulle kunna vara att regionen var helt ny och med politiker som gick in med en låg kändisfaktor. Det är lättare att öka från en låg startnivå.

Om vi genomför samma prövning för graden av kännedom bland partiernas egna sympatisörer blir utfallet lika nedslående. Jämförbara regionpolitiker blir i genomsnitt endast mer kända bland de egna i samband med ett val, och det är i detta fall valet 2006 (+1,4 procentenheter från 2005 till 2006). Vid valen 2002 och 2010 sjunker den genomsnittliga kännedomen bland egna anhängare med -1,6 respektive -0,6 procentenheter. Och 1999 går snittkännedomen upp med +8,2 procentenheter jämfört med valåret 1998 istället för att gå ned.<sup>6</sup> Ånyo ser vi hur de ”nya” politikerna ökar sin kännedom bland väljarna från en initialt låg nivå.

Det är uppenbart att SIL-teorins förutsägelser inte stämmer när det gäller ordinarie regionval. Regionpolitiker i de mer anonyma valen i skuggan av andra val blir inte mer kända när de kampanjar vart fjärde år – varken bland samtliga medborgare eller bland det egna partiets sympatisörer. Graden av kännedom förblir i allt väsentligt oförändrad av huruvida det är ett ordinarie (bortglömt) regionval eller inte.

Mot denna bakgrund är det extra noterbart att resultaten ser helt annorlunda ut för omvalet 2011 (se tabell 3). Jämförbara regionpolitiker blir genomsnittligt klart mer kända i samband med omvalet än de var i det ordinarie valet 2010. Och denna ökning i kännedom återfinns såväl bland samtliga medborgare (+5,6 procentenheter) som bland det egna partiets sympatisörer (+11,6). Efter omvalet på hösten 2011 sjunker sedan kännedomssiffrorna tillbaka både bland samtliga svarande och



bland egna anhängare. Vi har en tydlig omvalseffekt på kännedomen om ledande regionpolitiker, även om den i många fall var kortvarig.

SIL-teorins förutsägelse om en positiv valeffekt på regionpolitikernas kännedom stämmer för omvalet – ett val där regionpolitikerna inte befann sig i skuggan av riks- och kommunalpolitiker. Även om omvalet inte rönt lika mycket uppmärksamhet i medierna som ordinarie val, kunde regionpolitikerna mer än annars monopolisera det utrymme som fanns. Konkurrenten om väljarnas uppmärksamhet var klart mindre än vid ordinarie valtillfällen (se också Oscarsson och Severins kapitel).

**Tabell 3 Ökade omvalet kännedomen om ledande VG-politiker? (procentenheters förändring)**

|                | Samtliga svarade<br>Genomsnittlig procentförändring |                           | Egna partiets sympatisörer<br>Genomsnittlig procentförändring |                           |
|----------------|-----------------------------------------------------|---------------------------|---------------------------------------------------------------|---------------------------|
|                | val 2010<br>omval 2011                              | omval 2011<br>hösten 2011 | val 2010<br>omval 2011                                        | omval 2011<br>hösten 2011 |
| fem politiker  | +5,6                                                | -2,0                      | +11,6                                                         | -4,8                      |
| åtta politiker | -                                                   | -2,8                      | -                                                             | -5,3                      |

**Kommentar:** Analysen bygger på resultaten i tabell 1.

**Tabell 4 Ledde omvalet till att ledande VG-politiker blev mer populära? (medeltalsförändringar)**

|                | Samtliga svarade<br>Genomsnittlig popularitetsförändring |                           | Egna partiets sympatisörer<br>Genomsnittlig popularitetsförändring |                           |
|----------------|----------------------------------------------------------|---------------------------|--------------------------------------------------------------------|---------------------------|
|                | val 2010<br>omval 2011                                   | omval 2011<br>hösten 2011 | val 2010<br>omval 2011                                             | omval 2011<br>hösten 2011 |
| fem politiker  | -1,8                                                     | -0,6                      | +3,8                                                               | -2,0                      |
| åtta politiker | -                                                        | -0,1                      | -                                                                  | -4,9                      |

**Kommentar:** Analysen bygger på resultaten i tabell 2.

När det gäller regionpolitikernas popularitet förväntar vi oss ingen entydig valeffekt för samtliga väljare, men dock en positiv effekt bland det egna partiets sympatisörer.<sup>7</sup> I de tre ordinarie regionval vi kan studera mer exakt återfinns den förväntade popularitetshöjande effekten bland de egna i alla tre valen. Den genomsnittliga uppskattningen av jämförbara regionpolitiker ökade med värdet +3,6 2002, med +1,0 2006 och med +2,8 2010; inga dramatiska uppgångar, men dock uppgångar.<sup>8</sup>

Samma positiva effekt på regionpolitikernas popularitet finner vi i samband med omvalet. Den genomsnittliga uppskattningen av jämförbara regionpolitiker ökar

med +3,8 enheter mellan 2010 och omvalet senvåren 2011 (se tabell 4). När regionpolitikerna fick arenan för sig själva ökade de egna väljarnas uppskattning av dem. Men effekten blev kortvarig. Redan på hösten 2011 hade populariteten minskat igen för sju av de åtta regionpolitiker som ingår i studien. Monica Selin (KD) är den enda som uppvisar en ökad uppskattning bland de sina under hösten 2011.<sup>9</sup>

### Positiv omvalseffekt

Våra testpersoner – regionpolitiker i Västra Götaland – blir inte mer kända när det är ordinarie regionval som man kunde förvänta sig utifrån den sociala inlärningsteorin. De förblir lika okända som när det inte är val. I andra vals skugga är det uppenbarligen inte lätt att få utrymme och bli känd.

Men omvalet 2011 bjuder på andra villkor. Ingen konkurrens från andra val och mer medieuppmärksamhet. Och då händer något. SIL-teorins hypotes om att ökad exponering skall leda till ökad kännedom visar sig plötsligt stämma. De ledande regionpolitikerna blir mer välkända i samband med omvalet. Effekten är inte särskilt stark och den är kortvarig. Redan under hösten 2011 har graden av kännedom börjat gå ned igen. Men det viktiga är att vi kan spåra en tydlig effekt i omvalet. Till skillnad från när det är ordinarie regionval i skuggan av flera andra val, ökar kännedomen om regionpolitikerna när de får möta väljarna utan konkurrens av riks- och kommunpolitiker.

Att sedan regionpolitikerna i genomsnitt även blir något mer uppskattade bland det egna partiets sympatisörer i samband med omvalet är mindre anmärkningsvärt. Så skall det vara enligt SIL-teorin och så brukar det också vara i de ordinarie regionvalen.

En kontroversiell författningsspolitisk slutsats är att om vi vill ha mer kända regionpolitiker bör vi återgå till forna tiders skilda valdagar. Då skulle regionpolitikerna kanske inte helt och hållet kunna träda ut mitt i ljuset, men dock komma något ut ur skuggan.

### Noter

- <sup>1</sup> Social inlärningsteori som den används här med fokus på grad av exponering och engagemang har inspirerats av forskning kring EU-integration, se Inglehart 1970, Haas 1971 och Niedermayer and Sinnott 1995. Albert Banduras (1977) psykologiska *Social Learning Theory* har släktskap men är inte den direkta inspirationskällan.
- <sup>2</sup> En introduktion till litteraturen kring valrörelser och kampanjeffekter återfinns i Holmberg och Asp 1984, Esaiasson 1990, Holmberg 1994, Scammell 1995, Newman 1999, Håkansson 1999, Campbell 2000, Aardal, Krogstad og Narud 2004, Nord och Strömbäck 2009.

- 3 Den officiella benämningen är omval, men rätteligen borde det i stället kallas nyval. Ny röstlängd användes, vilket innebar att väljare som inte var röstberättigade 2010 fick rösta 2011; dessutom ställde nya kandidater upp och åtminstone ett relevant nytt parti deltog. Och valet avhölls så sent som den 15 maj 2011, under ett nytt år.
- 4 Ad hoc-hypotesen kan utifrån SOM-data testas på partiledarnas popularitet bland det egna partiets sympatisörer. Vi har mätt partiledarnas uppskattning på en -50 till +50-skala i sju riksdagsval med start 1988. Dessutom har vi mätt hur populära partiledarna varit året innan valen. Det gör att vi kan undersöka om det finns en tendens att partiledarnas popularitet ökar bland egna anhängare under valår. Totalt har vi tillgång till fyrtiosju fall där vi kan fastslå vad som hänt med en partiledares popularitet under ett valår. Det visar sig att partiledarnas genomsnittliga uppskattning bland egna sympatisörer ökar i trettonio fall (83 procent) och minskar i sju fall (15 procent). I ett fall förändras en partiledares popularitet inte. Vår SIL-baserade hypotes får alltså stöd i 83 procent av fallen. I genomsnitt ökar en partiledares popularitet med +4,6 enheter under ett valår. Ökningen återfinns i samband med samtliga sju undersökta val och återfinns dessutom för alla partiernas partiledare. Stödet för hypotesen är med andra ord mycket starkt.
- 5 Resultaten i tabellerna 1 och 2 gäller för de olika partiernas sympatisörer, inte för partiernas väljare. Antalet svarspersoner är begränsat, men resultaten för Omval-SOM 2011 i tabellerna ovan blir något annorlunda om vi i stället för sympatisörer utgår ifrån väljare i omvalet. Kännedomen i Omval-SOM bland de olika partiernas *väljare* är följande: Magnusson 49 procent, Andersson 44, Jonäng 43, Selin 23, J. Andersson 14, Losman 20, Ehn 46, Kviberg 39 och Bertilsson 20 procent; mycket lika resultaten för sympatisörer, men i de flesta fall en något högre grad av kännedom. Om vi ser på regionpolitikernas popularitet bland samma *partiväljare* blir resultaten följande: Magnusson +20, Andersson +25, Jonäng +29, Selin +12, J. Andersson +16, Losman +12, Ehn +16, Kviberg +20 och Bertilsson +13; även här en stor likhet med resultaten för sympatisörerna, men i samtliga fall en något större uppskattning bland egna väljare än bland egna sympatisörer.
- 6 De genomsnittliga kännedomssiffrorna för jämförbara regionpolitiker bland samtliga svarande och bland egna partiets sympatisörer har förändrats enligt följande: 1998-1999 +5,3 resp +8,2 procentenheter; 2001-2002 -1,6 resp -1,6; 2002-2003 +0,6 resp +2,3; 2005-2006 -1,1 resp +1,4; 2006-2007 +2,4 resp +2,4; 2009-2010 +0,8 resp -0,6 procentenheter. Jämförbara resultat för 2010-omval 2011 och omval 2011-hösten 2011 återfinns i tabell 3.
- 7 När det gäller resultaten bland samtliga svarande återfinns en positiv valårseffekt för alla våra fyra val. Jämförbara regionpolitikernas popularitet har i genomsnitt

förändrats enligt följande bland samtliga svars personer: 1998-1999 -1,8 enheter; 2001-2002 +1,8; 2002-2003 -3,9; 2005-2006 +1,3; 2006-2007 -0,6; 2009-2010 +1,6. Jämförbara resultat för 2010-omval 2011 och omval 2011-hösten 2011 redovisas i tabell 4. Värt att notera är att den genomsnittliga populariteten för regionpolitikerna sjönk mellan 2010 och omvalet 2011 (-1,8). Enligt tidigare erfarenhet borde populariteten istället ha ökat.

- <sup>8</sup> Året efter valen 2002 och 2006 sjönk den genomsnittliga populariteten bland egna sympatisörer med -4,3 respektive -2,3 enheter. Året efter valet 1998 minskade dock inte den snittmässiga populariteten. Den ökade tvärtom något med +1,3 enheter, vilket inte stämmer med SIL-hypotesen.
- <sup>9</sup> Antalet svarande KD-sympatisörer är endast 15 i Omval-SOM-undersökningen 2011 och 32 i Väst-SOM-undersökningen 2011. Den statistiska osäkerheten är stor.

## Litteratur

- Aardal, Bernt, Krogstad, Anne og Narud, Hanne Marthe (red.) 2004. *I valkampens hete*. Oslo: Universitetsforlaget.
- Bandura, Albert 1977. *Social Learning Theory*. New York: General Learning Press.
- Esaiasson, Peter 1990. *Svenska valkampanjer 1866-1988*. Stockholm: Allmänna förlaget.
- Campbell, James 2000. *The American Campaign*. Austin: Texas A&M University Press.
- Haas, E.B. 1971. The Study of Regional Integration: Reflections on the Joy and Anguish of Pre-theorizing. I Lindberg, L. and Scheingold, S. (eds.) *Regional Integration: Theory and Research*. Cambridge, Mass.: Harvard University Press.
- Holmberg, Sören 1994. Partierna tycker vi bäst om i valtider. I Holmberg, Sören och Weibull, Lennart (red.) *Vägval*. Göteborg: SOM-institutet.
- Holmberg, Sören och Asp, Kent 1984. *Kampen om kärnkraften. En bok om väljare, massmedier och folkomröstningen 1980*. Stockholm: Publica.
- Håkansson, Nicklas 1999. *Valretorik. Om politiskt språk i partipropagandan*. Göteborg: Göteborg Studies in Politics 65.
- Inglehart, Ronald 1970. Public Opinion and Regional Integration. *International Organization* 24: 764-795.
- Newman, Bruce 1999. *Handbook of Political Marketing*. Thousand Oaks: Sage.
- Niedermayer, Oskar and Sinnott, Richard (eds.) 1995. *Public Opinion and Internationalized Governance*. Oxford University Press.
- Nord, Lars och Strömbäck, Jesper (red.) 2009. *Väljarna, partierna och medierna. En studie av politisk kommunikation i valrörelsen 2006*. Stockholm: SNS Förlag.
- Scammell, Margaret 1995. *Designer Politics. How Elections are Won*. London: Macmillan Press.

# VALMYNDIGHET I BLÅSVÄDER?

SEBASTIAN LUNDMARK & HENRIK OSCARSSON

I varje demokratiskt land bör valadministrationen åtnjuta ett grundmurat högt förtroende bland alla medborgare. Förtröstan bland medborgarna att de demokratiska valen går rätt till – att varje medborgares röst vederbörligen räknas – är en grundläggande förutsättning för att ett valdemokratiskt styrelseskick skall kunna vidmakthålla hög legitimitet (se Atkeson & Saunders 2003:659).

I maj 2011 kallades 1,2 miljoner västragötälänningar tillbaka till valurnorna på grund av misstag och oegentligheter i samband med hanteringen av röster. Efter att under lång tid tagit för givet att valadministrationen i Sverige fungerat tillfredsställande hamnade den oväntat i problem. Plötsligt var det trubbel i paradiset: Men hur påverkades medborgarnas förtroende för valadministrationen av det som hände?

I Sverige har *Valmyndigheten* ett övergripande ansvar för att planera och genomföra val "... med största möjliga tillförlitlighet och effektivitet". Valmyndigheten inrättades 2001 och är en liten myndighet med endast ett dussin anställda. Myndigheten ansvarar för framställning av röstlängder, röstkort, valsedlar, blanketter och kuvert som används vid valen. De informerar väljarna om när, var och hur man röstar, tar fram vägledande dokument och utbildningsmaterial för länsstyrelser och nämnder. De ansvarar också för att snabbt sprida resultaten från sammanräkningen av röster till allmänheten (Valmyndigheten 2012).

Huvudfrågeställning för det här kapitlet är därmed hur medborgarnas förtroende för Valmyndigheten påverkades av de ovanligt många problem med valadministrationen som uppdagades i samband med 2010 års allmänna val? I vad mån drabbades Valmyndigheten av lägre förtroende på grund av de misstag och fel som rapporterades från röstsammanräkningen i samband med valet i september 2010, Valprövningsnämndens beslut om att anordna omval i februari 2011, och i anslutning till genomförandet av omvalet den 15 maj 2011?

Tidigare forskning har identifierat en negativ utveckling av svenska väljares bedömningar av hur de allmänna valen går till. Undersökningar av om huruvida valen "genomförs på ett rättvist sätt" har vid tre tillfällen genomförts inom ramen för de svenska Valundersökningarna.<sup>1</sup> Förändringarna visar att föreställningarna om rättvisa val håller på att naggas i kanten; andelen väljare som betraktar valen som helt rättvisa minskade från 74 procent 1998 till 65 procent 2006 och till 58 procent 2010 (Oscarsson & Holmberg 2011). Väljarnas allt mer negativa bedömningar av valadministrationen är värd att ta på stort allvar (en tabell med dessa resultat återfinns i Jan Teorells kapitel i denna bok).

Vår studie är den första i sitt slag av svenskarnas förtroende för en specifik institution med ansvar för valadministrationen. Medan länder med kortare valdemokratiska traditioner än Sverige ägnar mycket stora resurser åt legitimitetsskapande åtgärder har systematiska utvärderingar av stödet för vår egen valmyndighet inte haft särskilt hög prioritet. Svensk valadministration har som sagt tidigare inte betraktats som något problemområde (jfr Teorells kapitel i denna volym). Bristen på mätningar är märklig mot bakgrund av den internationella diskussion om hur betydelsefullt det är att valadministrationen hyser en stark legitimitet hos medborgarna (McLean 2006; Atkeson & Saunders 2003; Montjoy 2008). När det gäller svenskarnas förtroende för den myndighet som har ansvaret för genomförandet av våra allmänna val existerar alltså så vitt vi vet inga mätningar förrän i samband med valet 2010.

Vi visar i det här kapitlet att förtroendet för Valmyndigheten mycket riktigt minskade under perioden mellan det ordinarie valet 2010 och efter omvalet i Västra Götaland i maj 2011. Med andra ord påverkades svenska medborgares tillit till valadministrationen negativt av rösträkningsstrul och omvalsbeslut.

Kapitlets andra frågeställning gäller huruvida det minskande förtroende för Valmyndigheten också hade spridningseffekter på generella attityder till det demokratiska systemet. Tidigare forskning om valadministrativt strul i samband med det kontroversiella presidentvalet i USA 2000 har kunnat konstatera att lägre tilltro till valadministrationen haft negativa konsekvenser också för systemlegitimitet (McLean 2006). Mot bakgrund av detta ställer vi frågan i vad mån ett minskat förtroende för Valmyndigheten också spillde över på andra utvärderingar av hur den svenska demokratin fungerar. Genom panelanalyser påvisar vi att sådana effekter är möjliga att finna även i det svenska fallet: en förändring i förtroende för valmyndigheten spelar roll för medborgarnas bedömningar av nationell och regional demokrati.

## **Svenska folkets förtroende för Valmyndigheten**

Betydelsen av förtroendet för statens myndigheter och institutioner för ett väl fungerande samhälle har understrukits många gånger i internationell forskning (Rothstein & Stolle 2008; Grönlund & Setälä 2007; Delhey & Newton 2005; Rothstein 2011, kapitel 7). Mätningar av svenska folkets förtroende för samhällsinstitutioner har också varit ett bärande tema i SOM-institutets mätningar alltsedan starten 1986 (Holmberg & Weibull 2010). Men i dessa undersökningsserier har specifika mätningar av förtroendet för den myndighet som har ett övergripande ansvar för genomförande av val saknats fram till nu.

Bristen på historiska mätningar av förtroendet för Valmyndigheten försvårar givetvis slutsatsdragningar när det gäller huruvida medborgarnas tilltro till valadministrationen påverkades negativt efter valet 2010. Det empiriska underlaget för att pröva i vilken utsträckning medborgarnas förtroende för Valmyndigheten förändrats under 2010 och 2011 är ändå mycket gott eftersom vi kunnat genomföra ett stort antal mätningar på kort tid. Svenska folkets förtroende för *Valmyndigheten*

premiärmättes i 2010 års nationella SOM-undersökning. Den ingick tillsammans med en uppsättning andra myndigheter i ett frågebatteri om svenska folkets myndighetsförtroende. Mätningarna genomförs inom ramen för forskningsprojektet *Kvalitet i offentlig verksamhet (KOV)* som syftar att mäta svenskarnas utvärdering av diverse myndigheters arbetsprestation (Johansson & Holmberg 2011).

*Valmyndigheten* inkluderades också i motsvarande frågebatteri i OmvalSOM 2011 som genomfördes i direkt anslutning till omvalet i Västra Götaland. Dessutom användes samma indikator ytterligare en gång i den Västsvenska SOM-undersökningen hösten 2011. Vi har alltså tillgång till en kortare tidsserie över utvecklingen när det gäller hur Västra Götälänningarna tycker att Valmyndigheten "sköter sitt arbete". Denna tidserie kan med fördel användas i statistiska analyser för att spåra förändringar i förtroendet för valmyndigheten och andra myndigheter mellan perioden efter valet 2010 och efter omvalet i maj 2011.

**Tabell 1 Västra Götälänningarnas bedömningar av Valmyndighetens arbete under perioden augusti 2010-hösten 2011 (procent)**

|                             | Riks-SOM<br>Höst 2010 | Omval-SOM<br>Maj 2011 | Väst-SOM<br>Höst 2011 |
|-----------------------------|-----------------------|-----------------------|-----------------------|
| Mycket bra (5)              | 19                    | 13                    | 16                    |
| Ganska bra (4)              | 36                    | 29                    | 35                    |
| Varken bra eller dåligt (3) | 33                    | 28                    | 35                    |
| Ganska dåligt (2)           | 9                     | 17                    | 10                    |
| Mycket dåligt (1)           | 3                     | 13                    | 4                     |
| Summa procent               | 100                   | 100                   | 100                   |
| Antal svarande              | 369                   | 861                   | 1 862                 |
| Medeltal (1-5)              | 3,60                  | 3,10                  | 3,49                  |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från RiksSOM-undersökningen 2010, OmvalSOM-undersökningen 2011 samt VästSOM-undersökningen 2011. I analyserna ingår endast personer boende i Västra Götaland. Frågan lyder: "Hur anser du att följande myndigheter sköter sitt arbete?". Svarsalternativen som erbjuds är "mycket bra", "ganska bra", "varken bra eller dåligt", "ganska dåligt", "mycket dåligt", "ingen uppfattning" och "känner ej till myndigheten". De redovisade genomsnitten har beräknats endast för personer som gjort en bedömning av Valmyndighetens arbetsprestation. Skalan går från 1="mycket dåligt" till 5="mycket bra". Alla medborgare känner inte till Valmyndigheten eller är villiga att avge ett omdöme om myndighetens verksamhet. I SOM-undersökningarna ges svarspersonerna möjlighet att undvika att göra en värdering av myndighetens arbetsprestation genom att svara "ingen uppfattning" eller "känner ej till myndigheten". I de undersökningar vi genomfört har andelen som inte vill göra en evaluering av myndigheten varierat mellan 30 och 47 procent. Andelen som uppger att de inte känner till Valmyndigheten är stabilt mellan 3 och 5 procent.

Utöver mätningarna av arbetsprestationen i de olika SOM-undersökningarna har vi också tillgång till paneldata från en självrekryterad webbpanel kallad Medborgarpanelen (M-panelen).<sup>2</sup> Vid flera tillfällen under 2011 har vi kunnat ställa frågor om

attityder till Valmyndigheten – om såväl allmänt förtroende som arbetsprestation – till samma personer. Det betyder att vi har ett gott underlag för att kunna uttala sig om förändringar under perioden före och efter omvalet i maj 2011.

I tabell 1 jämför vi Västra Götalänningarnas bedömningar av Valmyndighetens arbetsprestation hämtade från tre olika tidsperioder, hösten 2010, efter omvalet 2011 och hösten 2011.

Våra test för skillnad mellan medeltal bekräftar att samtliga förändringar är statistiskt signifikanta och är därför inte en produkt utav slumpen utan tillräckligt stor för att vi med säkerhet skall kunna säga att synen på valmyndighetens arbetsprestation har förändrats efter att valproblemen uppdagades: bedömningarna av Valmyndigheten blev alltså klart mer negativa mellan hösten 2010 och efter omvalet 2011 (medelvärde minskade från 3,61 till 3,10;  $t=7.45$ ;  $p<.001$ ). Därefter har förtroendet för Valmyndigheten återhämtats: Hösten 2011 var medelvärdet tillbaka på en högre nivå än efter omvalet (3,48;  $t=-8.78$ ;  $p<.001$ ) men bedömningarna av Valmyndighetens arbete var ändå inte lika positiva som direkt efter det ordinarie valet i september 2010 ( $t=2.11$ ;  $p<.0353$ ).

Det finns emellertid en möjlighet att denna negativa förändring ser liknande ut även för andra svenska institutioner under den här perioden. Om så är fallet skulle det inte vara möjligt att dra slutsatsen att förändringen i förtroendet för Valmyndigheten enbart beror på uppdagade valadministrativa misstagen. Snarare skulle den uppmätta förändringen då bero på andra externa faktorer så som ett allmänt ökat missnöje mot Sveriges myndigheter och institutioner. Vi har därför gjort motsvarande jämförelser av förtroende även för en rad andra svenska myndigheter (se tabell 2).

**Tabell 2 Förändringar under den aktuella perioden (endast västragötalänningar)**

|                    | Medelvärde Arbetsprestation |               |           | Standardavvikelse<br>(Riks-SOM/<br>Omval-SOM) | H0: Diff Ho: Diff = 0 |      | Antal<br>svarande |
|--------------------|-----------------------------|---------------|-----------|-----------------------------------------------|-----------------------|------|-------------------|
|                    | Riks-SOM<br>2010            | Omval-<br>SOM | Differens |                                               | t                     | p    |                   |
| Valmyndigheten***  | 3,61                        | 3,10          | -0,51     | (1,00/1,23)                                   | 7,45                  | 0,00 | 1230              |
| Arbetsförmedlingen | 2,41                        | 2,30          | -0,11     | (1,10/1,15)                                   | 1,67                  | 0,09 | 1098              |
| Försäkringskassan  | 2,55                        | 2,66          | 0,11      | (1,20/1,23)                                   | -1,60                 | 0,11 | 1427              |
| Polisen            | 3,64                        | -             | -         | -                                             | -                     | -    | 494               |
| Skatteverket       | 3,71                        | -             | -         | -                                             | -                     | -    | 445               |
| CSN                | 3,22                        | -             | -         | -                                             | -                     | -    | 321               |
| Länsstyrelsen      | -                           | 3,21          | -         | -                                             | -                     | -    | 512               |

**Kommentar:** \*  $p<0.05$ , \*\*  $p<0.01$ , \*\*\*  $p<0.001$  SOM-undersökningarnas fråga lyder: "Hur anser du att följande myndigheter sköter sitt arbete?" och går från 1 "Mycket dåligt", 2 "Ganska dåligt", 3 "Varken bra eller dåligt", 4 "Ganska bra" och 5 "Mycket bra".



Resultaten visar att den enda signifikanta förtroendeförändring som kan konstateras mellan hösten 2010 och maj 2011 är för Valmyndigheten. För alla de andra institutionerna har förtroendet varit oförändrat bland västragötälänningarna (endast en liten osignifikant förändring på 0,11 finns hos dessa institutioner). Resultaten stödjer vår slutsats att det är problemen i valadministrationen som lett till en försämrad utvärdering av Valmyndigheten.

Ett sätt att bli ännu säkrare är att undersöka om även enskilda individer förändrat sin inställning till Valmyndigheten i samband med omvalet. Då krävs tillgång till paneldata där samma individer fått frågor om förtroende för Valmyndigheten vid flera tillfällen. Med Göteborgs universitets Medborgarpanel har vi haft en unik möjlighet att spåra individers förtroende för Valmyndigheten vid inte mindre än fyra olika tillfällen under perioden mars-september 2011 (se tabell 4).

**Tabell 4 Västra Götälänningarnas förtroende för Valmyndigheten vid fyra olika tidpunkter, M-panelen (2011)**

|                                            | M-panelen 2<br>Mars 2011 | Om-panelen<br>veckan före<br>omvalet<br>15 maj 2011 | Om-panelen<br>veckan efter<br>omvalet<br>15 maj 2011 | M-panelen 3<br>September<br>2011 |
|--------------------------------------------|--------------------------|-----------------------------------------------------|------------------------------------------------------|----------------------------------|
|                                            | Steg 1                   | Steg 2                                              | Steg 3                                               | Steg 4                           |
| Mycket stort förtroende (5)                | 26                       | 19                                                  | 22                                                   | 30                               |
| Ganska stort förtroende (4)                | 37                       | 34                                                  | 38                                                   | 39                               |
| Varken stort eller litet<br>förtroende (3) | 24                       | 29                                                  | 26                                                   | 22                               |
| Ganska litet förtroende (2)                | 10                       | 12                                                  | 10                                                   | 7                                |
| Mycket litet förtroende (1)                | 3                        | 6                                                   | 4                                                    | 2                                |
| Medelvärde (1-5)                           | 3,74                     | 3,47                                                | 3,65                                                 | 3,86                             |
| Summa procent                              | 100                      | 100                                                 | 100                                                  | 100                              |
| Antal svarande                             | 1 369                    | 1 369                                               | 1 369                                                | 1 369                            |

**Kommentar:** Resultaten är hämtade från en självrekryterad medborgarpanel. I samband med valet 2010 kallades panelen "E-panelen 2010", därefter "M-panelen" (Dahlberg et al. 2011). I samband med omvalet genomfördes en särskild panelundersökning med boende i Västra Götaland kallad "Ompanelen". Frågan lyder: Hur stort förtroende har du för på vilket sätt följande institutioner sköter sitt arbete? och går från 1 "Mycket dåligt", 2 "Ganska dåligt", 3 "Varken bra eller dåligt", 4 "Ganska bra" och 5 "Mycket bra" och skiljer sig från SOM-undersökningarnas fråga då den varken innehåller ett "ingen uppfattning"– eller "känner ej till myndigheten"-alternativ. Resultaten bör dock inte vara missvisade då andra frågor om valmyndighetens förtroende funnits med där sådana opt-out alternativ har getts. Vid dessa frågor uppger endast 1,5 procent anger att de inte känner till Valmyndigheten. De riksrepresentativa svenska valundersökningarna är en mellanvalspanel vilket betyder att hälften av de som deltog i 2010 års valundersökning kommer att omfrågas om förtroende för Valmyndigheten i samband med riksdagsvalet 2014.

Medborgarpanelen är en självselektad webbpanel och kan inte under några omständigheter betraktas som representativ för någon population. Slutsatser om förtroendnivåer och förtroendeförändringar gäller endast för de 1 367 paneldeltagare som besvarat frågorna vid dessa fyra tillfällen. Paneldata är emellertid en viktig pusselbit som ofta saknas helt i analyser av opinionsbildning. Det stora värdet i våra paneldata uppstår när vi kan kombinera dem med resultat från våra riksrepresentativa studier.

Vid det första panelsteget var omvalsbeslutet annonserat och en tidpunkt för omvalet fastställt. Resultaten visar att det genomsnittliga förtroendet för Valmyndigheten bland paneldeltagarna minskade signifikant mellan mars till veckan före omvalet ( $t=6,27$ ,  $p<0,001$ ). Väljarnas erfarenheter av omvalet den 15 maj tycks ha haft en omedelbar positiv effekt på bedömningarna av Valmyndigheten: Redan veckan efter omvalet var förtroendet för myndigheten klart högre än strax före valet ( $t=4,16$ ,  $p<0,001$ ). I vårt fjärde panelsteg från september 2011 är förtroendet för Valmyndigheten tillbaka på samma nivå som vid det första mättilfället i mars ( $t=-5,50$ ,  $p<0,001$ ).<sup>3</sup>

Av alla de mättilfällen vi har av förtroendet för valmyndighetens arbetsprestation kan vi därför uttyda att det skett en signifikant nedgång perioden innan omvalet till perioden efter valet i både populationen som helhet så väl som när man följer samma individer över tid. Denna nedgång återhämtas sedan under hösten 2011 i båda undersökningarna. Händelserna i samband med valet 2010 och omvalet i Västra Götaland ledde inte till någon permanent förtroendeförlust för Valmyndigheten.

### **Förändrar förtroendet för Valmyndigheten utvärderingen av demokratin?**

Frågan är vad det observerade förändrade förtroendet för valmyndighetens arbetsprestation har för påverkan på medborgarnas värderingar av den svenska demokratis funktionsätt? Vi konstaterade att det ägde rum en signifikant negativ förändring av förtroendet för valmyndigheten under hösten 2010 och våren 2011. Eftersom tidigare studier har indikerat att förtroendet för demokratin är ett viktigt värde när det gäller acceptansen för beslut så väl som valdeltagande (Grönlund och Setälä 2007; McLean 2006), är frågan om potentiella spridningseffekter högtintressanta att undersöka. Påverkade förändringarna i förtroendet för valmyndigheten hur nöjda Västra Götälänningarna är med hur demokratin fungerar?

På grund av en alldeles för kort tidserie i de olika Riks-SOM undersökningarna är det svårt att uttala sig om orsak-verkan samband då urvalen i studierna baseras på olika personers svar. Att jämföra olika personers svar vid olika tidpunkter är något som ofta genomförs i länderkomparativa studier men för att kunna uttala sig om orsak-verkan samband krävs generellt sett längre tidserier än vad som för närvarande finns tillgängligt.

Vad som då brukligt är, när man är intresserad av kausala samband, är därför att följa samma individer över tid. Istället för att jämföra nivåskattningar vid en tidpunkt med nivåskattningar vid en annan tidpunkt sätter man således den enskilda

individens förändring mellan två tidpunkter i centrum för analysen och fångar på så sätt upp de konstanta faktorer (så som kön, ålder och andra konstanta variabler) som vid andra analyser påverkar resultaten.

Ett exempel på en sådan design inom forskning om valadministrationers påverkan på utvärderingar av demokratin är Stephanies McLeans studie från 2006. I hennes studie utsattes olika grupper för diverse hypotetiska valutgångsscenarior där vissa fick läsa om ett misslyckat val på grund av misstag från valadministrationen. Detta gjorde det möjligt för McLean att på experimentell väg påvisa att val upplevdes som mer orättvisa när problem i valadministrationen och oegentligheter vid valets genomförande uppdagades (McLean 2006, 143-144). McLeans studier visade även att problem och felaktigheter vid valet fick spridning och även påverkade förtroendet för andra institutioner än de som är inblandade i valadministrationen – i McLeans fall senaten/kongresshuset.

I det här sammanhanget har vi inte möjlighet att manipulera de nödvändiga omständigheterna för att genomföra ett regelrätt experiment. Vad vi däremot kan göra är att följa individerna i Medborgarpanelen över tid. Frågor om respondenternas utvärdering av valmyndighetens arbete ställdes vid fyra tillfällen. I samma undersökning ställdes frågor om systemlegitimitet, det vill säga bedömningar av hur nöjda paneldeltagarna är med det sätt demokratin i Sverige fungerar. Paneldata möjliggör en analys av hur förändringar i förtroendet för valmyndighetens arbete påverkar graden av nöjdhet med demokratin i Sverige. Det utgör en god grund för slutsatser om ett eventuellt orsak-verkanförhållande.

Vanligt vid panelanalyser är att använda så kallade *Fixed Effects*-modeller. Metoden innebär att man subtraherar varje enskild persons svar vid varje tidpunkt med respondentens medelvärde för alla uppmätta tidpunkter. Med detta förfarande ”tvättar man bort” nivåskillnaderna mellan respondenter och fokuserar istället på varje individs förändring. I praktiken kontrollerar vi samtidigt för alla oobserverade konstanta faktorer som ofta starkt påverkar de funna resultaten (detta uppstår framför allt vid tidserieanalyser så som på Riks-SOM data).

I tabell 4 presenterar vi resultaten av fyra regressionsanalyser där de beroende variablerna är graden av *nöjdhet med demokratin i Sverige* respektive i Västra Götaland bland M-panelens deltagare. Den första modellen (modell 1) analyserar påverkan av förtroende på graden av nöjdhet med demokratin i Sverige under kontroll för tidsförändringar. Resultaten bekräftar att det hypotiserade sambandet mellan förtroende och nöjdhet existerar. När förtroendet för Valmyndigheten förändras från ett mycket litet till mycket stort förtroende ökar nöjdheten med demokratin för respondenterna med 6,4 skalsteg längs vår förtroendeskala som går mellan 0 till 100. Effekterna får betraktas som små men robusta och är dessutom klart statistiskt signifikanta.

**Tabell 4 Fixed Effects-regression med beroende variabel "Nöjdhet med Demokratin" (0-100) (standardfel inom parantes).**

|                               | Nöjdhet med demokratin i Sverige |                     | Nöjdhet med demokratin i Västra Götaland |                     |
|-------------------------------|----------------------------------|---------------------|------------------------------------------|---------------------|
|                               | Modell 1                         | Modell 2            | Modell 3                                 | Modell 4            |
| Förtroende Valmyndigheten     | 6.406***<br>(1.246)              | 3.658**<br>(1.235)  | 8.644***<br>(1.370)                      | 7.440***<br>(1.383) |
| Förtroende Regeringen         | -                                | 10.51***<br>(1.679) | -                                        | 2.113<br>(1.880)    |
| Förtroende Riksdagen          | -                                | 15.90***<br>(1.662) | -                                        | 8.441***<br>(1.861) |
| Steg 1 Mars 2011              | 0<br>(.)                         | 0<br>(.)            | 0<br>(.)                                 | 0<br>(.)            |
| Steg 2 Före Omvalet Maj 2011  | 1.661**<br>(0.535)               | 1.195*<br>(0.524)   | 3.874***<br>(0.588)                      | 3.679***<br>(0.587) |
| Steg 3 Efter Omvalet Maj 2011 | 2.336***<br>(0.542)              | 1.581**<br>(0.534)  | 3.526***<br>(0.596)                      | 3.192***<br>(0.598) |
| Steg 4 Sept 2011              | -1.020<br>(0.529)                | -0.642<br>(0.519)   | -1.584**<br>(0.582)                      | -1.427*<br>(0.581)  |
| Konstant                      | 60.44***<br>(0.935)              | 46.03***<br>(1.368) | 47.53***<br>(1.029)                      | 41.82***<br>(1.532) |
| N                             | 6612                             | 6612                | 6612                                     | 6612                |
| n                             | 1795                             | 1795                | 1795                                     | 1795                |
| R <sup>2</sup> -within        | 0.014                            | 0.054               | 0.029                                    | 0.035               |

**Kommentar:** Signifikansnivåer: \* p<0.05, \*\* p<0.01, \*\*\* p<0.001. Data är hämtade från M-panelen 2011. Endast västragötalänningar ingår i analysen. Det höga antalet analysenheter (n=6 612) kommer av att datamängden har stackats så att varje respondent finns representerad lika många gånger som det finns panelsteg. Standardfel i parantes. Resultaten hämtade från M-panelen 2011. Beroende variabler: Frågorna lyder: "På det hela taget, hur nöjd är Du med det sätt på vilket demokratin fungerar i: [Sverige/Västra Götaland]" Svartalternativen som erbjuds är (4) "mycket nöjd", (3) "ganska nöjd", (2) "inte särskilt nöjd" och (1) "inte alls nöjd". Skalan har kodats om mellan 0 = "inte alls nöjd" till 100 = "mycket nöjd". Oberoende variabler, frågorna lyder: "Hur anser du att följande myndigheter sköter sitt arbete?". Svartalternativen som erbjuds är (5) "mycket bra", (4) "ganska bra", (3) "varken bra eller dåligt", (2) "ganska dåligt", (1) "mycket dåligt", "ingen uppfattning" och "känner ej till myndigheten". Personer som svarat "Ingen uppfattning" eller "Känner ej till myndigheten" har tagits bort ur analysen. Skalan är kodad att gå mellan 0 = "mycket dåligt" och 1 = "mycket bra".

I modell 2 förs förtroende för regeringen och riksdagen in i modellen. Det innebär i praktiken ett hårt test av hypotesen att förtroendet för Valmyndigheten har en oberoende självständig effekt på systemlegitimitet. Det visar sig att även under kontroll för förtroendet för dessa institutioner kvarstår effekten av Valmyndighetsförtroende på nöjdhet med den svenska demokratin. I linje med vad som förväntas förklarar förtroendet för regeringen och riksdagen dock en större del av förändringen i nöjdhet med demokratin (10,5 samt 15,9 enheters påverkan på nöjdhet med demokratin) än förtroendet för Valmyndigheten.

Om vi förväntar oss en förändring av demokratibedömningarna för Sverige som helhet vid ett misslyckat omval i Västra Götalandsregionen torde effekten av förtroende för Valmyndigheten förväntas vara än större om utvärderingen gäller demokratin i Västra Götalandsregionen. I modell 3 och 4 redovisas motsvarande analyser för regionala demokratibedömningar. I linje med vår hypotes uppvisas en starkare effekt av förtroende för Valmyndigheten. Förtroendet för Valmyndigheten har i Modell 4 till och med större påverkan (7,4 enheter) än förtroendet för regeringen har (2,1 enheters påverkan, som dessutom inte är statistiskt signifikant skilt från noll). Detta går i linje med hypotesen att nöjdheten med demokratin i Västra Götaland torde påverkas starkare av förtroendet på valmyndigheten då valmyndighetens arbete spelade roll för demokratins legitimitet i just Västra Götalandsregionen under mätperioden (se tidigare avsnitt ”Svenska folkets förtroende för Valmyndigheten” i detta kapitel).

Studerar vi tidsvariablerna i de olika modellerna ser vi att det finns signifikanta generella periodeffekter hos respondenterna trots kontrollen för myndighetsförtroende. Bland annat finns det en signifikant positiv förändring i nöjdhet med demokratin i alla fyra modeller när man jämför perioden veckan före (steg 2 i undersökningen) och veckan efter omvalet (steg 3 i undersökningen) med det första panelsteget i mars 2011 (se modell 1-4). Dock förklarar denna tidseffekt inte bort betydelsen av myndighetsförtroende för bedömningar av nationell och regional demokrati.

Tilläggs till analysen bör också nämnas att andelen förklarad varians ( $R^2$ ) för modellerna är relativt låg. Svag förklaringskraft är emellertid vanligt inom *fixed effects*-regressioner då man endast tar hänsyn till hur mycket modellen förklarar i genomsnitt för varje enskild individ och dessutom plockar bort varje observations *intercept* (startpunkten i modellen) som i andra typer av regressioner bidrar till andelen förklarad variation ( $R^2$ -värde). Ett  $R^2$ -värde mellan 0,014-0,054 är visserligen lågt men modellen saknar ändå inte förklaringskraft. Vår slutsats att Valmyndighetens påverkan på nöjdhet med demokratin är därför liten men klart mätbar.

Äter är det viktigt att poängtera är att ovanstående analys, till skillnad från de tidigare i kapitlet, grundar sig på ett icke-representativt urval av västragötalänningar. I denna grupp av övervägande starkt partiidentifierade, politiskt intresserade, högt medieexponerade och högt utbildade personer kan vi konstatera en liten men robust spridningseffekt av myndighetsförtroende på systemlegitimitet när vi studerar förändring på individer över tid. Det kan givetvis inte uteslutas att effekterna hade varit större om vi hade genomfört analysen på ett representativt urval. Starkare pre-

dispositioner – såsom grundläggande värderingar och vänster-högerideologi – gör å ena sidan människor mer ståndaktiga i sina uppfattningar och mindre effekter kan förväntas. Å andra sidan leder en högre medieexponering till att fler blir exponerade för information om vad som hänt i vår valadministration och om rådande ansvarsförhållanden, vilket kan leda till större effekter.

Vi kan inte helt utesluta att vi här talar om ett reciprokt, eller ömsesidigt, samband mellan förtroende och systemutvärdering. Det vill säga, att effekten av förtroendet lika väl kan bero på det faktum att nöjdheten med demokratin förändrats och därmed påverkar förtroendet för Valmyndighetens arbete. Detta blir dock mindre troligt då vi vet att förtroendet för Valmyndigheten kraftigt förändrades mellan 2010 och 2011 till synes på grund av uppdagandet av problemen i samband med det ordinarie regionvalet 2010 (se tabell 2). Med andra ord blir tolkningen av orsak-sambandriktningen inte lika allvarlig för våra analyser då vi vet att valmyndighetens förtroende förändrats snarare än en generell förändring av systemlegitimitet. När det gäller frågan om kausal riktning anser vi det vara mer sannolikt att förtroendet för Valmyndigheten har haft en kausal påverkan på individernas upplevda nöjdhet med demokratin och detta även under kontroll för förtroendet för andra viktiga politiska institutioner så som *Regering* och *Riksdag*.

## Landar på fötterna

Svenska väljares bedömningar av huruvida valen ”går rätt till” är bland de högsta i världen i internationell jämförelse. I vår analys har vi dock kunnat visa att även i ett demokratiskt etablerat höglitarland kan ett högt förtroende för valadministrationen påverkas negativt av nyheter om fel och brister. Västragötalänningarnas förtroende för Valmyndigheten drabbades negativt av de misstag och felaktigheter som uppdagades i samband med det ordinarie regionvalet i Västra Götaland 2010. Mellan perioden hösten 2010 till våren 2011 utvärderade västragötalänningarna i genomsnitt Valmyndighetens arbete 10 procentenheter lägre än vid den tidigare mätningen. Medborgarna uppdaterar alltså sitt förtroende för Valmyndighetens arbete när valadministrationen fallerar.

Lika tydligt är att förtroendetappet var temporärt. Ett år efter riksdagsvalet 2010 har förtroendet för valmyndighetens arbetsprestation av allt att döma börjat återhämta sig till samma nivå som uppmättes i samband med valet 2010. Framtida mätningar får utvisa om förtroendet helt återställs. I kapitlet undersökte vi även om utvärderingen av Valmyndighetens prestation verkade påverka hur medborgarna kände inför både den svenska demokratin så väl som demokratin i Västra Götaland. Genom panelanalyser fann vi att denna utvärdering gav en liten men signifikant effekt på medborgarnas nöjdhet med demokratin.

Av våra analyser står det därför klart att Valmyndigheten i allra högsta grad hamnat i blåsväder på grund av de misstag som ägde rum i samband med valet 2010. Vår undersökning av spridningseffekter visar att detta tycks påverka hur vi

som medborgare utvärderar hur väl vi anser att vår demokrati fungerar. Med andra ord, förtroendet för Valmyndigheten och deras arbetsprestation spelar en tydlig roll för att vi medborgare skall uppleva att demokratin fungerar bra.

Den senaste erfarenheten av valadministrationen tycks vara viktig för den kortsiktiga utvecklingen av förtroendet för Valmyndigheten. Rösträkningsstrul och omval tär på förtroendet. Men när stormen bedarrat återvänder det. De resultaten fäster ytterligare vikt vid betydelsen av en väl fungerande valadministration.

## Noter

- <sup>1</sup> Undersökningarna av väljares bedömningar av rättvisa val genomförs inom ramen för ett länderjämförande samarbetsprojekt kallat CSES (The Comparative Study of Electoral Systems) där svenska Valforskningsprogrammet ingår tillsammans med valforskarteam från ett 40-tal länder: [www.cses.org](http://www.cses.org).
- <sup>2</sup> Medborgarpanelen (M-panelen) genomförs av programmet för *Multidisciplinär forskning om Opinion och Demokrati (MOD)* vid Göteborgs universitet ([www.mod.gu.se](http://www.mod.gu.se)). För en analys av den självrekryterade panelens sammansättning, se Dahlberg et al (2011).
- <sup>3</sup> Alla medelvärdesjämförelser är genomförda med parade t-test med lika varians. För fler detaljer om dessa t-test för skillnad mellan medeltal hänvisas till författarna.

## Referenser

- Atkeson, Lonna Rae and Saunders, Kyle L. (2003) The Effect of Election Administration on Voter Confidence: A Local Matter? *PS: Political Science & Politics* Issue: October 2003, Sida 655-660
- Dahlberg, Lindholm, Lundmark, Oscarsson & Åsbrink (2011). The 2010 Internet Campaign Panel. Multidisciplinary Opinion and Democracy Research Group. Working Paper 2011:1. University of Gothenburg, MOD.
- Delhey, J and Newton, K (2005) Predicting cross-national levels of social trust: global pattern or Nordic exceptionalism? *European Sociological Review* 21:311–327
- Grönlund, Kimmo and Setälä, Maija (2007) Political Trust, Satisfaction and Voter Turnout. *Comparative European Politics*, (2007) Issue 5, (400–422)
- Johansson & Holmberg (2011). Kvalitet i offentlig verksamhet. *Lycksalighetens ö. SOM-rapport 52*. S. Holmberg, L. Weibull & H. Oscarsson. Göteborgs universitet, SOM-institutet.
- McLean (2006). *Election Legitimacy in the United States: Effects on Political Efficacy, Trust and Participation*. University of Pittsburgh, Faculty of Arts and Sciences.
- Montjoy, Robert S. (2008) The Public Administration of Elections. *Public Administration Review* September|October 2008

- Oscarsson & Holmberg (2011). Åttapartivalet 2010. En redogörelse för 2010 års valundersökning i samarbete mellan Statsvetenskapliga institutionen i Göteborg och Statistiska centralbyrån. Stockholm, SCB.
- Rothstein, Bo & Stolle, Dietlind (2008) The State and Social Capital: An Institutional Theory of Generalized Trust *Comperative Politics* Volume 40, Number 4, July 2008, pp. 441-459(19)
- Rothstein, Bo (2011) *The Quality of Government – Corruption, Social Trust, and Inequality in International Perspective* Chicago: The University of Chicago Press
- Valmyndigheten (2012) *Det här gör vi*. URL: [http://www.val.se/om\\_oss/det\\_har\\_gor\\_vi/index.html](http://www.val.se/om_oss/det_har_gor_vi/index.html) Hämtat: 2012-01-21



# Metodredovisning



# OMVAL-SOM-UNDERSÖKNINGEN 2011

FRIDA VERNERSDÖTTER & LISA KARELIUSSON

Med anledning av omvalet i Västra Götaland den 15 maj 2011 genomförde SOM-institutet (Samhälle, Opinion, Medier) vid Göteborgs universitet en extrainsatt SOM-undersökning (Omval-SOM). Datainsamlingsperioden sträckte sig mellan maj och oktober 2011 och genomfördes med så kallad mixed-mode-design – det vill säga att datainsamlingen skedde både via post och via internet. I föreliggande kapitel beskrivs undersökningens metod, fältarbete och representativitet.

## **Omval-SOM jämfört med ordinarie SOM-undersökningar**

Omval-SOM skiljer sig från de ordinarie SOM-undersökningarna på flera punkter. Med ordinarie SOM-undersökning avses de undersökningar som SOM-institutet genomför årligen sedan 1986 i Sverige och sedan 1992 i svenska regioner där personer i åldrarna 16-85 år tillfrågas om bland annat sina medievanor, attityder i olika samhällsfrågor och fritidsvanor. Data samlas in postalt via pappersenkäter som omfattar 20 A4-sidor och ligger i fält under höst och vinter. Omval-SOM var åtta sidor lång och låg i fält under våren och sommaren. Datainsamling skedde både postalt och via webbenkät.

SOM-institutet har en gång tidigare (2007) använt sig av webbenkäter i en ordinarie undersökning (Kort-SOM-undersökningen), den gången i en rikstäckande undersökning. Dock erbjöds inte alla respondenter möjligheten att besvara enkäten på internet utan endast en tredjedel. Syftet var något annorlunda mot föreliggande undersökning. I undersökningen 2007 var det främsta syftet med att erbjuda en webbenkät inte att öka svarsfrekvensen, som i detta fall, utan att jämföra svarsfrekvenserna mellan en vanlig postenkätundersökning och en undersökningsdesign där respondenterna ges en valmöjlighet att antingen svara på en postenkät eller på internet. Då webbenkäten genomfördes som ett experiment var enkäten som erbjöds på webben kortare än ordinarie undersökningar. Jämförelsemöjligheterna för 2007 års Kort-SOM med webbalternativ och Omval-SOM är goda varför vissa jämförelser dem emellan kommer att göras i detta metodkapitel.

## **Population och urval**

Undersökningen genomfördes med anledning av omvalet i Västra Götaland. Urvalsramen begränsades därför till personer bosatta i Västra Götaland då dessa var de enda som hade möjlighet att rösta i valet.<sup>1</sup> Urvalsramens åldersintervall är 16-85 år

och omfattar både svenska och utländska medborgare. Undersökningen baserades på ett obundet slumpmässigt urval om 3 000 personer, dragen ur befolkningen i Västra Götaland. Urvalsstorleken och urvalsramen för tidigare års Väst-SOM-undersökningar jämfört med Omval-SOM framgår av tabell A i appendix.

### **Frågeformulär**

De forskare som deltog i Omval-SOM formulerade tillsammans med SOM-institutet de enskilda enkätfrågorna. SOM-institutet färdigställde därefter frågeformulären. De ordinarie undersökningarna genomförs, som tidigare nämnts, postalt och omfattar vanligtvis ungefär 20 sidor. Föreliggande undersökning innebär ett brott i denna trend då enkäten enbart omfattade åtta sidor och således utgjordes av ett väsentligt minskat antal frågor. Eftersom respondenterna hade möjlighet att besvara enkäten på internet i form av en webbenkät konstruerades en sådan med pappersenkäten som mall och utformades identisk med avseende på frågeordning.

Merparten av frågorna i undersökningen är flervalfrågor där respondenten enkelt svarar genom att sätta ett kryss i en ruta. Några frågor är öppna och besvaras med en kort fritextformulering. Dessa fritextsvar har tilldelats numeriska koder av SOM-institutet enligt ett fördefinierat kodschema med ömsesidigt uteslutande kategorier.<sup>2</sup>

### **Mixed mode-design**

Mixed mode innebär att man kombinerar olika datainsamlingsmetoder vilka i denna undersökning utgörs av en pappersenkät och en webbenkät. Studier har tidigare visat att denna kombination kan öka svarsfrekvensen utan att innebära någon negativ påverkan på svarens kvalitet (Dillman 2000; Schaefer and Dillman 1998). Dock visar tidigare forskning (Gilljam et al 2011) att svarsfrekvensen kan påverkas negativt då flera möjliga sätt att besvara en enkät presenteras vid den första kontakten. Då respondenten upplever att det finns flera valmöjligheter öppnas också möjligheten att välja att inte svara alls. I utformandet av SOM-undersökningen togs dessa tidigare resultat i beaktande. För att undgå problemet skickades initialt endast en pappersenkät ut till respondenterna, utan någon information om att det var möjligt att besvara enkäten på internet. Möjligheten att svara elektroniskt presenterades först i samband med den första påminnelsen (se tabell 1).

### **Fältarbete**

Datainsamlingsarbetet genomfördes mellan 5 maj och 7 oktober 2011. Fältperioden för undersökningen var en vecka kortare än vad den brukar vara för de regionala undersökningarna. I övrigt följer Omval-SOM i huvudsak tidigare års planeringsupplägg. I tabell 1 redovisas fältinsatserna i detalj. Arbetet inleddes den 5 maj 2011

med att ett aviseringskort skickades till respondenterna för att informera om att de var utvalda att delta i undersökningen. Veckan därpå skickades enkäten tillsammans med ett kortare följebrev, en informationsbroschyr om SOM-institutet och dess undersökningar samt en penna, ut till respondenterna. Drygt en vecka senare skickades ytterligare ett kort till samtliga i urvalet med ett tack till dem som redan svarat och en påminnelse till övriga. Vid detta påminnelsetillfälle erbjöds respondenterna även möjligheten att besvara enkäten på internet. I brevet följde en webbadress till webbenkäten samt en instruktion om hur de skulle logga in. För att kunna besvara enkäten på internet fick respondenterna unika och personliga inloggningsuppgifter varpå deras svar kunde registreras på samma anonyma sätt som i pappersenkäten. Under resterande del av fältperioden genomfördes fortlöpande en serie påminnelseinsatser postalt och per telefon. Den sista påminnelseinsatsen innebar att de som tidigare i telefon sagt ja till att delta i undersökningen fick en ny påminnelse med en enkät samt nya instruktioner om möjligheten att besvara enkäten på internet. Övriga som ej besvarat enkäten fick i samband med sista påminnelsen en minienkät med en fråga om varför de inte kan/vill besvara undersökningen. Där fanns även möjlighet för anhörig eller annan person att meddela om svarspersonen var sjuk, bortrest eller på annat sätt oförmögen att besvara undersökningen. Bland dem som svarade inom fältarbetets första två veckor lottades det ut 25 böcker med resultat från tidigare års västsvenska SOM-undersökningar. Fältarbete avslutades den 7 oktober 2011.

Omval-SOM genomfördes i samarbete med *Kinnmark Information AB*. Under arbetsprocessen utförde Kinnmark Information urvalsdragning, utskick av formulär och påminnelser, telefonuppföljning samt datauppläggning. Enkätsvaren har lästs av optiskt med hjälp av en scanner. SOM-institutets medarbetare har stått för framtagning av frågeformulär och annat material (såsom följebrev) som skickats ut till respondenterna, kodning av öppna svar samt iordningställande av den slutgiltiga datamängden (vilket inkluderar variabler för öppna frågor och särskilt byggda variabler).

**Tabell 1 Fältplan Omval-SOM-undersökningen maj – oktober 2011**

|         |                                                                                                                                                                                                                                                 |
|---------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|
| 5 maj   | Utskick av aviseringskort.                                                                                                                                                                                                                      |
| 17 maj  | Utskick av enkät, följebrev, informationsbroschyr, svarskuvert, penna.                                                                                                                                                                          |
| 23 maj  | Utskick av tack- och påminnelsekort.                                                                                                                                                                                                            |
| 31 maj  | Utskick av enkät, följebrev och svarskuvert till intervjupersoner som ännu inte sänt in enkäten. Möjligheten att besvara enkäten på internet presenteras.                                                                                       |
| 9 juni  | Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.                                                                                                                                                                                    |
| 13 juni | Halvtidsutskick till alla som i telefon sagt att de ska delta med tack till de som redan har enkät och ny enkät till de som sagt sig behöva sådan.                                                                                              |
| 20 juni | Postal påminnelse till personer utan känt telefonnummer och till personer som ej kunnat nås per telefon i föregående telefonpåminnelse. Ny enkät till personer som svarat att de inte har kvar sin enkät.                                       |
| 8 aug   | Postal påminnelse till samtliga svarspersoner som ej sänt in enkäten. Webbalternativet presenteras återigen.                                                                                                                                    |
| 16 aug  | Telefonpåminnelse till svarspersoner som ej sänt in enkäten.                                                                                                                                                                                    |
| 19 aug  | Postal påminnelse till samtliga svarspersoner som tidigare svarat ja, men ej skickat in.                                                                                                                                                        |
| 25 aug  | Ny enkät/bekräftelsebrev sänds till ytterligare ja-svarare.                                                                                                                                                                                     |
| 30 aug  | Postal påminnelse med utskick av enkät, följebrev, svarskuvert samt bortfallsenkät (med frågan om varför man inte önskar/kan delta) till svarspersoner utan känt telefonnummer samt personer som ej kunnat nås vid tidigare telefonpåminnelser. |
| 5 sept  | Enkät och följebrev samt bortfallsenkät till resterande.                                                                                                                                                                                        |
| 7 okt   | Fältarbetet avslutas                                                                                                                                                                                                                            |

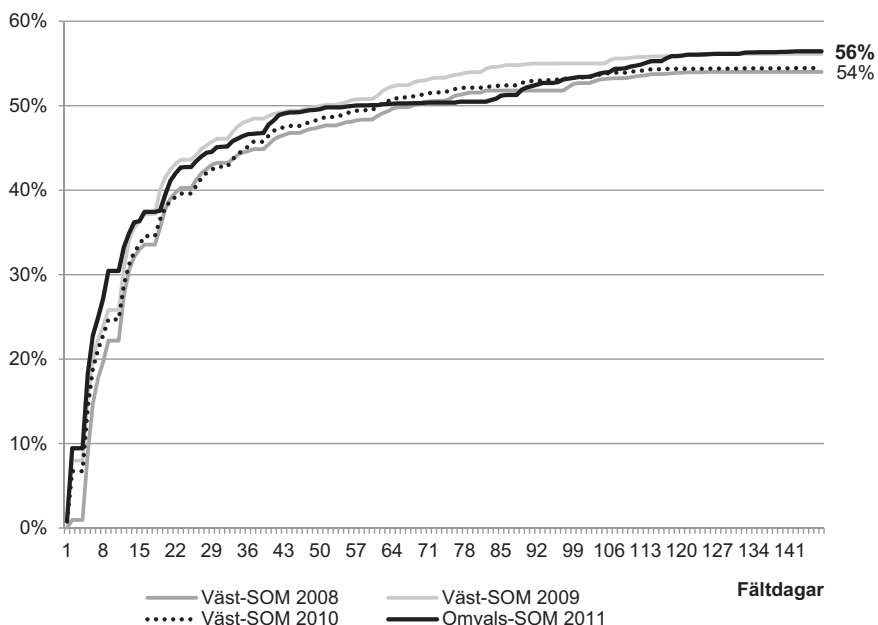
**Kommentar:** Samtliga följebrev som användes i påminnelseinsatsen innefattade en uppmaning om att enkäten också kan besvaras på internet. I brevet återfanns också en länk till webbenkäten och inloggningsinstruktioner. I de två sista påminnelsebrev uttrycktes att flertalet respondenter skickat in sin enkät samt att en deadline snart var förestående i syfte att skynda på respondenternas svar.

Enkäterna började strömma in tre dagar efter det första utskicket. I slutet av den tredje fältveckan, den 10 juni, hade 43 procent av dem som fått enkäten skickat tillbaka formuläret ifyllt. Dessa utgjorde tre fjärdedelar av dem som slutligen kom att delta i undersökningen. Tempot på inflödet saktades kraftigt ned veckorna som följde och höll under resterande fältperioden en relativt låg takt. Första veckan i augusti hade nästan 90 procent som skulle komma att delta svarat och i slutet av augusti var siffran nästan 96 procent.

I figur 1 illustreras inflödeskurvan för Omval-SOM i relation till de senaste årens Väst-SOM-undersökningar. Längden på fältperioderna är likvärdig för Omval-SOM och ordinarie undersökningar, men antalet fältinsatser för Omval-SOM var något färre. Trots det är det generella inflödesmönstret likt tidigare års. Under semesterveckorna i mitten av sommaren noteras en liten avvikelse hos Omval-SOM med minskat inflöde följt av en kraftig ökning mot slutet av fältperioden (se figur 1). Denna skillnad går att härleda till tidpunkterna för fältinsatserna i respektive

undersökning. För de ordinarie undersökningarna görs påminnelseinsatserna kontinuerligt genom hela fältperioden, medan vi i Omval-SOM valde att göra ett sommaruppehåll under juli.

**Figur 1** Inflöde (brutto) av enkäter Väst 2008-2010 och Omval-SOM 2011



## Webb svar

Andelen som valde att besvara enkäten på internet var mycket liten (2,0 procent). Flest webbenkät svar inkom under de första veckorna, efter första månaden hade två tredjedelar av de totala webbenkät svaren inkommit. Yngre personer var mer benägna att besvara enkäten på webben än äldre. Medelåldern hos dem som svarat via webben är 35 att jämföra med 51 för dem som svarat postalt. Ingen över 63 år har besvarat enkäten via webben. Andelen som besvarade SOM-undersökningen elektroniskt 2007 var 6,3 procent. Den högre svarsfrekvensen på webben återspeglas i den totala svarsfrekvensen på 68 procent. Också 2007 var det främst unga människor som besvarade webbenkäten. Det går inte att utläsa några geografiska skillnader i webbsvaren i någon av undersökningarna 2011 eller 2007, men dock skillnader mellan könen. Kvinnor är generellt mer svarsbenägna än män, men 2007 års webbsvar dominerades av männen (63 procent). Könsfördelningen i den totala gruppen svarande 2007 var 52 procent kvinnor och 48 procent män. Denna skillnad

i könsfördelning hos de svarande på webben finns inte kvar 2011. Istället återspeglas det generella svarsmonstret hos webbsvaren 2011 där 53 procent är kvinnor och 47 procent är män (se tabell 5).

### Svarsfrekvens och bortfall

Av det ursprungliga urvalet om 3 000 personer (bruttourval) var det 1693 personer som besvarade enkäten. Definierar man bort de personer i urvalet som är avlidna eller på annat sätt oförmögna att svara på grund av till exempel sjukdom, flytt från orten eller dylikt (militärtjänstgöring, långtidsbortrest, förståndshandikappad) får man ett nettourval. Svarsfrekvensen i nettourvalet är 61,3 procent. Det är ett resultat som står sig väl i förhållande till de senaste årens undersökningar.

Svarsfrekvensen i SOM-undersökningarna har minskat stadigt under de senaste åren. De rikstäckande undersökningarna har en genomsnittlig svarsfrekvens sedan 1986 på 66 procent (Nilsson & Vernersdotter 2011). Väst-SOM har sedan 1992 en genomsnittlig svarsfrekvens på 64 procent. Nettoresultatet för årets undersökning på 61,3 procent ligger således strax under genomsnittet (se Appendix: Tabell A).

**Tabell 2 Svarande och bortfall i Kort-SOM/Väst-SOM/Omval-SOM-undersökningen 2011**

|                                      | Kort-SOM 2007 | Väst-SOM 2010 | Omval-SOM   |
|--------------------------------------|---------------|---------------|-------------|
| Ursprungligt urval (brutto)          | 1500          | 6000          | 3000        |
| Bortdefinierade (naturligt bortfall) | 119 (8 %)     | 497 (8 %)     | 236 (8 %)   |
| Nettourval                           | 1381 (92 %)   | 5503 (92 %)   | 2764 (92 %) |
| Antal svarsvägrare/ej anträffbara    | 436 (29 %)    | 2227 (37 %)   | 1071 (36 %) |
| Antal svarande totalt                | 945           | 3276          | 1693        |
| - svarande på webben                 | 95 (6 %)      | -             | 59 (2 %)    |
| Svarsfrekvens brutto                 | 63 %          | 55 %          | 56 %        |
| Svarsfrekvens netto                  | 68 %          | 59 %          | 61 %        |

Som framgår av tabell 2 kan 236 personer definieras bort som naturligt bortfall i Omval-SOM. Till största del utgörs gruppen naturligt bortfall av personer med okänd adress (35 procent) och personer som är oförmögna att svara på grund av sjukdom eller funktionsnedsättning (25 procent), samt av personer som bor utomlands/är bortresta (22 procent). Dessa grupper svarar tillsammans för mer än 82 procent av det naturliga bortfallet. En annan grupp av betydelse i det naturliga bortfallet är de som uppger att de inte talar svenska, 18 procent. Avlidna personer utgör mindre än en procent av det naturliga bortfallet.



Under fältarbetet har de personer som meddelat att de inte önskar delta i undersökningen fått frågan varför. Kompletterande information om svarsbortfall har samlats in via en så kallad bortfallsenkät som skickades ut tillsammans med den sista påminnelsen om deltagande. Totalt har 230 personer angivit skäl till varför de inte vill delta i Omval-SOM-undersökningen (se tabell 3). Andelen personer som avböjt medverkan i undersökningen utan att specificera skäl är något högre (totalt 329). Tidsskäl är den mest frekvent angivna orsaken till att inte delta (31 procent), därefter principskäl (25 procent), sedan kommer orsaker som att frågorna är ointressanta (14 procent), och att undersökningen innehåller för många frågor (10 procent). Detta mönster stämmer väl överens med både Väst-SOM (se tabell 3) och Riks-SOM tidigare år (Nilsson & Vernersdotter 2011). Tidigare år har principiella skäl att inte delta samt krav på ersättning för att delta i undersökningen varit ovanliga motiv både i den nationella undersökningen och i den västsvenska undersökningen. Formulärets längd är det skäl som skiljer sig mest mellan Väst och Omval-SOM, vilket förklaras med att Omval-SOM var 12 sidor kortare än Väst-SOM.

**Tabell 3** Specificerade skäl till att inte vilja delta i Omval-SOM-undersökningen 2011 och Väst-SOM 2010

|                                                          | Omval-SOM 2011 | Väst-SOM 2010 |
|----------------------------------------------------------|----------------|---------------|
| Har inte tid                                             | 31             | 37            |
| Vill av princip inte delta i denna typ av undersökningar | 29             | 25            |
| Tycker att frågorna är ointressanta                      | 20             | 14            |
| För många frågor                                         | 5              | 10            |
| Tycker att frågorna är för svåra                         | 8              | 5             |
| Deltar inte utan ersättning                              | 1              | 5             |
| Litar inte på anonymiteten                               | 6              | 4             |
| Summa procent                                            | 100            | 100           |
| Antal personer                                           | 230 (7,7 %)    | 521 (8,7 %)   |

**Kommentar:** Information om svarsvägran registreras vid kontakt med respondenter både via telefon och e-post på respondentens initiativ samt i samband med den från SOM-institutet initierade kontakten i samband telefonpåminnelser och bortfallsenkät.

### Svarsbenägenhet i olika grupper

En analys av svarsbenägenheten i Omval-SOM-undersökningen visar att vissa grupper av människor deltar i högre grad än andra. Denna typ av skillnader kan ha stor betydelse för tolkningen av undersökningens resultat. Om en viss grupp är under-representerad i undersökningen och samma grupps svar tenderar att skilja sig från

övriga, blir också studiens generella resultat mindre giltiga för denna grupp. I tabell 4 redovisas svarsbenägenheten efter kön och ålder i Omval-SOM-undersökningen 2011.

Det har sedan 1995 funnits en skillnad mellan mäns och kvinnors benägenhet att delta i Väst-SOM-undersökningen, då det visat sig att männen är mindre svarsbenägna än kvinnorna. Vi ser också hur svarsbenägenheten varierar med ålder. Trenden är att personer under 40 år svarar i allt mindre utsträckning, medan svarsbenägenheten bland äldre ligger på en stabil nivå. Denna trend består i Omval-SOM trots de annorlunda förutsättningarna, med en kortare enkät och annan fältperiod. Anmärkningsvärt är dock att den åldersgrupp som varit allra minst benägen att svara de senaste åren, 20-29-åringarna har förbättrat sin svarsfrekvens signifikant gentemot tidigare år. Denna ökning går att härleda till webbenkäten som till övervägande del utgjordes av denna åldersgrupp. Om man ser skälen till svarsvägran i denna grupp var det färre som bodde utomlands, var bortresta eller hade okänd adress än tidigare år. Detta leder oss att tro att ungdomars ovilja att svara inte alltid är medveten, utan att de i större utsträckning än de äldre inte får veta att de blivit slumpade att ingå i undersökningen. Skillnaden mellan de mest och minst svarsbenägna åldersgrupperna har med åren blivit större (Elmquist & Bergström 2012), men i Omval-SOM är skillnaden mindre än den varit de senaste åren.

Geografiskt sett är skillnaderna i svarsvilja mindre. I tabell 4 uppvisar Göteborgsregionen liksom storstadsregioner brukar göra, en lägre svarsvilja än övriga Västra Götaland. Nedbrutet på övriga delregioner är Östra Skaraborg den del som har högst svarsfrekvens (66 procent) medan Dalsland har lägst (53 procent) Den låga svarsfrekvensen i Dalsland kan delvis förklaras av att antalet dalslänningar i urvalet är mycket litet (75 personer).

### **Representativitet i undersökningen**

Det är viktigt att ha sammansättningen av de personer som besvarat enkäten i åtanke när man uttolkar resultaten av undersökningen. Representativiteten hos svarspersonerna är ett lika viktigt kvalitetsmått som svarsfrekvensen. Som man kan utläsa av tabell 5-6 överensstämmer sammansättningen av befolkningen i urvalet och av de svarande väl. Trots den varierande svarsfrekvensen i olika grupper är representativiteten hos de svarande generellt god.

Det finns inga geografiska skevheter i svarspersonernas sammansättning (se Appendix: Tabell B). Jämför vi fördelningen av invånare hos de svarande i Omval-SOM med den hos befolkningen och de dragna urvalen i Göteborg, Göteborgs kranskommuner respektive övriga Västra Götaland, ser vi i föreliggande undersökning en mycket god överensstämmelse.

Tabell 4 Svarsandelar (netto) i olika grupper i Väst-SOM-undersökningen 1992-2011 (procent)

| År                     | 1992 | 1994 | 1996 | 1998 | 2000 | 2001 | 2002 | 2003 | 2004 | 2005 | 2006 | 2007 | 2008 | 2009 | 2010 | 2011 | Omväl-<br>SOM 2011 |
|------------------------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|------|--------------------|
| TOTALT                 | 60   | 60   | 69   | 65   | 66   | 70   | 68   | 66   | 66   | 62   | 61   | 62   | 58   | 61   | 59   | 61   | 61                 |
| <b>Kön</b>             |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |                    |
| Kvinnor                | 61   | 60   | 70   | 68   | 67   | 73   | 72   | 69   | 70   | 65   | 65   | 66   | 61   | 63   | 64   | 64   | 64                 |
| Män                    | 60   | 60   | 67   | 62   | 64   | 67   | 65   | 63   | 62   | 59   | 57   | 59   | 56   | 58   | 55   | 55   | 59                 |
| <b>Ålder</b>           |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |                    |
| 16-19 år               | 61   | 68   | 72   | 68   | 60   | 68   | 64   | 60   | 55   | 52   | 49   | 54   | 47   | 48   | 50   | 48   | 48                 |
| 15-19 år               | 56   | 58   | 68   | 55   | 58   | 60   | 60   | 57   | 57   | 51   | 48   | 51   | 44   | 42   | 42   | 47   | 47                 |
| 20-29 år               | 61   | 55   | 63   | 61   | 61   | 66   | 65   | 59   | 61   | 56   | 56   | 57   | 52   | 54   | 55   | 53   | 53                 |
| 30-39 år               | 56   | 59   | 68   | 66   | 63   | 70   | 67   | 65   | 65   | 60   | 61   | 59   | 54   | 59   | 58   | 58   | 58                 |
| 40-49 år               | 62   | 65   | 72   | 67   | 69   | 73   | 70   | 71   | 71   | 68   | 66   | 69   | 67   | 66   | 63   | 67   | 67                 |
| 50-59 år               |      |      |      |      | 77   | 81   | 79   | 78   | 77   | 74   | 74   | 73   | 70   | 78   | 73   | 75   | 75                 |
| 60-69 år               |      |      |      |      | 75   | 75   | 78   | 75   | 77   | 77   | 74   | 73   | 77   | 77   | 74   | 77   | 77                 |
| 70-79 år               |      |      |      |      | 76   | 75   | 78   | 76   | 77   | 75   | 74   | 73   | 74   | 77   | 73   | 76   | 76                 |
| 80-85 år               | 67   | 63   | 70   | 72   | 65   | 78   | 73   | 67   | 71   | 70   | 71   | 73   | 62   | 74   | 69   | 75   | 75                 |
| Göteborgsregionen      |      |      |      | 62   | 63   | 69   | 67   | 65   | 65   | 59   | 60   | 60   | 56   | 59   | 59   | 60   | 60                 |
| Övriga Västra Götaland |      |      |      | 70   | 72   | 72   | 72   | 70   | 68   | 67   | 64   | 67   | 62   | 62   | 62   | 62   | 62                 |
| – Sjuhärad             |      |      |      | 69   | 68   | 73   | 71   | 68   | 71   | 67   | 65   | 62   | 61   | 62   | 64   | 66   | 66                 |
| – Östra Skaraborg      |      |      |      | 66   | 69   | 73   | 70   | 70   | 69   | 69   | 62   | 68   | 66   | 58   | 62   | 64   | 64                 |
| – Västra Skaraborg     |      |      |      | 69   | 69   | 67   | 72   | 64   | 67   | 60   | 63   | 63   | 59   | 61   | 59   | 64   | 64                 |
| – Fyrstad              |      |      |      | 68   | 66   | 74   | 66   | 61   | 68   | 59   | 62   | 63   | 63   | 64   | 52   | 53   | 53                 |
| – Dalsland             |      |      |      | 66   | 66   | 71   | 63   | 67   | 60   | 62   | 56   | 65   | 59   | 65   | 56   | 61   | 61                 |
| – Norra Bohuslän       |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |      |                    |

**Kommentar:** I Göteborgsregionen ingår i Väst-SOM förutom Kungsbacka samtliga särredovisade kommuner. Kungsbacka ingår inte i Omväl-SOM. (För detaljerad redovisning av delregionerna i Västra Götaland)

**Källa:** Väst-SOM undersökningarna 1992-2010, Omväl-SOM 2011

**Tabell 5 Könsfördelning hos befolkningen, i urvalet och bland de svarande (procent)**

| År               | Grupp        | Kön     |     | Summa |
|------------------|--------------|---------|-----|-------|
|                  |              | Kvinnor | Män |       |
| Kort-SOM<br>2007 | Befolkningen | 50      | 50  | 100   |
|                  | Bruttourval  | 50      | 50  | 100   |
|                  | Nettourval   | 50      | 50  | 100   |
|                  | Svarande     | 52      | 48  | 100   |
|                  | ...papper    | 54      | 46  | 100   |
|                  | ...webb      | 37      | 63  | 100   |
| Väst-SOM<br>2009 | Befolkningen | 50      | 50  | 100   |
|                  | Bruttourval  | 50      | 50  | 100   |
|                  | Nettourval   | 50      | 50  | 100   |
|                  | Svarande     | 53      | 47  | 100   |
| Väst-SOM<br>2010 | Befolkningen | 50      | 50  | 100   |
|                  | Bruttourval  | 50      | 50  | 100   |
|                  | Nettourval   | 50      | 50  | 100   |
|                  | Svarande     | 46      | 54  | 100   |
| Om-SOM<br>2011   | Befolkningen | 50      | 50  | 100   |
|                  | Bruttourval  | 51      | 49  | 100   |
|                  | Nettourval   | 51      | 49  | 100   |
|                  | Svarande     | 53      | 47  | 100   |
|                  | ...papper    | 53      | 47  | 100   |
|                  | ...webb      | 53      | 47  | 100   |

**Kommentar:** Kungsbacka ingår i urvalet och befolkningsjämförelserna för Väst-SOM, men inte för Omval-SOM. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från statistiska centralbyrån via [www.ssd.scb.se](http://www.ssd.scb.se).

I likhet med de senaste årens SOM-undersökningar är åldersrepresentativiteten något skev. Ungdomar 16-29 år är underrepresenterade medan personer över 50 år är överrepresenterade. Skillnaden mellan svarande och befolkning överskrider dock inte fem procentenheter. Så stor är inte skillnaden i könsrepresentativiteten trots att vi redan i urvalet noterar en övervikt av kvinnor. Den mindre övervikten av kvinnor i urvalet förstärks ytterligare av att kvinnor besvarar enkäten i större utsträckning än män.

**Tabell 6** Åldersgruppernas fördelning i hela urvalet respektive i inkomna enkäter 2008-2011 hos befolkningen i Västsverige (procent)

| År                | Grupp          | Åldersgrupp |       |       |       | Summa | Antal     |
|-------------------|----------------|-------------|-------|-------|-------|-------|-----------|
|                   |                | 15-29       | 30-49 | 50-64 | 65-85 |       |           |
| Väst-SOM<br>2008  | Befolkning     | 24          | 34    | 24    | 18    | 100   | 1 309 857 |
|                   | Urval (brutto) | 24          | 33    | 24    | 19    | 100   | 6 000     |
|                   | Nettourval     | 23          | 34    | 25    | 18    | 100   | 5 553     |
|                   | Svarande       | 18          | 31    | 29    | 23    | 100   | 3 240     |
| Väst-SOM<br>2009  | Befolkning     | 23          | 34    | 24    | 19    | 100   | 1 300 914 |
|                   | Urval (brutto) | 24          | 34    | 23    | 22    | 100   | 6 000     |
|                   | Nettourval     | 22          | 34    | 24    | 20    | 100   | 5 539     |
|                   | Svarande       | 16          | 32    | 27    | 25    | 100   | 3 368     |
| Väst-SOM<br>2010  | Befolkning     | 23          | 34    | 23    | 20    | 100   | 1 322 426 |
|                   | Urval (brutto) | 23          | 33    | 23    | 20    | 100   | 6000      |
|                   | Nettourval     | 22          | 34    | 24    | 20    | 100   | 5506      |
|                   | Svarande       | 17          | 32    | 27    | 24    | 100   | 3276      |
| Omval-SOM<br>2011 | Befolkning     | 24          | 33    | 23    | 20    | 100   | 1 264 964 |
|                   | Urval (brutto) | 22          | 34    | 23    | 21    | 100   | 3000      |
|                   | Nettourval     | 21          | 34    | 24    | 21    | 100   | 2764      |
|                   | Svarande       | 17          | 31    | 26    | 26    | 100   | 1693      |
|                   | - papper       | 16          | 30    | 27    | 27    | 100   | 1634      |
|                   | - webb         | 36          | 56    | 8     | 0     | 100   | 59        |

**Kommentar:** Kungsbacka ingår i urvalet och befolkningsjämförelserna för Väst-SOM, men inte för Omval-SOM. Uppgifterna om befolkningen är hämtade från statistiska centralbyrån via [www.ssd.scb.se](http://www.ssd.scb.se).

Ett annat mått på kvalitet i undersökningsresultaten är sammansättningen av partiväljare jämfört med det faktiska valresultatet i omvalet i Västra Götaland. I Omval-SOM ställdes frågor om huruvida man röstade i omvalet och vilket parti man röstade på. I tabell 7 redovisas det officiella valresultatet tillsammans med utfallet i Omval-SOM. Överensstämmelsen är god och i genomsnitt skiljer det inte mer än 0,68 procentenheter mellan ett partis officiella valresultat och andelen som uppger att de har röstat på partiet i Omval-SOM-undersökningen 2011. Den största avvikelserna från det officiella valdeltagandet återfinns hos Sverigedemokraternas väljare som är underrepresenterade i undersökningen (-1,9 procentenheter).

**Tabell 7 Träffsäkerhet partival Omval-SOM-undersökningen 2011 jämfört med det officiella valresultatet i omvalet i Västra Götaland den 15 maj 2011**

| Parti                     | OFFICIELLT (%) | Omval-SOM (%) | Diff (procentenheter)  |
|---------------------------|----------------|---------------|------------------------|
| Socialdemokraterna        | 32,6           | 32,0          | -0,6                   |
| Vänsterpartiet            | 5,9            | 5,5           | -0,4                   |
| Miljöpartiet de gröna     | 7,4            | 8,4           | +1,0                   |
| Centerpartiet             | 5,7            | 6,8           | +1,1                   |
| Folkpartiet liberalerna   | 7,2            | 7,8           | +0,6                   |
| Kristdemokraterna         | 5,3            | 5,1           | -0,2                   |
| Moderaterna               | 23,9           | 24,3          | +0,4                   |
| Sverigedemokraterna       | 5,8            | 3,9           | -1,9                   |
| Sjukvårdspartiet          | 2,8            | 2,2           | -0,6                   |
| Vägvalet                  | 2,5            | 2,9           | +0,4                   |
| Övriga partier            | 0,8            | 1,1           | +0,3                   |
| Giltiga röster            | 99,9           | 100,1         | summerad differens 7,5 |
| MEDELFEEL (11 kategorier) |                |               | 0,68                   |

**Kommentar:** Träffsäkerheten i SOM-undersökningarna har med ett enda undantag varit mindre än en procentenhets medelfel jämfört med valresultaten under perioden 1986-2011. I samband med de senaste valen har det genomsnittliga medelfelet per parti (inklusive gruppen övriga) varit 0,80 procentenheter 1988, 0,47 pe 1991, 0,44 pe 1994, 0,45 pe 1998, 1,13 pe 2002, 0,58 pe 2006 och 0,89 pe 2010.

**Källa:** Valmyndighetens hemsida val.se resp. Omval-SOM 2011.

## Sammanfattning

Omval-SOM-undersökningen 2011 genomfördes under speciella omständigheter med gott resultat både i fråga om svarsfrekvens (61,3 procent) och i fråga om representativitet. Sammansättningen av personer som besvarat enkäten speglar befolkningen väl, även om unga människor är något underrepresenterade. Experimentet med webbenkäter föll inte så väl ut som önskats, då relativt få valde att svara elektroniskt. Den grupp som trots allt valde webbenkäten var övervägande unga, vilket är ett positivt resultat i ljuset av att denna grupp är den minst svarsbenägna.

## Noter

- <sup>1</sup> Urvalsramen för en ordinarie Väst-SOM-undersökning omfattar utöver Västra Götalandsregionen också Kungsbacka.
- <sup>2</sup> Kodningsarbetet utfördes av Lisa Kareliusson.

## Referenser

- Dillman, Don A. (2000). *Mail and Internet Surveys: The Tailored Design Method*. New York: Wiley.
- Elmqvist & Bergström (2012) *Samhälle Opinion Massmedier 2011* i Bergström (red), *Västsvensk vardag*, Göteborg: SOM-institutet, Göteborg.
- Gilljam, Mikael m.fl (2011) Comparison of Web and Mail Responses in a Census of Swedish Local Political Representatives. *Survey Practice*, December 2011 Issue.
- Nilsson & Vernersdotter (2011) *Samhälle Opinion Massmedier 2011* i Holmberg, Sören; Oscarsson Henrik & Weibull Lennart (red), *Lycksalighetens ö*, Göteborg: SOM-institutet, Göteborg.
- Schaefer, David R. & Dillman, Don A (1998). "Development of a Standard E-Mail Methodology." *Public Opinion Quarterly*, 62:378-97.
- www.scb.se. Statistikdatabaser, befolkningen.

## APPENDIX

Tabell A Svarsfrekvensen i Väst-SOM 1992-2010 och Omval-SOM 2011

| Väst-SOM   | Brutto-<br>urval | Netto-<br>urval | naturligt<br>bortfall | Andel<br>Antal<br>svar | frekvens<br>(brutto) | Svars-<br>frekvens<br>(netto) | Svars-<br>Fältarbete<br>utfört av |
|------------|------------------|-----------------|-----------------------|------------------------|----------------------|-------------------------------|-----------------------------------|
| 1992       | 2 800            | 2 650           | 5,4 %                 | 1 603                  | 57 %                 | 60 %                          | Linfab                            |
| 1993       | 2 800            | 2 647           | 5,5 %                 | 1 586                  | 57 %                 | 60 %                          | Linfab                            |
| 1994       | 2 800            | 2 639           | 5,8 %                 | 1 591                  | 57 %                 | 60 %                          | Linfab                            |
| 1995       | 2 799            | 2 620           | 6,4 %                 | 1 709                  | 61 %                 | 65 %                          | Temo                              |
| 1996       | 2 900            | 2 621           | 9,6 %                 | 1 807                  | 62 %                 | 69 %                          | Gallup                            |
| 1997       | 2 900            | 2 637           | 9,1 %                 | 1 845                  | 64 %                 | 70 %                          | Gallup                            |
| 1998*      | 5 800            | 5 385           | 7,2 %                 | 3 487                  | 60 %                 | 65 %                          | Sifo                              |
| 1999       | 5 900            | 5 557           | 5,8 %                 | 3 760                  | 64 %                 | 68 %                          | Kinnmark                          |
| 2000       | 6 000            | 5 602           | 6,6 %                 | 3 684                  | 61 %                 | 66 %                          | Kinnmark                          |
| 2001       | 6 000            | 5 420           | 9,7 %                 | 3 808                  | 63 %                 | 70 %                          | Kinnmark                          |
| 2002       | 6 000            | 5 538           | 7,7 %                 | 3 792                  | 63 %                 | 68 %                          | Kinnmark                          |
| 2003       | 6 000            | 5 537           | 7,7 %                 | 3 654                  | 61 %                 | 66 %                          | Kinnmark                          |
| 2004       | 6 000            | 5 489           | 8,5 %                 | 3 630                  | 61 %                 | 66 %                          | Kinnmark                          |
| 2005       | 6 000            | 5 505           | 8,3 %                 | 3 419                  | 57 %                 | 62 %                          | Kinnmark                          |
| 2006       | 6 000            | 5 462           | 9,0 %                 | 3 347                  | 56 %                 | 61 %                          | ScandInfo                         |
| 2007       | 6 000            | 5 491           | 8,5 %                 | 3 420                  | 57 %                 | 62 %                          | Kinnmark                          |
| 2008       | 6 000            | 5 553           | 7,5 %                 | 3 240                  | 54 %                 | 58 %                          | Kinnmark                          |
| 2009       | 6 000            | 5 539           | 7,7 %                 | 3 368                  | 56 %                 | 61 %                          | Kinnmark                          |
| 2010       | 6 000            | 5 503           | 8,8 %                 | 3 276                  | 55 %                 | 59 %                          | Kinnmark                          |
| Omval 2011 | 3 000            | 2 764           | 7,9 %                 | 1 693                  | 56 %                 | 61 %                          | Kinnmark                          |

**Kommentar:** Med nettourval avses bruttourval minus naturligt bortfall. Som naturligt bortfall räknas adress okänd, avflyttad, sjuk, institutionell vård, bortrest under fältperioden, studier på annan ort, militärtjänstgöring, ej svensktalande, bosatt, studerar eller arbetar utomlands, förståndshandikappad samt avliden. Från och med 1998 års undersökning ingår hela Västra Götaland samt Kungsbacka kommun i urvalet. Innan dess ingick endast Göteborg med kranskommuner.



**Tabell B Fördelning över invånare i Göteborg, Göteborgs kranskommuner och övriga Västra Götaland i befolkningen, urvalet respektive i inkomna enkäter 2010, samt jämförelse med fördelningen i urval och svarande 1999-2010 (procent)**

| År             | Grupp          | Område   |                                 |                              | Summa | Antal     |
|----------------|----------------|----------|---------------------------------|------------------------------|-------|-----------|
|                |                | Göteborg | Göteborgs<br>krans-<br>kommuner | Övriga<br>Västra<br>Götaland |       |           |
| 2008           | Befolkning     | 31       | 24                              | 45                           | 100   | 1 309 857 |
|                | Urval (brutto) | 31       | 24                              | 45                           | 100   | 6 000     |
|                | Nettourval     | 31       | 24                              | 47                           | 100   | 5 553     |
|                | Svarande       | 29       | 24                              | 45                           | 100   | 3 240     |
| 2009           | Befolkning     | 31       | 24                              | 45                           | 100   | 1 300 914 |
|                | Urval (brutto) | 30       | 25                              | 45                           | 100   | 6 000     |
|                | Nettourval     | 30       | 25                              | 45                           | 100   | 5 539     |
|                | Svarande       | 28       | 26                              | 46                           | 100   | 3 368     |
| 2010           | Befolkning     | 32       | 24                              | 44                           | 100   | 1 322 426 |
|                | Urval (brutto) | 32       | 24                              | 44                           | 100   | 6000      |
|                | Nettourval     | 32       | 24                              | 44                           | 100   | 5506      |
|                | Svarande       | 30       | 25                              | 45                           | 100   | 3276      |
| Om-SOM<br>2011 | Befolkning     | 33       | 21                              | 46                           | 100   | 1 264 964 |
|                | Urval (brutto) | 33       | 21                              | 46                           | 100   | 3000      |
|                | Nettourval     | 33       | 21                              | 46                           | 100   | 2764      |
|                | Svarande       | 31       | 22                              | 47                           | 100   | 1693      |
|                | ...papper      | 31       | 21                              | 48                           | 100   | 1634      |
|                | ...webb        | 34       | 25                              | 40                           | 100   | 59        |

**Kommentar:** För nettourval, se kommentar tabell A. Göteborgs kranskommuner är samtliga kommuner i Göteborgsregionen men Göteborgs Stad exkluderat.



## FÖRFATTARNA

*Linda Berg*, fil dr, verksam som forskare och lärare vid Centrum för Europaforskning (CERGU) och statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hennes forskning handlar om identitet, politiska skiljelinjer och välfärdsattityder i Europa.

*Marie Demker*, professor i statsvetenskap vid Göteborgs universitet. Hennes forskning är inriktad på internationell och komparativ politik, särskilt politiska partier, medier, ideologier och opinionsbildning.

*Sören Holmberg*, professor emeritus vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Han är en av ledarna för Valforskningsprogrammet och Quality of Government Institute (QoG-institutet) och forskar kring opinionsbildning, väljarbeteende, representativ demokrati och samhälleliga styrsystem.

*Folke Johansson*, professor emeritus vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är främst inriktad mot regional och kommunal demokrati.

*Lisa Kareliusson*, pol mag, verksam vid SOM-institutet som biträdande undersökningsledare för Omval-SOM-undersökningen 2011.

*David Karlsson*, fil dr och universitetslektor i offentlig förvaltning vid Förvaltningshögskolan, Göteborgs universitet. Hans forskning är främst inriktad mot lokal politik och demokrati.

*Sebastian Lundmark*, doktorand vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad mot hur mellanmänsklig tillit kan påverkas av datorspel online.

*Henrik Oscarsson*, professor, lärare och forskare vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad på väljarbeteende och opinionsbildning. Han är ansvarig för det svenska Valforskningsprogrammet och föreståndare för SOM-institutet.

*Maria Oskarson*, docent, lärare och forskare vid Statsvetenskapliga institutionen. Hennes forskning är inriktad på sociala och politiska skiljelinjer.

*Mikael Persson* är doktorand vid statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet. Hans forskning är inriktad mot politiskt beteende och politisk socialisation.

*Jacob Severin*, pol kand, biträdande forskare vid Svenska Valforskningsprogrammet, Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs universitet.

*Maria Solevid*, fil dr, är verksam som forskare och lärare vid Statsvetenskapliga institutionen, Göteborgs Universitet. Hennes forskning handlar i huvudsak om politiska skiljelinjer och politiskt deltagande.

*Jan Teorell*, professor, lärare och forskare vid statsvetenskapliga institutionen, Lunds universitet; research fellow vid QoG-institutet, Göteborgs universitet. Hans nuvarande forskning är inriktad på demokrati, demokratisering, korruption och historiska förklaringar till länders övergång från dysfunktionella till mer välfungerande samhällsstyrningssystem.

*Frida Vernersdotter*, pol kand, verksam vid SOM-institutet som biträdande undersökningsledare för Riks-SOM-undersökningen.

*Richard Öhrvall* arbetar vid SCB:s enhet för demokratistatistik. Hans arbete är huvudsakligen inriktat mot politiskt deltagande, representativitet, politisk opinion och statistisk metod.

## ADRESSER

SOM-institutet  
Göteborgs universitet  
Box 710  
SE 405 30 GÖTEBORG

E-postadress: [info@som.gu.se](mailto:info@som.gu.se).  
Hemsida: [www.som.gu.se](http://www.som.gu.se)

Beställningar av publikationer kan göras via e-post: [bokbestallning@som.gu.se](mailto:bokbestallning@som.gu.se).  
Det går också att beställa publikationer via vår hemsida: [www.som.gu.se](http://www.som.gu.se).

Om du vill kontakta någon av de medverkande författarna i *Omstritt omval* följer här e-postadresser.

| Namn                | E-postadress                                                                     |
|---------------------|----------------------------------------------------------------------------------|
| Linda Berg          | <a href="mailto:linda.berg@pol.gu.se">linda.berg@pol.gu.se</a>                   |
| Marie Demker        | <a href="mailto:marie.demker@pol.gu.se">marie.demker@pol.gu.se</a>               |
| Sören Holmberg      | <a href="mailto:soren.holmberg@pol.gu.se">soren.holmberg@pol.gu.se</a>           |
| Folke Johansson     | <a href="mailto:folke.johansson@pol.gu.se">folke.johansson@pol.gu.se</a>         |
| Lisa Kareliusson    | <a href="mailto:lisa.kareliusson@ui.se">lisa.kareliusson@ui.se</a>               |
| David Karlsson      | <a href="mailto:david.karlsson@spa.gu.se">david.karlsson@spa.gu.se</a>           |
| Sebastian Lundmark  | <a href="mailto:sebastian.lundmark@gu.se">sebastian.lundmark@gu.se</a>           |
| Henrik Oscarsson    | <a href="mailto:henrik.oscarsson@pol.gu.se">henrik.oscarsson@pol.gu.se</a>       |
| Maria Oskarson      | <a href="mailto:maria.oskarson@pol.gu.se">maria.oskarson@pol.gu.se</a>           |
| Mikael Persson      | <a href="mailto:mikael.persson@pol.gu.se">mikael.persson@pol.gu.se</a>           |
| Jacob Severin       | <a href="mailto:jacob.severin@gu.se">jacob.severin@gu.se</a>                     |
| Maria Solevid       | <a href="mailto:maria.solevid@pol.gu.se">maria.solevid@pol.gu.se</a>             |
| Jan Teorell         | <a href="mailto:jan.teorell@svet.lu.se">jan.teorell@svet.lu.se</a>               |
| Frida Vernersdotter | <a href="mailto:frida.vernersdotter@som.gu.se">frida.vernersdotter@som.gu.se</a> |
| Richard Öhrvall     | <a href="mailto:richard.ohrvall@scb.se">richard.ohrvall@scb.se</a>               |



# Bilagor





**SOM-INSTITUTET**  
SAMHÄLLE OPINION MEDIER

2011



SOM-institutet

Seminariegatan 1B | Box 710, 405 30 Göteborg | Telefon: 031 786 3300  
Fax: 031 786 4780 | E-post: [info@som.gu.se](mailto:info@som.gu.se) | Hemsida: [www.som.gu.se](http://www.som.gu.se)

*Streckkoden är till för att inkomna svar skall kunna prickas av vid datorns optiska läsning. Då slipper du få påminnelse i onödan.*



GÖTEBORGS UNIVERSITET

**Fråga 1 Hur ofta brukar du ta del av följande nyhetsprogram?**

|                             | Dagligen                 | 5-6 dgr/<br>vecka        | 3-4 dgr/<br>vecka        | 1-2 dgr/<br>vecka        | Mer<br>sällan            | Aldrig                   |
|-----------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| Aktuellt/Rapport i SVT      | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Västnytt i SVT              | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| TV4 Nyheterna               | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| TV4 Nyheterna Göteborg      | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Ekonyheterna i radion       | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Lokalnyheter i radions P4   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Nyheter i privat lokalradio | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

**Fråga 2 Brukar du läsa eller titta i följande tidningar?**

|                          | <u>På papper:</u>        |                          |                          |                          | <u>På internet:</u>      |                          |                          |                          |
|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
|                          | 6-7 dagar/<br>vecka      | 4-5 dagar/<br>vecka      | 1-3 dagar/<br>vecka      | Mer sällan/<br>aldrig    | 6-7 dagar/<br>vecka      | 4-5 dagar/<br>vecka      | 1-3 dagar/<br>vecka      | Mer sällan/<br>aldrig    |
| Göteborgs-Posten         | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Metro                    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Aftonbladet              | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Expressen/GT             | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| .....<br>(annan tidning) | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| .....<br>(annan tidning) | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

**Fråga 3 Hur intresserad är du av politik när det gäller:**

|                          | Mycket<br>intresserad    | Ganska<br>intresserad    | Inte särskilt<br>intresserad | Inte alls<br>intresserad |
|--------------------------|--------------------------|--------------------------|------------------------------|--------------------------|
| EU                       | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |
| Sverige                  | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |
| Västra Götalandsregionen | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |
| Den kommun där du bor    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |

**Fråga 4 Vilken eller vilka frågor eller problem tycker du är viktigast i dag i Västra Götaland? Ange högst tre frågor/samhällsproblem.**

.....

.....

**Fråga 5 På det hela taget, hur nöjd är du med det sätt på vilket demokratin fungerar i:**

|                          | Mycket<br>nöjd           | Ganska<br>nöjd           | Inte särskilt<br>nöjd    | Inte alls<br>nöjd        |
|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| EU                       | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Sverige                  | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Västra Götalandsregionen | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Den kommun där du bor    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

**Fråga 6 Vilket parti tycker du bäst om i dag?**

- |                                             |                                            |                                              |
|---------------------------------------------|--------------------------------------------|----------------------------------------------|
| <input type="checkbox"/> Vänsterpartiet     | <input type="checkbox"/> Folkpartiet       | <input type="checkbox"/> Miljöpartiet        |
| <input type="checkbox"/> Socialdemokraterna | <input type="checkbox"/> Moderaterna       | <input type="checkbox"/> Sverigedemokraterna |
| <input type="checkbox"/> Centerpartiet      | <input type="checkbox"/> Kristdemokraterna | <input type="checkbox"/> Annat parti: .....  |

**Anser du dig vara en övertygad anhängare av detta parti?**

- |                                               |                                              |                              |
|-----------------------------------------------|----------------------------------------------|------------------------------|
| <input type="checkbox"/> Ja, mycket övertygad | <input type="checkbox"/> Ja, något övertygad | <input type="checkbox"/> Nej |
|-----------------------------------------------|----------------------------------------------|------------------------------|

|                 |                                                            |                                                                                                                                                          |                                      |                                 |                                    |                             |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|-----------------|------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------|---------------------------------|------------------------------------|-----------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| <b>Fråga 7</b>  |                                                            | <b>Man talar ibland om att politiska åsikter kan placeras in på en vänster–högerskala. Var någonstans skulle du placera dig själv på en sådan skala?</b> |                                      |                                 |                                    |                             |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Klart till vänster                                         | Något till vänster                                                                                                                                       | Varken till vänster eller till höger | Något till höger                | Klart till höger                   |                             |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | <input type="checkbox"/>                                   | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           |                             |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
| <b>Fråga 8</b>  |                                                            | <b>Nedan finns ett antal förslag som förekommit i den politiska debatten. Vilken är din åsikt om vart och ett av dem?</b>                                |                                      |                                 |                                    |                             |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 |                                                            | Mycket bra förslag                                                                                                                                       | Ganska bra förslag                   | Varken bra eller dåligt förslag | Ganska dåligt förslag              | Mycket dåligt förslag       |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Sänka skatterna                                            | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Minska den offentliga sektorn                              | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Ta emot färre flyktingar i Sverige                         | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Införa trängselavgift (biltull) i Göteborg                 | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Bedriva mer av sjukvården i privat regi                    | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Förhindra företag med vinstsyfte att driva sjukhus         | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Höja kommunal-/regionskatten hellre än att minska servicen | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Öka det ekonomiska stödet till glesbygden                  | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Sverige bör utträda ur EU                                  | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Sverige bör på lång sikt avveckla kärnkraften              | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Bygga ut kollektivtrafiken i Västsverige                   | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Värmland och Västra Götaland bör bilda en gemensam region  | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
| <b>Fråga 9</b>  |                                                            | <b>Hur tycker du att kommunstyrelsen i den kommun där du bor respektive regionstyrelsen i Västra Götaland sköter sin uppgift?</b>                        |                                      |                                 |                                    |                             |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 |                                                            | Mycket bra                                                                                                                                               | Ganska bra                           | Varken bra eller dåligt         | Ganska dåligt                      | Mycket dåligt               | Ingen uppfattning        |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Kommunstyrelsen i den kommun där du bor                    | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Regionstyrelsen i Västra Götaland                          | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |                          |
| <b>Fråga 10</b> |                                                            | <b>Var skulle du personligen vilja placera några politiker i Västsverige på nedanstående skala?</b>                                                      |                                      |                                 |                                    |                             |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | <i>Personen är okänd för mig</i>                           | <b>Ogillar starkt</b>                                                                                                                                    |                                      |                                 | <b>Varken gillar eller ogillar</b> |                             |                          |                          |                          | <b>Gillar starkt</b>     |                          |                          |
|                 |                                                            | -5                                                                                                                                                       | -4                                   | -3                              | -2                                 | -1                          | 0                        | +1                       | +2                       | +3                       | +4                       | +5                       |
|                 | Gert-Inge Andersson                                        | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
|                 | Birgitta Losman                                            | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
|                 | Monica Selin                                               | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
|                 | Kristina Jonäng                                            | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
|                 | Sören Kviberg                                              | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
|                 | Johnny Magnusson                                           | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
|                 | Jonas Andersson                                            | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
|                 | Billy Bertilsson                                           | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
|                 | Patrik Ehn                                                 | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| <b>Fråga 11</b> |                                                            | <b>Läser eller tittar du regelbundet i någon informationstidning eller något informationsblad som ges ut av:</b>                                         |                                      |                                 |                                    |                             |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 |                                                            | Varje nummer                                                                                                                                             | Flertalet nummer                     | Något enstaka nummer            | Aldrig                             | Känner inte till/finns inte |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Västra Götalandsregionen ( <i>Regionmagasinet</i> )        | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |
|                 | Den kommun där du bor                                      | <input type="checkbox"/>                                                                                                                                 | <input type="checkbox"/>             | <input type="checkbox"/>        | <input type="checkbox"/>           | <input type="checkbox"/>    |                          |                          |                          |                          |                          |                          |

**Fråga 12 Hur ofta har du under de senaste 12 månaderna gjort följande?**

|                                                        | Ingen gång               | Någon gång under de senaste 12 månaderna | Någon gång i halv-året   | Någon gång i kvartalet   | Någon gång i månaden     | Någon gång i veckan      | Flera gånger i veckan    |
|--------------------------------------------------------|--------------------------|------------------------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| Tränat/idrott/motion/gymnastik                         | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Varit ute i naturen/friluftsliv                        | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Sjungit/spelat musikinstrument                         | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Tecknat/målat                                          | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Umgått med vänner                                      | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Umgått med grannar                                     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Använt internet                                        | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Spelat dator-/tv-spel                                  | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Läst någon bok                                         | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Mekat med eller vårdat bil/mc/moped                    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Gått på fotboll/ishockey                               | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Gått på restaurang/bar/pub på kvällstid                | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Gått på bio                                            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Gått på teater                                         | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Gått på rock-/popkonsert                               | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Gått på museum                                         | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Gått på möte/varit aktiv i någon förening/organisation | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Besökt gudstjänst eller religiöst möte                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Diskuterat politik                                     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Kört bil                                               | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Åkt med kollektivtrafik                                | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Kontaktat politiker                                    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>                 | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

**Fråga 13 Har du eller någon nära anhörig under de senaste 12 månaderna nyttjat följande former av service?**

|             | Ja, jag själv            | Ej själv, men nära anhörig | Nej, varken jag själv eller nära anhörig |
|-------------|--------------------------|----------------------------|------------------------------------------|
| Sjukhusvård | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/>                 |
| Vårdcentral | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/>                 |
| Tandvård    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/>                 |

**Fråga 14 Vad anser du om servicen på följande områden i den kommun där du bor?**

|                   | Mycket nöjd              | Ganska nöjd              | Varken nöjd eller missnöjd | Ganska missnöjd          | Mycket missnöjd          | Ingen uppfattning        |
|-------------------|--------------------------|--------------------------|----------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| Grundskolan       | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Äldreomsorg       | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Barnvårdscentral  | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Vårdcentral       | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Sjukhusvård       | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Privatläkare      | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Folktandvård      | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Privattandläkare  | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Kollektivtrafik   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Kommuninformation | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Regioninformation | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

|                                 |                                                                                                               |                              |                          |                          |                          |                          |                          |
|---------------------------------|---------------------------------------------------------------------------------------------------------------|------------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| <b>Fråga 15</b>                 | <b>Hur tycker du på det hela taget att servicen har fungerat under <u>de senaste 12 månaderna</u> i:</b>      |                              |                          |                          |                          |                          |                          |
|                                 | Mycket bra                                                                                                    | Ganska bra                   | Varken bra eller dåligt  | Ganska dåligt            | Mycket dåligt            | Ingen uppfattning        |                          |
| Den kommun där du bor           | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |                          |
| Västra Götalandsregionen        | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |                          |
| <b>Fråga 16</b>                 | <b>Allmänt sett, vilken är din uppfattning om sjukvården i Västra Götalandsregionen i följande avseenden?</b> |                              |                          |                          |                          |                          |                          |
|                                 | Mycket bra                                                                                                    | Ganska bra                   | Varken bra eller dåligt  | Ganska dåligt            | Mycket dåligt            | Ingen uppfattning        |                          |
| Den medicinska kvaliteten       | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |                          |
| Tillgången till vård            | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |                          |
| Organisationens effektivitet    | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |                          |
| Personalens bemötande           | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |                          |
| <b>Fråga 17</b>                 | <b>Hur anser du att följande myndigheter sköter sitt arbete?</b>                                              |                              |                          |                          |                          |                          |                          |
|                                 | Känner ej till myndigheten                                                                                    | Mycket bra                   | Ganska bra               | Varken bra eller dåligt  | Ganska dåligt            | Mycket dåligt            | Ingen uppfattning        |
| Arbetsförmedlingen              | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Försäkringskassan               | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Länsstyrelsen i Västra Götaland | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Valmyndigheten                  | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| <b>Fråga 18</b>                 | <b>Har du under de senaste 12 månaderna varit inne på någon av följande hemsidor på internet?</b>             |                              |                          |                          |                          |                          |                          |
| <i>Hemsidan för:</i>            | Ingen gång                                                                                                    | Någon gång de senaste 12 mån | Någon gång i halvåret    | Någon gång i månaden     | Någon gång i veckan      | Flera gånger i veckan    | Dagligen                 |
| Din kommun                      | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Västra Götalandsregionen        | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Västtrafik                      | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Någon lokal/regional politiker  | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| <b>Fråga 19</b>                 | <b>Röstade du i valen förra året, i <u>september 2010</u>? Sätt ett kryss i vardera kolumn.</b>               |                              |                          |                          |                          |                          |                          |
| <i>Nej:</i>                     | Riksdag                                                                                                       | Region/Landsting             | Kommun                   |                          |                          |                          |                          |
| Var inte röstberättigad         | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |
| Röstade ej                      | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |
| <i>Ja, jag röstade på:</i>      |                                                                                                               |                              |                          |                          |                          |                          |                          |
| Vänsterpartiet                  | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |
| Socialdemokraterna              | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |
| Centerpartiet                   | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |
| Folkpartiet                     | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |
| Moderaterna                     | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |
| Kristdemokraterna               | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |
| Miljöpartiet                    | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |
| Sverigedemokraterna             | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |
| Sjukvårdspartiet                | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |
| Annat parti (ange vilket):      | <input type="checkbox"/>                                                                                      | .....                        | <input type="checkbox"/> | .....                    | <input type="checkbox"/> | .....                    |                          |
| Röstade blankt                  | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |
| Kommer inte ihåg                | <input type="checkbox"/>                                                                                      | <input type="checkbox"/>     | <input type="checkbox"/> |                          |                          |                          |                          |

**Fråga 20 Den 15 maj 2011 anordnades ett omval till regionfullmäktige i Västra Götaland.  
När ungefär fick du reda på att det skulle bli omval?**

Kände inte till valet  En vecka före valet  En månad före valet  2-3 månader före valet

**Tycker du att beslutet att anordna ett omval var bra eller dåligt?**

Mycket bra  Ganska bra  Varken bra eller dåligt  Ganska dåligt  Mycket dåligt  Ingen uppfattning

**Fråga 21 Röstade du i regionvalet i maj 2011?**

Nej, jag röstade inte (Gå till fråga 24)  Ja, jag förtidsröstade  Ja, jag röstade på valdagen  Var inte röstberättigad (Gå till fråga 25)

**Fråga 22 Vilket parti röstade du på i omvalet i Västra Götaland?**

Vänsterpartiet (V)  Moderaterna (M)  Sjukvårdspartiet (SVG)  
 Socialdemokraterna (S)  Kristdemokraterna (KD)  Vägvalet  
 Centerpartiet (C)  Miljöpartiet (MP)  Annat parti .....  
 Folkpartiet (FP)  Sverigedemokraterna (SD)  Röstade blankt

Varför röstade du på det partiet? .....

.....

**Fråga 23 När bestämde du dig för vilket parti du skulle rösta på? Jag bestämde mig...**

På valdagen  Under sista veckan före valet  Tidigare under vintern/våren  Jag visste sedan länge hur jag skulle rösta

**Fråga 24 Den här frågan ställs till dig som inte röstade i omvalet i Västra Götaland i maj 2011.  
Hur viktiga var följande skäl till att du inte röstade i regionvalet?**

|                                                              | Ett av de absolut viktigaste skälen | Ganska viktigt skäl      | Inte särskilt viktigt skäl | Inte alls viktigt skäl   |
|--------------------------------------------------------------|-------------------------------------|--------------------------|----------------------------|--------------------------|
| Jag är inte intresserad av politik                           | <input type="checkbox"/>            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> |
| Jag är inte tillräckligt insatt i vad regionvalet handlar om | <input type="checkbox"/>            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> |
| Jag saknar förtroende för politikerna                        | <input type="checkbox"/>            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> |
| Inget parti representerar mina åsikter                       | <input type="checkbox"/>            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> |
| Min röst har ingen betydelse                                 | <input type="checkbox"/>            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> |
| Det var fel att anordna omval                                | <input type="checkbox"/>            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> |
| Upptagen/bortrest/sjuk/olyckshändelse                        | <input type="checkbox"/>            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> |
| Annat: .....                                                 | <input type="checkbox"/>            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/>   | <input type="checkbox"/> |

**Fråga 25 Vilket parti i Västra Götalandsregionen tycker du har den bästa politiken när det gäller:**

|               | V                        | S                        | C                        | FP                       | M                        | KD                       | MP                       | SD                       | SVG                      | Väg-valet                | Ingen uppfattning        |
|---------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| Sjukvård      | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Infrastruktur | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Kultur        | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Tillväxt      | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

|                 |                                                                                                                         |                                                                                      |                                                    |                          |
|-----------------|-------------------------------------------------------------------------------------------------------------------------|--------------------------------------------------------------------------------------|----------------------------------------------------|--------------------------|
| <b>Fråga 26</b> | <b>Inför regionvalet, gjorde du något av följande?</b>                                                                  | Ja, flera gånger                                                                     | Ja, någon enstaka gång                             | Nej                      |
|                 | Tog del av valrörelsen i dagspress, radio och tv                                                                        | <input type="checkbox"/>                                                             | <input type="checkbox"/>                           | <input type="checkbox"/> |
|                 | Läste valbroschyr eller liknande trycksak från något parti                                                              | <input type="checkbox"/>                                                             | <input type="checkbox"/>                           | <input type="checkbox"/> |
|                 | Var på valmöte eller annat arrangemang anordnat av något parti                                                          | <input type="checkbox"/>                                                             | <input type="checkbox"/>                           | <input type="checkbox"/> |
|                 | Fick personligt besök eller blev uppringd av något parti                                                                | <input type="checkbox"/>                                                             | <input type="checkbox"/>                           | <input type="checkbox"/> |
|                 | Tog del av information från partierna eller politiker via sociala medier (ex. Facebook och Twitter)                     | <input type="checkbox"/>                                                             | <input type="checkbox"/>                           | <input type="checkbox"/> |
|                 | Försökte övertyga någon familjemedlem, bekant eller annan person att rösta i omvalet för ett visst parti                | <input type="checkbox"/>                                                             | <input type="checkbox"/>                           | <input type="checkbox"/> |
|                 | Besökte något partis valstuga                                                                                           | <input type="checkbox"/>                                                             | <input type="checkbox"/>                           | <input type="checkbox"/> |
|                 | Läste information i Regionmagasinet                                                                                     | <input type="checkbox"/>                                                             | <input type="checkbox"/>                           | <input type="checkbox"/> |
|                 | Tog del av information från Valmyndigheten                                                                              | <input type="checkbox"/>                                                             | <input type="checkbox"/>                           | <input type="checkbox"/> |
| <b>Fråga 27</b> | <b>Är du kvinna eller man?</b>                                                                                          | <b>Vilket år är du född?</b>                                                         |                                                    |                          |
|                 | <input type="checkbox"/> Kvinna <input type="checkbox"/> Man                                                            | Årtal: <input style="width: 50px; border: 1px solid black;" type="text" value="19"/> |                                                    |                          |
| <b>Fråga 28</b> | <b>Är du...:</b> Svensk medborgare                                                                                      | Medborgare i annat land                                                              | Både svensk medborgare och medborgare i annat land |                          |
|                 | <input type="checkbox"/>                                                                                                | <input type="checkbox"/>                                                             | <input type="checkbox"/>                           |                          |
| <b>Fråga 29</b> | <b>Vilken av de här grupperna tillhör du för närvarande?</b>                                                            |                                                                                      |                                                    |                          |
|                 | <input type="checkbox"/> Förvärsarbetande (även sjukskriven, föräldraledig)                                             | <input type="checkbox"/> Ålderspensionär/avtalspensionär                             |                                                    |                          |
|                 | <input type="checkbox"/> Har arbete i arbetsmarknadspolitiska åtgärder/genomgår arbetsmarknadsutbildning                | <input type="checkbox"/> Har sjuk-/aktivitetssättning                                |                                                    |                          |
|                 | <input type="checkbox"/> Arbetslös                                                                                      | <input type="checkbox"/> Studerande                                                  |                                                    |                          |
|                 |                                                                                                                         | <input type="checkbox"/> Annat: .....                                                |                                                    |                          |
| <b>Fråga 30</b> | <b>Vilket är/var ditt huvudsakliga yrke? Om du inte är yrkesverksam för närvarande gäller frågan ditt senaste yrke.</b> |                                                                                      |                                                    |                          |
|                 | <input type="checkbox"/> ..... (yrke/sysselsättning)                                                                    |                                                                                      |                                                    |                          |
|                 | <input type="checkbox"/> Har <u>aldrig</u> yrkesarbetat → Gå till fråga 34                                              |                                                                                      |                                                    |                          |
| <b>Fråga 31</b> | <b>Vilka är/var dina huvudsakliga arbetsuppgifter?</b>                                                                  |                                                                                      |                                                    |                          |
|                 | .....                                                                                                                   |                                                                                      |                                                    |                          |
| <b>Fråga 32</b> | <b>Vilken av följande kategorier tillhör/tillhörde du?</b>                                                              |                                                                                      |                                                    |                          |
|                 | <i>Jag är/var...</i>                                                                                                    |                                                                                      |                                                    |                          |
|                 | <input type="checkbox"/> Statligt anställd                                                                              | <input type="checkbox"/> Privatanställd                                              |                                                    |                          |
|                 | <input type="checkbox"/> Kommunanställd                                                                                 | <input type="checkbox"/> Anställd inom ideell organisation/stiftelse                 |                                                    |                          |
|                 | <input type="checkbox"/> Anställd inom landsting/region                                                                 | <input type="checkbox"/> Egenföretagare                                              |                                                    |                          |
| <b>Fråga 33</b> | <b>Är du medlem i någon fackförening eller arbetsgivarorganisation?</b>                                                 |                                                                                      |                                                    |                          |
|                 | <input type="checkbox"/> Ja ..... (ange hela namnet) <input type="checkbox"/> Nej                                       |                                                                                      |                                                    |                          |
| <b>Fråga 34</b> | <b>Bor du tillsammans med någon? (Båda ja-alternativen kan markeras)</b>                                                |                                                                                      |                                                    |                          |
|                 | <input type="checkbox"/> Ja, med en eller flera vuxna                                                                   | <input type="checkbox"/> Ja, med ett eller flera barn                                | <input type="checkbox"/> Nej                       |                          |

**Fråga 35** Var någonstans har du, respektive din far och din mor, huvudsakligen vuxit upp?

|                                    | Du själv                 | Din far                  | Din mor                  |
|------------------------------------|--------------------------|--------------------------|--------------------------|
| Ren landsbygd i Sverige            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Mindre tätort i Sverige            | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Stad eller större tätort i Sverige | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Stockholm, Göteborg eller Malmö    | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Annat land i Norden                | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Annat land i Europa                | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |
| Land utanför Europa                | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> | <input type="checkbox"/> |

**Fråga 36** I vilket av de här geografiska områdena känner du att du i första hand hör hemma? Markera endast ett alternativ.

- |                                                   |                                             |
|---------------------------------------------------|---------------------------------------------|
| <input type="checkbox"/> Den ort där jag bor      | <input type="checkbox"/> Sverige som helhet |
| <input type="checkbox"/> Det landskap där jag bor | <input type="checkbox"/> Norden             |
| <input type="checkbox"/> Mitt tidigare län        | <input type="checkbox"/> Europa             |
| <input type="checkbox"/> Västra Götaland          | <input type="checkbox"/> Världen som helhet |

**Fråga 37** Vilken är den ungefärliga sammanlagda årsinkomsten i kronor för samtliga personer i ditt hushåll före skatt (pension, studiemedel etc. ska räknas in)?

- |                                               |                                            |                                            |
|-----------------------------------------------|--------------------------------------------|--------------------------------------------|
| <input type="checkbox"/> 100 000 eller mindre | <input type="checkbox"/> 301 000 – 400 000 | <input type="checkbox"/> 601 000 – 700 000 |
| <input type="checkbox"/> 101 000 – 200 000    | <input type="checkbox"/> 401 000 – 500 000 | <input type="checkbox"/> 701 000 – 800 000 |
| <input type="checkbox"/> 201 000 – 300 000    | <input type="checkbox"/> 501 000 – 600 000 | <input type="checkbox"/> Mer än 800 000    |

**Fråga 38** Vilken utbildning har du? Markera det alternativ som du anser passar bäst in på dig. Om du ännu inte avslutat din utbildning, markera den du genomgår för närvarande.

- Ej fullgjort grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
- Grundskola (eller motsvarande obligatorisk skola)
- Studier vid gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
- Examen från gymnasium, folkhögskola (eller motsvarande)
- Eftergymnasial utbildning, ej högskola/universitet
- Studier vid högskola/universitet
- Examen från högskola/universitet
- Examen från/studier vid forskarutbildning

**Fråga 39** Om du skulle beskriva ditt nuvarande hem respektive det hem du växte upp i, vilket av nedanstående alternativ stämmer då bäst?

a) Ditt nuvarande hem:

- Arbetarhem
- Jordbrukarhem
- Tjänstemannahem
- Högre tjänstemannahem
- Företagarhem

b) Det hem du växte upp i:

- Arbetarhem
- Jordbrukarhem
- Tjänstemannahem
- Högre tjänstemannahem
- Företagarhem

**ETT STORT TACK FÖR DIN MEDVERKAN!**

SOM-institutet | [info@som.gu.se](mailto:info@som.gu.se)



# SOM-INSTITUTETS BÖCKER

ISSN 0284-4788

1. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1986*  
Göteborg 1987, 87 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
2. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *SOM-undersökningen 1987*  
Göteborg 1988, 112 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
3. Björkqvist, Karin: *SOM-undersökningen 1988*  
Göteborg 1989, 68 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
4. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åttiototal*  
Göteborg 1989, 183 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
5. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Medier och opinion i Sverige*  
Göteborg 1990, 140 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
6. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Politiska opinioner*  
Göteborg 1991, 147 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)
7. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Åsikter om massmedier  
och samhälle*  
Göteborg 1991, 150 sidor. Pris 20 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--7--SE
8. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Trendbrott?*  
Göteborg 1992, 260 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--8--SE
9. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Perspektiv på krisen*  
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--9--SE
10. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk opinion*  
Göteborg 1993, 250 sidor. Pris 50 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--10--SE
11. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Vägval*  
Göteborg 1994, 320 sidor. Pris 170 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--11--SE

12. Nilsson, Lennart (red): *Västsverige i fokus*  
Göteborg 1994, 150 sidor. Pris 130 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--12--SE
13. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det gamla riket*  
Göteborg 1995, 305 sidor. Pris 180 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--13--SE
14. Nilsson, Lennart (red): *Västsvensk horisont*  
Göteborg 1995, 250 sidor. Pris 150 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--14--SE  
ISBN 91-972694-1-7
15. Jarlbro, Gunilla (red): *Ungdomars opinioner*  
Göteborg 1996, 120 sidor. Pris 110 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--15--SE  
ISBN 91-972694-2-5
16. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Mitt i nittioalet*  
Göteborg 1996, 470 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--16--SE  
ISBN 91-972694-3-3
17. Nilsson, Lennart (red): *Västsvenska perspektiv*  
Göteborg 1996, 238 sidor. Pris 160 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--17--SE  
ISBN 91-972694-4-1
18. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ett missnöjt folk?*  
Göteborg 1997, 380 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--18--SE  
ISBN 91-972694-5-X
19. Nilsson, Lennart (red): *Nya landskap*  
Göteborg 1997, 290 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--19--SE  
ISBN 91-972694-7-6
20. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Opinionssambället*  
Göteborg 1998, 342 sidor. Pris 220 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--20--SE  
ISBN 91-972694-8-4

21. Nilsson, Lennart (red): *Mångfald – bilder av en storstadsregion*  
Göteborg 1998, 283 sidor. Pris 190 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--21--SE  
ISBN 91-972694-9-2
22. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Ljusnande framtid*  
Göteborg 1999, ca 420 sidor. Pris 250 kronor (moms tillkommer)  
ISRN GU-STJM-SOM--22--SE  
ISBN 91-973670-1-X
23. Nilsson, Lennart (red): *Region i omvandling*  
Göteborg 1999, ca 300 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-973670-2-8  
ISRN: GU-STJM-SOM--23--SE
24. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red): *Det nya samhället*  
Göteborg 2000, ca 520 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-973670-3-6  
ISRN: GU-STJM-SOM--24--SE
25. Nilsson, Lennart (red): *Den nya regionen*  
Göteborg 2000, ca 325 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-973670-4-4  
ISRN: GU-STJM-SOM--25--SE
26. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Land, Du välsignade?*  
Göteborg 2001, 485 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-973670-6-0  
ISRN: GU-STJM-SOM--26--SE
27. Nilsson, Lennart (red): *Flernivådemokrati i förändring*  
Göteborg 2002, ca 340 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-973670-7-9  
ISRN: GU-STJM-SOM--27--E
28. Oscarsson, Henrik (red): *Spår i framtiden*  
Göteborg 2002, ca 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-973670-8-7  
ISRN: GU-STJM-SOM--28--SE

29. Wadbring, Ingela; Weibull, Lennart & Bergström, Annika (red):  
*Efter Arbetet.*  
Synen på nedläggningen och dess konsekvenser.  
Göteborg 2002, 212 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISSN: 1101-4692 och 0428-4788  
ISRN: GU-STJN-SOM--29--SE
30. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det våras för politiken.*  
*Trettiotva artiklar om politik, medier och samhälle.*  
Göteborg 2002, 544 sidor. Pris: 275 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-973670-9-5  
ISRN: GU-STJN-SOM--30--SE
31. Nilsson, Lennart (red) *Perspektiv på Västsverige*  
Göteborg 2003, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-89673-01-8  
ISRN: GU-STJN-SOM--31--SE
32. Oscarsson, Henrik (red) *Demokratitrender*  
Göteborg 2003, 343 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-89673-02-6  
ISRN: GU-STJN-SOM--32--SE
33. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Fåfångans marknad*  
Göteborg 2003, 432 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-89673-03-4  
ISRN: GU-STJM-SOM--33--SE
34. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Ju mer vi är tillsammans*  
Göteborg 2004, 440 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-89673-04-2  
ISRN: GU-STJM-SOM--34--SE
35. Nilsson, Lennart (red) *Svensk samhällsorganisation i förändring*  
Göteborg 2004, 570 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-89673-05-05-13
36. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Lyckan kommer, lyckan går*  
Göteborg 2005, 492 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-89673-06-9  
ISRN: GU-STJM-SOM--36--SE

37. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Västsverige*  
Göteborg 2006, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-89673-07-7  
ISRN: GU-STJM-SOM--37--SE
38. Nilsson, Lennart (red) *Nya gränser – Skåne*  
Göteborg 2006, 288 sidor. Pris: 200 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-89673-08-5  
ISRN: GU-STJM-SOM--38--SE
39. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Du stora nya värld*  
Göteborg 2006, 560 sidor. Pris: 260 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 91-89673-09-3  
ISRN: GU-STJM-SOM--39--SE
40. Nilsson, Lennart (red) *Det våras för regionen - Västsverige 1998-2005*  
Göteborg 2007, 328 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-10-6  
ISRN: GU-STJM-SOM--40--SE
41. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Det nya Sverige*  
Göteborg 2007, 560 sidor. Pris: 270 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-11-3  
ISRN: GU-STJM-SOM--41--SE
42. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red)  
*Regionen och flernivådemokratien*  
Göteborg 2008, 336 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-12-0  
ISRN: GU-STJM-SOM--42--SE
43. Nilsson, Lennart och Rudolf Antoni (red) *Medborgarna, regionen och flernivådemokratien*  
Göteborg 2008, 288 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-13-7  
ISRN: GU-STJM-SOM--43--SE
44. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Skilda världar*  
Göteborg 2008, 616 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-14-4  
ISRN: GU-STJM-SOM--44--SE

45. Nilsson, Lennart och Susanne Johansson (red) *Att bygga, Att bo, Att leva. En bok om Västra Götaland*  
Göteborg 2009, 304 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-15-1  
ISRN: GU-STJM-SOM--45--SE
46. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Svensk Höst*  
Göteborg 2009, 560 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-16-8  
ISRN: GU-STJM-SOM--46--SE
47. Nilsson, Lennart (red) *En region blir till*  
Göteborg 2010, 504 sidor. Pris: 250 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-18-2  
ISRN: GU-STJM-SOM--47--SE
48. Johansson, Susanne (red) *Regional demokrati. Om politik och medier i Skåne*  
Göteborg 2010, 232 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-17-5  
ISRN: GU-STJM-SOM--48--SE
49. Oskarson, Maria, Bengtsson, Mattias & Berglund Tomas (red)  
*En fråga om klass.* Stockholm: Liber  
<http://www.liber.se/Facklitteratur/Sociologi/Sociologi/En-fraga-om-klass>
50. Holmberg, Sören & Weibull, Lennart (red) *Nordiskt ljus*  
Göteborg 2010, 592 sidor. Pris: 280 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-19-9  
ISRN: GU-STJM-SOM--50--SE
51. Nilsson, Lennart (red) *Västsvensk demokrati i tid och rum*  
Göteborg 2011, 272 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-20-5  
ISRN: GU-STJM-SOM--51--SE
52. Holmberg, Sören, Weibull Lennart & Oscarsson, Henrik (red)  
*Lycksalighetens ö.*  
Göteborg 2011, 676 sidor. Pris 280 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-21-2  
ISRN: GU-STJM--52--SE

53. Bergström, Annika (red) *Västsvensk vardag*. Göteborg 2012.  
Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-22-9  
ISRN: GU-STJM--53--SE
54. Lennart Nilsson, Lars Aronsson och PO Norell (red) *Värmländskt landskap*.  
Göteborg 2012.  
Pris: 250 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-86637-04-0  
ISRN: GU-STJM--54--SE
55. Berg, Linda & Oscarsson, Henrik (red) *Omstritt omval*.  
Göteborg 2012, 216 sidor. Pris: 210 kr (moms tillkommer)  
ISBN: 978-91-89673-23-6  
ISRN: GU-STJM--55--SE





Omvalet i Västra Götaland den 15 maj 2011 är en unik händelse i den svenska valdemokratins historia. På grund av felaktigheter i rösträkningen vid det ordinarie regionvalet i september 2010 kallades 1,2 miljoner medborgare tillbaka till valurnorna. De gavs en ny möjlighet att välja, men den här gången i en dramatiskt annorlunda kontext: ett oförutsett regionval separerat från ordinarie riksdags- och kommunval.

Forskarantologin *Omstritt omval* undersöker hur den svenska valdemokratin klarade av de extraordinära utmaningar som ett omval innebär. Vi kartlägger hur medier, partier och väljare agerade och vilka konsekvenser deras agerande fick för valutgången. Analyserna knyts till centrala inomvetenskapliga och samhällsrelevanta frågeställningar om betydelsen av valrörelsernas karaktär, om den regionala politiska nivån, om valadministrationens utformning och om den hundraåriga debatten om skilda valdagar.

*Omstritt omval* bygger huvudsakligen på den särskilda medborgarundersökning som genomfördes av SOM-institutet i samband med omvalet i Västra Götaland. Vi har kunnat göra systematiska jämförelser med de undersökningar som alltid genomförs i samband med ordinarie val. Vi har också genomfört intervjustudier, panelanalyser och historiska kartläggningar av tidigare omval och regionala val i Sverige.

**SOM-INSTITUTET**  
SAMHÄLLE OPINION MEDIER



GÖTEBORGS UNIVERSITET